

1970

JONAS AISTIS
LEONARDAS ANDRIEKUS
GRAZINA TULAUSKAITE
KAZYS ALMENAS
ALBINAS BARANAUSKAS
JURGIS JANAVICIUS
PR. DOM. GIRDZIUS
KAZYS S. KARPIUS
K. BARENAS
ALDONA GUSTAS
VINCAS KAZOKAS
G. I. VEBRIENE

KAZYS BRADUNAS
VYTAUTAS ALANTAS
TERESE PAUTIENIUTE
EDUARDAS CINZAS
ZENTA TENISONAITE
CESLOVAS VALDAS OBCARSKAS
ALOYZAS BARONAS
JURGIS GLIAUDA
R. E. MAZILIAUSKAS
R. SILBAJORIS
DR. JONAS GRINIUS
PRANAS NAUJOKAITIS

NIDA SEPTINTOJI

Literatūros metraštis

PRADALGĖ

SEPTINTOJI PRADALGĖ

LITERATŪROS METRAŠTIS

KAINA: 4,50 dol. arba 1,15 svarų.

Nariams 3,50 dol. arba 0,85 svaro.

Kietais viršeliais kainos 0,50 dol. arba 0,15 daugiau.

Užjūriams taikomos JAV dolerių kainos, Europai — svarų.

Nidos Knygų Klubo Leidinys Nr. 81, 1971.

Printed by NIDA PRESS,

1, Ladbroke Gardens, London, W. 11. Gt. Britain.

JONAS AISTIS

KAZYS BRADŪNAS

LEONARDAS ANDRIEKUS

VYTAUTAS ALANTAS

GRAŽINA TULAUSKAITĖ

TERESĖ PAUTIENIŪTĖ

KAZYS ALMENAS

EDUARDAS CINZAS

Septintoji Pradalgė

LITERATŪROS METRAŠTIS

Redagavo K. BARĖNAS

ALBINAS BARANAUSKAS

ZENTA TENISONAITĖ

JURGIS JANAVIČIUS

ČESLOVAS VALDAS OBCARSKAS

PR. DOM. GIRDŽIUS

ALOYZAS BARONAS

KAZYS S. KARPIUS

JURGIS GLIAUDA

K. BARĖNAS

R. E. MAZILIAUSKAS

ALDONA GUSTAS

R. ŠILBAJORIS

VINCAS KAZOKAS

DR. JONAS GRINIUS

G. I. VĖBRIENĖ

PRANAS NAUJOKAITIS

PASAKŲ PASAULIS

*Gražus ir nuostabus tas pasakų pasaulis:
Užburtos girios su devyngalviais slibinais...
Pro siaubą, smurtą, painią klystkelių apgaule
Prasiskverbia pasaka į laimę dyvinai.*

*Pelenei karaliūnas atneša kurpelę
(Ir mano karaliūnas kada nors ateis!),
Snieguolei suskamba pažadinti varpeliai,
Suvirpa šypsena nukaitusiais skruostais...*

*Parodo išmonę kvailiu vadintas brolis...
Per ugnį eina ir nenuskęsta vandenuos...
Ir skrieja sakalu svaigių aukštybių toly,
Ir laikas tirpsta tarp amžinybės ir dienos...*

*Tai kaip be pasakos, be užkeiktuju lobiu,
Be sidabro-aukso žiedu žydinčios obels?..
Bet taip šiurkščiai blaivi jau realybė gobia,
Tai miegančios gražuolės man niekas neprikels..*

Hillcrest Heights, Md., 1970.I.18

KAZYS BRADŪNAS

ALEGORIJA

*Dienų dienom saulelė lakstė, bėgo,
Pasišokėdama akmenimis,
Kol medžiai nulapojo, kol pasnigo
Lapkričio naktimis.*

*Dabar uždegsiu žiburį, atversiu Donelaitį —
Prašauk man vėl bėgūnę atgalios...
Bet vis giliau užpustomoj Tolminkiemio pašlaitėj
Ugnelė gėsta... Jos ir savęs gailiuos.*

LOBIŲ IEŠKOTOJO VAKARAS

*Po akmeniu nieko nebuvo:
Nei sidabrinių, nei stebuklingo vandens —
Tik žemė,
Juoda kaip naktis...*

*Ir tebesėdžiu
Ant atversto akmens,
Viduryje laukų
Po saulės laidos,*

*Kada kyla naktis,
Tamsi kaip žemė.*

PO SAULE, PO MEDŽIO PAVĖSIU

*Po saule, po medžio pavėsiu
Ir po juoda žole
Kaip ledo luitas gulėsiu
Tirpstančiam gabale.*

*Greitai nieko nerasi — vien rasą.
Ir jinai su saule nudžius.
Tiktai žodžiai nutildami prašo
Paversti juos į medžius,*

*Kad oštų, kad vėjuj šlamėtų
Ir miegotų žiemos vakarais,
Kad pro ledo kristalą lašėtų
Sprogstančiais pumpurais...*

*Ir jau žodžiai, kaip medžiai, susverdi —
Tau aš perkėliau gyvą jų šerdį.*

PASKUTINĖ SMILTIS

*Vaikai apkurto,
Anūkai gimsta nebyliai...
Ir būtyje kažkur giliai
Gyvybės trapų medį purto
Angelas ir velniai.*

*Ir aš jaučiu, kaip juda žemė...
Bet saulė glosto nuogas krūtines
Ir tik iš mano delno semia
Smiltis paskutines.*

ANNO DOMINI MCM...

*I
Ant jo pečių didingai sėdi sakalas,
Pro kojas pračiuožia žaltys —
Ir nežinai, ar jisai dainius aklas,
Giedas kaip vyturys,*

*Ar įsikūnijęs į pranašą šėtonas,
Sėdįs ant kaukolių krūvos...
O rankų rankos, tartum daigas plonas,
Iš požemių išnyra ant kalvos*

*Ir siekia, lenkias į jo pusę,
Bet nežinai, ar glostyt ar pasmaugt.
Vien saulė, jam į kaktą atsimušus,
Ateina ašarų nubraukt.*

*Kieno, kurio vardu atėjęs?
Ar iš vidudienio, ar iš naktų?..
Tik užia, užia paskutinis vėjas,
Paskutinysis iš pietų.*

*II
Rūdimi užnuodytąją vinį
Į kryžiuojamąjį šimtmetį kalu —*

*Jo priešmirtinį alsavimą ugninį
Dar jaučiu ant mano tėviškės kalvų,*

*Dar girdžiu priešmirtinį jo šauksmą,
Aidintį iš po vilkų rujos —
Ir išvystu velniškąjį džiaugsmą,
Šokantį ir besitaškantį kraujuos.*

MŪSŲ ŽINOJIMAS

*Mūsų žinojimas augo,
Grįždamas prie pradžios
Minties pirminio raugo,
Prie gemalo kančios
Be pradžios.*

*Mūsų žinojimas džiūvo,
Sustojęs prie pabaigos,
Prie stingstančio liežuvio,
Prie kelionės ilgos
Be pabaigos.*

NEMIGA

*Kažkas sušuko: Išsibudinki! —
Aplinkui blanki mėnesiena,
Tu sūpuoji mirtį kaip kūdikį,
Verkiantį motinos pieno...*

*Kiek aš tykojau jį tau pagrobti
Ir pabėgt su amžinybe...*

Dabar —

*Kai debesys ima ropoti
Tvankios nakties ramybe.*

LEONARDAS ANDRIEKUS

KUNIGAİKŠTYTĖS ALDONOS GEDIMINAITĖS

G O D O S

1325

I

*Aš pirmoji karalaitė,
Ašarom nulaisčius taką —
Iš gimtinės išdainuota
Į marčias
Su kančia.*

Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino dukters Aldonos vedybos su Lenkijos karalium Kazimieru buvo politinės. Jomis Lietuva ir Lenkija ieškojo sąjungos prieš kryžiuočius ir totorius.

Jaunavedžiai turėjo tik apie 15-ka metų amžiaus. Po vestuvių Gediminas grąžino lenkams visus jų belaisvius.

Aldona, krikšte gavusi Onos vardą, Lenkijoje nebuvo laiminga. Jos vyras buvo išimylėjęs kitą moterį Krokuvoje.

Aldona vienumoje ieškojo paguodos labdarybėje, mene, muzikoje. Augino 2 dukteris. Mirė labai jauna.

*Aš pirmoji nuotaka,
Pravirkus prie altoriaus,
Kai šypsojosi visi.
Mano sužieduotinis
Ten buvo
Liūdesys.*

*Kaip klaiku prisiekti meilę,
Mylimo nemylint —
Kaip klaiku!
Net ir paukščiai
Nedainuoja melo,
Sukdami lizdelį
Tarp šakų.*

II

*Pintuvėse
Muzika lingavo pilys,
Vynas upėm liejos.
Bet staiga suskambo
Atsisveikinimo raudos,
Ir mane jie,
Išmainytą į belaisvius,
Išlydėjo.*

*Šimtas vyrų nešė
Aukso pilną skrynią —
Mano kraitį.
Klausė pakeleį medeliai:
Kur jūs vežat
Mūsų karalaite?*

*Tūkstančiai belaisvių klaupės
Ir dėkojo man,
Rankas iškėlę.
Jie keliavo laisvėn
Iš vergijos —
Aš vergijon keliavau
Iš tėviškėlės.*

III

*Iškeliaudama tariau:
Gal būt, mylėt galėsiu;
Atkeliavusi jatau,
Jog negaliu.
Palaiduolis karalaitis
Savo meilę
Pavertė melu.*

*Mane jauną,
Tartum karstas
Gyvą kūną,
Vožė Vavelio tyla.
Ilgo budėsio naktim
Širdies jau negaivino
Kanklėm vaidilą.*

*Budėsio naktim
Į šiaurės žvaigždę
Pražiūrėjau
Užvertas akis —
Tyčia leidau
Savo širdį
Ilgesiui draskyt.*

IV

*Mano žingsnį sekė
Šaunūs trubadūrai
Muzika, šokiu, daina...
Bet jaučiaus,
Lyg skęstančio laivelio burė
Jūroje viena.*

*Kartais juokdariaui
Norėjau rėžti
Į akis porcelianu.
Nors pro ašaras juokiausi —
Tolima buvau nuo juoko,
Šaipalo,
Dainų.*

*Aš regėjau savo meilę,
Kojomis sumintą,
Šlykščiame purve,
Ir meldžiau:
Skubėkit, mano mintys —
Pasakos pilin
Jus ilgesys parves!*

V

*Džiaugsmo žemėje neradus,
Skausmą pamilau
Ir sakiau gegužio nakčiai:
Verkime tyliau.*

*Verkime tyliau,
Kad verksmo negirdėtų*

*Našlės ir vaikai.
Jau ir mano dukterys
Gailingai klausia: —
Motina,
Kodėl taip spindi
Ašarom takai? —*

*Argi gali
Sulaikyti lietu
Sausroje naktis? —
Gal mes,
Nemylėtos nuotakos,
Ir esame
Gegužio naktys
Savo nevilty!*

VI

*Jie prikaišiojo,
Kam tėvas nesikrikštija,
Kardo nekelia prieš totorius —
Vavelio pily
Pikti kardai skambėjo,
Siautė dvikovos,
Tuštėjo vynas iš taurių.*

*Jie dažnai kalbėjo
Apie mano kraitį —
Žodį „auksas“
Ištarė saldžiau už medų.
Galvės ežere kraujavo
Gimtnaktės pašvaistė,
Pavogti vaikystės metai...*

*Pavogtus metus
Suvarstė laumės,
Tartum gintaro
Brangiausius karolius —
Vavelio pily
Kraujavo mano laimė —
Aš mylėjau elgetas —
Ne karalius!*

VII

*Džiaugėsi naktis,
Pagirdžius gėlę,
Ašaros galia;
Guodėsi širdis,
Priglaudus našlaitėlį,
Motinos dalia.*

*Mano džiaugsmo nepajunta,
Kas nėra pats verkęs
Lietumi;
Mano suraminimų nežino,
Kas nėra ieškojęs prieglaudos
Danguj žvaigždėtame.*

*Tolimoj šaly
Buvau našlaičių motina,
Kaip naktis gėlių.
Į varguolių širdis
Pakreipė man žvaigždės
Ilgesio kelius.*

NUOTYKIAI PAVASARIO MUGĖJE

Ištrauka iš Lietuvos XIII amžiaus kronikos „Šventaragis“

Žirginių pilaitės tiltas girgždėdamas nusi-
leido, ir pro vartus ant juodo eiklaus žirgo šuo-
liais ištrako mergina. Ji vienu akimirksniu
peršuoliavo papilį ir dingo tarp medžių. Per
jos pečius permestas ir ant krūtinės mėsingine
sagtimi susegtas apsiautaliukas draikėsi ore.
Jos juodi plaukai buvo supinti į dvi kasas, ap-
raitytas aplink ausis. Kitokio apdaro ji ant gal-
vos neturėjo. Takas vingiavo tarp medžių, bet
mergina tvirtai laikėsi balne ir net nemėgino
savo žirgo pristabdyti posūkiuose.

Taip ji jojo gan ilgą laiką. Galop išsinešusi
į aikštę ji sustabdė žirgą ir apsidairė: niekur
nesimatė nė gyvos dvasios.

— U-u-u! — suūkavo ji, pridėjusi rankas
prie burnos.

Aidas nugarsėjo per girią, bet niekas neat-
siliepė. Mergina nekantraudama antrąkart su-
šuko daug garsiau:

— Švitry, kur tu? Atsiliepk!

Tuomet šypsodamasis iš krūmų išėjo švityrys, persimetęs per pečius kankles ir vesdamas už pavadžio savo žirgą.

— Kodėl neatsiliepi, kad šaukiu? — blyks-telėjo ji juodomis, truputį įstrižomis akimis į berną.

— Klausyk, gegele raiboji, aš kada kada žiūrėdavau tavo laukius. Kai atjojau į šią aikštelę, mano šešėlio bemaž nesimatė, o dabar, žiūrėk, ištįso per septynis žingsnius.

— Nemanyk, kad aš galiu ištrūkti iš namų, kada noriu? — atšovė ji piktelėjusi. — Tik tada, kai mano tėvas, išsiurbęs tris ragus midaus, užsnūdo, galėjau pasibalnoti savo čingą. Lėkiau kaip patrakus: žiūrėk, kaip jis sunkiai al-suoja.

— Gerai, gerai, gegužėle, nekukuok taip garsiai...

— Arba tu mane nukelsi nuo žirgo, arba aš grįžtu atgal? — Žiūrėjo ji į švitrį nekan-traudama.

Ir, nelaukdama jo atsakymo, ji šoko nuo balno, bet jis ją pagavo už pažastų ir laikė iš-kėlęs ore.

— Už pavėlavimą turi man atsigerinti, — nusijuokė jis, glausdamas merginą prie savęs ir stengdamasis pagauti jos lūpas.

— Nelisk, o kad ne, spirsiu į pakinklius! — sužaibavo ji juodomis akimis, muistydamasi ir atmesdama savo gražią galvutę atgal.

— Tavo mažytė kojytė man didelės žalos nepadarys, o tik kojas paglostys...

— Ne mano kojos, o mano pintinėliai tau blauzdeles pamėsinės. Leisk!

Jis žvilgterėjo į jos mažas, kone vaikiškas, į plonos odos apavą išpraustas kojytes su smailiais, sidabriniais pintinėliais ant užkulnių, paskum jis vėl pažiūrėjo jai į akis ir, matyt, nusprendęs, kad čia menki juokai, nepatenkintas pastatė merginą ant žemės.

— Tu kaip laukinė katė, — jis sumurmėjo, — ir nė pats Dūdų Senis*, tur būt, nežino, kodėl man taip patinki.

— Dūdų Senelis gal ir nežino, bet tu pats tai tikrai žinai, — šyptelėjo ji savo baltais, aštriais dantukais, atmesdama galvą ir iššaukiančiai žiūrėdama jam į akis.

Ji buvo teisi: jis puikiai žinojo, kodėl ji jam patinka. Rama buvo nedidutė, laiba ir labai grakšti. Apie ją jis buvo sudėjęs ne vieną dainelę, vis grįždamas prie jos juodų „kaip rudens naktų tamsybės“ plaukų, prie jos truputį įstrižų ir gilių, kaip „giliausio akivarai“, akių, prie jos „gulbės plunksnos baltumo kūno“, ir jis užsimirštinau dainavo apie jos panašias į „baltus balandžius“, nerimą keliančias krūtis, kurios neramiai tvinksi po glusniai aptemptu kikliku, lyg žibuoklės pavasarį „po ledo pluta“...

— Taip, aš žinau, kodėl tu man taip patinki, — jis apmetė akimis jos liauną ir kartu tamprų

*Senovės lietuviai taip kartais vadindavo dievą Perkūną.

liemenį. — Tik tu negalvok, kad aš tokį kelią atsibasčiau per girią tik tam, kad žvilgterėčiau į tavo gražias akis...

— O aš žinau! Tu tikriausiai įsikalei sau į galvą, kad pamačiusi tave aš pulsiu tau į glėbį atsiseginėdama savo kikliką! — nusikvatojo ji atvirstinai. — Įsidėk sau į galvelę, berneli: aš ne iš tokių. Pasiieškok kvailesnių už mane.

— Kvailesnių už tave aš surandu pakan-kamai, bet negaliu surasti gražesnės už tave, — pažiūrėjo jis į ją iš padilbų.

Rama pažiūrėjo į ją tylėdama, paskum pašaipiai paklausė:

— Jei aš tau patinku, kodėl nesiunti piršlių pas mano tėvą?

— Galime nors tuojau joti į Alkaragio ramovę...

— O kur tu paskum mane dėsi? Gabensi pas Rudabarzdį ir tapsi plėšiku? Tu manai, kad aš tavo vaikus gimdysiu dvokiančioje oloje? O gal tu mane tampysi per žmones, persimetęs per petį savo kankles, ir belsies į pilių duris? Ne, berneli, elgetauti ne mano amatas: man reikia savos pilies.

— Mano tėvas gali mums pilį pastatyti: jo valdos plačios...

— Gal tavo tėvas, kunigas Sugintas, ir pastatytų tau pilį, tik ne rikio Žiobrio dukrai. O ir mano tėvas ir brolis, jei sužinotų mus susitikinėjant, nužudytų abu.

— Pasaulis platus, — atsakė švitrys svyruodamas.

— Net ir labai, tik man nereikia plataus pasaulio: man pakaktų mano pasaulio, kur aš galėčiau viešpatauti...

— Sako, kad Mindaugas priimęs į savo kariauną jaunos vyrus...

— Tu kareiva! — nusijuokė mergina. — Tau liežuviu malti ir mergas vilioti, o ne kalaviju švaistytis. Gerai, tu įstoji į Mindaugo kariauną, o paskum kas? Tu trankysies po svetimas žemes, tu ten smaguriansi su lenkėmis, rusėmis: kas gi nežino, koks tu? O kur aš dėsiuos?

— Aš paliksiu tave Mindaugo dvare: tu ten lauksi manęs grįžtant. Iš šio žygio aš parsigabensiu lobių ir pastatysiu tau pilį.

— Neimsi glėbiu lobio pradėdamas gyventi, berneli: tuščios kalbos.

Švitrys patiesė po medžiais savo apsiaustą, ir jie susėdo. Kurį laiką abu tylėjo. Švitrys galvojo, kad Rama teisi: tikrai, kur jis dėtų tą totorę vedęs? Visas Padysnis žinojo jos kilmę. Kartą rikis Žiobrys, grįždamas iš karo žygio, parsigabeno moterį. Niekas nežinojo, kas ji tokia: tūli kalbėjo ją esant paprastą vergę, kiti spėliojo ją buvus totorių kunigytę, treči tvirtino Žiobrys ją laimėjęs besidalijant karo grobiu. Kaip ten buvo, taip, bet jis gyveno su ja kaip su žmona, ir ji, pagimdžiusi jam sūnų ir dukterį, jauna mirė. Ramos gyslomis tekėjo pusiau lietuviškas, pusiau totoriškas kraujas, ir jos veide, nors ir nežymiai, atsiliepė motinos bruožai.

Matyt, Žiobrys ją mylėjo, nes, jai mirus,

palūžo: suirzlėjo, radosi priekabus su kaimynais ir smarkiai ėmė gerti. Žirginių pilies ūkis ir tvarka pakriko. Žmonės stebėjosi, kad jis nenusigyveno galutinai ir neišėjo šunims uodegų mezgioti. Atvirkščiai, nors jis apleido laukus ir jo pilėnai išbėgiojo, — ne vienas jų atbėgo ir pas kunigą Sugintą ieškoti prieglobsčio, — bet Žirginių sodybos šeimininkas gyveno kaip gyvenęs ir gal net dar plačiau kaip pirma: jis laikė gerų žirgų kaimenę, turėjo gerų ginklų ir sidabro, ir jo puotų garsas pasiekdavo net ir Padysnio bei Nalšėnų pilis.

— Kodėl mūsų giminės taip nesikenčia viena kitos? — paklausė Rama susimąsčiusi. — Amžinos rietynės! Klausiu tėvą kodėl, o jis, išgirdęs tavo tėvo kunigo Suginto vardą, krenta į tokį siutą, kad iš jo nieko dora negali išgauti. Jis ima keiktis, grasinti, kad sudeginsiąs Padysnio pilį ir visą Sugintų giminę kaip blusas sučirškinsiąs...

— Jo blauzdos per skystos mūsų giminei sučirškinti, — šyptelėjo švitrys. — Jei būtų įmanęs, seniai būtų savo padaręs. Mano tėvas apie tavo giminę niekad neužsimena, bet, žinai, tavo tėvo nemėgsta ir Žirginius būtų seniai su žeme sulyginęs, jei jo valdos nebūtų įsiterpusios tarp Padysnio ir Nalšėnų žemių. Daumantas nenori, kad mano tėvas praplėstų savo valdas, prisijungdamas Žirginius, o mano tėvas nenori, kad taip padarytų Daumantas. Įsiterpęs tarp dviejų galingų kaimynų tavo tėvas gali ramiai gargalynę laidyti kiek įmano.

— Tu man nepasakei, kodėl mano tėvas taip nekenčia taviškių.

— Tą paslaptį žino visas Padysnis, — nusijuokė Švitrys. — Tavo tėvas keikia maniškius dėl to, kad iš to nuotyčio išėjo su apipešiotu kuodu ir su dideliu karteliu galugerklėje.

— Kokio nuotyčio? — Rama žvilgterėjo į Sugintaitį.

— Tavo tėvas ir mano senolis kunigas Kunotas ilgus metus buvo geri bičiuliai ir karų bendražygiai. O kas nežino Padysnio šalyje, kad kunigas Kunotas mėgdavo pašienauti rūtų darželiuose? — nusišypsojo Švitrys.

— Jis buvo geras bobišius: tu pats eini savo senolio pėdomis, — nujuokavo ir mergina, žvilgterėdama į berną. — Kaip ten buvo?

— Jie ten, besibastydami po Maskolijos platybes, užtiko totorių murzos sodybą. Totorio šeima pabėgo, tik kažkaip į jų rankas pateko viena jo duktė. Besidalijant karo grobiu, nebuvo aišku, kam turi atitekti jauna totorė: jos norėjo tavo tėvas ir mano senolis. Kitokios išeities nebuvo: reikėjo traukti burtus. — Švitrys nutilo: jis staiga susimetė, kad be reikalo ėmė tą istoriją pasakoti, bet buvo per vėlu.

— Toliau! — mergina žiūrėjo į jį įtampiai.

— Burtas nulėmė, kad mergina priklauso tavo tėvui, bet Kunotas buvo karo vadas ir kunigas, o tavo tėvas tik rikis ir jo pavaldinys: Kunotas pasiėmė totorę vienai nakčiai į savo palapinę...

— Prakeiktas paplavūnas! — iškošė pro dantis mergina.

— Taigi... Bet, matyt, mergina rikiui patiko, ir jis vistiek ją parsigabeno į Lietuvą.

— Vargšė mano motina! Dabar suprantu, kodėl mano tėvas taip nekenčia tavo giminės.

— Negalvok apie tai: kas buvo — praėjo, senos mūsų tėvų sąskaitos. Geriau pašnekėkime apie kitką. Sklinda paskalos, kad tavo tėvas sėbraužas su plėšiku Rudabarzdžiu. Ar tai tiesa?

— Nežinau, iš kur aš galiu žinoti? Manai, kad mano tėvas ir brolis sakysis, su kuo jie sėbrauja? — atkirto mergina piktai.

— Mano tėvas tą Rudabarzdį seniai būtų išrūkęs, bet nenori vaidytis su kunigu Daumantu. Žmonės kalba, kad Rudabarzdis su savo gauja slapstąsis kažkur tavo tėvo žemėse. Jei mano tėvas imtų jo ten medžioti, tavo tėvas imtų šaukti, kad jis noris užgrobti jo valdas, ir šauktųsi Daumanto pagalbos, o mano tėvas nenori vaidytis su kaimynais.

Abu kurį laiką tylėjo. Rama, susiėmusi kelius rankomis, žiūrėjo į retmę susimąsčiusi, o jis, atsirėmęs į medį, klaidžiojo akimis po tankią liepos lapiją.

— Sakyk, Rama, — jis vėl prabilo, — jei aš tau nepatinku, jei tu manęs nenori, kam susitikinėjai su manim?

— Ar tavo tėvas lieptų užmušti mane, jei aš atjočiau į Padysnio pilį, kai prasidės pava-

sario mugė? — ji paklausė, tartum nenugirdusi, ko pati klausiama.

— Mano tėvas su moterimi nesigalioja, — nusijuokė jis. — O be to, mano tėvas uždraudė bet kokias kautynes mugės metu. Kad į mugę atjotų ir tavo tėvas su Karijotu, jiems nieko blogo nenutiktų. Jei nori, gali drąsiai joti.

— Norėčiau pamatyti tavo seserį Mirgą: sako, ji labai graži.

— Ji graži vienaip, tu — kitaip. Man tu gražesnė.

— O kaip Šventaragis? Apie jį žmonės visai kalba, — ji paklausė lyg tarp kitko, bet Švitrio jautri ausis nugirdo virpesį jos balse.

— Nežinau, jo nėra namie, — jis atsakė šaltai. — Jis kažkur išjojo su šiliniu.

— Kas tas šilinis?

— Jo draugas, kažkokio žemdirbio vaikas.

— Kunigas ir artojas: negirdėta bičiulystė! Kur jie išjojo?

— Gal mergų medžioti, — trūktelėjo pečiais Švitrys.

— Nepraustaburnis! — Rama skersomis žvilgterėjo į jį.

— Kodėl nepraustaburnis? Koks čia būtų jaunas bernas, jei neslampinėtų apie mergų kamary langus?

— Šventaragis ne toks, kaip tu.

— O koks? — nusijuokė jis. — Ar tu pažįsti bitininką Liepą?

— Kur prie Akivaro ežero gyvena?

— Tas pats. Ar jis turi dukrą Ramunę, ar neturi?

— Girdėjau, kad turi.

— Mūsų pilėnai mala liežuviais, kad šventaragis jau pramynęs takelį į Žabinę.

— Dar gražiau: kunigas ir lūšninko dukrelė, kažkokia laukinė girinaitė! — nusijuokė Rama piktai. — Ar tu tikrai žinai, kad jis ten lankosi? — įsisiurbė ji jam į akis.

— Žinau tiek, kiek žmonės kalba: aš brolio nesečioju.

— Aš niekada nepatikėsiu tais kvailiųgu plepalais.

— Kodėl tau taip rėžia ausį tos kalbos?

— Ar nebūtų juokinga, kad pasturlakai imtų maišytis su pirmalakais, kad sakalas imtų tupinėti aplink varną?

— Aš nepažistu tos merginos, bet, sako, ji esanti labai graži ir išmintinga. Galop kas mums rūpi, kas aplink ką tupinėja?

Rama nieko nebeatsakė ir kažką mąstė įsižiūrėjusi į toli. Patylėjęs jis vėl paklausė:

— Tu man neatsakei ko klausiama: jei aš tau niekai, kodėl tu susitikinėji su manimi?

— Jei nori pasiekti kitą krantą, reikia per tėkmę tiltą permesti.

— Aš klausiu apie žąsis, o ji kalba apie antis, — nusijuokė jis čiupdamas ją į glėbį ir mėginamas pavertęs pabučiuoti, bet ji spurdėjo piktai šnypšdama: šaukti ji nešaukė, nes žinojo girioje nieko neprisišauksianti. Kaip tos imtinės būtų pasibaigusios, nežinia, kad tuo metu

nebūtų pasigirdęs kanopų dundėjimas ir į aikštę galvatrūkčiais nebūtų įlėkę du raiteliai.

— Mano tėvas ir brolis! — riktelėjo mergina, išgąščio perimta, išsinerdama iš jo glėbio.

— Šit kur mūsų merga, kad tu prasmegtum! — nusikeikė rikis Žiobrys, liesas, pakirpta barzda įdubveidis vyras. — Tempk tą šliundrą namo: mes paskum su ja padarysime rodą, — kreipėsi jis į savo sūnų, — o aš nuleisiu kraują tam užtūpiui, kad jam karštis atvėstų.

— Aš noriu jį pakaustyti, — atsakė Karijotas, stambus, plačiapetis bernas, pašonėje pasirišęs didelį kalaviją, o prie balno pasikabinęs milžinišką karo kirvį.

— Daryk kaip liepiamas! — riktelėjo tėvas. — Mano reikalas nuleisti kraują tam Suginto giminės dergštui!

— Kur tavo Čingas, jok namo, — atsigręžė Karijotas į savo seserį, bet ši nepajudėjo iš vietos.

— Jis joks mano užtūpis: jis svečias mūsų žemėje, ir jam nieko blogo neatsitiks, — atrėkė ji piktai.

— Tas geras svečias tau ir kikliką praardė! — atsiliepė Žiobrys su pašaipa ir panieka. — Griebk tą mergą ir nešk ant savo žirgo namo! — jis vėl riktelėjo savo sūnui. — Aš vienas suruošiu vaišes tam svečiui nebuvėliui.

Karijotas nušoko nuo žirgo ir artinosi prie Ramos. Ji išsitraukė iš užjuoščio mažą durklą surikdama:

— Neliesk manęs, jei nenori, kad tave griebtų piktoji Pavietrė ir įmurdytų į Yslykio maurą! Aš tik tada josiu su jumis, kai pamatysiu, kad Švitrys išjojo iš čia laisvas ir sveikas!

Karijotas sustojo ir atsigrėžė į tėvą, klausdamas, kas daryti.

— Žiūrėk, kaip ji gina savo gaidį! — rikis nusikabino nuo balno savo didelį karo kirvį. — Nieko nebus, mergužėle! Pasitrauk į šalį, Karijotai, — jis užsimojo kirviu, taikydamas švitriui į krūtinę, bet jį užstojo Rama, ir kirvis pakibo ore. — Pažiūrėsime, ar tu ir savo tėvui išmeigsi durtuvą į krūtinę, — jis nušoko nuo žirgo ir pats artinosi prie dukters, iškėlęs kirvį šaukdamas: — Iš tolo užuodžiu Suginto veislės smarvę! Jo suvedžiotų mergų tėvai ir broliai seniai turėjo pakabinti ant sausos šakos, tik, matyt, nepagavo, o man pasisekė. Visos apgautos mergos ir jų tėvai man dėkos.

— Neapsigauk, kad mane užmušęs pats liksi gyvas, — atsiliepė Švitrys. — Mano tėvas ir broliai tavo vadinamąją pilį-šunduobę peleinais pavers ir tave patį, parišę akmenį po kaklu, Yrlykio mauro monams atiduos.

— Didvyris pravėrė savo knislę, užlindęs už bobos sijono! — tyčiojosi Žiobrys. — Tavo tėvas seniai būtų mane prarijęs, jei nebūtų bijojęs kunigo Daumanto.

— O ar pats nesislapstai už Daumanto skydo ir nesidedi dideliu galinčiu? — atšovė pašaipiai Švitrys.

Žiobrys, akdamas iš tūžmo, artinosi prie

dukters, norėdamas ją nuginkluoti, ir kai jis ją pagriebė už riešų, Švietrys šoktelėjo pirmyn ir iš visos jėgos smogė rikiui į paširdžius. Gaudydamas orą, senis sudribo ant žemės, o tuo tarpu Švitrys dingio tarp medžių. Karijotas dar bandė jį vyti ir paleido jam kirvį įkandin, bet medžių buvo tanku, ir kirvis įstrigo į epušės kamieną. Gal Karijotui neatėjo galvon, gal jis skubėjo padėti tėvui, bet jis nepagalvojo sugauti Švitrio žirgą: o raiteliui be žirgo girioje būtų galėjęs ištikti liūdnas likimas.

Dvi eilės drūtų kalstų buvo suvaryti į upės dugną ir toli išsikišę į tėkmės vidurį. Ant suguldytų skersinių tįsojo iš perskeltų rąstigalių sudėtas tiltas. Per pavasario potvynius tiltas dažniausiai smarkiai nukentėdavo, bet ligi tik vanduo nusiūgdavo, pilėnai tuojau jį vėl atstatydavo. Vasaros metu aplink tiltą arčiau kran-to susidarydavo atsala, kur maudydavosi vaikai. Patiltyje žvejai įtaisydavo perkalus ir įstatydavo varžas žuvims gaudyti. Prie sijų pririšti plūduriuodavo pilėnų laiveliai. Kai pavasariop atplaukdavo prekijai iš svetimų žemių, tiltas tarnaudavo kaip uostas.

Kas pavasaris pilėnai nekantriau laukdavo mugės. Kol Dysnoje vanduo dar būdavo pakankamai pakilęs, kad galėtų plaukti vytinės, maždaug tuo pačiu laiku atplaukdavo prekiyas Remeza. Žinia, kad prekijai atkanka, žaibo

greitumu pasklisdavo po Padysnio šalį, ir į kunigo Suginto pilį imdavo plaukti minios žmonių iš artimesnių ir tolimesnių sodybų.

Kiek Šventaragis atsimena, Remezės pasirodymas kasmet būdavo toks pat. Kažkodėl vilkėdamas brangiais rytietiškais drabužiais, — tur būt, kad būtų išpūdingesnis Padysnio žmonėms, — ir apsivyniojęs galvą raudonu šilkinio turbanu, susegtu ant kaktos dideliu mėlynu safyru, jis stovėdavo priešakyje pirmosios vytinės, kuri būdavo papuošta grakščiai išlenktu, dideliu gulbės kaklu, viena ranka iširėmęs į šoną, o kita mosuodamas pasipylusiems ant kranto pilėnams. Vytinę tempdavo pusnuogiai, apžėlusiomis krūtinėmis barzdoti vyrai, žygiuodami krantu su permestais per krūtinės plačiais šikšniniais diržais. Kai jų daina ataidėdavo Dysnos pašlaičiais iki pilies sienų, vaikai ir paaugliai bėgdavo vytinę pasitikti, ir jos įplaukdavo į uostą, lydimos triukšmingų sveikinimų, juokų ir šūkavimų. Kol upeiviai rišdavo laivus prie kranto, Remeza, keleto gražiai aprengtų tarnų lydimas, eidavo į pilį pasveikinti kunigo Suginto ir kunigienės ir įteikti jiems dovanų.

Remezės upeiviai ir tarnai, pilėnų padedami, skubiai statė palapines ir pastogines ir gabeno į jas iš laivų prekes: druskos statinaites, stiklo dirbinius, papuošalus, gelumbių ir kilimų ritimus, geležies ir vario dirbinius, ginklus, šarvus ir kitas tolimų kraštų prekes. Dar gero kai prieš Remezai pasirodant padysnėnus pa-

siekė gandas, kad ši pavasarį jis atgabenas daug kirgizų, totorių ir arabų žirgų. Remezės arkliai paskubomis tvėrė už pilies sienų didelį atvadą, o pavakariop ėmė į jį vesti iš laivų žirgus. Visi pilies vyrai, susispietę aplink gardą, gėrėjosi, ginčijosi ir vertino atgabentus žirgus.

Pati mugė prasidėjo kitą dieną. Tai nebuvo vieni tik Remezės mugė: tai buvo pilies ir visos Padysnio šalies mugė. Pilies meistrai išdėliojo savo gaminius: namų apyvokos, odos ir molio dirbinius, kalvio Stulgos pastoginėje vyrai galėjo gėrėtis ginklais, nuoragais ir dalgiais, sidabrininkas Velža nuošalioje palapinėje išdėliojo savo papuošalus, odininkai — odos dirbinius, iš apylinkių sukeliavę žemdirbiai, medžiokliai, žvejai ir bitininkai sugabeno žvėrenas, ypač labai vertinamus bebrų ir lapių kailius, galvijų odas, medų, vašką, džiovintus grybus, žuvį, mūdų, gyvulius, paukščius, medžių anglis, dervą, grūdus, linus ir linų audinius, pūkus ir kt.

Pavasario mugė Padysnio šalyje buvo ne tik vaizbos reikalas siaura to žodžio prasme, bet ir šiaipjau visokių pramogų šventė. Į mugę sukako kanklininkai, imtynininkai, meškininkai, kardininkai, šauliai, medžiokliai, burtininkai ir visokio kitokio amato žmonės, kurie naudojo proga parodyti, ką patys gali, ir pamatyti, ką kiti gali, ir, žinoma, pasimokyti. Pavyzdžiui, pilies ginklinėje visą laiką žvangėjo ginklai. Ten vyriausias Sugintaitis švarnas

ėmėsi su atkeliavusiais iš kitų sričių kardininkais, juos palavindamas kardininkystės išmone, o gal kartais ir pats pasimokydamas, nors jis ir garsėjo visoje šalyje, kaip geriausias kardo valdytojas.

Vėlgi mylimiausias Mindaugo dainius Džiūgas, didysis klajoklis po visą Lietuvą, sutraukdavo aplink save didelius būrius klausovų, kankliuodamas apie Kernavės valdovo didelę galybę, narsybę bei išmintį arba pamokydamas vietinius dainius bei šiaipjau jaunimą kituose Lietuvos kraštuose nugirstų ir jo paties sukurtų naujų dainų. Švitrys neatstojo nuo jo nė žingsnio.

Pilies stipruoliai, jų tarpe ir kalvis Stulga, mugės aikštės pakraščiuose ėjo galėtynių su atkeliavusiais galiūnais; meškininkai šokdino prijaukintas meškas; šauliai lenktyniavo, akies taiklumu laidydami strėles į pritaisytus prie medžių taikinius, ir tt. Sukeliavusios moterys domėjosi kunigienės Eglės audykla, juostų mezgykla ir siuvykla. Medžiokliai ir žemdirbiai apžiūrinėjo kunigo Suginto gyvulių tvartus, žemdirbystės padargus ir šunides, žirgų augintojai — žirgyną, kailiadirbiai — kailides ir tt. Mugės metas buvo gera proga jaunimui užmegzti savitarpio pažinęs, kurios vėliau išsivystydavo į meilės ryšius ir šeimų sukūrimus. Žodžiu, pavasario mugė buvo tiek vaizbos reikalas, tiek ir idėjų apsimainymo, pramogų ir pilietinio bendravimo kultūrinė šventė.

Atkilo į mugę ir Rama. Šventaragis ją su-

tiko prie žirgų atvado. Ji čia buvo vienintelė moteris, kuri domėjosi žirgais. Pamačiusi šventaragi, ji labai sumišo, bet neatitraukė savo didelių juodų akių nuo jo veido.

— Ir Rama čia! — jis pasakė. — Ar tau ne labiau tiktų pasišvaistyti prie Velžos ir Remezoz papuošalų palapinių, kaip kad prie žirgų atvado? — nujuokavo jis. — Švitrys ieško tavęs po visą mugę.

Bet Rama nesi juokė ir net nesišypsojo. Vis neatitraukdama savo akių nuo jo, ji paklausė:

— Eina gandas tavo esant labai išmintiną. Sakyk, ar visada gali surasti, ko ieškai?

— Abejoju, ar surastum aguonos grūdą šieno kupetoje, nors ir labai ieškotum, — nusijuokė jis.

— Tu išsisukinėji ir neatsakai, ko klausiamas, — jos balse praskambėjo nekantravimo gaidelės.

— Pasakyk man, ko tu ieškai, aš tau pasakyčiau, surasi ar ne.

Rama nuleido akis ir daugiau apie tai nebekalbėjo. Tuo tarpu prie jų priėjo prekijas Remeza.

— Žirgelius apžiūrinėjate? Gražūs žirgeliai, tiesa? Aš džiaugiuos, kad jie patinka tokiui šauniam raiteliui, kaip kunigytė Rama.

— Ar aš sakiau, kad jie man patinka? — ji nusijuokė. — Nė vienas tavo žirgas negali lygintis su mano Čingu.

— Gali būti, gali būti, aš nesakau: tavo

Čingas pernai laimėjo lenktynes, bet niekas nestovi vietoje, niekas: laikai keičiasi, žmonės keičiasi, ir žirgai keičiasi. Kas pernai laimėjo, šiemet gali nebelaimėti.

— Nori pasakyti, kad mano Čingas paseno? — paklausė Rama iššaukiančiai.

— Aš nieko nesakau, — skubiai atsakė Remeza. — Prekijas gali priesaikiauti, kad jo persų kilimas labai geras ir net geriausias, bet jis bus neišmanėlis traila, jei ims iš anksto girtis, kad jo žirgai geriausi. Į gyvulio kailį neįlįsi ir nepasakysi, kaip jo raumenys juda ir širdis tvaska. Aš tik galiu pasakyti, kad mano žirgeliai neblogi, visai neblogi, ar ne teisybė, viešpatie? — jis kreipėsi į šventaragį.

— Man tavo žirgai patinka: jie labai gražūs, nors vertinti nedrįstu: nesu didelis žirgų žinovas.

— O, jie labai gražūs! — šūktelėjo Rama įžūliai. — Žiūrėkite, kaip jie ir laigo, kaip atsiginę buliukai! Pamatysime, kaip jie spardysis per lenktynes prieš mano Čingą! — ji zmibtelėjo ore trumpakočiu rimbū ir, linktelėjusi išdidi galvą, nuėjo.

— Tikra motina, tikra motina, — kalbėjo Remeza, žiūrėdamas įkandin į nueinančią merginą: — išdidi, žiauri, aukštai nešasi...

— Pats pažinojai jos motiną?

— Kaipgi? Per pavasario mugę visada ją sutikdavau. Žiobriai į Padysnio pilį neatkakovė: jie mane pasitikdavo kur nors paupyje. Kunigtės gyslomis teka maišytas kraujas, ir

matyt, kad totoriškas kraujas dar smarkiai tebeverda... Bet grįžkime prie mano arkliukų.

— Sakau, aš daug apie žirgus neišmanau, bet, pažiūrėjęs į paties žirgyną, neguldychiau galvos, kad jie geriausi, o gal aš klystu?

— Taigi, taigi, — gudriai šyptelėjo vaizbūnas, — tavo kuklumas, viešpatie, mane žavi. Tu daug daugiau išmanai ir žinai, kaip kad pasakai. Tai didelė dorybė, labai didelė... Taigi, aš tau pasakysiu, kunige, pasakysiu atvirai, kad aš nesu kerštingas ir nesu didelis pikčiurna, bet jei kas man užmina ant kojos ir nueina šaipydamasis, to negaliu pamiršti, tikrai negaliu. Tą skausmą aš ilgai nešioju savo širdyje, galiu sakyti, nešioju tol, kol neatsilyginu tuo pačiu... Tu teisingai pasakei, viešpatie, tie žirgeliai neblogi, bet ne patys geriausi.

— Tai Rama teisi, kad jos Čingas juos pralenks? — paklausė Šventaragis.

— Gal ji neklysta, o gal ir klysta, — Remeza vėl gudriai šyptelėjo. — Aš gi žinojau, kad žirgų lenktynės per mugę bus, ir joms iš anksto pasiruošiau.

Šventaragis klausiamai žiūrėjo į prekyją, nesuprasdamas, ką jis nori pasakyti. Remeza vėl gudriai mirktelėjo kairiąja akimi, tardamas:

— Einam, viešpatie, aš tau kai ką parodysiu.

Jie perėjo per mugės aikštę ir nuėjo į uostą, kur plūduriavo Remezės laivai. Laive, kuriuo atplaukė pats Remeza, po deniu buvo ati-

tvertas slaptas kampas, kur stovėjo dar vienas žirgas. Iš pirmo požvilgio jis nelabai kuo skyrėsi nuo kitų Remezės žirgų, tik šventaragis tuojuo pastebėjo, kad jis buvo nepaprastai darniai sudėtas.

— Neišmanėliui gal ir tas žirgelis į akis nekris, bet kas išmano... — kalbėjo glostydamas žirgą prekiyas. — Įsižiūrėk į jo krūtinę, kojas, šnerves: grynakraujis arabas. Ir matai, gyvulių kaip ir žmonių yra išmintingų, pusgalvių ir visai pakvaišėlių. Pasižiūrėk į jo išmintingas akis! Yra žirgų, kurie šoka kaip ugnis, bet ir perdega kaip šiaudų kūlis; yra patvarių, bet negreitų, bet yra kaip šis greitų ir patvarių, galiu sakyti, nepailstamų. Jis švilpia kaip vėjas ir gali tave nešti per visą dieną, trumpai pailsėjęs. O tu nežina, viešpatie, kaip jis šoka per kliūtis! Kaip erelis, išskleidęs sparnus! Tik viena sąlyga: raitelis turi jį suprasti! Sėsdamas į balną, rimbą turi pamiršti namie. Jei tu jam suplieksi rimbą — žuves! Gal jis pats nusišuks sprandą, bet ir tave nublokš. Jei nori, kad jis švilptų kaip vėjas, turi tik spūstelėti pintiniais ir bičiuliškai, švelniai patapšnoti per kaklą: jis supras, ko nori.

Šventaragis užėjo už pertvaro ir paglostė jo laibą, švelnų kaklą po ilgais, balzganais karčiais. Žirgas pasimuistė iš pasitenkinimo ir brūkstelėjo jam per veidą plonomis, gražiai apibbrėžtomis šnervėmis.

— Aš taip ir maniau, — pliaukštelėjo Remeza delnais, — jūs iškart susipratote! Viešpa-

tie, aš noriu prašyti tavo malonės: lenktyniauk tu mano žirgeliu!

— Aš? — labai nustebo šventaragis.

— Žinau, ką tu galvoji: tu galvoji, kad aš turįs patyrusių, galinčių mano žirgeliu joti raitelių. Jie moka joti, bet aš abejoju, ar jie gali laimėti, nes jie mano arabo nesupranta ir neišmano, kaip su juo elgtis, o išmintingam žirgui reikia išmintingo raitelio. Mano žaibas, — tai gi jo vardas žaibas, — jiems ne žirgas, o tik arklys. Jei tu josi, viešpatie, laimėsi, aš tikrai žinau, kad laimėsi! O laimėti aš labai noriu. Girdėjai, kaip kunigytė Rama kalba apie mano žirgelius? O pernai po lenktynių ji man labai skaudžiai užmynė ant kojos. Kad ji laimėjo, aš nieko nesakau, bet kad ji paskum visų akivaizdoje mano žirgelius išvadino veršeliais žindukais, tai aš negaliu užmiršti. Šiemet ji turi gauti atpildą.

— Bet aš niekad žaibu nejudinėjau: aš negaliu pirmąkart ant jo užsėdęs stoti lenktynėse.

— Galėsi jį prajodinti šianakt. Naktį žaibas taip pat gerai suranda, kur pastatyti koją, kaip ir dienos metu. O prajodinti jis reikia, nes per ilgai užsistovėjo kelionėje.

— Bet, Remeza, gal aš nesu toks geras raitelis, kaip kad pats manai?

— Aš senas prekijas, esu savo gyvo gyvenime matęs visokio plauko žmonių ir išmokau juos pažinti. Ir tave, viešpatie, aš pažįstu nebe nuo vakar. O gal mano žirgelis tau nepatinka?

— Remeza skėstelėjo rankomis, dėdamasis išsigandęs.

— Tavo žirgeliu aš norėčiau joti Paukščių Taku į Anapus, — nusijuokė Šventaragis.

— Atseit, sutarta?

— Sutarta.

— Puiku, labai puiku! — patrynė rankomis Remeza. — Žiobrio dukrelė iš pykčio iki kraujo sukandžios savo gražias lūpytes, kai jos Čingas pasiliks už varsno užpakalyje. Čingas geras žirgelis, bet jam reikalingas rimbas, o kur rimbas, ten raitelis sau, žirgas sau.

Susitarę vėl susitikti naktį, jie persiskyrė.

Šventaragis klaidžiojo po triukšmingą ir dulkiną mugės aikštę, dairydamasis Ramunės, bet ji niekur nesirodė. Diena buvo šilta ir graži. Pastoviniavęs prie Remezės ginklų palapinės, jis užėjo į pilies smuklę atsigerti.

Čia buvo triukšminga, tvanku ir alkūnstumdžiu prisigrūdusių žmonių. Kunigo Suginto midus ir alus plačiai garsėjo padysniais, ir iš visur suplaukę mugininkai naudojosi proga jo paragauti. Midus darė savo: erdvi, žemomis lubomis patalpa užte užė nuo traškių kalbų, gincų ir juoko.

Viename kampe prie didelio skobnio buvo susimetęs Padysnio šalies didikų jaunimas. Ant skobnio kampo sėdėjo pasidėjęs ant kelių kankles puošeiva švitrys. Prie jo sėdėjo galin-

gojo Vaidvalakio rikio Kanto atžalynas: Arvydas, Tauras ir Rasa. Aplink skėbnį spietėsi Rimgailaičiai iš Karkluojų, Jokilaičiai iš Derveliškių, Vaidotaičiai iš Gluosnakalnio, Jaunius iš Pašvenčių, Dovilas iš Užgirio ir daugiau rikių vaikų. Jų tarpe matėsi ir jo broliai Sintautaičiai.

Matyt, Švitrio dainelė buvo linksma, nes po kiekvieno posmelio pasigirsdavo garsus juokas. Juokėsi ir aplink sustojęs kaimo jaunimas, kurio tarpan buvo įsimaišęs ir tūlas vyresnio amžiaus vyras. Kai Šventaragis prisiartinio prie skėbnio, Švitrys nutilo, pritilo ir visas būrys. Visi smalsiai sužiuro į jį, savo amžiaus jaunuolį, kuris tačiau nesibičiuliavo su jais, nes visą laiką buvo užsiėmęs kažkokiais savais reikalais.

— Ko nutilai, Švitry, tęsk savo dainelę, — šūktelėjo Rama atsistodama. — Ne, palauk, va, nugerk gurkšnelį midaus, kad balsas slidžiau plauktų iš lūpų, ir sudėk posmelį apie savo brolių Šventaragį, — ji padavė jam sklidiną ragą midaus.

Švitrys nugėrė porą gurkšnelių ir pastatė ragą ant stalo. Jis šypsojosi savo broliui, bet po ta šypsena slypėjo irzlus pavydas. Jis buvo daug vyresnis ir galvojo esąs kur kas pranašesnis už jį, bet kodėl Rama mėčioja akį į tą pusbernelį, o ne į jį, garsingą dainių? Jis žinojo, kad jo brolis čia nė kuo nedėtas, bet Ramos vargiai paslepiamas dėmesys broliui jį vis dėlto erzino ir pykino. Kad ne tas stypla, — jis per-

metė akimis tėvą Šventaragio stotą, — Rama seniai būtų buvusi jo.

— Kodėl ne, galiu sudėti posmelį ir apie savo brolių Šventaragi, — Švitrys palietė kanklių stygas.

— Palauk, — vėl šūktelėjo Rama. — Tegul ir Šventaragis išgeria midaus: jam bus smagiau klausytis. — Ji pripylė kitą ragą ir ištiesė Šventaragiui.

— Aš negeriu, — jis pakraipė galvą.

— O jei aš ir visos merginos gražiai paprašysime? — pasilenkė ji per stalą.

— Tada aš gražiai paprašysiu, kad jūs gražiai neprašytumėte...

Merginos prunkštelėjo, vaikinai nusijuokė. Ramos akys blykstelėjo pykčiu. Ji ieškojo ižėidaus žodžio jam atsilyginti, bet, susidūrus su jo šaltomis, mėlynomis akimis, jos ižūlumas kažkaip dingo, ir per jos nugarkaulį persirito šiurpo bangelė. Gelbėdamasi iš keblios padėties, ji vėl riktelėjo Švitriui:

— Padainuok apie Šventaragi, Švitry: pažiūrėsime, kiek tavo liežuvis kandus! — Ji pasakė neva juokaudama, bet visiems buvo aišku ją norint brolius supiudyti.

Švitriui ant liežuvio galo painiojosi ižeidūs broliui posmai, bet, kita vertus, jis klausė save, už ką jis turėtų savo brolių ižeidinėti dėl tos akižaros? Gal jis ir širdo ant jo, bet jis kur kas labiau širdo ir ant Ramos, kad ji taip ilgai jam priešinasi.

— Dainuok, ko lauki? — vėl šūktelėjo Rama.

— Dainuok, paplak savo kandžiu liežuviumane, — draugiškai nusišypsojo Šventaragis.

Švitrys brūkštelėjo per kanklių stygas ir uždainavo:

Šventaragis taria žodį,
Klausos seniai ir vaikai. —
Pasakyki gi, broluži,
Kur tą žodį suradai?

Visi myli Šventaragi, —
Nežinau už ką. —
Pasiklausiu aiškiaregį
Kurs gyven' miške.

Dainelę palydėjo pritarią šūkiai ir bičiuliškas juokas. Neatsikvėpdamas Švitrys užtraukė kitą dainelę:

Rama myli ir nemyli, —
Kas ją žino, — nežinau.
Kai paklausi, ji vis tyli, —
Paukščio dairosi aukščiau!

O bernelis, kaip paukštelis,
Skrieja skrieja vis toliau. —
Ir Ramutės ašarėlės
Byra byra vis gailiau.

Visi triukšmingai pritarė, žvilgčiodami į merginą. Ji pablyško iš pykčio ir, bloškusi paniekos žvilgsnį į dainių, išsoko iš užstalės ir dingo tarp žmonių.

Išėjęs iš smuklės, Šventaragis klaidžiojo, žvalgydamasis po mugės aikštę, ir pagalios ją rado rytiniame aikštės kampe. Jis tikrai atsiminė, kad bus praėjęs tą vietą keletą kartų, jos nepastebėdamas. Ir šikart jis nebūtų pamatęs, jei jam nebūtų kritusi akysna jos keista laikysena. Užsimaukšlinusi skepetaitę ant akių, ji sėdėjo tarp kitų moterų ant žemos kėdutės už plataus suoliuko su išdėliotomis gėrybėmis: indeliais su susicukravusiu medumi, džiovintų grybų ryšeliais, riešutų mažomis anderėlėmis, rūkyta žuvimi ir labai plonai išaustos drobės ritimėliais. Pamačiusi stovintį priešais Šventaragį, mergina labai susijaudino ir išsigando: skepetą ji dar labiau užsmaukė ant veido.

— Ramune, tu nenori manęs nei matyti, nei pažinti? — pasakė jis draugiškai.

Ji žvilgterėjo pro plyšelį ir vėl pasislėpė po skepetą.

— Ramune, nustok juokavusi, nusismauk tą skepetą!

Pamaži ji skepetą atsmaukė ant kaktos ir žiūrėjo į ją praplatusiomis iš džiaugsmo ir kartu baimingomis akimis.

— Eik į padangą, nusimesk tuos skarmalus ir apsirenk padoriai, kaip visos merginos: noriu su tavimi pasikalbėti ir kai ką parodyti.

— Tėvelis man liepė taip apsirengti ir būti čia...

— Daryk kaip sakau: su tavo tėvu aš pats pasikalbėsiu, jei reikės. Eik ir persirenk, — jis pasakė, truputį nekantraudamas.

— Kaip tu sakai, viešpatie... — pašnabždėjo mergina ir, paskubomis sudėliojusi savo prekes, dingo už uždangėlės. Netrukus ji vėl pasirodė persirengusi, ir jis nustebė, kad ji buvo gerokai paūgėjusi ir dar labiau pagražėjusi nuo jo apsilankymo Žabinėje pernai vasarą.

— Einame, — pasakė jis.

Ramunė žingsniavo šalia jo, nuleidusi akis, nedrįsdama žvilgtelėti nei į savo palydovą, nei į šalis. Jai regėjosi, kad visa mugė žiūri į ją ir juokiasi: ji, vargšo bitininko dukrelė, eina šalia Padysnio kunigo sūnaus! Ką jos tėvas pasakys? Ką žmonės pagalvos?

— Kodėl tu slapsteisi, Ramune? — jis atsigręžęs paklausė, bet ji tylėjo nuleidusi galvą. — Tu nenorėjai manęs matyti?

— Kas nenorės matyti jauno Mėnulio? — ji pasakė taip tyliai, kad jis vos išgirdo.

— Tai ko tu slapsteisi? — jis žiūrėjo į ją šypsodamasis.

— Taip reikėjo, taip tėtis sakė, jis žino... Jis sakė, kad mes, maži žmoneliai, neturime painiotis didžiūnams po kojomis, jei nenorime būti sutrypti. Sakalams — padangė, žvirbliams — žabynas! Taip jis sakė...

— Tu kartoji, ką tėvas sakė, o ką tu pati galvoji?

— Argi, viešpačiui Šventaragiui rūpi, ką beturčio bitininko dukrelė galvoja?

— Kodėl ne? Man labai patinka anksti pražydusių žibuoklių kvapas, o tavo akys panašios į jas, — nujuokavo jis ir patylėjęs rimtai pridūrė: — Neturtas — ne yda. Kas iš turto ir kilmės, jei žmogus išvisėlis?

Tuo tarpu jie priėjo prie sidabrininko Velžos brangenybių krautuvėlės.

— Tu atsimeni, — jis tarė, — kai aš viešėjau pernai vasarą pas tavo tėvą?

— Kaip aš galėčiau užmiršti? Tu parjodinau mane iš liepyno ant savo žirgo. Paskum tu maudeis Akivaro ežere, ir aš atnešiau tau tėvo marškonus apsivilkti... Tu labai juokingai atrodei, viešpatie, — ji nusišypsojo.

— O rytą man atsikėlus, tu klūpodama apvyniojai mano autuvo apyvarus aplink blaudas... Matai, aš irgi atsimenu. Aš noriu tau atsisigerinti už viešnagę.

Jie įėjo į Velžos krautuvėlę. Žmonių nebuvo, tik pats meistras tvarkė savo prekes.

— Pasirink ką nori iš tų puošmenų, — jis ją privedė prie lentynos su brangenybėmis.

Merginos veidą nutvieskė raudonis. Ji mėčiojo akimis po išdėstytus papuošalus, bet nė vieno nepalietė ir, pažvelgdama į Šventaragį, tyliai pasakė:

— Tie papuošalai ne man, viešpatie.

— Kodėl? Visos merginos mėgsta puošmenas. Štai, žiūrėk, kaip tau patinka ši antkaklė?

— jis paėmė nuo lentynos labai kruopštaus

darbo emalio žvaigždutėmis nusagstyta žalvarinę antkaklę. — Patinka?

Ramunė svyruodama paėmė puošmeną, užsidėjo ant kaklo ir pasilenkusi grožėjosi tyro vandens pripiltame dubinyje. Šventaragis susižvalgė su sidabrininku Velža šypsodamiesi.

Tuo tarpu į krautuvę įėjo Rama. Ji šaltomis akimis permetė nuo galvos iki kojų ties dubiniu pasilenkusią Ramunę ir, metusi pašaipų žvilgsnį į šventaragį, pati ėmė apžiūrinėti papuošalus.

— Jei tau antkaklė nepatinka, pasirink kitką. Gal čia, štai, tau patinka sidabro akutėmis išdėlioti gintariniai pakabučiai?

— Dėkoju, viešpatie, man nieko nereikia, — patyliai pasakė mergina ir, padėjusi brangenybę, nuėjo durų link.

Šventaragis ir Velža vėl susižvalgė nustebę, o tuo tarpu Rama, paėmusi antkaklę, kuria grožėjosi Ramunė, pasakė:

— Aš perku tą antkaklę.

Šventaragis piktėlėjo: ko ta mergšė jam visą laiką painiojasi po kojom? Jis matė, kad antkaklę patiko Ramunei, ir nors ji atidėjo, bet vistiek nutarė ją nupirkti.

— Tą antkaklę aš pirmas pasirinkau, — jis tarė šalta.

— Bet tavo laukinukė jos nenori, — atsakė ji įžūliai.

Krautuvėlėje staiga užstojo tyla. Ramunė stovėjo prie durų, nuleidusi galvą, tartum suakmenėjusi, Velža staiga ėmė perdėlioti savo

prekes, lyg nieko nebūtų girdėjęs, Šventaragis žiūrėjo į Ramą šaltomis akimis, ir ją vėl sukrėtė siaubas, kaip kad per susitikimą smuklėje. Ramunės įžeidimas buvo įžeidimas jam, ir jis, tramdydamas savo pyktį, ramiai pasakė:

— Laukinė katė tol draskosi nagais, kol medžioklis nepasveria jos kailio kluone ant balkio. Antkaklę! — jis prisiartino prie jos, ištiesęs ranką.

— Teisybė, viešpats Šventaragis pirmas ją pasirinko, — atsigavo ir Velža, — kunigytė Rama gali pasirinkti kitą.

Rama nesitvėrė pykčiu, bet Šventaragio gražintą įžeidimą prarijo tylėdama. Ji numetė Šventaragiui brangenybę į ranką ir, bloškusi kerštingą žvilgsnį Ramunei, lėkte išlėkė iš krautuvės.

— Nurimk, Ramune, ir neklausyk, ką ta pikteivėlė tauška, — kalbėjo Šventaragis, išėjęs iš krautuvės. — Jos tėvas nekenčia mūsų giminės, ir, matyt, jo pėdomis eina ir dukrelė.

— Ji ir manęs nekenčia. Nežinau už ką: aš jai nieko pikto nepadariau.

— Ta širšė kada nors nudegs sparnelius... Dabar žiūrėk, Ramune, po mugės tu iškeliausi į savo Žabinę, ir mes gal vėl ilgai nesimatysime. Aš noriu, kad turėtum iš manęs kokią atminimą. Per prievartą aš nieko nenoriu tau brukti į rankas, o tik bičiuliškai prašau: priimk tą puošmeną! Jei tu nenorėsi jos nešioti, paskandink Aki-varo ežere: gal kokia undinė ja susižavės ir pasipuošusi išplauks mėnesienoje į paviršių: ją

pamačiusi tu vėl mane prisiminsi, — jis draugiškai nujuokavo.

— Aš ir taip visada matau tave, viešpatie, atjojančią iš girios kaip dievaitį, — prašnabždėjo ji ir, paėmusi dovaną, dingo už savo padangos užuolaidėlės.

Buvo graži, šilta naktis. Mėnulio atspindžiai virpėjo Dysnos paviršiuje, o didelės vaizbūno Remezės pririštos prie kranto vytinės išriestais priešakyje gulbių ir kažkokių jai nežinomų gyvūnų kaklais atrodė tarsi slibinai, išnirę iš upės gilmių. Kitapus upės tamsavo giria.

Iš pilies rūmų aidėjo muzikos garsai. Pelėdiškai ūkavo duslus paukas, jam pritarė skardus ožio ragas, o skudučių, lumzdelių ir birbynių balsai linksmi skardeno, derindamiesi į džigūno šokio ritmą, toli aidėdami upės pašlaitėmis ir nykdami girios tankumynuose. Protarpiais muzika nutildavo, ir nakties ramybę sudrumsdavo drąsi, galinga sutartinė.

Tą naktį Padysnio šalies valdovas kunigas Sugintas kėlė puotą sukakusiems į mugę didžiūnams ir prekyjams.

Ramunė kiūtėjo ant kranto, pasislėpusi tarp krūmų. Ji buvo labai nelaiminga. Jos tėvas, pamatęs iš šventaragio gautą dovaną, didžiai užsirūstino, ją skaudžiai išbarė ir liepė antkaklę gražinti Velžai. Ir jis pasakė, kad ryt anksti jie iškelsiausią namo.

Be to, ir ta pilies muzika jai draskyte draskė širdį. Ji vaizdavosi šventaragį, linksmą šokantį su kilmingomis merginomis, o ji, vargšė mergaitė, net pro durų plyšelį nedrįsta ir negali žvilgtelėti į pokylių menę! Pagalios tos didžiūnų linksmybės jai buvę nebuvę, tik jai buvo neišpasakytai liūdna, kad šventaragis, šokdamas su jaunomis kunigyčėmis, tikriausiai apie ją visiškai negalvoja. Ji prisiminė savo tėvo žodžius:

— Kas tu jam, didžiūnui, vargšėlė lūšninko dukra?

Staiga ji sukluso: pasigirdo žirgo kanopų dundėjimas, ir, net nespėjus jai susivokti, raitelis kaip jovaidas pralėkė pro šalį, žaibuodamas mėnesienoje pasagomis. Prisidėjusi ranką prie akių, ji žiūrėjo, kol jis dingo akiračio santėmiuose.

— Kas jis? — pagalvojo ji. — Gal vidunakčio pilies vaiduoklis?

Ramunė labai norėjo atkakti į mugę, nes labai ilgėjosi pamatyti šventaragį. Ji jį pamatė, bet kas iš to: tėvo iškalbos jai sudrumstė visą džiaugsmą. Pagalios ir ta Rama: kuo ji jai užkliūva? Ir aplamai, jai nepatiko visa ta marga, judri, triukšminga mugininkų minia. Ji kur kas geriau jautėsi savo žabinėje. Ten, jei jai suskausta širdis, ji nueina ant ežero kranto ir, įmerkusi kojas į vandenį ant liepto, kur šventaragis maudėsi, gali svajoti ir savo sielvartą išsipasakoti iš ežero gilmių mėnesienoje išplaukusioms undinėms, o čia jai viskas svetima...

Ramunei dingtelėjo galvon, kad gal pavojinga būti vienai naktį paupyje, nes į mugę sukelia tokia galybė visokio plauko žmonių — kitapus pilies kūrenosi kiek tik gali apžvelgti ugniakurai, iš ten sklido dainos ir šūkavimai, ten ir jos tėvas užė su savo bičiuliais, — bet kai ji atsistojo grįžti atgal, pamatė besileidžiančius nuo pylimo moterį ir du vyriškius. Ji vėl susigūžė ir laukė, kol jie praeis, bet jie nepraejo, o netoliese susėdę ėmė kalbėtis.

— Čia mūsų niekas negirdės, — tarė moteris, ir Ramunė tuoju atpažino Ramos balsą.

— Mes padarėme kaip sakei: apžiūrėjome Raganos Liekną, — kalbėjo vienas vyriškis, kurio balsas Ramunei irgi praskambėjo, lyg būtų girdėtas. — Lieknas yra maždaug pusiaukelyje iki Šilavangio, kur sėdės lenktynių liudininkai. Per Raganos Liekną keliukas labai susiaurėja: ten vos gali prajoti du raiteliai šalimais.

— Ta vieta maždaug kaip urvas, — paaiškino kitas. — Ten tankus juodalksnynas, ir medžių šakos susiraizgiusios viršum keliuko.

— Bus gera vieta, — mąstingai pratarė Rama.

Ramunė prisiminė, kad Rama su savo nuolatiniiais palydovais Gyčiu ir Alkiu buvo atjojusi prieš mugę į Žabinę pirkti džiovintų grybų, medaus ir riešutų. Ji stebėjosi, kodėl žirginių pilėnai patys neprisigrybauja ir neprisirieštauja, bet pagalios tai nebuvo jos reikalas. O gal Rama tik prasimetusi pirkinių buvo atjojusi pas jos tėvą? — Ramunei dingtelėjo į galvą.

Kaip ten buvo, taip, bet Ramunė atsiminė, kad Rama elgėsi su ja labai išdidžiai, tarsi ji būtų kokia skretena, o jos abu sėbrai, kai tėvas išėjo atnešti prekių, miklino savo liežuvius jai pašiepti.

— Ten gera vieta, — kalbėjo Gytis. — Tą keliuką galima užgriozdinti kelmais. Kažkoks žemės knislius ten jų prirovė visą galybę, matyt, kūriavai dirvonus plėš.

— Gali užgriozdinti, bet ir pats būsi pakabinas po sausa šaka, — pašaipiai atsakė Rama. — Jei tą keliuką užgriozdinsi, sutrukdysi visas lenktynes, o ar nežinote, koks griežtas kunigas Sugintas lenktynių trukdytojams? Ir aš nenoriu, kad suirtų lenktynės, man tik reikia, kad vienas šventaragis baigtų lenktynes Raganos Liekne, suprantate?

— Ar tu nori, kad jis ten nusisuktų sprandą? — paklausė Gytis.

— Ne, nenoriu, — atsakė Rama patylėjusi, — tik noriu, kad jis būtų apjuokintas, kad jo išdidybę prarytų Raganos Lieknas. Ir, svarbiausia, noriu, jog viskas būtų padaryta taip gudriai, kad nė lapė nesulotų, kad niekam nekiltų jokių įtarimų...

— Taip padaryti ne taip lengva, — murmelėjo Gytis.

— Jūs gi vyrai gudragalviai: pakrapštykite savo makaulės, — vėl pašaipiai kalbėjo Rama, ir, kai abu bernai tylėjo, Rama tęsė toliau: — Mano galva, padaryti ne taip jau sunku: reikia tik, kad žirgas suknuptų ir kad raitelis

nusiverstų per galvą. Tarkime, kad jūs pasislepiate tarp krūmų abipus keliuko, turite nuskirtę žalgelę ir kyštelėjate žirgui tarp kojų, kai raitelis visiškai čia pat. Žirgas nebespėja padaryti šuolio, susipainioja ir suknumpa vietoje, o raitelis strimgalviais dribteli ant žemės. Kol jis suvokia, kas ir kaip atsitiko, jūs šmūkstelėjate į tankumynus, paslepiate žalgelę ir dingstate be pėdsakų. Nusuktasprandis pagalvos, kad pati liekno ragana jam pakišo koją. Raiteliai lenktyniauja toliau lyg niekur nieko, tik vienas vargšas narsuolis bus nosimi suaręs dumblyną, — abu vyrai garsiai nusijuokė, o Rama dar pridūrė: — Dar viena smulkmenėlė: prasidėjus lenktynėms, aš tyčia šventaragį praleisiu pirma, bet toli neatsiliksiu. Įjojus į juodalksnyną, aš duosiu ženklą strazdo balsu, atseit, būkite pasiruošę. O dabar grįžkime į puotą, kad mūsų nepasigestų. Jei bus dar kas neaišku, pakalbėsime vėliau, — suokalbininkai užkopė ant pylimo ir dingo medžių šešėliuose.

Ramunę užgulė naujas rūpestis: kaip įspėti šventaragį? Bėgti į pilį ir prašyti sargybinius iškviesti jauną kunigą? Bet ji tuojau sumojo, kad iš to nieko neišeis, kad sargybiniai iš jos tik pasijuoksia, nes ji gi negalėsianti pasakyti, kodėl ji norinti pamatyti. Ir kas gi matė, kad grytelninkų pusmergės ims kviesti jauną kunigą vidunaktį pasimatyti? Ką žmonės pasakys? Bėgti pasakyti tėvui? Bet ji nežinojo, kur jis tuo metu galėjo būti, o kita vertus, ar jis patikės jos žodžiais ir ar nepasakys:

— Maišyk savo puodą ir nekišk rankų į didžiūną košę: nudegsi piršteliu!

Jis gal net savo širdyje pasidžiaugs, kad jo dukrai bus saugiau, jei kas tam viliokliui nusiūks sprandą. Tą akimirką Ramunei dingtelėjo į galvą, kad ji ir šventaragis stovi kažkaip atsiskyrę nuo kitų, kad gelbėdama jį, ji gelbėjanti savo pačios kažkokį didelį turtą. Vėlgi, kita vertus, nereikėjo kažkokios išmonės perprasti, kad ne tik jos tėvas, bet ir kunigienė Eglė bei kunigas Sugintas niekad nepritars ir neleis jiems suartėti. Tad ar ne viskas beviltiška? Ar ne teisingai tėvas sakė, kad bergždžias svaichiojimas pamiršti savo gimtosios pirkelės dūmo kvapą ir staipytis išpešti plunksną iš sakalo uodegos? Ne, ji nė svajot nesvajoją ir neturi jokios vilties palikti Akivaro ežero krantą, bet dabar ji turi gelbėti jauną vyrą, kuris jai buvo geras, nepaniekino vargšės mergaitės, pasakė jai daug gražių, išmintingų žodžių ir kurio gera šypsena prieš jos valią nuskendo jos širdin...

Kai ji taip blaškėsi savyje, stovėdama ant upės kranto ir nežinodama ko stvertis, ant pylimo vėl pasirodė įsisiautusi į platų, juodą apsiautalą žmogysta. Jis leidosi nuo kalnelio atsargiai, dairydamasis, tarsi bijodamas, kad kas jo nepamatytų. Ramunė vėl gūžtelėjo į krūmus, bet žmogysta, matyt, jau buvo ją pastebėjęs, nes prisiartinęs sustojo ties ja ir griežtai riktėlėjo:

— Lįsk iš krūmų ir sakyk, kas esi!

Mergina atsistoja, virpėdama iš baimės.

— Kas tu tokia būsi ir ko čia bastaisi nak-
tį? — pakartojo klausimą nepažįstamasis, įta-
riai ją apžiūrinėdamas.

— Aš... Ramunė.

— Iš kur tu?

— Iš Žabinės... Mano tėvas bitininkas Lie-
pa.

Nepažįstamasis kurį laiką galvojo, matyt,
stengdamasis tą pavardę prisiminti, bet neat-
siminė, kad kada nors ją būtų girdėjęs, ir vėl
paklausė:

— Ko tau čia reikia?

Tas klausinėjimas jai ėmė nebepatikti, ir,
suėmusi visą savo drąsą, pati paklausė:

— Kas viešpats būsi?

— Ar tu matei paupiu jojantį raitelį? —
jis ją vėl paklausė, tartum nebūtų nugirdęs, ko
pats klausiamas.

— Mačiau: jis nušuoliavo kaip jovaidas...

— Atpažinai jį?

— Ne.

Nors jis tebežiūrėjo į merginą įtariai, bet
jo balsas sušvelnėjo, kai jis vėl paklausė:

— Ar tu pažįsti kunigą Šventaragį?

— Kas jo nepažįsta?

— Ar Šventaragis tave pažįsta?

Tas grasus ir įkyrus kamantinėjimas ją
ėmė erzinti. Kuriam galui ji turi pasakoti, ką
ji pažįsta ir kas ją pažįsta? Dar jis pats nepa-
sisakė, kas esąs.

— Mano tėvas sako: žiūrėk savo pupų, —
ji atsakė šaltai.

Nepažįstamasis atsidėjęs į ją pažiūrėjo ir ėmė juoktis.

— Matyt, tu tokia pat išmintinga, kaip tavo tėvas. Aš esu prekijas Remeza, — jis praskleidė savo apsiautalą, ir Ramunės akyse švystelėjo baltas, prabangus rytietiškas apdaras. — Nebijok, tau nieko bloga neatsitiks.

Ramunė ramiai žiūrėjo į Remezą nekant-
raudama, kada tas pokalbis pasibaigs. Prekijas
irgi neatitraukė akių nuo jos. Ji vilkėjo kukliu
kaimietišku apdaru, bet jo akys ilgėliau stab-
telėjo ties jos veidu. Ji nė pati nepastebėjo, kad
jos skarelė buvo nusmukusi ant pečių. Dvi sto-
ros, aplink galvą apvyniotos geltonos kasos
švytėjo mėnesienoje gintariniais atspindžiais,
ir jos labai darniai sudėtas veidas jam priminė
Rytų šventyklose matytas moterų skulptūras.
Remeza buvo kilimo iš Kernavės lietuvis ir li-
ko lietuvis, bet nuolatinės vaizbos kelionės po
svetimus kraštus ir kalbų mokėjimas jį padarė
savotišku tarptautiniu vyru. Žiūrėdamas į tos
merginos tėvą stotą, o ypačiai į jos dideles ilgo-
mis blakstienomis antakių šešėliuose pasken-
dusias mąstingas akis ir panašias į aukso karū-
ną aplink galvą apvyniotas kasas, jis nusišyp-
sojo, savo širdyje pagalvodamas, kad Lietuvos
giriose išauga lieknos ir dailios pušaitės ir kad,
aprengus tą kaimietę kunigytės rūbais, ji būtų
nė kuo neprastesnė už bet kokią Rytų princesę.
Ir jam pagailo, kad ji negimė kunigo rūmuo-
se...

Tuo tarpu vėl pasigirdo kanopų dundėji-

mas. Remeza pamojo rankomis, žirgas sustojo, ir raitelis nusipėstino. Ramunė lyg sustagarėjusi žiūrėjo į Šventaragį, o ir jis nemažiau nušėbo ją pamatęs, sušukdamas:

— Ramune!

— Tu ją pažįsti, viešpatie? — paklausė Remeza.

— Ar aš ją pažįstu! — jis paėmė ją už rankos. — Ką tu čia veiki, Ramune?

Ji žiūrėjo į jį ir jo puikų žirgą, ir jai pasivaideliojo, kad jis nusileido nuo žvaigždynų ir vėl tuojau pradings mėnulio šviesos nužertoje sidabrinėje erdvėje...

— Dabar viskas gerai, — kalbėjo patenkintas Remeza. — Aš įtariau, kad ta mergina, gal būt, bus atėjusi išžvalgyti mūsų paslapčių... Bet čia kalbėtis ne vieta: einame į mano laivelį. Kaip mano žirgelis? — jis paklausė Šventaragį.

— Dieviškai eiklus, Remeza, tikrai dieviškai! Jis ne lekia, o skriste skrenda, neliesdamas žemės. Tur būt, pats Akmeninis Kalvis* tokiais žirga is dunda padangėmis!

— Aš taip ir maniau, aš kaip tik taip ir maniau, kad jūs susiprasite! Vesk žirgelį į laivą. Einame, Ramune.

Jie užkopė į laivą. Šventaragis nuvedė žir-

*Vienas iš dievo Perkūno vardų.

gą už užtvaro, o Remeza su Ramune nuėjo į jo kajutę.

Taip puošniai įrengtos patalpos ji dar nebuvo mačiusi savo gyvenime. Grindys ir sienos buvo perdėm išklotos brangiais persiškais kilimais. Kampuose ir pasieniuose stypsojo ant pritvirtintų pastapų skulptūros ir vazos. Minkšti baldai buvo apmušti raudona gelumbe. Ant stalo stovėjo masyvinė sidabrinė žvakidė su šešiomis žvakėmis. Remeza mėgo, kad jo svečiai stebėtusi jo turtais ir prabanga, ir jis žiūrėjo į Ramunę laukdamas, kada ji pradės aikčioti iš susižavėjimo ir nustebimo, — visos didžiūnų moterys taip darydavo, lankydamosios jo laive, — bet ji ramiai žvalgėsi po kajutę, matyt, nė nesirengdama pulti į dvasios pagavą.

— Iš kokio kaulo ta kaimietė padaryta? — jis žaismingai nusišypsojo sau vienas.

Grįžus Šventaragiui, Remeza išėmė iš sienoje įtaisytos indaujos tris sidabru apkaustytas taures ir pripylė kažkokio nematyto gėralo iš keisto tartum apipelėjusio indo.

— Ne, ačiū, aš negeriu, — padėkojo Ramunė, kai Remeza jai norėjo paduoti taurę, ir, atsigręžusi į Šventaragį, tarė: — Viešpatie, tau gresia pavojus, — ir ji atpasakojo Ramos pokalbį su savo sėbrais ir baigė Ramos žodžiais: — Aš noriu, sakė Rama, kad jis būtų apjuokintas, kad jo išdidybę prarytų Raganos Lieknas.

Jai baigus pasakoti, kajutėje įsiviešpatavo tylą. Abu vyrai tylėjo susimąstę, paskum Šventaragis ėmė juoktis tardamas:

— Ne ji mane, o aš tą piktą raganėlę ryt įmurdysiu į Raganos Liekną: jai ten ir vieta! Šianakt pasikalbėsiu su Mantu, Šiliniu ir Eikučiu. — Kreipdamasis į Remezą, jis pridūrė: — Mes tai paspardai taip užminsime ant kojos, kad ji kvyktelės, kaip skerdžiamas paršas.

Remeza neatsakė nieko ir sėdėjo susimąstęs, kartas nuo karto nugerdamas gurkšnelį vyno ir žvilgterėdamas į Ramunę. Ji jam padarė labai gerą išpūdį. Jis nė kiek nebesistebėjo, kad Šventaragis su ja bičiuliaujasi. Nė žodžio netardamas, jis atsikėlė, paėmė nuo stalo žvakidę ir pakvietė juos į šalutinį kambarį: ten buvo jo išdinė. Ant lentynų gulėjo suguldyti Rytų kraštų medžiagų ritimai, pasieniais tįsojo suvynioti persų kilimai, ant lentynų buvo prikrauta auksinių, sidabrinių ir gintarinių papuošalų, brangių indų, marmurinių meno dirbinių, prie durų kampe stovėjo vaza su mone-tomis ir brangiais akmenimis.

— Tu mums labai pasitarnavai, Ramune, — tarė Remeza. — Pasirink iš čia, ką tik nori: ką pasirinksi, bus tavo.

Jis manė, kad ji puls vartalioti ir čiupinėti brangenybes, rinkdamasi kas gražesnio ir brangesnio, kaip kitos moterys darydavo, bet apsiriko: ji nepajudėjo iš vietos, o tik panėrė ranką į čia pat stovinčią vazą su akmenimis, pasėmė saują ir pro pirštus vėl subėrė atgal. Šventaragis žiūrėjo į ją šypsodamasis: jis žinojo, kaip ji pasiėlgė Velžos krautuvėlėje.

— Dėkui, viešpatie, — ji papurtė galvą, —

tos brangenybės ne man. Vargšei mergaitei nedera puoštis kunigytės papuošalais, o jei ji pul-
tų į puikybę ir apsikabinėtų tomis brangeny-
bėmis, tai tik apsijuokintų žmonių akyse. Ir
kas gi jai patikės, kad ji jas išigijo doru būdu?
Negražioms apkalboms nebūtų galo, o mano
tėvas išvytų mane iš namų. Dėkoju, viešpatie,
už tavo dosnumą, — ir sulig tais žodžiais ji išė-
jo iš iždinės.

Remeza susižvalgė su šventaragiu, ir vaiz-
būnas paklausė:

— Kur tą perliuką suradai, viešpatie? Ji
mane dar šiandakt pamokė, kad žiūrėčiau savo
pupų, — abu nusijuokė.

Jie atsisveikino su Remeza ir išėjo.

— Klausyk, Ramune, — tarė šventaragis
paėjus nuo laivo, — kodėl tu neėmei Remez-
os dovanų? Jo ir mano dovanas susidėjusi į krai-
čio skrynę, tu būtum tapusi turtinga nuotaka,
— nujuokavo jis.

— Man nereikėjo ir tavo dovanos imti,
viešpatie: aš ją gražinau Velžai.

— Gražinai Velžai? — sustojo šventaragis
labai nustebeęs. — Kodėl?

— Tėtis liepė, o ir aš manau, kad taip ge-
riau.

— Pirmąkart savo gyvenime nupirkau
merginai dovaną ir buvau sugėdintas, — pasa-
kė jis su kartėliu balse.

Jam buvo pikta ne ant Ramunės, bet ant
jos tėvo. Kažkoks bitininkas moko, kaip jis tu-
ri elgtis! Jis apdovanojo tą merginą iš geros

širdies, atsidėkodamas jai už viešnagę, o gal ir dėl to, kad ji jam patinka, bet neturėdamas jokių piktų užpakalinių kėslų.

— Tėvas liepė rengtis: ryt mes iškeliavame namo, — tarė Ramunė, kai jie užkopė ant pylimo.

— Kur tavo tėvas galėtų būti šiandakt?

— Nežinau, tur būt, kur nors užia su savo bičiuliais.

— Labanakt, Ramune, — jis paėmė jos ranką. — Tu man ir Remezai labai ir labai pasitarnavai. Aš to niekad neužmiršiu. Sakiau, kad tu šiandakt galėjai tapti turtinga nuotaka, o aš tikrai pasidariau turtingesnis, nes pamaciau, kokia tu dora ir tauri mergina. Labanakt, Ramune, mes dar susitiksimė. Dabar skubu: dar daug ką šiandakt turiu padaryti. — Šventaragis atsisveikino ir nuskubėjo ieškoti savo draugų.

Kitą dieną išaušo gražus, sulėtas rytas. Mugė buvo pamiršta: pilėnai ir mugininkai pasipylė ant pylimo. Ypačiai buvo tiršta žmonių prie lenktynių pradmės. Aiškioje vietoje stovėjo keletas kėdžių aukštomis atlašomis pilies valdovams ir jų garbės svečiams. Aplink buvo sustatyti suolai didžiūnams ir jų šeimoms.

Prie pradmės trypė išsirikiavusių lenktynininkų rinktiniai žirgai. Rama prisitaikė atsišioti šalia šventaragio. Ji smalsiai apžiūrinėjo

jo žirgą ir stebėjosi ne tiek pačiu ristūnu, kiek jo turtinga, tiesiog prabangia apranga: balnu ir kamanomis. Negalėjo ji atsigrožėti ir pačiu raiteliu, kurio geltonos garbanos saulės spinduliuose panašėjo į gintarines padraikas. Ir tą akimirką jai pirmąkart dingtelėjo galvon, ar tik ji nebus blogai padariusi suokalbiaudama prieš jį, bet tuojau ir vėl nusiramino nusišypsodama, kad nieko bloga neatsitiks, jei jis savo auksines garbanas išsidumblins Raganos Liekno purvyne...

Kitoje pusėje stovėjo jo vyriausias brolis Švarnas. Jis žinovo akimis apžiūrinėjo šventaragio žirgą ir paklausė, iš kur jį gavęs.

— Jei aš laimėsiu lenktynes, viskas paaiškės, jei nelaimėsiu, niekas nieko nesužinos, — šventaragis nusišypsojo, patapšnodamas žaibui per kaklą.

Nenuleido nuo jo akių ir Ramunė. Ji sėdėjo minioje su savo tėvu, kuris, pats būdamas karštas žirgų mėgėjas, nepajėgė atsispirti pagundai pamatyti lenktynes ir iškeliavimą namo atidėjo. Bet patenkintas jis nebuvo. Jam neišėjo iš galvos naktinis pokalbis su šventaragiu. Jis jį rado smuklėje ir išsivedė laukan pasikalbėti. Po teisybei jis, Liepa, nepratarė nė žodžio, o kalbėjo tik jaunas kunigas ir šįkart kalbėjo kaip viešpats:

— Aš dovanojau tavo dukrai antkaklę ne dėl to, kad būčiau laukęs iš jos kokio atpildo ar būčiau turėjęs kokių blogų užpakalinių kėslų, o tik todėl, kad norėjau jai atsigerinti už

viešnagę praėjusią vasarą. Mano dovanos atmetimas yra man akibrokštas. Jei tu nori išvengti mano nemalonės, nueisi pas Velžą, atsiimsi dovaną ir gražinsi Ramunei. Aš galiu būti tavo draugas, bet galiu būti ir nedraugas. Pasirink! — ir jis nuėjo neatsigręždamas.

Pyktis su jaunu kunigu buvo pavojinga. Rytą jis nuėjo pas Velžą ir atsiėmė antkaklę.

Minioje viešpatavo įtampa. Daugelio žiūrovų sūnūs ar giminaičiai ėjo lenktynių, o ir aplamai žirgų lenktynės mugės metu buvo didžiausia pramoga.

Kai kunigas Sugintas, Eglė, senasis kunigas Kunotas, Mirga ir Remeza atėjo ir atsisėdo į jiems skirtas kėdes, sutrimitavo trimitas, ir pasigirdo skardus šauklio balsas:

— Klausykite, padysnėnai, klausykite! Tariu mūsų viešpaties, kunigo Suginto vardu! Tuoju prasideš lenktynės. Visas lenktynių traktas numaigstytas gairėmis. Jo ilgis ten ir atgal pusdienis kelio. Trakto pabaigoje, prie Šilavangio, yra įsikūręs Žygota. Jo sodyboje bus tikrintojai, kurie paliudys, kas sodą aplenkė. Neaplenkęs to užjojimo raitelis iš lenktynių iškrenta. Pagal mūsų senolių paliktą ir mūsų viešpaties patvirtintą paprotį lenktynės privalo būti draugiškos, be jokių suktybių, apgaulių ir užgauliojimų. Mūsų viešpats yra griežtai uždraudęs turėti bet kokią ginklą lenktynių metu. Kas kirs svetimam žirgui rimbu, stums iš balno raitelį, puls kumščiu ar kaip kitaip palies kitą raitelį ar jo žirgą arba statys bet kokias

kliūtis ant lenktynių trakto, bus atiduotas mūsų viešpaties teisman, ir tegul nusikaltėlis nelaukia pasigailėjimo. Lenktynių laimėtojai, be didelio per visą Padysnio šalį aidinčio garso, dar laimės mūsų viešpaties paskirtas dovanas. Tuoju vėl pasigirs trimitas: sulig pirmuoju garsu lenktynės prasideda. Tepadedu jums dievai!

Pasigirdus trimitui, nekantraujantieji žirgai metėsi pirmyn. Netrukus visi lenktynininkai dingo pro pilies didžiuosius vartus.

Šventaragis laisvai šuoliavo ant savo Žai-bo, jį pristabdydamas ir nesirūpindamas, kad kiti jį pralenkia: jis pasitikėjo savo žirgu ir ketino atsigriebti grįždamas nuo šilavangio ir paleisdamas Žaibą visa sparta. Rama nuo jo neatsiliko. Ji galvojo išnaudoti savo Čingo greitį po šventaragio „nelaimės“ Raganos Liekne. Šventaragis šypsojosi, sau vienas vaizduodamasis, kokią staigmeną Raganos Lieknas iškirs jai pačiai.

Į juodalksnyną jie įėjo paskutiniai. Šventaragis iš tikrųjų išgirdo strazdo balsą, kaip sakė Ramunė. Tada jis paragino Žaibą, ir Rama atsiliko, juo labiau, kad ji ir pati norėjo būti ko toliausiai nuo paspėtų pinklių. Tik ji labai nu-stebo, kad šventaragis kaip lėkęs, taip ir pralėkė spąstų vietą. Mergina balsiai nusikeikė, kad jos sėbrai ją apgavo ir nepadarė ko liepiami. Iš apmaudo ji drožė rimbu Čingui per šoną ir, paspaudusi pintinus, artėjo prie spąstų vietos visa sparta. Tačiau jos įsakymas buvo įvykdy-

tas: Čingas suknuopo, ir raitelė, nusiritusi per žirgo kaklą, žnektelėjo ant žemės. Dėdamasis labai persigandęs, prie jos pribėgo Mantas ir padėjo jai atsikelti.

— Rama, kas tau? Tur būt, savo Čingą vietoje avižų apšėrei pelais? — kalbėjo jis, purtindamas purvą nuo jos apdaro.

— Kas tai: suokalbis prieš mane? — riktelėjo piktai mergina. — Kunigas Sugintas jus už tai pakabins po šaka!

— Tikrai, Rama, kažkas kabos po šaka, tik, tur būt, ne aš su Šiliniu ir Eikučiu.

Tik dabar Rama pamatė šilinį ir Eikutį ir pririštus prie medžių Gytį ir Alkį. Ji išbalo kaip drobė, o tuo tarpu Mantas juokavo toliau:

— Tu, Rama, lenktynes vistiek būsi laimėjusi: pirmoji stosi prieš mūsų viešpaties teismą.

— Paleiskite mane: mano tėvas atsilygins jums auksu ir sidabru, — ji prašnabždėjo.

— Kaip manote, vyrai? — jis kreipėsi į šilinį ir Eikutį. — Rikis Žiogrys mus apipiltų auksu ir sidabru, ir mes iškart taptume turčiais, tik kas iš to: kunigas Sugintas mus vistiek pakartų. Savo išpirkį tu galėsi pasiūlyti mūsų viešpačiui, o dabar, vyrai, keliaujame atgal.

Gytį ir Alkį jie užsodino ant jų žirgų surištomis už nugarų rankomis ir parištomis po žirgų pilvais kojomis. Tai buvo didžiausias pažeminimas raiteliui. Taip surištus tvarkos dabotojai gabendavo didžiuosius nusikaltėlius:

žmogžudžius, plėšikus ir vagis. Ramai kojų nesurišo, tik rankas.

Padysnėnai labai nustebo, pamatę įjojantį pro vartus keistą raitelių būrelį. Mantas su Rama jojo priešakyje — jos žirgas smarkiai šludavo, — viduryje jojo Gytis ir Alkis, paskui — šilinis ir Eikutis. Būrelis sustojo ties Sugintu, ir Mantas papasakojo, kas atsitiko. Jis tyčia kalbėjo garsiai, kad visi girdėtų. Jam pabaigus, minia tylėjo kaip apmirusi, susmeigusi žvilgsnius į Ramą. Ta tylą buvo kur kas grėsmingesnė už šauksmus ir triukšmingus grasinimus.

Kunigas Sugintas svyravo. Pagal paprotį jis galėjo bausti pinigine bausme, o pinigų jam kaip tik reikėjo karui pasiruošti, galėjo pasmerkti nusikaltėlius dirbti tam tikrą laiką laukuose: trys darbininkai būtų buvę labai pravartu darbymetės metu, galėjo juos įmesti į pilies rūšį arba ištremti, bet jis abejojo, nes šis atvejis buvo nepaprastas: iš tikrųjų suokalbį buvo išpėtas, ir niekas nenukentėjo. Tuomet Remeza pasilenkė ir patylomis pasakė:

— Viešpatie, ta mergina nusikalto kunigui šventaragiui, tegul jis ją ir teisia.

— Ką? Tas nesusitupėjęs jaunuolis! — Sugintas tikrai nustebo.

— Ar ne tas nesusitupėjęs jaunuolis išpėjo suokalbį ir ar ne jis pastatė nusikaltėlius prieš tavo teismą? — Remeza atsakė juokdamasis.

— Tas tavo nesusitupėjęs jaunylis gudrenis už žaltį, — įsikišo į pokalbį ir senasis kunigas Kunotas.

— Mantai, pajodink nusikaltėlius į šalį,
— tarė Sugintas pagalvojęs. — Tepalaukia ma-
no sprendimo.

Netrukus ėmė grįžti lenktynių dalyviai. Pirmas į aikštę įlėkė Šventaragis. Visi sukilo ir triukšmingai sveikino laimėtoją. Neatrodė, kad jo žirgas būtų buvęs pavargęs. Jis stovėjo ties Suginto kėde ramus, grakščiai išrietęs sprandą ir trypdamas vietoje savo dailiomis, plonomis kojomis. Kai prieš lenktynes jis buvo pasislėpęs tarp kitų žirgų, nelabai kas jį ir pastebėjo, bet dabar jis stovėjo aikštėje vienas, ir padysnėnai negalėjo juo atsigrožėti. Prabangiai pabalnotas žirgas ir raitelis sudarė labai darnų vienetą. Kunigienė Eglė žiūrėjo į savo jaunylį su plakančia širdimi iš meilės, pasididžiavimo ir pasigrožėjimo. Ir visiems padysnėnams buvo džiugu žiūrėti į tą kilnų jaunuolį gal ne tiek dėl to, kad jis buvo kilęs iš kilmingos šeimos, bet ypačiai dėl to, kad jaunas kunigas niekad nesinešė aukštai, kad jis vienodai buvo draugiškas tiek su didžiūnais, tiek su prastuoliais ir kad jis visada buvo greitas padėti kiekvienam, jei būdavo reikalas. Visi padysnėnai žinojo, kad jo artimieji draugai buvo kilę iš prastuolių: Mantas buvo amatininko sūnus, šilinis — žemdirbio, o Eikutis kilęs iš belaisvių šeimos. Kitus kunigo Suginto vaikus padysnėnai gerbė, tik Šventaragis vienas sugebėjo rasti kelią ir į jų širdis.

Šventaragis pasistiebė balne, duodamas ženklą, kad norįs kalbėti. Minia nurimo.

— Kad aš laimėjau lenktynes ir išvengiau spastų, tai ne mano nuopelnas, — jis kalbėjo garsiai, kad visi girdėtų. — Spastų išvengti man padėjo mano draugai, — jis ieškojo akimis minioje Ramunės ir ją suradęs mostelėjo ranka, — o kad aš laimėjau lenktynes, tai yra nuopelnas prekijo Remezės, kuris man davė joti šį šaunų žirgą. — Vėl visi sujudo triukšmingai sveikinti pakilusį nuo savo kėdės vaizbūną, o kai triukšmas aptilo, prabilo jis pats:

— Teisybė, žirgas buvo mano prieš lenktynes, o po lenktynių jis su visa pabalnosena priklauso viešpačiui Šventaragiui. Mes visi matome, kad mano žirgas geresnio raitelio ir šeiminko niekad neturės.

Tur būt, Padysnio pilis niekad nebuvo girdėjusi griausmingesnių sveikinimų, kaip kad po Remezės žodžių. Padysnėnai mokėjo įvertinti Remezės dosnumą, nes kiekvienas lietuvis žinojo, koks didelis turtas yra vyrui geras žirgas. Tatai gerai suprato ir Šventaragis. Jis buvo valdovo sūnus, jo tėvas turėjo didelį žirgyną, bet iki šiolei jis savo nuosavo žirgo neturėjo. Dabar, sėdėdamas ant žaibo, savo nuosavo žirgo, jis staiga pasijuto turtingesnis, savarankesnis ir vyriškesnis.

Tuomet atsistojęs mostelėjo kunigas Sugintas, ir vėl visi nutilo.

— Mantai, atjodink nusikaltėlius prieš mane, — jis pasakė garsiai. Ir kai Rama su savo sėbrais atsistojo prieš jį, jis kalbėjo toliau: — Aš buvau numatęs kitą dovaną laimėtojui,

bet kadangi prieš Šventaragį buvo sankalbiauta ir kadangi tą sankalbą jis pats ispėjo ir kaltininkus atidavė mano teisman, tai vietoje dovanos aš atiduodu jų likimą į jo rankas. Tegul jis juos teisia, ir kaip jis nuteis, taip bus padaryta.

Rama žiūrėjo į Šventaragį neapykanta degančiomis akimis, Gytis ir Alkis sėdėjo nuleidę akis. Ta piktelė savo atpildą jau gavo, — galvojo jis. — Duobę kasė man, o pati įkrito, teisingiau sakant, aš ją istūmiau. Dabar ji panaši į išmaudytą pelkėje perekšlę vištelę. Permetęs akimis jos sėbrus, jis prabilo:

— Kunigytė Rama tebūna ištremta iš Padysnio šalies ir tegul ji niekad nebeįkelia kojos į mano tėvo valdas. Jos sėbrus siūlau uždaryti pilies požemyje ir pareikalauti iš rikio Žiobrio išpirkio sidabru, — Šventaragis žinojo, kad jo tėvui reikalingi pinigai. — Jei rikis Žiobrys atsisakys juos išpirkti, tedirba jie laukuose per darbymetę.

— Tebūna taip, kaip pasakei, — vėl atsistojo kunigas Sugintas sumesdamas, kad ir jis pats nebūtų išmintingiau nuteisęs. — Atriškite kunigytei Ramai rankas ir išjodinkite pro pilies vartus. Jos sėbrus įmeskite į požemį.

Didelis juokas palydėjo Ramą, kai ji buvo išjodinta iš aikštės ant savo apšlubusio žirgo.

Tuoju po lenktynių Liepa su Ramune iškeliavo namo.

Vakare kunigas Sugintas vėl suruošė didelį pokylį. Dainius Džiūgas pakankliavo sve-

čiams naują savo dainą apie Šventaragį. Jau-
nimas linksminosi, šoko sustumtinį ir džigūną,
o Šventaragis kalbėjosi su Remeza, godžiai
klausydamas prekijo pasakojimų apie sveti-
mus kraštus.

GRAŽINA TULAUSKAITĖ

VAKARĘ BANGĄ PASITINKANT

*Mičigano vaikštau pakrantėj
Ir vis laukiu vakarės bangos,
Kuri, Pacifiką aplankius,
Mano ilgesiu čia uždainuos.*

*Padainuos, kaip lietuvių dienos
Liūdnai plaukia banga po bangos,
O Ramus Vandenykas tik vienas
Svajones ir sapnus jų žinos.*

*Padainuos, kaip ten vaikšto poetas
Ir pakrantėje naktį vis renka žvaigždes,
Ir suprasi tu pats netikėtai,
Kodėl jų tiek dainoj gali rast.*

*Ir suprasi, kodėl jisai barsto
Mums į širdis saujom gėles,
Ir svajosi, kad tau ir ant karsto
Jų užmestų kada bent kelias.*

*Ir išeisi tu laimės ieškoti,
Ir išeisi jos niekad nerast,
Tik sapnuosi, kaip barsto ant karsto
Tau poetas gėles ir žvaigždes.*
1968. X. 23

SNIEGENA

*Aš tik vieno dalyko pasauly
Vis ieškojau ir nesuradau —
Gyvos meilės — šviesios tartum saulė,
Kad atstotų sklypelį dangaus.*

*O tikėjau — gyventi čia verta
Tik širdim kitoje širdyje
Ir ta žemė mums Dievo sutverta,
Kad žydėtų pūgoj lelija.*

*Mūs širdis turi būti kaip sniegena
Ir liepsnot užpustytuos laukuos,
Graudžia giesme vis džiugint užmiegantį,
Kurs šermukšnėm į kilpas vilios.*

*Vis kaip sniegena žmogui tikėti,
Niekados nebijoti pūgos
Ir skubėti iš krašto saulėto
Savame pasitikti žiemos.*

*Kaip tas paukštis šermukšnio viršūnėj
Giesmėje savo gėlą išlies
Tu arčiausia prie saulės čia būni,
Kad daina mus paguostum, širdie.*

*Kaip šermukšnio geroji šakelė
Mus nuo dvasių piktųjų apgins,
Širdis širdžiai ir saulę čia gali
Dovanot, rudens siaučiant liūtims.*

1968. II. 4

TAVO ŽODŽIAI

*Tavo žodžiai — kaip kvapas mėtos,
Atgaivinančios trokštančią burną.
Širdžiai naktį taip daug jų norėtus,
Kai audra, vis artėdama, niurna.*

*Dovanoji man tokius žodžius —
Ir skaidrius ir trapius — kaip iš stiklo.
Dieną naktį sapnuos juos girdžiu,
Kad širdy man gyvent pasiliktų.*

*Tartum saulė prikels jie mane spinduliais,
Viltimi sužaliuos — lyg stiebei'iai žolės,
Jie man meilę saulėlydžio žiedu išskleis,
Jei širdis abejos — ar tikėti galės.*

1968. II. 13

PAŠAUKIMAS

*„Aš norėčiau būti poetė“,
Kažkada sušnabždėjo mergaitė,
Pajutus staiga, kad širdis balandžiu
Ėmė skristi — ne eiti
Ramiai takeliu
Tarp gėlių.*

„Tikrai aš esu poetė?“
Paklausė vėliau jina,
O akys kaip žvaigždės švietė,
O žydėjo tarytum linai.

„Ir kam aš esu poetė!“ —
Skundė vėliau jina:
„Kad vienai reik dainuot, o kentėti
Už visus amžinai!“

1968. X. 24

KARALIENĖ

Aš — savosios širdies karalienė.
Tik savosios širdies — ne daugiau.
Bet širdis ta seniai susisėmė
Visas jau žvaigždes mūs dangaus.

Širdis mano seniai susiskynė
Visus žiedus gimtųjų laukų,
Kad dainoj jos žydėtų tėvynė,
O tėvynei žydėtų ir tu.

Kad miškai tau dainuot nenustotų,
Kad girdėtų kasnakt juos sapne,
Kad svajonės žuvėdrom plasnotų,
Kur pražydau ir aš ramune.

*Kad, pasiekusi Baltijos krantą,
Uždainuotų vakarė banga:
„Panemunės pušynas suprantą,
Ko saulėydis grįžo staiga“.*

1968. X. 26

KAD ŽVAIGŽDĖS ŠIRDY VIS ŠVIESTŲ

*Toks šiurpus, darganotas oras,
O širdy taip šviesu!
Jau pirmam sutiktam duoti noris
Saulę, kurią nešu.*

*Aš netyčia imu ją dalinti
Akimis — kaip gėles pro langą.
Gal nors Vėlinių žvakėmis mintys
Naktį degs, kai tava bus širdis išsigandus.*

*Patikėkit — nereikia mums niekad
Žemėj bijoti mirties:
Tada žvaigždės širdy pasilieka,
Ir širdis amžinai jau čia švies.*

1968. X. 28

TIES KRANTU PRARAJOS

Nebijok — aš viena išdrįsiu
Naktį šokt ties krantu prarajos:
Grįžus sveikins eilė kiparisių,
Žvaigždės šoks man ratu ir dainuos.

Ir dainuos jos — kaip gali dainuoti
Vis jauna, mylima širdis:
Amžinai jina turi liepsnoti
Ir žydėt per naktis.

Jei ties jūra matei tu nors sykį,
Kaip žuvėdra kur praskrenda uolą,
Savo žodžių veltui nebarstyki:
Akmenėliais į jūrą jie puola.

Akmenėliais jie turi nuskęsti,
Kolei vėlei banga kur išmes,
O banga šoks nuo krašto lig krašto,
Vandenyno išnardys gelmes.

1968. X. 31

EDELVEISO PARNEŠTI EINU

Nuo gyvačių nesu užkalbėtoja,
Tik poetė kukli esu:
Iš širdies jums žodžius savo mėtau jau
Kaip gėles, kaip žvaigždes į skraistes debesų.

Kaitroje susapnuoju ledą,
Užpustytus laukus ir gatves,
O per speigą matau — viskas dega,
Ir gaisre nepažįstu savęs.

O rudens darganoj paukščiai skraido
Man visur su geriausiom žiniom...
Tik staiga užmiršau savo vardą
Ir į naktį brendu nejučiom.

O žadėjau parnešti pavasarį —
Tokį žydintį — jums dovanų...
Tik palaukit truputį — aš rasiu jį —
Nuo uolos edelveiso parnešt jums einu.

1968. X. 31

LIEPOS VAKARO GĖLĖ

Neskaičiuokit mano metų:
Aš ne obelis esu.
Knygą atverstą jūs matot,
Savo širdį kai nešu.

Ir po jūsų galvas skraido
Mano mintys — kaip drugiai.
Aš džiaugiuos, išgirdus aidą
Užmirštos dainos seniai.

*Ir keistus sapnus sapnuoju —
Mane baigia užkerėt,
Kai saulėlydy liepsnoja
Liepos vakaro gėlė.*

1968. X. 31

SUSITIKUS SU LIKIMU

*Aš klausausi nakties tylos,
Kai žvaigždes jau kalbina vėjas,
Ir nenoriu žiūrėt atgalios,
Kokį kelią širdis praėjus.*

*Aš klausausi nakties tylos
Ir pati vis dainuot imu,
Kol širdis kur staiga sustos,
Susitikus su likimu.*

1968. VII. 17

PAŠAUTI BALANDŽIAI

*Lekia ir krinta į tavo rankas
Laiškai kaip baltieji balandžiai.
Kas juos tau siuntė? Pašovė juos kas?
Ko gi verki tu taip graudžiai?*

*Argi į širdį pataikyt galės —
Kaip šovinys koks — mažytė jo raidė?
Argi tu mirsi — kaip žiedas gėlės —
Rankoje to, kuris žaidė?*

*Ko čia stebėtis? Ir vėjas juk žino —
Pievoje gėlę nuskinti galės.
Kulkos ir raidės juk būna iš švino —
Krinta balandžiai ir — žiedas gėlės.*

1968. II. 3

TAIP SVAJOJAU

*Taip svajojau praplaukt per gyvenimą
Kaip baltoji per ežerą gulbė,
Mėnesienoj dainuoti — kaip pameni —
Mums lakštingalai vyšniose čiulbant...*

*Saulę gerti alyvų alėjoj
Iš baltosios lelijos taurės...
Nesijuok, kad taip mišką mylėjau,
Bet bijojau jame ir žvėries.*

*Aš budėčiau, ir žemėm užklota,
Kaip mažytis grūdelis aguonos,
Kad į saulę pakilęs liepsnotum
Tiktai tu — kaip jos žiedas raudonas.*

*Nebijau aš uolų anei vėtrų,
Jokios prarajos naktį nebaisios.
Jei tikrai už tave tik reikėtų,
Aš dainuodama mirti išeisiu.*

1968. I. 31

LAKŠTINGALOS GIESMĖ

*Savo širdį, — sakiau, — aš jau slėpsiu,
Kaip lakštingala paslepia lizdą,
Bet kaip ją jos giesmė vis išduoda,
Mano širdį išduoda ji vis dar.*

*Negaliu aš jos niekur paslėpti,
Užsigint ar kur nors ją išvyti —
Kaip našlaitė — tokia nelaiminga —
Baisiai graudžiai dainuoja mažytė.*

*Kai pavasaris sodan sugrižta
Ir dalina mums žiedus gražiausius,
Sidabrinėj nakties mėnesienoj
Širdys svaigsta nuo savojo balso.*

*Gal lakštingala slėpt savo lizdą,
Bet negali paslėpti giesmės.
Žmogų kelti nėra josios tikslas,
Bet širdis amžiais širdį žavės.*

1968. II. 10

NENORIU SUDEGTI

*Aš eilėraščio niekad nesukuriu —
Man gyvenimas jį dovanoja
Su audra, su pūga ar su vėjo sūkuriu,
Su praskrendančiais paukščiais dangum
mėlynuoju...*

*Taip vėjūnę aš myliu — tą jūrą —
Dainininę ir grakščią šokėją.
Kaip į mus ilgesingai ji žiūri,
Nepamirš, kas pro ją tik praėjo.*

*O aš jai rašau kartais tuos laiškus,
Kuriuos nemiga man padiktuoja.
Toks saulėlydis šiandien neaiškus,
Kai dainuoju kaip su mylimuoju.*

*Kai bučiuoja jis jūrą, tai rausta,
Kaip kukli mylimoji mergaitė.
Duosiu žodžių jam juostą išaustą —
Rašte meilę te pats jau išskaito.*

*O gal dar reiks pridėti ir gėlių,
Kai pririnksiu per nemigos naktį.
Paslapties jums išduot negaliu —
Aš ant laužo nenoriu sudegti.*

1968. II. 19

TARTUM KREGŽDĖS

*Tartum kregždės jau leidžias miegoti blakstienos,
Ir nutyla ant stalo sukniubus knyga,
Susvyruoja pavasario vaizdas ant sienos,
Ir lyg tulpė nusvyra apsunkus galva.*

*Ir tada vėl atplaukia iš sutemos sapnas,
Jau tu pats lyg banga, rodos, suptis imi
Ir stebies, kas dabar tenai dedas — anapus,
Kur naktis — kaip tavoji širdis — nerami.*

*Ir tu vėl lyg jaunystėj pradėjai dainuoti,
Naktis išpina savo juodąsias kasas,
Saulė kaip aguona, vakare dovanota,
Krinta žemėn, čia nakčiai jau brendant rasa.*

*O naktis šoka kaip juodbruvė sužadėtinė
Ir grakšti jauno, mylinčio vėjo vėl rankose.
Linksmą kalbą tu jų jau girdėti imi,
Ir tavoji širdis nerami staiga trankosi.*

1968. II. 19

MYLI — NEMYLI

*Ar kas myli mane ar nemyli,
Aš neklausiu ramunės baltos:
Kaip pagautas balandis širdis ir už mylių
Suspurdės, kai kita suplasnos.*

*Juk neklausėme saulės dar niekad,
Ar diena čia dabar ar naktis.
Mergužėlės veidai tuoj gaisru nusipliekia,
Kai ją degina jos paslaptis.*

*Ar kas myli mane ar nemyli,
Aš neklausiau ramunės baltos.
Aš dainuoju tik tam, kurs už mylių
Su manim dieną, naktį dainuos.*

1968. X. 31

KAIP LENGVA DANGŲ SURAST

*Linksmosios dienos prabėga ir juokias
Kaip įsimylėjusios jaunos mergaitės,
O aš jų prakalbinti nemoku,
Tik žiūriu į jas, kvapą sulaikęs.*

*O tos dienos — kaip jaunos mergaitės
Ir mylinčios pirmąjį kart,
Kai taip viskas staiga pasikeitę,
Nedrįsti net ir žodžio ištart.*

*Tik iš tolo aidėjančių žingsnių
Nejučiom, paslapčiom klausai,
Ir tau daros neapsakomai linksma,
Angelų net vaidenas balsai,*

*Kurie švelniai kviečia į rojų
Ir ten žydinčias skina žvaigždes,
Kad netyčia širdis uždainuoja:
„Kaip čia lengva mums dangų surast!“*

1968. X. 21

NEPAKARTOJAMA PASAKA

*Širdis mano seniai išsikėlė
Taip toli, toli nuo tavęs.
Netikėk, jeigu tau gegutėlė
Išpranašaus vestuves.*

*Palieku tau ir žiedus vyšnių —
Sodų pasaką nepakartojamą —
Mėnesienoj dainuot nebegrįšiu:
Per naktis čia mėnulis dainuoja man.*

1968. X. 29

LEISKIT DAINAI ŠIRDYJE GYVENT

*Tu žinai — aš neprašau,
Amžinai kad būtų šventė.
Tiktai leiskite manai
Dainai širdyje gyventi.*

*Tiktai leiskit širdyje
Ugniai degti ir liepsnoti,
Kol pasieksiu aš su ja
Naktį paskutinę stotį.*

1968. VII. 17

ŠIRDIMI DAINUOK

*Neklausyk, ką kalba žmonės.
Naktį širdimi dainuok.
Tegul tyrai, uolos, klonis
Sužydės nuo tos dainos.*

*O tada ir lapas rudas
Žmogui vienišam dainuos,
Kaip, jo širdžiai atsibudus,
Žydi sodai Lietuvos.*

1968. X. 21

*Apgaulinga tu,
sapnų ramybe
(ramybėj tykoja mirtis)*

*tu vilioji
suvedžioji
anestetinė tyla,
ir hipnotinėj ramybėj
gyvio šerdyje
veisias kirminas
graužiasi sau guoly
tuštuma
dar šilto kūno karste*

*Mirties prieangy
krenta pelenai
nuo tūkstanties žarijų*

*Ir krenta mano pelenai
į begalinį laiko sietą*

*krenta ir prakrenta
besvorio šapelio
neapdairumu*

PEISAŽAS

Oi žydi žydi
mano tėvo sodai
rausvam peisaže,
nors šalna būtų
nors kaulai pūtų
belaikiu pavasariu žydi
drobiniai žiedai

Kadaise buvo vasara,
vėlyva vasara
derlinga žalumu

o dabar
be rudens atėjo speigas
išblėso dienos
ir baltuoja drobės
neišpildytam pažade

PUŠYNE

Buvau
jaunam pušyne
suaugusiam šaka į šaką
tartum pirštai sunerti
ir grįžau išglamonėta ligi randų
jo daigiam glėby

Atsimeni pirmutinį rudenį
(vėjams atskleidžiau krūtinę)

ir prinokusių laukų žaidimą
ir meilės prakaitą
nupraustą šaltinių vandens

Būsiu aš tavo marios
o tu — žuvėdra
laisvai beskriejās

ir išmatavus audrų aukštumą
pasiūlgs marių ramybės
tavo prigimtis

ir naktis
užliūliuos mus abu
viename

Metai išsenka
kaip džiūstantis prūdas
išskris antys žiemot
ar grįši tu, meile,
su pavasario liūtim?

Belaisviai
lyg mediniai kareivukai,
apkarpyti
iškastruoti
lyg saloniniai šuniukai,
tyliai šakas suglaudę,
stovi medžiai
parkų
alėjose

Ar žinojai
kad medžiai gali
lapoti miškais
žydėti sodais?

ir šakų ramybėj
ilsis paukščiai
nekliedėdami sapnuose

užduso
vieną vasarą medis
dulkėtam judėjimo tvane

negrižo strazdai
ir betono vaikai
sumetę jo griaučius upėn
šypsojos cementiniu šypsniu

kai plaukė
asfalto upe
išdidūs metalo slibiniai.

atidaryki langus nakčiai
ten eina vėjas
nešdamas pavasarį
delnuose

Balto marmuro krūtinės
nesiūbuoja
lyg kalvos vasarai
žaliuojant
nebevirpa aistra

žiemos nuogume
sugrįžta
žemei
nekaltumo grožis

Ar ne visvien
kaip apsirengsime
ir kuo bus vaišinami svečiai
moliu ar kristalu
dengti stalai
jei meilės nebus
tarp mūsų?

FABRIKŲ AUŠRA

tai ne aušrelė aušta
tai tik saulelė vargsta:
išbalus skenduolė
murzinių debesų srovėj

VIENUMOJ

aš einu tuo keliu
vienumoj tuo vienu
tylumoj tuo savu
aš einu.

be dienos be nakties
nežinau nei linkmės
tik einu
kur girdžiu
paukštės balsą
skambiai
tolumoj

ir praeis ir praeis
mano laikas praeis
ėjimu nežinion
tuo keliu
gal be paukštės
gal be galo
vienu

R. F. K.

Žmonės sakė
kai žuvo jo brolis
Viešpatie, Viešpatie
kodėl tu mus baudi!

ir kai krito jis pats
Viešpatie, Viešpatie
nejaugi mes tokie blogi?

ŽVIRBLIAI

Žvirbliai

atsimuša nuo žemės

ritmingais dūžiais

lyg ping-pong sviedinukai

žvirbliai

siaučia pažemiu

lyg vėjo purenamos

dulkės

žvirbliai

snaudžia įsispraudę į smėlį

lyg akmenukai

TRYŠ GILTINĖS PIRŠTAI

(iš „Vieverių kronikos“)

Dapkevičiaus smuklės didžiajame kambaryje sėdėjo senas kareivis ir pasakojo, ką buvo regėjęs plačiajame pasaulyje. Jo galva buvo praplikus nuo šutinančio šalmo, rudinė pratrinta krūtinės šarvų, o balsas skambėjo tarsi šiugždantis po kojom žvyras.

Jis kalbėjo:

Ar aš pažįstu jaunąjį kunigaikštį Radvilą? Ar pažįstu?! Klauskit manęs verčiau, ar motina mane iščiuje nešiojo, ar tėvas mane šventoje moterystėje pradėjo! Klauskit, ar „amen“ seka po „vardan Dievo Tėvo“!

Ne tai, kad jam tarnavau. Daug kur esu tarnavęs ir vis garbingai, bet su jaunučiu kunigaikščiu tai kariavom ir gėrėm kartu, mergas ir priešus vaikėm... Ne tik tai, ne tik tai... Su kunigaikščiu, Vilniaus vaivada Karoliu Radvila, mes pačią giltinę sutikome. Taip, nieką kitą, kaip pačią kaulėtąją smertį! Sutikome, nes vyskupas Masalskis buvo ją

ant mūsų galvų atšaukęs. Sutikom ne tik vieną, bet viso labo tris kartus.

Klausykitės, kaip ten buvo.

— Pone mielasis, — sako man kunigaikštis Radvila. — Tarkit savo vyrams balnotis. Josime pas vyskupą Masalskį.

Buvo tai Vilniaus mieste, tuoj po dvyliktos valandos nakties.

Nestatykit stulpais akių! Jei taip sakau, tai taip ir buvo. Kai reikėjo ką padaryti, tuoj kunigaikštis į mane kreipdavosi. Nesu aš joks ten generolas ar majoras; nesu už tai, kad tokiu būt nenoriu. Esu viršila, ir kas tik apie kariuomenę kiek nusimano, pasakys jums, jog, būtent, viršilos kariuomenės valdo. Majorai visokie ten tai tik tam, kad dailiai atrodytų, o kareivius valdo viršila. Nebent tik pats kunigaikštis už ją aukštesnis.

Prieš maždaug metus tai buvo. Tamsi naktis pasitaikė, o valanda buvo nedaug po dvyliktos. Žinau tai, nes Vilniaus mieste toks didelis laikrodis stovi įtaisytas į rotušės bokštą ir valandas muša. Ne tik dienos metu, bet ir per kiaurą naktį. Kaip ten žmonės per tą išsimiega, tai jau ne man galvą kvaršinti. Išmušė tas ten laikrodis dvyliktą, ir netrukus ateina pas mane kunigaikštis. Sako:

— Pone mielasis, tark vyrams balnotis. Josime mes visi pas mūsų dūšių ganytoją vyskupą. Užėjo man noras su juo pasikalbėti ir patikrinti, pone mielasis, ar gerasis vysku-

pas skaičiuoti moka, ar tik man tie pasiuntinių skaičiai nesueina...

Bet matau, kad reikės jums paaiškinti, koks reikalas. Sunku ką pasakoti tokiam užkampyje kaip Vieveriuos, kur jūs nieko apie svarbiausius įvykius nežinote...

O, alus čia neblogas!.. Alus visai neblogas, ir ačiū už jį. Aš ne apie alų sakau, tik kad nieko nežinot, kas pasaulyje dedasi. Tad klausykites.

Dar anksčiau, praeitais metais, po paties advento atvyko Vilniaus vyskupas Masalskis pas kunigaikštį Radvilą į Nesvyžių. Atvyko, krapyklom krapino, šypsojosi, tarsi mergelė nekalčiausia, ir aiškino kunigaikščiui, kad reikia jiems susitarti dar prieš seimelių rinkimus. „Kam“, sako, „mums grumtis tuose seimeliuose? Kam kelti triukšmus ir nesantaiskas? Jūs, kunigaikšti, esat geras katalikas, o aš — motinos Bažnyčios paskirtas vyskupas. Susitarkime gražiai ir iš kalno. Vienas pasiuntinys nuo kiekvieno pavieto tebūna iš jūsų pusės, o kitas iš mano. Kaip sutarsim, taip pasakysim žmonėms, kad balsuotų“.

Kunigaikštis apsimislijo. Kol vyskupas tik žegnojosi, tol jis dar abejojo, bet kai ištraukęs raštą pasiūlė iš kiekvieno pavieto tuoj pat ir užrašyti tokią pasiuntinio pavardę, kokią tik kunigaikštis tars, ir ant kiekvieno parašo išgert kaušą patvirtinimui, jis sutiko. „Jei duodat žodį ir dar užgeriat, pone mielas“ sako kunigaikštis, „tai duodu savo žodį

ir aš.“ Sutarė jie, išgėrė vengriškojo statinaitę ir pasirašė ant lakšto. Kunigaikščiui tas viiliūkiškas sutarimas išpuolė kaip tik laiku, nes jam buvo užėjęs noras ne po seimelius politikuoti, bet ženytis. Vyskupas tas grįžo į Vilnių, o kunigaikštis Radvila, palikęs visus seimelius nutartai tvarkai, išvyko į Podhorkus kelti vestuvių.

Kas iš to išėjo, tai žinot, o jei nežinot, tai aš jums pasakysiu. Kunigaikštis sau ramiai vestuves kėlė, o Masalskis, pasikvietęs Čartoriskius ir Flemingus, po visus seimelius gvol-tą ruošė. Privežė kariaunos, papylė pinigų ir, visiškai nebodamas sutarties, kaip išmanydamas savo žmones bruko. Čia, Kauno paviete, irgi abu pasiuntinius pravedė, kituose pavietuose ne kitaip. Sugrįžo kunigaikštis jau po rinkimų. Jo žmonių veik nė vieno nepravesta. Reikalai prasti, bet kunigaikštis tylėjo ir kiek įmanydamas savo jauna žmona džiaugėsi. Žinia, gera moteris vyrui paguoda, bet bloga tai jau ir devynias peklas atstoja! Nektarsiu aš žodžio prieš kunigaikštienę, ne man kalbėti, — pasakysiu tik tiek, jog, netrukus nė mėnesio, apkarto kunigaikščiui Nesvyžiaus dvaras, ir jis kuo toliau nuo tos savo žmonos išsidangint norėjo. Atvykom tad į Vilniaus miestą. Kunigaikštis užsirūstinęs ir juodas, nelyginant tas jo prosenelis, kurį Radvila Perkūnu vadindavo. Kaip jau sakiau, prieš maždaug metus tai buvo.

Sako jis tad vieną naktį:

— Tartis reikia man su vyskupu, ponai mieliaji. Balnokit arklius!

O buvo po vidurnakčio.

Žinia, buvo šiek tiek išgėręs kunigaikštis. Kas be ko... Gal statinaitę vengriško, gal pusantos. Kaip jam, tai daug nereikė. Taip gerklei pavilginti, geram upui užėjus, esu matęs, kaip jis ir pustrečios ištuštindavo ir pastovėdavo tiesus kaip mietas. Bet kunigaikštis nebuvo geram ūpe. Pasibalnojom bematant ir išjojom. Koks trisdešimt gvardijos ulonų ir, be to, Pacas su Moravskiu.

Netoli iki vyskupo rūmų, bet Vilniaus miesto gatvelės siauros, na, ir tamsi naktis pasitaikė, kad nors pirštu akin durk! Apgrai-bom tiesiog suradom vartus, už kurių jau ir vyskupo rūmai. Tylu ten, nei pelė nekrebždėjo. Tamsu, atrodo, sumigę, kas tik gyvas. Pacas nušoko nuo arklio, vampt! vampt! į vartus. Nieko. Jis jau dunkt! dunkt! spyrė kója. Atsiliepė kažkas antroj pusėj.

— Kas ten? — sako.

— Šviesiausias kunigaikštis, Vilniaus vaita, ponas ant Nesvyžiaus, Olykų, Slanimo, Kėdainių, Myriaus, Biržų ir kitų, atvyko pas kunigaikštį vyskupą!

— Vyskupo nėra namuose, — sako balsas už vartų.

— Meluoji, bestija! — šaukia kunigaikštis. Nekokiam, mat, ūpe buvo. — Tuoį atšauk vartus!

— Nėra nieko! — kartoja balsas.

Pacas ir keli kareiviai įsirežę dunk! pe-
tim į vartus. Tik girdim, kaip tas vartininkas
iš strioko ir pabėgo. Tylu vėl.

— Tai ką? — sako kunigaikštis Radvila.
— Ar man, tarsi kokiam klaidatikiui švedui,
per tvorą reikės lipt, idant patekčiau pas vys-
kupą?! Esu gi krikštytas į tikrąjį tikėjimą!
Verskit vartus, ponai mielieji!

Žodis tartas, bet vyskupo vartai tai tau
ne kokio karvių tvarto. Supuolėm visa rota,
laužiam, vartai girgžda, bet nieko. Prisidėjo
Paco ulonai, — nieko. Nulipo nuo arklio pats
kunigaikštis. Sako:

— Esu katalikas, Vilniaus vaivada, kardi-
nolų buvo mano giminėj ir karalienių, o da-
bar manęs čia kažkoks vyskupas neįsileis! Vi-
si kartu į vartus, ponai mielieji!

Puolėm sutartinai, ir išlėkė tie vartai su
didžiu trenksmu. Vartai išlėkė, bet nuo to
šviesiau nepasidarė. Suėjom į kiemą. Girdim
— čeža kažkas už rūmų durų. Pats kunigaikš-
tis išėjo pirmas ir dėjo kumščiu į duris.

— Atverkite! — sako. — Vilniaus vaiva-
da su vyskupu pasikalbėti nori!

Durys ir atsivėrė.

Žiūriu — kelių žvakių apšviesta menė,
gale menės platūs laiptai į antrą aukštą, prie
laiptų iš marmuro iškalta nuoga, tarpukojį
rankom užsidengus merga, o ant pačių laip-
tų stovi vyskupas Masalskis ir laiko prieš sa-
ve didelį auksinį kryžių. Už vyskupo visa kuo-
pa prelatų, kanauninkų ir vienuolių. Visi vei-

dai išblyškę, nelyg tos nepadoriai nuogos marmurinės mergos užpakalis.

Kunigaikštis Radvila įžengia į menę ir sako:

— Sveikinu jūsų ekscelenciją ir pakloju jums po kojų savo patarnavimus. Esmi nuolankus, nors ir nuskriaustas, ekscelencijos tarnas...

Vyskupas nori kažką sakyti, kelia kryžių, žiobčioja, bet balso nėra. Visi kanauninkai ir prelatai šnibžda poteries.

— Ką tai turi reikšti, galingasai kunigaikšti? — pagaliau sako vyskupas. — Kaip tai suprasti? Tai Bažnyčios prievartavimas! Tai užpuolimas tikėjimo!

— Nieko panašaus, — sako kunigaikštis. — Ne mano kaltė, kad durnius už vartininkus laikote. Prašėme atidaryti, o tie pabėgo. Teko vartus patiems atsiverti.

— Mes tokių kvailių nelaikom! — sako Pacas.

— Mat, ekscelencijai vyskupui nėra iš ko kito pasirinkti, — aiškina kunigaikštis. — Ne tik prie vartų čia kvailių rasi! Bet tai smulkmena. Atėjau, štai, pasitarti, ekscelencija!

— Tai prievartavimas! — sako vyskupas. — Užpuolimas ir prievartavimas Bažnyčios! Ar matai šitą, kunigaikšti?! — Jis pakelia tą savo auksinį kryžių priešais save. Kryžius gražus, bet kunigaikštis ne tokių yra matęs.

— Ar matai šitą? — sako kunigaikštis ir,

ištraukęs šoblę, pakiša vyskupui tiesiai po nosim. — Tu turi kryžių, ekscelencija, o aš turiu krapylą!

Vyskupas tik kad puls atgal, net du kanau-
nainkus partrenkė.

— Tai šventvagystė! — šaukia jis. —
Kaip gali taip drįsti?!

— Drįsti? O kas man? — kalba Radvila.
— Ponas Jėzus fariziejų netausojo, o pinigų
mainikautojus su bizūnu varė iš šventyklos.
Esi fariziejus ir mainikautojas. ekscelencija!
Ką man žadėjai Nesvyžiu? Ne tik žadėta, bet
ir išgerta ant to sutarimo buvo. Šitai man
skaudžiausia. Sutarėme ir užgėrėme, vyskupe,
o tu man šitaip!

— Vardan švenčiausios Trejybės, išeikit,
kunigaikšti! Išeikit, arba prakeiksiu jūsų dū-
šią amžinam pasmerkimui!

— Kas man ten! Tu prakeiksi, popiežius
atkeiks! — sako kunigaikštis. — Dvarų ir pi-
nigų man, berods, dar liko. Bus iš ko užmokė-
ti. O jei jau tikrai keiksi, tai turėtų būt ir už
ką. Ponai mielieji, duokite man kas bizūną!

Pacas prišoko, padavė ilgą, šikšninį bizū-
ną. Vyskupas stojosi dar baltesnis. Kanau-
ninkai, kur buvo arčiau kunigaikščio, atsi-
traukė iki laiptų viršaus.

— Prakeiksiu! — šaukia vyskupas. O tas
kryžius tik virpa jo rankose. — Dėgs tavo sie-
la pragare, kunigaikšti! Užgrius nelaimės žė-
mėje! Atšauksiu pačią smertį!

— Žiūrėsim, ką velnias pirma griebis!

— sako kunigaikštis ir užsimoja bizūnu. Prelatai ir kanauninkai tik tar! tar! tar! tar! laiptais į viršų. Vyskupas tik apsisuko ir kad bėgs iš paskos, tik visokie violetiniai andarokai plaikstos po laiptus. Dar sustojo viršuj ir atsisuko.

— Giltinę atšauksiu! — sako, bet kunigaikštis vėl užsimojo, ir tas kūrė į tamsą. Su-trinksėjo durys, taip ir likome vieni su ta nepadoriai nuoga, tarpkojį užsidengusia merga menėje.

— Tai kaip ten? — klausia Moravskis. — Prakeikė mus tas vyskupas ar ne?

— Uodegą prispaudęs bėgo, — juokiasi kunigaikštis. — Keikė ar ne, man menka bėda. Savo valdose turiu daugiau klebonų kaip vyskupas Vilniuje, o vienuolių tai tiek, kad kažin ar suskaičiuosi. Pakels jie balsą į Viešpatį, tai tas nei girdėt negirdės vyskupo.

— Bet kad tie klebonai taipogis vyskupui pavaldūs, — sako Moravskis.

— Pavaldūs gal, pone mielasis, — sako kunigaikštis, — bet iš mano gero duoną valgo. Žinos, už ką melstis. Einame jau, ponai. Būtų vyskupas ilgiau pabuvojęs, tai būtų mėm pasitarę... Bus gerai ir taip.

Nusijuokė visi, ir išėjom iš vyskupo rūmų. Pasklidome po Vilniaus gatveles, nes kunigaikštis buvo atvykęs Vilniun su tokia galybe kariuomenės, jog jo rūmuose tik maža dalis tetilpo. Po visą miestą buvom išsidėstę. Man tai į Polocko gatvę eit reikėjo. Einu tad į Vil-

nelės tilto pusę. Tamsu, tarsi po kubilu pavožtas būtum, o tos Vilniaus miesto gatvės ir kreivos, ir vienu gale vartai užversti, o kitos tiesiai į miesto mūrus veda. Dieną ten sunku susigaudyti, o kur ten pirmą naktį! Einu sau sienas graibydamas, tarsi girtas būčiau, ir vis to Vilnelės tilto ieškau. Kaip besuksiu, vis į miesto mūrą sugrižtu. „Nekaip“, sakau sau. „Jau nelabasis mane už nosies tampo...“ Tik girdžiu staiga — priekyje kažkokie žingsniai taukši. Akys jau buvo apsipratę, tai lyg matau ten ištįsusį sudžiūvusį vienuolį. Bandau vytis.

— Ei, broli! — sakau. — Kur čia kelias į Polocko gatvę?

Tas vienuolis nieko. Eina sau galvą į gaubtą įsitraukęs, ir žingsniai jo kaukši, lyg jis ne padais, o kokiom kanopom po bruką vaikštinėtų.

— Sustok, dėl Dievo meilės! — sakau jam. — Tik paklaust noriu!

Sulig tais žodžiais jis sustojo. Sustojo ir atsisuko mano pusėn. Nežinau, ar mėnulis tuo tarpu pro properšą išlindo, ar iš kur kitur ta šviesa gavosi, bet staiga tamsioje, lyg barsuko ola, gatvėje tą vienuolį buvo galima tiek pat aiškiai įmatyti, kaip ir jus čia.

Atsisuko, o aš taip ir sustojau. Nei bėgt, nei rėkt. Žiūriu — akių jis visai neturi, tik kiaurymės juoduoja, nosies taipogis nėra, tik skylė trikampė. Vien dantys blizga, tarsi vargonai. Pats tik iš kaulų sudurstytas. Atsisuko ir pakėlė ranką. Kur ten ranką! Vienus su-

džiūvusius kaulus. Pakėlė tą ranką mano pu-
sėn, atstatė vieną pirštą ir išsišiepė visais
dantim.

— Tai pirmas kartas! — sako. Balsas jo
tarsi kas iš gilaus šulinio kalbėtų.

Pasakė, apsisuko ir staiga lyg ištirpo...

Kareivis giliai atsiduso, nubraukė ūsus į
šoną ir pažvelgė žemyn į savo bokalą. Tas jau
seniai tuščias buvo, net ir putos buvo spėję
ištirpti.

— Tai kaip ten? Sutikai ją vėliau? — pa-
klausė Blastus Jurgevičia.

— Ar giltinę?

— Na, kaipgis! Žinoma, giltinę!

— Kur nesutiksi! Sutikau... Sutikau dar
du kartu.

Visi susirinkusieji sujudėjo ir palinko
arčiau pasakotojo. Trys muzikai iš Raudonės
kaimo nusiėmę kepures persižegnojo.

— Neškit čia alaus! — šaukė Narbutas
Berankis. — Kiba dar liko koks lašas pas
Dapkevičių.

Riestanosė Agota, kurią „Ponška“ vadi-
no, atnešė alų. Atsigėrė kareivis, atsikrenkštė
ir pakišo bokalą, kad dar įpiltų. Kol sruveno
alus iš ąsočio, jis akis primerkęs žiūrėjo į li-
pančią putą. Kai ta persiviro per bokalo kraš-
tus, jis šyptelėjo, prisitraukė bokalą arčiau ir
pradėjo. Šitaip jis kalbėjo:

Antrąkart tai buvo, kai mes puolėme Terešpolį.

— Pone mielasis, — sako man kunigaikštis. — Jūs, pone mielasis, siausit tą Flemingo landynę iš rytų. Bogušas su Moravskiu paims dešinį sparną.

— Klausau, šviesusis kunigaikšti! — sakau. — Pasiruoškite, vyrai, pakloti gyvastį už mūsų kunigaikštį ir auksines laisves!

Na, ir puolėm. Jei taip parėdyta, ką kita beveiksi...

Bet vėlek matau, kad jums pirma reikia paaikškinti, koks reikalas... Toliau savo nosies šituose Vieveriuose neįžiūrit. Na, bet suprasit ir jūs, kad visos Lietuvos garbingiausias kunigaikštis negalėjo pakesti, kai į mūsų sostą rusų carienė įsodino savo sugulovą. Kažkokį tai Poniatauskį, veršių herbo ir kilimo. Iškelė jį ant rusiškų bagnetų, ir net veto teisė, sako, per seimą negaliojanti... Kaip sutiks kunigaikštis! Patraukė jis tada iš Varšuvos į Lietuvą ir liepė suburti visą savo kariuomenę. O čia kas?! Čartoriskiai su ta veršių Poniatauskių ir Flemingų šeima pasikvietė dar rusų kariuomenės ir sumanė kunigaikštį, Vilniaus vaivadą Karolį Radvilą, galabyti! Sutraukė kariuomenę apie Nesvyžiaus ir Slanimo piliis. Mes tada buvom Bialoje.

— Ponai mielieji, — sako kunigaikštis. — Atėjo jie radviliško kumščio pauostyti. Ne kitaip. Tai mes jiems ir duosim! Netupėsime

kaip perekšlės vištos, lapės belaukdamos, bet pulsime, kaip lietuviams pridera!

Terespolis buvo arčiausiai, tai tą mes ir puolėme. Nedidelis tai miestukas, bet dailus ir turtingas. Prijojom rytmetį. Išsidriekė kunigaikščio pulkai per visas lankas, kiek tik akis užmato... Na, ir puolėm!..

Et! Ar žinot kas čia iš jūsų, kas yra kavalerijos puolimas? Kur jūs žinosit! Tad klausykitės!

— Ponai mielieji, pradedam! — sako kunigaikštis ir, ištraukęs nuogą šoblę, ištiesia prieš pusėn. Iš abiejų pusių trimitininkai sugaudžia žygio pradžia. Pulkininkai, majorai, leitenantai ir galop viršilos perduoda įsakymą savo daliniams, ir visa kariuomenė pajuda. Iš pradžių dar pamažu, tarsi reikėtų žemės tvirtumą išbandyti. Visi tramdo savo nekantrius arklius taip, kad tie trypčioja ir karmo ausim. Karts nuo karto vienas sužvengia.

Tada trimitas sugaudžia antrą kartą.

— Ristele! — šūkteli pulkininkai. — Ristele! — atkartoja leitenantai ir viršilos. Visi spūsteli pentiniais arklius ir pasikelia balne. Husarų, dragūnų pulkai pradeda atsiskirti ir pasistumt į priekį. Sunkioji kavalerija juda lėčiau ir išsiskleidžia plačiau užnugaryje. Žvanga visur šarvai, ir dusliai dunda žemė.

— Kirst! Kirst! — tada šaukia kunigaikštis. Trimitai sugaudžia tarsi prieš pasutinį teismą. Husarai nuleidžia savo ilgus, vėliavėlėm padabintas ietis, dragūnai iškelia

nuogas šobles, visi prisiplojam prie arklių kaklų, ėminam pentiniais, ir tada... Šuoliu pirmyn! Dunda žemė, tarsi griaustinis po lankas ritinėtusi, švilpia vėjas. „Valio!“ sklinda šauksmas. Švadronas po švadrono! Husarai, dragūnai, reitarai ir sunkioji kavalerija iš paskos... Visi turi tik vieną vienintelį tikslą: pasiekti priešą ir kirst! Pasiekt ir durt!..

Et!.. Ar jums žinot, kas tai do puikumas...

Užėmėm tą Terespolį, žinoma, tik baisiai gaila, kad niekas ten nedrįso mums iš viso priešintis. Šviesusis kunigaikštis tuo labai užsirūstino.

— Kaip čia išeina, ponai mielieji? — sako jis. — Mes puolame visas vėliavas iškėlę, o čia niekas net šūvio šaut nesiteikia! Kas nors privalės man užmokėti už šitą nesusipratimą!

Užsirūstino kunigaikštis, tai jau juokų nėra. Sako jis:

— Ponai mielieji, ne kas kitas, o tie parsidavėlio Flemingo terespoliečiai pažemino mano vėliavų garbę, tad jie dabar ją turės vėl ir atstatyti! Jojam lauk iš šito miesto, ir turės jie iki rytojaus paruošti mums triumfalinį įžengimą. Kad būtų padaryta su triumfo vartais ir viskuo kaip pridera. Eikit ir jiems tai pasakykit! Rytoj kunigaikštis Radvila įžengs į Terespolį!

Grįžome mes tad į Terespolio miestuką, suradome vaitą ir raštininką ir Flemingo kareivių įgulos kapitoną. Kapitonas tuoj mums

pasidavė. Padavė savo šoblę ir pištalietus ir buvo gatavas rankas bučiuot.

— Nieko, — sakome jam. — Taip lengvai viskas neišdegs. Pasiduot pasidavėt, tai dabar turėsit dalyvauti triumfaliniam įžengime į miestą kaip belaisviai.

Viso labo jis apie šešiasdešimt įgulos turėjo, tad su Moravskiu išsiuntėm juos į kunigaikščio stovyklą. Kadangi grandinių jie ten neturėjo, liepėme virvėm susirišti.

— O jums, — sakome vaitui su raštininku, — reikia pasiruošt triumfo paradui.

— O ką reikia daryti, idant pasiruošume? — klausia vaitas. Didesnis tas Terespolis už šituos Vieverius, bet garbingų papročių jie ir ten nežino.

— Ką? — sakome. — Štai ką: prieš patį miestą reikia triumfo vartus pastatyti. Vartus su didele arka viduryje ir su dviem mažom iš šonų, pro kurias belaisviai praeitų. Prieš vartus turi stovėti vaitas su auksiniu miesto raktu ir raštininkas su 1000 talerių atsipirkti. Už vartų kad būtų ištaisyta puota visai kariuomenei. Bent penki jaučiai, dvidešimt avių, o žąsų ir ančių tai nesiimam skaičiuoti, tik kad būtų daug! Merginos kad būtų baltai aprėdytos ir mėtų gėlės po kojom. Nieko nekenks, jei parapijos choras pagiedos lotyniškai išguldytą odę kunigaikščiui, kurią jums čia paduos Pacas. Žinoma, varpai privalo skambėti, o dėlei saliotavimo armotomis

tai nesukit sau galvų. Tuo tai jau mes patys pasirūpinsim.

Išbalo abudu.

— O jei viso to neįstengsim padaryti, kas bus? — klausia vaitas.

— Tada, — sakome, — pasielgsime, kaip užkariautojams pridera. Padegsim miestą, išgrobysim visą turtą, o vaitą su raštininku po sausa šaka pakabinsime. Rinkitės!

— Menkas pasirinkimas, — sako raštininkas, — kai 1000 talerių visam miestely neturime.

— Ieškok! — sakome jam. — Šiaip, kai mes ieškot pradėsime, tai antra tiek rasis.

— Bet iš kur raktas auksinis? — sako vaitas. — Mes čia ir spynų neturime. Kam mum raktas, ir dar auksinis?..

— Gali būti ir paausutas, — sakome. — Bet raktas turi būt! Kalbėt su jumis mums daugiau nepridera. Kunigaikščio žodis tartas. Jei išpildysite, kas prisakyta, nei plaukas niekam nuo galvos nenukris. Jei ne, tai koku ir pagalvoti, kokios liūdnos pasėkos bus!..

Tarėme ir grįžome į kariuomenės stovyklą.

Ant rytojaus tad atbuvo garbingas įžengimas į Terespolį. Kas be ko, būt pakartam menkas malonumas, tad pasistengė tie terespoliečiai. Vartus sukalė. Nors ir buvo kreivoki, bet apkaišė eglėšakiais, tad atrodė neblogai. Prie vartų stovėjo vaitas su paausintu zakristijos raktu ir raštininkas su odine pini-

gų mašna. Už vartų jau visas Terespolis buvo susirinkęs.

Kunigaikštis važiavo pirmas. Važiavo keturkinke karieta, pats vienas, galvą ažuolų lapų vainiku pasidabinęs. Už jo — pulkų vėliavos, būgnininkai, trimitininkai ir po to pakaitomis po dragūnų ir husarų pulką. Visi išsidabinę, kad buvo ko pasižiūrėti. Už lengvosios kavalerijos belaisviai, o po to jau sunkioji kavalerija, artilerija ir tiekimo gurguolės.

Su belaisviais tai išėjo nekaip. Tie tai vos pastovėjo ant kojų. Tų flemingiečių galvos tai vis ne radviliškių. Rodos, naktį prieš tai gėrėme visi išvien, bet kai ant rytojaus teko keltis, tai tie flemingiečiai vos pastovi. Privalėjom juos surištus pro vartus varyti, bet kas iš to, kad jie ir taip vartaliojosi ir akis stulpu stato! Vos dalis jų iki vartų ištesėjo.

Artilerija užtat puikiai atsiskaitė. Per puolimą jie šaudyti negavo, tai dabar pylė salvę po salvės. Skambino varpai, net ir choras giedojo lotyniškai išguldytą odę, nors jos per visą kitą triukšmą taip ir negirdėjome.

Ižengėm pro vartus, o čia jaučiai jau kepa. Visi penki, kaip buvo prisakyta.

— Ponai mielieji, — sako kunigaikštis. — Padaryta, kad ir Radvilai nebūtų ko gėdintis. Mūsų vėliavų garbė dabarties atstatyta, ir galime gert, kaip po pergalės ir pridera.

Kartot mum to nereikėjo. Įnikom valgyti, gert. Jau netrukus buvome gatavi ir su terespoliečiais bučiuotis, tik staiga kad su-

riks kažkas: — Ugnis! Ugnis! Miestas dega!

Žiūriu. Iš tiesų. Iš namų, kur gatvės gale, jau dūmai po stogus raičiojasi.

Pribėgo vaitas prie kunigaikščio ir puolė jam po kojų.

— Šviesusis kunigaikšti, — sako. — Viską, ką liepėte, padarėme, o žadėta buvo, jog plaukas nuo galvos tokiu atveju niekam nekris. Kaip tad dabar padegėt miestą?!

— Stok, pone mielasis! — sako kunigaikštis. — Ne mes tą miestą padegėm. Stok, nes reikia miestą gesinti.

— Kaip gesinti?! — verkia vaitas. — Jūsų vyrai jau vakar atėmė visus kibirus arkliams girdyti!

— Šitaip... — sako kunigaikštis. — Bet kad atėmė, tai gali ir grąžinti. Ponai mielieji, visi dabar to nelemto Terespolio gesinti! Kaip ir ką ant ugnies pilsit, nesvarbu, bet pilkit!

Puolėm tad visi gesinti. Kur ugnis dar nesiekė, tai spėjom stogus visaip nulaistyti, bet jau kur gegnės pleška, ką tu beišmanyti?! Gelbėjom, ką dar buvo galima gelbėt. Baldus, gyvulius...

Aš nubėgau į vienos gatvės galą, žiūriu — stovi sau namas, jau langai nuo liepsnos rausta, o dūmai pro visus plyšius skverbiasi. Prie namo boba išsidraikiusiais žilais plaukais pilnu balsu šaukia ir vis į namą rodo.

Mislįjau, „Matyt, ten dar kas likęs“, tad nieko nelaukdamas įpuoliau į vidų. Dūmai kamuoliais tik tvinsta, palubė žaižaruoja,

karšta kaip devintoje pekloje, bet nieko nematyt. Žiūriu pro duris į kitą kambarį ir matau, kad tenais iš tiesų kažkas lyg juda. Užsiėmiau burną šlapiu skuduru ir braunuosi tolyn. Dūmų tai nors samčiu semk.

— Eikš čia! — šaukiu. — Į šitą pusę!

Staiga dūmai kiek prasiskleidžia, tarsi balzgani ir permatomi pasidaro. Žiūriu, kad ten ištįsęs aukštas vienuolis kambaryje. Atsisuka jis į mane ir iškelia ranką. Iškelia ir man du pirštus atstato, bet ne pirštai ten, o tik pirštų stagarai. Žiūri į mane vėl pati giltinė, ir dūmai tik ritasi pro jos kaukolės akių duobes ir pro iššieptų dantų plyšius.

— Tai antras kartas! — sako jis, ir žodžiai šniokščia kaip vėjas čiukure.

Daugiau nei mačiau, nei girdėjau. Puoliau strimgalviais laukan, ir tuoj po to lubos ir įvirto.

— Tai šitaip, — sakau sau. — Jei jau giltinė sako, jog tai antras kartas, geriau neapsimoka laukti trečiojo. Reikia eiti pas kunigaikštį ir jam išpasakot, koks reikalas.

Taip tad ir padariau...

Kareivis nutęsė, atsikrenkštė ir atsilošė į sieną. Agota, atrodė, to tik telaukė. Ji, prasišovus pro susirinkusius, tuoj vėl pripildė bokalą. Pilna buvo karčiama, kad ir pajudėt buvo sunku. Klausėsi smuklininkas Dapkevičius, virtuvės duris prasivėrusi klausėsi ir

Dapkevičienė. Visi Vieverių ubagai, su Kurkiu priešakyje, buvo sugarmėję į vidų.

— Tai kaip ten su tuo Terespoliu?.. — paklausė Jurgevičia iš Durkumonių.

Kareivis lėtai atsigėrė ir pastatė bokalą.

— Nudegė pusė to Terespolio... Bet ką, ar apie Terespolį, ar apie giltinę išgirst norit?

— Giltinę... Giltinę!.. Tuščia čia to Terespolio!.. — nuvilnijo balsai per susirinkusius. Pasienyje susigrūdę muzikai vėl persižegnojo.

Kareivis palingavo nuo šutinančio šalmo praplikusią galvą, pamerkė akį alų pilančiai Agotai, kurią „Ponška“ vadindavo, ir atsikrenkštęs nusispiovė po stalą. Tada jis šitaip toliau kalbėjo:

Išpasakojau tad kunigaikščiui, kad taip, va, ir taip.

— Negerai, pone mielasis, — sako kunigaikštis vaivada. — Čia jau tas vyskupas Masalskis bus pasidarbavęs. Kad būčiau žinojęs, jogei taip išeis, būčiau jį bent gerai bizūnu perliejęs. Vis ant dūšios lengviau būtų. O dabar... Negerai taip, pone mielasis! Šitai gavau žinią, jog Nesvyžius pasidavė. Čia tos giltinės darbas, ne kitaip!

Pagalvojo kunigaikštis ir sako toliau:

— Aš, — sako, — esmi lietuvis ir žmogus tiesus. Jei ta giltinė ko iš manęs nori, tai tegul ateina, ir mudu abu pasitarsime. Akis į

akį. Nepatinka man, kaip ji taip iš šono landžioja.

— Tvarkoj, — sakau, — jūsų šviesybe! Man tai jau pakako su ja bendrystės. Drūčiai dėkavoju. Bet kaip ją pašauksite?

— Turiu dvare tokį armėną, — sako kunigaikštis. — Jis, pone mielas, gumbus išgydo, nuo rožės atkalba, tokius monus moka, kad žmogus tik žiūri ir stebiesi. Kodėl jam neiššaukt giltinės, jei ji vistiek mano pėdom trainiojasi?

Pašaukė kunigaikštis armėną. Tas pasikasė savo nukarusią, kaip ožio, barzdą, patrynė kumpą, it krumplys, nosį, pagalvojo ir sako:

— Kodėl ne, šviesusis kunigaikšti? Galima ir giltinę iššaukti! Kainuot tai kainuos, bet galima.

— Kalbi su Radvila, pone mielas, — sako kunigaikštis. — Tad netauzyk man apie pinigus! Kiek reiks — bus, tik kad būtų man giltinė pakviesta!

— Tvarkoj, šviesybe. Tik leiskite man pasiruošti, — sako armėnas.

Kol jis ten ruošėsi, reikalai geryn nėjo. Pasidavė Sluckas, o paskui ir Myrius. Rusų kariuomenė apsistojo Kėdainių dvaruose. Kunigaikštis sutraukė kariuomenę apie Slanimą, bet pradėjo ją siaust iš visų pusių ir čia.

— Ištaškyčiau juos visus bematant, — sako kunigaikštis, — bet reikia pirma su ta

giltine susikalbėti. Esu žmogus tiesus ir noriu žinoti, kaip, koks reikalas.

Ateina tas armėnas, sako, jog jis pakuoklių kaukoles ir visą kitą mantą, kurios jam reikia giltinei prisišaukti, jau surinkęs. Tegu tik kunigaikštis duoda žodį.

—Ponai mieliaji, — sako mums kunigaikštis. — Tarsiuosi su giltine, bet nenoriu, kad tai išeitų, kaip su tuo fariziejum Masalskiu. Šį kartą, kai sutarsime, tai užgersime taip, kad ta giltinė jau amžiams nepamirš Lietuvos bajoro žodžio. Suvežkit man čia visą apylinkės vyną!

Perkošėm mes Slanimą ir visą apylinkę. Kraštas apgultas visokių kariuomenių, tad vynas taip nesimėto. Bet Oginskio dvare mums pasisekė. Suradom viso labo devynias statines. Suvežėm visas. Kunigaikštis paragavo ir sako, kad tiks.

—Pone mielasis, — sako jis tam armėnui. — Šauk tą giltinę! Esmi pasiruošęs.

Armėnas susinešė kaukoles, iš ožio taukų lydytas žvakes ir kito neregėto nematyto labo į didžiąją menę, užsidarė tenai su kunigaikščiu ir liepė niekam nei nosies nekišti.

Mes laukiam už durų. Laukiam ant statinių susėdę ir bijom net paragauti vyno, nes kunigaikštis prisakė, jog tikram sutarimui jam visų devynių statinių reiks. Laukėme taip gal valandą, gal dvi, jau ir pabodo, tik staiga kad pradės švilpt kažkoks viesulas! Užia vis-

kas aplinkui, traška rūmai, kažkokiu šalčiu padvelkė, kad taip ir nustėrom visi.

Atvėrė kunigaikštis duris. Žiūrim mes, o ten prie stalo, į mus nugarą atsukus, sėdi aukšta ištįsusi ypata vienuolio apdaru.

— Ponai mielieji, — sako mums kunigaikštis. — Pilkite vis po du bokalus iš tos ten statinės. Ten geriausias. Bet kad būtų bokalai bent po gorčių! Šį kartą turiu rimtą pasitarimą.

Mes ir pilam, o armėnas nešioja. Vos tik nuneša prie stalo, tuoj tekinas su tuščiais bokalais vėlek grįžta. Sako, kunigaikštis užpila bent kvortą ant kiekvieno ištarto žodžio, o giltinė neatsilieka. Kur jai ten nuteka, tai galas žino! Sako, nubėga kažkur žemyn pro šonkaulius, ir viskas. Tiesiog vyno iškada...

Pylėm, pylėm, nepraėjo nei valandos, ir statinė tuščių tuščiausia.

Atsistojo kunigaikštis ir priėjo prie durų. Veidas įraudęs, nosis švyti, tarsi liktarna, bet stovi kaip įbestas miestas ir nei krust.

Sako jis mums:

— Ponai mielieji, tariamės kaip pridera. Tik jūs greičiau pilstykit. Atmuškite dabar tą didžiąją statinę. Ten stipresnis vynas.

Atmušėm mes ir atsiraitoję rankoves pilstom, o armėnas vos spėja lakstyti. Žiūrim — netrukus ir nebėra statinės, o būtų jos geriem trim pulkam užtekę.

Atmušėm trečią — neliko ir jos.

Pilam ketvirtą ir klausiam armėną, ar

jau baigia tartis. Tas vos spėja prakaitą šluostytis.

— Neatrodo, kad baigtų, — sako. — Sėdi alkūnes ant stalo pasidėję, kas žodis, tai ir bokalas. Jei taip toliau tęsis, jis kažin ar be-ištūrės.

Atkimšom mes ir penktą statinę. Po to jau ir šeštą. Praėjo vidurnaktis, mes vis pila-m, o armėnas, kad ir šlubuodamas, bet laks-to. Supylėm septintą ir aštuntą. Jau pradėjo povaliai švisti, kai atmušėme devintą ir pa-skutiniąją. Vargšas armėnas jau gatavas vi-som keturiom repečkoti, o ir mes jau diktai nusiplukę. Buvom bebaigią statinę, kai atsi-veria vėl durys. Žiūrim — stovi kunigaikštis išsižergęs, durų atsirėmęs ir truputį svyruoja, bet stovi. Slucko juostą jis atsileidęs, ūsai nu-linkę iki smakro, bet šiaip nieko.

— Tyliai, ponai mielieji, — sako jis mums, pridėjęs pirštą prie lūpų. — Tyliai visi, nes giltinė užmigo. Neišlaikė gėrimo. Aiškiai ne iš Radvilų giminės. Eikime, ponai mielieji, ty-liai lauk...

Išėjome.

— Dabarties, — sako kunigaikštis, — bal-nojam arklius ir jojam. Kol ta giltinė įmigus, mes ištaškysim ir Čartoriskius ir rusus. Be tos fariziejaus Masalskio ant mano galvos at-šauktos giltinės jie nieko prieš Radvilą ne-pelnys.

Buvom nuolat paruošos stovyje tais lai-kais. Pasirengt puolimui tai tik akies mirks-

nių darbas. Dar saulė kaip reikiant neiškopė iš už miškų, o mūsų visos kuopos jau traukė ant priešo stovyklų. Nusileidom nuo skardžių į ščaros upės slėnį. Žiūrim — kartu su rūku plaikstosi ir čartoriskiečių kariuomenės stovyklų ugnys. Kur pažvelgsi, ten spinksi koks prigesęs laužas.

— Ramiai, ponai mielieji, — sako kunigaikštis. — Nenorime pabudint nei giltinės, nei tų zuikių priekyje...

Bet kur tu ten ramiai ant kariuomenės užjosi! Tik pajudėjom į atvirą slėnį, tuoj ten davė alasą. Trimitai gaudžia, barabanais muša, laksto pagal visą ščaros krantą į dalinius kariuomenė, nelyg šarančiai.

— Pirmyn! — šaukia kunigaikštis ir ištisia nuogą karabelę priešo pusėn. Dabar tai buvo kas pulti. Puolame trim linijom. Husarai priekyje, aš su dragūnais siaučiu kairį sparną, o kunigaikštis varo kylį su sunkiąja kavalerija per vidurį. Priekyje migla maišosi su parako dūmais. Dunkt! Dunkt! jau drioksi artilerija nuo gretimų kalvų. Tyška purvas, žvanga šarvai. Klampios tos ščaros pievos, tad pilnu šuoliu arklių nepavarysi. Išsidriekia mūsų linijos, kad artilerijai neduotumėm gero taikinio. Prašvilpiam pro pirmą pėstininkų eilę. Sublyksi bagnetai, kartais klumpa keli, ir mes jau prajoję! Puolam toliau.

— Kirst! Kirst! — šaukiu aš ir liepiu savo vėliavininkui sukt daugiau į šoną. Tik žiūriu, jog šalia manęs visai jau ne vėliavi-

ninkas joja. Iš viso ne radviliškis dragūnas. Perkauli, sulinkus, gaubtu apsidengus ypata kažkokia. Joja ir kratosi visa, tarsi vos ant arklio nusėdėtų. Ir tas arklys jos kažkoks kaulėtas, šonkauliai kyšo pro odą.

Persmelkė mane it diegas koks, bet kai esi puolime, tai niekur nepasuksi. Tik į priekį.

— Ei, tu! — šaukiu jai. — Kur vėliava?

Atsisuka į mane ta ypata, žiūriu — tikrai giltinė! Bet tokią tai ją pirmukart regėjau. Akių duobės pažliugusios raudonai, burna išsivėpus, net šonkauliai ir tie iškrypę. Joja ir svirduliuoja giltinė; vos ant balno išsilaiko. Iškėlė ji ranką mano pusėn, lenkia vieną pirštą, lenkia du, ranka virpa, matau, kad ir pirštų nesuskaičiuoja. Nusilakusi kaip paskutinis šiaučius! Numojo ranka ta giltinė, įsikabino už balno ir sako man:

— Kur tas kunigaikštis? Mes nebaigėme tartis! — Balsas jos šveplas, dantim ant danties nesutaiko.

Gavoju, ką sakyti. Pasakysi, kad nugirdęs ją paliko, tai užpyks.

Sakau jai:

— Kunigaikštis, mat, skubiai joja vyno parvežt. Mat, visą išgėrėt.

— Ot, tai gerai! — sako giltinė. — Vyno reik. Kitaip nesusitarsim. Kur joja?

— Į Vengriją, — sakau. — Kur kitur? Čia aplinkui jau vyno neliko.

— Gerai, — sako man giltinė. — Josime mes abu tad į Vengriją...

Apsisuko ji, suplakė tą savo griovą arklių ir nujojo...

Atsiduso kareivis, atsilošė į sieną ir prisitraukė arčiau bokalą. Gert jis neskubėjo. Nupūtė putą, tada pamažėli, dideliais gurkšniais nusiurbė iki pusės. Visų akys sekė jo kiekvieną krustelėjimą.

— Tai ką? — tuoj prabilo Jurgevičia, kai jis tik pastatė bokalą. — Kaip toliau dėjosi?

— Kaip „tai ką“? — atsakė kareivis. — Tariau: nujojo į Vengriją toliau tartis. Ir giltinė ir kunigaikštis.

— Ir viskas?

— Ar man žinot, ar viskas?! Bemaž ten dar tariasi. Aš tai tiek juos teregėjau.

— Na jau... Prikalbėjai... — pridėjo lėtai suolininkas Tautkus iš Degučių. — Manai, mes taip viskuo ir tikėsime...

— Sunku buvo tikėti ir man, — sutiko kareivis. — Sunku tikėti! Ta giltinė buvo girta kaip paskutinis šiaučius. Kunigaikščiui, žinoma, nieko, bet kas čia su Radvila lyginsis? Ale kaip ta giltinė į Vengriją nujojo, tai jau nežinau...

— Anava, kad Radvila jojo į Vengriją, tai teisybė, — prabilo dabar vaistininkas Kadata, kuris iki šiol tylėdamas gale stalo sėdėjo. Visi tuoj sužiuro į jį, nes kai Kadata kalbėjo, buvo verta klausytis. — Teisybė... Kai sumušė prie Slanimo jo kariuomenę, užėmė Bialą ir Nesvyžių, kur jis dės? Pabėgo į Vengriją!

Kareivis atsikrenkštė, pasilošė ir spiovė

po stalu. Jis patrynė koja, ką buvo paspiovęs, atsitiesė ir, sudėjęs vieną ranką į kitą, pažvelgė tiesiai į vaistininką. Palingavo galvą, tarsi visų, o ypač Kadatos, baisiai gailėtusi.

— Tai va, — tarė jis tarsi žvyras šiugždančiu balsu. — Tai va, kokių niekų priplepa žmonės! Tik gėda ir gailestis klausytis. Kad jo šviesybė kunigaikštis vaivada Karolis Radvila pabėgtų!.. Ha! — jis atsikrenkštė vėl, nusispiovė ir dar kartą koja patrynė. — Plačiai keliavęs esu, — tęsė jis. — Daug plepalų girdėjau, bet šitas tai kvailiausias!.. Gėda ir koktumas tiesiog, tad pasakysiu jums dar štai ką... Aš su tamsta atsisakau gert prie vieno stalo! Atsisakau visiškai. Nebent jūs man jau gero brandvynio užpirktumėt...

IŠKYLA Į KALNUS

Autobusas sustojo prie aikštės fontano. Vaikinas turėjo sustabdyti savo išgverusią dėžę prie kelio, bet, pagerbdamas mus, apvažiavo aikštę ir, kaukdamas stabdžiais, prisišliejo prie fontano.

— Rytoj lauksiu jūsų šeštą valandą, — nusišypsojo jis, blykstelėdamas perliniais dantimis rudame jauno bandito veide. — Tik, dėl Dievo, nepramiegokite!

Aš nuraminau jį ir nepastebimai bandžiau išprausti į delną pinigą. Jis pasipiktino, stūmė ranką atgal, bet pinigą nebepaleido.

— Paimkite, Andželo, — raginau žinodamas, kad italai viena ranka ima kyšį, o kita kviečia Dievą į liudininkus. — Paimkite, išgersite stiklą vyno ir mūsų sveikatą.

Autobusui nuvažiavus, mudu pradėjome dairytis aikštėje. Aplink ją ratu glaudėsi baltai nudažyti nameliai, išdidžiai staipėsi nedidelė, bet daugybę karų atlaikiusi maldykla. Už vakaruose išsišovusio melsvo kalno gauburio slėpėsi raudona ir skaisti, kaip jauna našlė, saulė. Maldyklos bokšto kryžius buvo įsipiovęs

tamsiai mėlyname dangaus fone ir žibėjo, kaip aukso kibirkštėlė. Didžiulėmis snaigėmis suko- si karveliai ir tūpė ant bokšto nakčiai. Iš namelių kaminų kilo dūmų srovelės ir tirpo viską gaubiančio vakaro alsavime. Kažkur spygavo ožkas parvedančios mergaitės daina, slinko gatvelėmis ir geso prie fontano.

Prie durų ir palangėse sustatytose kėdėse sėdėjo rimti, baltaplaukiai, suakmenėję į šventųjų patrijarkų statulas seniai. Jie žiūrėjo į mus susikaupe ir nepasitikėdami, kaip ir visi siciliečiai, pamatę savo miestelyje nepažįstamus vyrus.

Dvi moterys artėjo į mus. Viena, nešanti tuščią ąsotį, buvo jauna ir graži; kita, piktomis akimis ir akmeniniu bejausmiu veidu, sekė užpakalyje jos. Abi buvo basos, ilgais juodais sijonais, iki pasmakrės užsagstytomis tamsiomis bliuzelėmis. Galvos linktelėjimu atsakiusios į mūsų buona sera, jos sustojo prie fontano ir pakišo ąsotį po vandens srovele. Motina pašnairavo į išsišiepusį Jurgį, nususuko ir užstojo dukterį nuo negerų akių žvilgsnio. Aš pažino- jau tuos žmones, todėl nenustebau, bet Jurgis niekinamai truktelėjo pečiais ir piktai kostelėjo.

— Jos neniekina mūsų, — nuraminau ją, — o tik šiaip, kaip papročiai reikalauja, nesidairo į nepažįstamus vyrus.

Valandėlę pagalvojęs, prisiminiau keletą žodžių ir kreipiausi į senę:

— Per favore... būčiau labai dėkingas, jei-

gu pasakytumėte, kur gyvena sinjora Veronika.

Ji keletą sekundžių delėsė, paskui lėtai atsuko į mane. Ji nebuvo sena, ta juodame maiše susupta moteris. Kalnų saulės ir kasdieninio darbo jungo susendintame veide tamsėjo raukšlių brūkšniai, bet žvilgsnis tebebuvo jaunas ir įžūlus.

— Sinjora Veronika? — garsiai galvojo ji. — Nėra tokios mūsų miestelyje. Yra Veribaldi, Vertalini, Verbascezi... Veroniki — nėra.

Jaunoji laikė ąsotį taip, kad vanduo tekėjo pro šalį. Pasitaisydama skarelę, ji nužvelgė Jurgį, bet, sutikusi jo linksmą žvilgsnį, nuraušo ir vėl atsuko nugarą.

— Senio Gustavo duktė, — aiškinau. — Senio, gyvenusio Ožkų kalvoje, vadinamo „La Barba“.

— Ego, „La Barba!“ — pagaliau susivokė ji. Jos dantys buvo balti ir lygūs, kaip ir dukters. — Senis Gustavas, kuris turėjo didžiulę, baltą barzdą? Nebėra senio, seniai miręs!

Ji persižegnojo ir nepastebimai sukryžiuvo nykščius už nugaros. Aš prisiminiau, kad senio Gustavo niekas nemėgo, o kiti net šnabždėjosi, kad jis bendrauja su velniu. Staiga aš supratau, kad moteris yra atsiųsta mūs ištirti. Ji ir kalbėjo taip garsiai, kad nameliuose prie langų prisiglaudę vyrai galėtų girdėti. Nors Mafios patarlė sako, kad kuo mažiau klausinėsi, tuo ilgiau gyvensi, nusprendžiau iškvosti ją apie Veroniką.

— Gaila, geras vyras buvo, — atsідusau.

— O jo duktė? Kur dabar gyvena jo duktė Veronika?

— Kvesta putanta! — Jos akyse blykstelėjo pyktis ir panieka. — Ji dabar baronesa Tibaldini, ta mergšė.

— Baronesa Tibaldini... — apstulbau. — Žmona to barono, kuris Musolinio laikais bičiuliavosi su fašistais, o paskui pabėgo į šiaurę? Negaliu patikėti! Nuo kada baronai pradėjo tuoktis su savo vynuogynų sargų dukterimis? Ar mes nesumaišome? Aš klausiau apie Veroniką, senio Gustavo dukterį, kuri dirbo barono Tibaldinio rūmuose.

— Aš apie tą Veroniką ir kalbu, — piktai kartojo ji savo. — Ta gi — dirbo, o dabar jai kitai dirba.

— Gyvena rūmuose?

— Rūmuose. Kur kitur gyvena baronai, jeigu ne rūmuose? O jūs kas tokie?

— Amerikani, sinjora.

— A! Atvažiavote baronesos aplankyti?

Ji padėjo dukteriai užsikelti ąsotį su vandeniu ant peties ir nebeatsakinėjo į mano klausimus. Nuėjo, kaip buvo atėjusios: duktė pirma, o motina per žingsnį atsilikusi. Jurgis trypė ir nenuleido žvilgsnio nuo mergaitės šlaunų.

— Ji neatsigręš, Jurgi, — pasakiau jam. — Neatsigręš, nors tu pradėtum šaudyti iš patrankos.

— Betgi čia viduramžiai! — pasipiktino jis.

— Blogiau, Jurgi. Šitie žmonės nepripažįsta jokių priešvestuvinių pagulėjimų, ir jeigu tu perdaug spoksosi į stipresnes šlaunis, susilauksi nemalonumų. Įsidėmėk tai, jeigu nenori būti priremtas šautuvo vamzdžiu. O dabar — pajudėkime: iki barono rūmų bus geras pusvalandis kelio.

Mes nuėjome per aikštę, linksėdami seniams ir tarpduriuose pradėjusiems rodytis vyrams.

— Kodėl senė iškeikė Veroniką? — staiga prisiminė Jurgis.

— Tur būt, ji nesilaiko krašto papročių... Čia visai kitas pasaulis, vaikine, sukalkėjęs šventų švenčiausioje neandertalinių patinų moralėje, kuri leidžia plėsti ir užmušti, bet, gink Dieve, neprasiženk su patriarchaliniais papročiais! O Veronika, kaip man atrodo, elgiasi ne taip, kaip visi.

Mes praėjome maldyklą ir įsukome į siaurutę gatvelę. Atrodo, kad visi jau žinojo apie mūsų atvykimą, nes duryse stovinėjantieji vyrai atsargiai šypsojosi į sveikinimus ir kilnojė pirštus prie kepurų. Jurgis vilkosi paskui mane, ir aš buvau patenkintas, kad jis daugiau nieko nebeklausinėjo. Dairiausi aplink, bandydamas prisiminti, kada ir kokiomis aplinkybėmis buvau šitoje gatvelėje, bet pasijutau sugrižęs į Palermo.

Praėjusią naktį sapnavau Veroniką. Sapnas buvo neaiškus, vaizdai ir veidai slapstėsi pilkame rūke, bet iš jo vis išnirdavo Veronikos

veidas; jos vaikiška šypsena, didelės ir besiblaškančios, kaip pagauto žvėrelio, akys. Aš veržiausi į ją, brioviausi pro minią šaukdamas, bet ji traukėsi tolyn, slapstydamasi už vaiduokliška didžiulių ir grėsmingų veidų. Paskui, kada nusiminęsėjau staiga ištuštėjusia gatve, ji atsirado šalia manęs, prisiglaudė ir pradėjo juoktis. Gatvė pasikeitė į barono Tibaldinio parką, o medžių lapai pavirto juodų perlų vynuogių kekėmis. Saulė švietė į Veronikos besijuokiantį veidą ir žiburiavo akyse. Aš pakėliau ją ant rankų ir nubėgau. Pastebėjęs, kad leidžiuosi nuo senio Gustavo Ožkų kalvos, suklupau ir paleidau ją iš rankų. Veronika švelniai nuplaukė oru, pasisukinėjo, kaip besileidžiantis pūkelis, ir prisiglaudė prie žemės. Vėl pakėliau ją ir sviedžiau į viršų. Ji krykštė, mosikavo rankomis, paskui pradėjo pilkėti, pabalo ir iškrypo į milžinišką laiško voką. Atsibudau besijuokdamas ir pamačiau, kad kambaryje šviečia stalinė lempa, o susirūpinusi Kristina pasilenkusi žiūri į mane.

Paskui, kada papusryčiavę sėdėjome viešbučio balkone ir grožėjomės slėnyje gulinčiu Palermu, staiga pasakiau:

— Sapnavau Veroniką.

Aš sapnuoju kiekvieną naktį buvusios dienos įspūdžius. Tarp jų neretai išispraudžia pasamonėje užslopinti įvykiai, bet, pasakodamas šeimai savo sapnus, aš juos nutylėdavau. O dabar, kai pasisakiau sapnavęs jaunystės nuotykių mergaitę, Kristina stiklą vyno padėjo ant

stalo ir įdėmiai pasižiūrėjo į mane. Jurgis pro žiūronus stebėjo Palermą; jis nesiklausė mūsų pokalbio, sugebėdavo pasinerti savo išpūdžio-
se, tad nieko nematydavo ir negirdėdavo.

Aš žiūrėjau į Jurgio nugarą ir laukiau. Jaučiau savo profiliu slankiojantį Kristinos žvilgsnį, bet nepasukau galvos. Apačioje dūzgė Palermas. Kvepėjo ant staliuko numesta rožė. Skaisčiame, kaip svajonių mergaitės akys, danguje švietė Sicilijos pavasario saulė.

— Aplankyk ją, — tyliai tarė Kristina. Ji pakėlė rožę, pasukinėjo ją tarp pirštų ir vėl padėjo. — Sėsk į autobusą ir nuvyk. Pamatysi, kaip gyvena, pasikalbėsi ir sugrįši.

Aš susigraudinau. Norėjau paimti jos ranką, prispausti prie veido, giliai įkvėpti jos kvapą, bet tik abejodamas pakraipiau galvą. Tačiau Kristina gerai pažinojo mane, todėl paragino:

— Tik ilgai neužsibūk. Apsidairyk, šnek-
telėk ir sugrįšk pas mus.

Aš pakilau ir stuktelėjau Jurgį per petį:

— Eik apsirengti: vyksime į kalnus.

— Į kokius kalnus? — nustebo jis. — Tai užaina tėvukui! Sėdi Palermo viešbučio balkone, girkšnoja vynelį, ir staiga — eik apsirengti, vyksime į kalnus. Ko ten?

— Aplankysite senus tėvo pažįstamus, — šypsojosi Kristina. — Keturiasdešimt penktaisiais, kada tu dar ilsėjaisi gerojo Dievulio aruoduose, jo dalinys stovėjo vienoje senoje

pilyje. Ar nenorėtum pamatyti tikrai senie-
niškų rūmų?

Jurgis valandėlę svyravo, bet geismas pasitrunkinti po kalnų rūmus nugalėjo jį. Sužinojusi, kad mes vykstame į kalnus, Ugnė pradėjo šaukti, kad vyks kartu.

— Niekur tu nevyksi! — nukirtau dukters entuziazmą. — Ar nežinai, kad kalnuose mafiosai medžioja turistus? Iš kur aš ištrauksiu pinigų tau išpirkti?

Ugnė nuščiuvo. Filmuose matyti Čikagos mafiosai atšaldė jos entuziazmą. Tuo geriau, negi aš išsiruošiu pas Veroniką su abiem vaikais!

Prieš sėdant į taksį, turėjusi nuvežti mus į autobusų stotį, Kristina pasivedė mane į šalį.

— Būk protingas, — paprašė ji bučiuodama į skruostą, — pasisaugok.

— Tai dabar! — apsimėčiau nusteбęs ir nieko nesuprantas. — Juk ne į karą išvykstame.

— Neapsimesk, supranti, ką sakau. Štai, perduok jai keletą centų, — įgrūdo į kišenę vorką su pinigais. — Nežinia... gal vargsta moteris.

Gatvelė pasibaigė, beliko tik keletas puošnesnių namelių, o už jų prasidėjo barono Tibaldinio vynuogynai ir sodai. Gal vargsta moteris, sakė Kristina, o ji, pasirodo, per vieną dieną neapvažiuotų savo valstijos. Išsiskirdamas palikau basakoję mergiotę, o dabar teks bučiuoti ranką turtuolei. Kažkas kandžiojosi krūtinėje ir smelkėsi į širdį. Pavydas? Nusivy-

limas, kad nerasiu jos apsigaubusios juoda skarele ir vis tebelaukiančios manęs? O gal širdies gilumoje tikrai vyliausi surasti ją netekėjusią? Koks aš menkas! Užuot džiaugęsis, kad mergaitei taip pasisekė, nuliūda, kad neteks keliais doleriais atlyginti praeities skriaudų...

— Sensti, tėvuk! — nusijuokė Jurgis.

— Kodėl: sensti? Tave dar įveikčiau, neabejok.

— Aš ne apie tai. Visur aiškiai parašyta, kad, jeigu žmogus pradeda kalbėtis pats su savim, tai sensta. Arba jaučiasi labai vienišas.

— Čia jau protingiau nukalbėjai.

Iš vieno namelio išbėgo vienmarškinis vyras. Bėgdamas prie mūsų, jis vilkosi uniforminį policininko švarką, dėjosį kepurę.

— Sinjori amerikani! — šaukė jis. — Sinjori amerikani sveikinu atvykusius į mūsų užkampį.

Jis susitvarkė rūbus, šauniai pakreipė kepurę ir kilstelėjo prie jos du pirštus. Šaunus, juodais vešliais ūsais ir pasipūtęs kaip karabinierių generolas. Saulė jau buvo nusileidusi, gatvelėje tirštėjo šilta, vynuogynais kvepianti tamsa, bet aš atpažinau Aleksandro Tragavini.

— Buona sera, Alesandro, — ištiesiau ranką. — Prisimeni mane? Nevartyk akių, gerai įsiziūrėk į tenente dotore. Dotore Džiovanotto... Keturiasdešimt penktaisiais padėjau tavo žmonai prie gimdymo...

Jis aiktelėjo, trenkė kepurę į žemę ir išskė-

tė rankas. Mes apsikabinome ir pasibučiavome. Pasukinėjome vienas kitą, patapšnojome per pečius ir vėl pasibučiavome. Nuo jo ūsų trenkė kvapnia kaimo duona ir česnakais.

— Išbadys tau akis tokiais ūsais! — juokėsi Jurgis.

— Sūnus? — šoko prie jo Alesandro, o man patvirtinus, sučiupo ir jį į glėbį. — Šaunus sūnus! Panašus į tave, dotore Džiovanoto. Tegul mane nušauna mafiosai, jeigu jis nepanašus į tave!

Mes užsirūkėme, ir aš pasisakiau kur einu. Jis pokštelėjo delnu sau į kaktą. Ir staiga atvėso. Sulėtino žingsnius, o kai Jurgis nuėjo į priekį, tiesiai paklausė:

— Atvažiavai buvusios meilės aplankyti?

— Atostogauju su šeima Italijoje, prisiminiau Veroniką...

— Žmona papiaus, kai sužinos! — pasibaisėjo jis.

— Nepiaus, Alesandro. Gerą žmoną turiu, protingą. Ji ir paragino aplankyti Veroniką.

Jis stabtelėjo, pasižiūrėjo, ar nejuokauju, ir pakreipė galvą.

— Tai nemyli tavęs, — nusprendė. — Guilinėja su kitu.

— Ką tu, Alesandro! — pasipiktinau. — Myli ir ištikima, kaip klebono meilužė.

Jis nusijuokė, išgirdęs patylom sakomąjį kalniečių samojį, bet iš visko buvo matyti, kad labai abejoja Kristinos ištikimybe.

Akmenimis grįstas kelias pasibaigė, ir mes išengėm į jaučių kanopomis sumuštą laukų ke-
liuką.

— O Veronika ilgai laukė tavęs, — atsi-
duso jis. — Ilgai laukė, dotore Džiovanoto.
Daug kas bandė pakeisti tave ir bandydavo
pasibelsti į jos kambarėlio langą, bet ji nusi-
kabindavo senio šautuvą ir nuvydavo visus,
kaip šunis. Po tavo išvykimo užsidarė lūšnoje,
kaip užvyta vilkė. Bene pusmetį kiekvieną ry-
tą ateidavo prie kelio, kur sustodavo autobu-
sas iš Palermo, ir klausdavo, ar nėra jai laiško.
Gaila darėsi žiūrint į ją, tokią išblyškusią, su-
vargusią... O mūsų žmonės žinai kokie... su-
pranti mane?

— Suprantu, Alesandro. Skriaudė ją?

— Kas ten skriaus! Tik mūsų žmonės...

— Kalbėk, kaip žmogus, po velnių! —
nebesusilaikiau, o gal tik šiaip šuktelėjau, ban-
dydamas užrėkti priekaišto balsą. — „Mūsų
žmonės... žinai, mūsų žmonės!“ Kalbėk kaip
vyras, nesislapstęs už kiekvieno žodžio. O tu
žingsniuok, ko dabar sustojai?! — surikau ant
Jurgio.

— Tu nerėkauk ant Italijos valstybės pa-
reigūno, — vertė juokais Alesandro. — Ne-
spėjai įkelti savo amerikietišką koją, jau ir
pradedi šūkauti.

— Pasakok viską, Alesandro. Skaudu
man, vyre, todėl ir šūkauju. Tu supranti, kaip
man sunku?

— Suprantu, Džiovanoto. Taigi apie tuos

mūsų žmones... Panieka daug skaudesnė, negu antausis, sako mūsų seniai. O ji buvo paniekin-ta visų, ta vargšėlė Veronika. Kiekvienas kan-tadino, paskutinis smirdžius, tarėsi turįs teisę pašiepti ją putana soldateska, o kiti net at-virai siūlė kelias lyras. Einant jai per mieste-lio aikštę, seniai stukseno savo lazdomis į žingsnius, o motinos rodė vaikams su savais paaiškinimais. Senasis Gustavas gulėjo lovoje, sirgo, o ji, kaip atrodo, nieko jam nesakydavo, nesiskųsdavo, nes tas barzdotas velnias būtų tikrai pradėjęs šaudyti į visus. Kartą nukilau į jų kalvą su kažkokiu reikalu. Ji pasitiko ma-ne prie durų su šautuvu rankose. Iš tolo pradė-jau šaukti, ko atėjau, tai nusiramino. Išeida-mas tyčia užsiminiau apie tave. Gal miręs ta-vo tenente Džiovanoto, sakau, gal nudobė džiapanezai Pacifike? O ji tik papurtė galvą ir sako, kad gyvas. Kvaile, juokiausi aš, iš kur tu žinai, kad gyvas? Žinau, tvirtina ir rodo į širdį: ji nemeluoja. Bent moterų širdis, pridū-rė ir pravirko.

Naktis nukrito taip netikėtai, kad aš net krūptelėjau. Virš vynuogynų kalvų iškilo mė-nulis. Basų kojų ir jaučių kanopų sumintas takas pabalo, kaip išdžiuvusios ašaros.

— Paskui ji dingo. Senis retai kada nusi-leisdavo nuo savo kalvos, o jeigu ir pasirody-davo miestelyje, niekas nedrįso paklausti apie dukterį. Žinai, kad niekas jo nemėgo, o mote-rys net prisibijodavo ir uždengdavo vaikų akis jam praeinant.

Jis susisuko cigaretę, užsidegė ją ir tyliu balsu pasakojo toliau:

— Laikas, kaip kalnų upelio sriautas: viską nusineša užmarštin. Mes jau buvome pamiršę Veroniką, kai vieną vakarą senis Gustavas atsivilkė į policiją ir sudribo ant suolo. Išsigandęs vaikiną pagaliau atgaivino jį, o jis padavė jam užpildytą telegramą ir paprašė pasiųsti dukteriai į Palermą. Joje tebuvo tik vienas žodis „Atvyk“. Senis rengėsi mirti ir kvietė dukterį užspausti jam akių. Ir ji atvyko sekantį rytą. Atvyko ji didžiuliu autovežimiu, o šalia jos sėdėjo baronas Tibaldinis. Mes nežinojome, kad jie yra vedę, todėl visi nustebo. O paskui ir išsigando. Taigi, kaip sakiau, atvažiavo į miestelio aikštę ir sustojo prie fontano. Veronika išlipo ir ilgai žiūrėjo į vandenį. Kaip į pasakų veidrodį, tur būt, matydama visokius vaizdus. Paskui nusipurtė, persmeigė ją stebinčius žmones baisiu žvilgsniu ir pasakė „Nuo šiandien mokėsite už vandenį. Staugsite, bet sumokėsite už kiekvieną mano ašarą!“ Miestelis išsigando, bet netikėjo, kad ji taip pasielgs. O pasielgė: nesulaukdama mokesčio, išjungė vandenį. Seniai nuvyko į rūmus permaldauti, bet ji paleido ant jų šunis.

— Kaip tai? — nusigandau ir pasipiktinau. — Kokią teisę ji turi reikalauti už vandenį?

— Turi. Miestelis ant jos žemės, ir šaltinis jos žemėje. Vieną dieną gali pasakyti: kraustykitės po velnių, susirinkę savo lūšnas,

ir turėtume išsikraustyti. Tačiau po barono mirties sušvelnėjo. Atšaukė mokesčius, atskvietė veterinarių mūsų karvėms ir ožkoms gydyti, atnaujino maldyklą. Neilgai gyveno su buvusia tarnaitė baronas: praėjus keletai metų po senio Gustavo mirties, atsigulė ir jis šalia jo. Dabar guli abu Tibaldinio rūmų koplyčios rūsyje: nuskurėlis kantadino ir serenismo baronas. Taigi...

Jis norėjo dar kažką pasakyti, bet Jurgis susigretino su mumis, ir jis persimetė kitur:

— Tai tik vieną sūnų teturi?

— Vieną, Alesandro. Turiu dar dukterį. Graži mergaitė, gerai mokosi.

Aš tiesinau nugara, šluosčiausi nesamą prakaitą, o bėgdamas nuo savęs, skubinau žingsnius.

— Tai kodėl neatsivežei dukters? — stumdė mane alkūne tas gerasis vyras. — Turiu penkis, dar nevedusius sūnus, kaip kedrus! Visi stiprūs, kaip kedrai, ir ūsuoti. Šluotos, o ne ūsai! Kai pasilenkiame virš dubenų, tai ūsai ir persisveria per kraštus. Kada grįšite atgal?

— Rytoj anksti rytą, Alesandro.

Aš turėjau prižadėti, kad užsuksime pas jį grapos stikliukui. O atsisveikinant jis vėl timplėlėjo mane nuo Jurgio.

— Tai tu nieko nežinai? — sušnabždėjo. — Nieko ji tau nerašė?

— Ko „nežinai?“ Aš net nepagalvojau jai rašyti, maniau, kad viskas pasibaigė su mano išvykimu.

— Nepasibaigė. Na, sužinosi nuvykęs. Daug ką sužinosi ir pamatysi. Pasikeitė tavo Veronika, neatpažinsi. Visi skurdžiai pasikeičia, kai atsisėda į baronų kėdę.

— Tai kur mes dabar einame? — paklausė Jurgis, kai Alesandro sutirpo tamsoje.

— Pas baronesą Tibaldinį, — mostelėjau į priekyje ryškėjančią parko dėmę.

— Naktį! Net nepranešą, kad atvykstame?

— Nelaukti svečiai visada mielieji, Jurgi.

Jis pakraipė galvą, bet nieko neatsakė. O aš norėjau kalbėti, girdėti tik savo balsą, grįžti į praeities įvykius ir išpasakoti, kad nereiktų apie juos galvoti.

— Keturiasdešimt penktaisiais metais mūsų dalinys atvyko į šitą užkampį, — pradėjau apsimestinai abejingu balsu. — Vokiečių jau nebebuvo, o italų kareiviai pasitiko mus svaitydami kepures į viršų. Ligoninė įsikūrė barono Tibaldinio rūmuose, ir aš buvau paskirtas jos vyriausiuoju.

— Tą jau esi pasakojęs. Šimtą kartų!

— Ne viską pasakojau, sūnau. Ligoninėje dirbo būrys vietinių merginų. Rytais jas atlydėdavo motinos, o vakarui atėjus atvykdamo parsivesti. Tarp jų pastebėjau vieną, ateinančią be palydos. Tyli, gražaus liūdinčio angelo veidu, neramiomis, baimingomis akimis. Apsiklausinėjęs sužinojau, kad ji yra barono Tibaldinio vynuogynų sargo duktė. Vieną vakarą nuvykau pas juos. Tėvas pasitiko mane

ant slenksčio ir net neišleido į savo lūšną. Bandžiau gestais parodyti jam, kad ateinu tik su gerais norais, išgerti stiklą vyno, bet jis tik purtė galvą ir stūmė mane nuo durų. Sekanti rytą mergaitė atėjo diržu sukapotu veidu. Aš bandžiau sužinoti, kas ją sumušė, bet ji tylėjo. Paskui, kai pamatė, kad neišvengs mano klausinėjimų, pasisakė, kad tėvas sumušė. Jis, pasirodo, buvo įsitikinęs, kad duktė per daug laisvai žiūri vyrams į akis, todėl kareiviai savaip supranta tai. Ji nemokėjo angliškai, o aš teži-
nojau tik kelis itališkus žodžius ir porą keiks-
mų, todėl pasakiau kažką negražaus. Ji užrau-
do ir nusijuokė. Tas juokas įsidegino manyje,
tebegirdžiu jį ir šiandien.

Jurgis tyliai švilptelėjo ir paniuro. Mes priėjome pravirus parko vartus ir įsukome į vi-
dų. Svaiginanti tyla nukrito nuo medžių ir pa-
skandino mus. Tolumoje, alėjos gale, silpnai
švietė rūmų langų švieselės.

— Aš niekada nebuvo mergišius, Jurgi. Neturėjau laiko vaikytis sijonukų, kaip tu: laisvalaikiais dirbau visuose kampuose, kur tik pakvipdavo papildomu duonos kšniu, o kai baigiau medicinos fakultetą, prasidėjo ka-
ras. Manau, kad ta Veronika ir buvo mano pir-
moji meilė. O gal tik paklusau instinkto išsilai-
kyti, kuris visus kariaujančius stumia prie
moterų. Tai seniai žinoma tiesa, kad nuolatinė
sunaikinimo grėsmė sukelia individe geismą
apvaisinti, kuriuo aktu jis nesąmoningai villia-

si gyventi ir nužudytas. Nukrypau... Ką aš pasakojau?

— Apie tyliąją mergaitę.

— Aha, apie Veroniką. Čia kažkur netoli turi būti suolas, — pradėjau dairytis. Pamatė ji, susėdome, ir aš tęsiau toliau: — Pradžioje ji vengė manęs, bet paskui prisijaukinau, kaip mėgstama sakyti.

Prie vartų sustojo autovežimis. Išlipęs vyras praleido ją į parką ir vėl uždarė. Pravažiuodamas pro mus, autovežimis pristojo, bet stai ga šoktelėjo į priekį ir nuvažiavo.

— Paskui ji atsidavė man ir prisirišo, kaip šunelis. Aš turėjau atskirą kambarį, ir ji įsitaisė jame. O aš nežinojau, kad šitame krašte pagulėjimas reiškia vedybas. Kai susivokiau, reikalai buvo jau taip toli nuėję, jog kelio atgal nebebuvo. Bent Veronikai, kuri apsigyveno mano kambaryje ir atsisakė grįžti pas tėvą. O senis atėjo savo dukters. Po keleto dienų, nebesulaukdamas savo mergaitės, jis atėjo su šautuvu ir pradėjo šaukti ją. Ji išėjo į kiemą, bet slapstėsi už kolonų ir verkdamas meldė tėvą palikti ją ramybėje. Apkvaisęs nuo gėdos ir pykčio, tėvas šovė į ją, bet nepataikė. Vaikinai sugriebė ją, įmetė į autovežinį ir nugabeno į jo Ožkų kalvą.

Po keleto mėnesių mums pranešė, kad Vokietija kapituliavo, o mūsų dalinį permeta į Pacifiko frontą. Ji neverkė, tik suspaudė mano veidą tarp delnų, pasižiūrėjo į akis ir paklausė, ar aš sugrišiu. Žinoma, kad sugrišiu,

atsakiau, ir ji patikėjo. Tada aš tikrai buvau įsitikinęs, kad sugrįšiu ir vesiu ją, bet po sekančių meilės nuotykių pamiršau Sicilijos Veroniką.

Paskutinę naktį mes išėjome į šitą parką. Mylėjomės, kada tik užsigeisdavome vienas kito, o rytą, pavargę ir prisiekę amžiną meilę, susėdome ant šito suolo. Kada pasigirdo atvykstančių autovežimių ūžesys, ji pakilo ir sušnabždėjo: „Man laikas.“ Kur tu dabar dingsi? Prisiminiau, kad ji nebeturi namų. „Pas tėvą“, atsakė. „Jis, žinoma, parėkaus, patrankys kumščiu į stalą, bet atsileis. Lik sveikas, Džiovanoto. Parašyk man, prižadėk parašyti!“ Prižadėjau, kaip ir daugeliui merginų po jos...

O dabar, po tiekos metų, vėl prisiminiau ją. Pagalvodavau ir anksčiau, kaip ir visi senstantys vyrai, prisimenantys jaunystės nuotykius. Eini gatve, pamatai kažkur matytą veidą ir bandai prisiminti, kur jį matei. Neradęs atsakymo, vėl užmiršti. O vakare, kada atsipalaiduoji nuo išorinio pasaulio, beskaitydamas laikraštį staiga prisimenu, kur mačiau tą veidą; prisimenu su visomis smulkmenomis, įvykiais, gerais ir blogais pergyvenimais. Manau, kad, vėl pamatęs Palermą, aš prisiminiau ir ją. Žinoma, sąmonės ramybės žandarai nepraleido Veronikos prisiminimo į mintis, bet jie užmigo naktį, ir Veronika iškilo sapne.

Nutilau. Paliečiau ranka suolą, bandžiau šyptelėti, bet tik atsidusau.

— Ar savo Kristinai sakei, kad vyksti pas buvusią meilužę?

Dvidešimt keleris metus Jurgiui nieko neskakė: jis stovėjo prieš skaudų įvykį, galėjo paliesti jį ranka, ir tuoj, saugodamas šeimos lizdą, pradėjo pulti.

— Ji seniai žinojo, Jurgi. Išvykstant net pinigų davė, kad nuvežčiau Veronikai, o ji — turtingesnė už mus: susituokė su baronu Tibaldiniu, šitos žemvaldystės savininku. Bet baronas seniai miręs, Veronika našlauja.

Mes pakilome ir nuėjome alėja į rūmus. Jurgis pažvalėjo ir taip paspartino žingsnius, kad aš vos spėjau sekti paskui jį. Tačiau prieš rūmus mus pasitiko dviejų šunų velkamas senasis Anzelmo. Jam karo metu jis buvo senas ir susiraukšlėjęs, kaip perdžiuvusi vynuogė, o išsilaikė iki dabar.

— Ke va? — suriko jis.

— Dotore Džiovanoto, — atsakiau jam. — Džiovanoto, kuris gydė tavo koją keturiasdešimt penktaisiais.

Senis pasilenkė į priekį. Prisiminimų sandėlyje pajudėjo neryškūs šešėliai, formavosi ir klostėsi į mano veidą.

— Nejuokauk, žmogau, — šlūbčiojo artyn Anzelmo. — Džiovanoto žuvo Pacifike.

— Matai, kad nežuvo. Sudrausk savo šunis, galėsi iš arčiau apžiūrėti mane.

Jis gerai žinojo, su kuo kalba, tas senas velnias, bet nežinodamas, kaip pasielgti, tripinėjo ir delsė.

— O dona Veronika pasakojo, kad tave užmušė Pacifike...

Jis apsigrėžė ir nuėjo, tempdamas paskui save šunis. Rūmų balkone pasirodė šviesia suknele moteris. Ji rankos mostelėjimu sutramdė šunis ir kažko paklausė senį. Aš krūptelėjau, pažinęs Veronikos balsą. Senis tyliai atsakė ir nušlubavo, net nebeatsigrėžęs į mus.

Ji stovėjo balkone, pakėlusį ranką prie burnos, ir žiūrėjo į mus. Artėjant pradėjo ryškėti jos veidas, juodi, kuodu sušukuoti plaukai, didelės, plačiai atvertos akys. Kai mes pasiekėme pro langus sklindantį šviesos ruožą, ji nuleido ranką ir pradėjo juoktis.

— Buona sera, karisimo Džiovanoto!

Jos balsas buvo šiurkštus, kaip ir visų valingų moterų, bet šiltas, kviečiantis. Aš sustojau prieš ją ir pažvelgiau į akis. Ji pakreipė galvą, apžvelgė mane ir perkėlė žvilgsnį į Jurgį.

— Sūnus?

Aš linktelėjau galvą. Ji ilgai žiūrėjo į vis labiau nerimstantį Jurgį, paskui vėl keistai pakreipė galvą ir atidarė duris.

— Pataikėte, kaip kviesti: ši vakarą aš linksminuosi.

Paprastai ir nerūpestingai, net nepadudama man rankos, pakvietė kaip neseniai matytus bičiulius; bereikšmius žmones, netikėtai atklydusius į jos namus, kurių negali išvyti ir esi priverstas būtinai pakviesti pusvalandžiui į vidų. Aš nespėjau net geriau jos apžiūrėti, įsi-

dėmėjau tik, kad yra gerokai pastorėjusi ir patinusiais poakiais.

Viduje, senoviniais baldais apstatytoje salėje, foteliuose sėdėjo keletas vyrų ir jų žmonos. Juodi švarkai, baltutėlės kietos apykaklės, spalvingų gėlių suknelės ir — buki kantadinių veidai. Ne, Veronika, nors tu ir pasidarei baronienė, o į kilmingųjų ratelį neiėjai.

Mus supažindino su veterinoriais, mokytojais ir jų žmonomis, padavė po stiklą vyno ir paliko dievų valiai. Jurgis visai apsiniaukė. Jis buvo alkanas ir nuvargęs, o įsitikinęs, kad teks praleisti vakarą tarp „senių“, pradėjo murmėti:

— Puiki išvyka į kalnus! Nors dešros gabalą būčiau įsidėjęs...

Pagaliau sugrįžo Veronika ir išgelbėjo mane nuo veterinoriaus plepėjimo. Ji paėmė mane už alkūnės ir pasišaukė Jurgį.

— Po pusvalandžio vakarieniosime, — pranešė ji. — Eikite apsiprausti.

Nuvedė siauru koridorium ir parodė greta esančius kambarius. Aš giliau įtraukiau pažįstamą drėgnų mūrų kvapą ir apsidairiau, bet Veronika nieko nepastebėjo, nenorėjo nieko prisiminti ir pastebėti. Ji apsigrėžė ir nuėjo.

Kambarys pasirodė man pažįstamas. Po valandėlės, kai nusiprausęs užsidegiau cigaretę, viskas paaiškėjo: aš buvau tame pačiame kambaryje, kuriame gyvenau keturiasdešimt penktaisiais! Niekas nebuvo pakeista. Tos pa-

čios lango užuolaidos, ta pati sena ir išgverusi lova.

Įėjo Jurgis. Valandėlę mes žiūrėjome vienas į kitą, paskui aš nukreipiau žvilgsnį.

— Tikiuos, kad tu supranti, kaip kvailai mes pasielgėme? — paklausė jis. — Veronika ne tik kad nenudžiugo pamačiusi tave, bet aiškiai nepatenkinta.

— Nėra ko ir džiaugtis, — teisinau aš. — Tiek metų...

— Tačiau svetingumo normas galėtų išlaikyti, — nepasidavė jis.

— O kuo gi ji įžeidė? Kad nešoko ant kaklo, neapsipylė džiaugsmo ašaromis? Priėmė su šypsena, duos valgyti, nakvynę, ko daugiau bereikia?

— Man čia nepatinka, — niurzgė jis. — Na, ką, atvykome — reikia išbūti iki rytojaus autobuso, o paskui — sudiev! O tu, tėvuk, sekantį kartą pergaltvok tokias iškylas: įskaudinau savo Kristiną, sudrumstei Veronikai vakarą, įtrauksi ir sūnų Jurgį į bėdą. O bėda jau laukia manęs už kampo. Jaučiau, kad kažkas slegia mane, grėsmingai slenka ir sučiups už sprando.

— Amerikietiška klaustrofobija, — nusijuokiau. — Pripratęs esi prie langinių sienų į sodus, tai šitie akmenys ir slegia tave. Kas mums gali atsitikti? Pagrobs mafiosai? Jie amerikiečių neliečia, toks brolijos įsakymas iš Niujorko centrinės.

— Aš pripratęs, kad mane mylėtų arba

neapkęstų, — ramstė duris Jurgis ir iš paniurų žiūrėjo į mane. — Nesuprantu ir baiminuosi abejingumo. O abejingumas, kaip tūkstančius kartų esi sakęs, tėra tik sinantropinė vaidyba, pasiruošimas puolimui.

— Kai pavalgysi ir išgersi stiklą vyno, pasaulis prašviesės.

Čirkštelėjo skambutis. Aš krūptelėjau. Taip, virš durų tebebuvo tas pats skambutis, kuriuo šaukdavau Veroniką į savo darbo kambarį. Kvailas būdas suniekinti žmogui, bet jai pasisekė: pasijutau, kaip gavęs skaudų antausį.

— Signalas valgyti, — nusijuokiau, slėpdamasis po šypsena. — Archaiška, bet originalu.

Prie stalo susipažinome su Veronikos vaikais. Sūnus buvo nesuvokiamai pažįstamas, o lieknutė ir vikrių voverės judesių duktė labai panešėjo į Veroniką. Jurgis pralinksmėjo. Jis sėdėjo šalia mergaitės ir pasakojo jai linksmus niekus. Ji juokėsi ir nesivaržydama atsiremdavo į jo petį. Veronikos sūnus buvo mažakalbis. Jis skubėjo valgyti, nelietė vyno ir puse burnos atsakinėjo šalia sėdinčiai veterinoriaus žmonai. Aš pastebėjau, kad jis kažkuo nepatenkintas ir vis šnairuoja į seserį.

Pavalgius ir vėl susibūrus priėmimų salėje, prasidėjo kalbos apie neofašizmo grėsmę Italijai, žmonių išsigeidusius kunigus, Amerikos neryžtingumą Vietname ir kitus didžiai svarbius dalykus. Jurgis ir Franseska išslinko į bal-

koną, bet paliko duris praviras. Aš norėjau pasikelti iš fotelio, išeiti ir įspėti jį, kad čia ne Amerika, bet pirmas jų dingimą pastebėjo mergaitės brolis. Jis išėjo į balkoną ir, kaip spėjau, įsiterpė į jų pokalbį.

Veronika vengė manęs. Ji juokavo su visais, vaikščiojo nuo vieno prie kito su stiklu vyno rankoje, bet vis aplenkdamo mane. Aš klausiausi kažkada Amerikoje gyvenusio pirklio pasakojimo, bet viduje vis labiau plėtėsi skausminga tuštuma. Pradėjau gailėtis, kad atvykau. Jurgis sakė tiesą, nereikėjo grįžti į drėgnų dulkių žieve apsiklojusią praeitį.

Paskui ji pradėjo slinkti į mano pusę. Nežymiai, dvejodama ir ilgai stabtelėdama prie svečių, ji kryo į mane, tarsi traukiama nematomos virvės. Aš įsitempiau, bet pralinksminėjau. Kai ji išprašė pirklių iš fotelio, maldaudama jį „leisti ir jai šnektelėti su karisimo Džiovanoto“, aš atsidusau: nors dabar galėsime pasikalbėti, išsipasakoti, o gal ir suprasti vienas kitą.

Atsisėdusi šalia manęs, ji valandėlę žiūrėjo į akis.

— Pasenai, — šyptelėjo kažkaip graužiai. — Jaunučio vardas tau nebetinka, reiktų vadinti Viejo Džiovani.

Ir nusijuokė. Dusliai, iš pilvo gilumos sklandančiu juoku, kaip girta senė. Aš sudrebėjau, bet vis dar bandžiau išlaikyti anų laikų mergaitę savyje, nors paputusias akys, idio-

tiškai judanti apatinė lūpa nebeturėjo nieko panašaus į ją.

— Ko atvykai? — prisimerkė ji. — Esi mokytas, turėjai žinoti, kad praeitis kaip numirėlis: kol nejudini, tol nedvokia.

— Neapkenti manęs?

— Ne. Seniai perdegė neapykantos ir viltys. Šlykštus tu man. Anksčiau, prieš tavo pasirodymą, nekenčiau, bet dabar, kai pamačiau praplikusį ir pilvotą, pagailo, ir pasišlykštėjau. O prieš dvidešimt keleris metus tu buvai gražus, lieknas vaikinukas. Vaikiškas, linksmas, gal todėl tave ir praminė Džiovanoto — Jaunyliau.

Aš tik dabar susivokiau, kad ji laisvai kalba angliškai. Ar laukdama manęs išmoko? Tačiau įžeidžianti panieka laikė mane už sprando ir vėl atsuko į ją. Reikėjo įsijausti, išgyventi sekančias minutes, kurios partrenks ir sumurdys mane ir atsivežtuosius jausmus.

— Kaip čia išėjo, kad tu ištekėjai už barono? — paklausiau, bandydamas pasukti į normalaus pokalbio taką.

— Senis niekur nebuvo išbėgęs, o slapstėsi mūsų lūšnoje. Kada vėl viskas aprimo, jis išlindo iš savo kampo ir sugrižo į rūmus.

Aš žiūrėjau į ją, priblokštas ir išsigandęs.

— Jeigu partizanai būtų suradę jį pas jus... būtų sušaudę visus tris, — suvapėjau.

— Kas ieškos barono jo vynuogynų sargo lūšnoje? Paskui, kai atėjo laikas gimdyti, jis nepamiršo mūsų ir nugabeno mane į ligoninę.

Atvykdavo aplankyti, o vieną dieną prisipažino, kad jau slapstymosi metu pamilo mane. Išėjusią iš ligoninės, jis vedė mane, ir apsigyvėnome mes prie Palermo.

Sekundės slinko, tempėsi į raudonai įkaitintą grandinę ir spaudė mano galvą. Pabandžiau paliesti jos ranką, bet ji blykstelėjo akimis ir skubiai atitraukė ją.

— Nepradėk seilėtis! — smogė.

Aš žiūrėjau į salėn sugrįžusius vaikus, į Veronikos sūnų Antonio.

Franseska nežymiai palietė Jurgio alkūnę ir kryptelėjo galva į balkono duris. Jurgis nespėjo sujudėti, kaip Antonio, paslapčia stebėjęs seserį, pasišaukė ją prie savęs. Jie kalbėjosi tyliai, šypsodamiesi, bet aš supratau, kad vaikas bara seserį.

— Nežinia, kurio pagulėjimo vaisius, — šypstelėjo Veronika, niauriai žiūrėdama į dukterį. — Buvo keliose mokyklose, bet niekur nesuranda savęs. Norėčiau žinoti, kuris niekšas užkrovė ją ant mano galvos!

— Neapkenti manęs? — vėl grįžau aplinkiniu keliu, net nesuvokdamas, kad maldauju atleidimo. — O aš...

— Nori išgirsti, kad tebemyliu tave? Nebūk juokingas, vyre! Tikiu, kad nuoširdžiai mylėjai mane tuos kelis mėnesius, kaip aš tave, bet pasprukai, kaip niekšas, pabėgai ir dingai, net nesiteikdamas pranešti, jog esi gyvas. Kiekvieną dieną tėvas daužė mane, plakė, kaip šunį, o aš vis tvirtinau, kad tu sugrįši ir vesi

mane. Tibaldinis pradžioje bandė apginti, bet tėvas užriko ant jo ir pagrasino išmesti iš lūšnos. Jis susigūždavo savo kampe, užsimerkdavo ir užsikimšdavo ausis, kad negirdėtų mano riksmo. O aš daužiau galvą į sienas ir šaukiau tave, maldavau Dievą, kad sugrąžintų sveiką ir gyvą, o tu net laiško neparašei... Paskui... Paskui pradėjau storėti. Nežinau, ką tėvas būtų padaręs su manim, jeigu ne baronas. Jis pasisakė, kad gulėjęs su manim, prisipažino, kad aš laikiu kūdikio nuo jo, ir prižadėjo mane vesti, kai tik viskas aprims ir jis galės grįžti į rūmus.

Ji pradėjo visu kūnu drebėti ir užsimerkė. Aš žiūrėjau į grindis, pasimetęs, nebesusivokdamas nei savyje, nei aplinkoje.

Veronika sunkiai atsiplėšė iš fotelio ir pakilo. Valandėlę žiūrėjo į mane bereikšmiu žvilgsniu, paskui sumurmėjo:

— Šią naktį miegosi buvusiuose savo kambariuose, o rytoj keliauk, iš kur atvykęs. Grįžk pas žmoną ir užmiršk mane, kaip aš tave užmiršau.

Ir nuėjo. Neskubėdama, sunkiai nusvirusiais pečiais, bejėgėmis ir trūkčiojančiomis rankomis. Aš pakilau ir išėjau į balkoną. Jurgis atšoko nuo Franseskos ir paraudo: jie vėl buvo nepastebimai išsmukę iš salės. Mergaitė šyptelėjo man ir įėjo į vidų. Aš užsirūčiau ir išpūčiau dūmus Jurgiui į veidą. Jis nustebo ir nusigando. Kurį laiką žiūrėjome vienas į kitą, bet aš greit susivokiau ir nurimau.

— Laikas miegoti, Jurgi. Svečiai jau skirstosi, nebedelskime ir mes.

— Na, o kaip Veronika? — klausinėjo jis.
— Mačiau, buvote susėdę pasikalbėti. Kaip ji?...

— Nieko! — nukirtau. — Pasikalbėjome, prisiminėm jaunystę, kaip ir pridera tokiems atvejais.

Antonio nulydėjo mus iki durų. Kai Jurgis dingo savo kambaryje, Antonio pradėjo glostyti mano petį. Aš raudau, sukau žvilgsnį į šoną, laukdamas, kad jis pradės peikti Jurgį.

— Man labai nesmagu... — mikčiojo jis.
— Labai nemalonu, kad esu priverstas įskaudinti svečią, bet turiu prisipažinti, kad jūsų sūnus per daug laisvai elgiasi. Pas jus elgiama si vienaip, o pas mus, Sicilijoje, kitaip... Jūs suprantate mane?

— Suprantu, Antonio. Aš jam pasakysiu, kad Sicilijoje nesiglamžoma tamsiuose kampuose. Jau sakiau, bet jis nesusipranta.

— Mergaitė lengvabūdiška, dotore Džiovanoto... Aš jau turėjau nemalonumų su ja.

— Pasakysiu, vaikine, sudrausiu ją. Mes išvykstame anksti rytą, ir tuo viskas pasibaigs.

— Ačiū jums. Buona note, dotore.

— Buona note, Antonio.

O Jurgis tik abejingai truktelėjo pečiais. Jis atėjo į mano kambarį linksmai nusiteikęs ir švilpaudamas klausėsi graudenumų. Jis stebėjosi Antonio „senieniškais papročiais“, net pavadino jį atsilikėliu. Jis mėgo skambius žodžius, dėjosi ciniku, bet vis dar tebeger-

bė mane ir, nors stengėsi to neparodyti, visada permąstydavo mano žodžius.

— Sunku tave suprasti, tėvuk, — išskėtė rankas ir nusijuokė. — Kartais tu taip toli nuvažiuoji, kad net man pradeda kaisti ausys, o kartais pradedi barškinti davatkinės moralės rožančium. Juk nieko ypatinga neatsitiko, pasibučiavome, padūsavome prieš mėnulį, ir viskas.

— Tau viskas, o seniems kietomis apykaklėmis ir dar kietesne rožančių morale, kaip tu sakai, ne. Dėl Kristaus kančių, kaip čia šaukiama, tik nebandyk šią naktį paėjėti toliau! Jos brolis pastebėjo jūsų išdaigas ir, kaip atrodo, nepasitiki sesers skaistybe. Galiu prisiekti, kad šią naktį jis pasidės prie lovos šautuvą!

Jurgis nusikvatojo ir trenkė durimis. Koridoriuje nušlamėjo jo šokinėjantys žingsniai, sugirgždėjo durys, ir vėl viskas paskendo tyloje.

Gulėdamas ant nugaros ir rūkydamas, aš bandžiau nieko negalvoti. Miegas neskubėjo ateiti, nors aš laukiau jo, kaip kažkokios palaimos. Varčiausi, kėliausi atsigerti, spoksėjau pro atvirą langą į tamsoje susigūžusius krūmus, vėl guliau į lovą ir vėl nejudančiu žvilgsniu iširemdavau į lubas. Pagaliau nusikamavęs ir degančia nuo persirūkimo burna užmigau.

Pabudau nuo malonaus šiurpo visame kūne. Atsimerkęs pamačiau virš lovos pasilenkusią Veroniką. Ji gailiai šypsojosi ir glostė ma-

no galvą. Pastebėjusi, kad aš žiūriu į ją, atšoko ir tyliai, bet griežtai įsakė:

— Kelkis. Skubiai kelkis ir renkis.

Aš nieko nesupratau. Temačiau plačiai išplėstas akis, pro chalato iškirpimą iškilusią krūtinę ir sugriebiau jos ranką. Ji aiktelėjo, bandė ištrūkti, bet aš patraukiau ją į save. Tada ji kirto man per veidą ir staigiu judesiu išplėšė ranką. Aš išsiblaiviau ir pašokau iš lovos.

— Kas atsitiko? — suvapėjau rengdamasis. — Tu atleisk man... buvau dar neišsibudinęs. Nenorėjau tave... tau...

— Franseskos nėra kambaryje, — šnabždėjo ji, įsiklausydama į nesamus garsus. — Ir tavo sūnaus nėra kambaryje...

— O Antonio? — nutirpo man rankos.

— Jeigu jis miega — gerai, bet jeigu ne — įvyks nelaimė! Tai amerikietiškas erzilas, — sužaibavo ji akimis. — Kaip ir tėvas!

— O tavo duktė geresnė?

Dieve, kokie mes buvome juokingi! Stovėjome vienas prieš kitą, susitaršiusiais plaukais, pagiežos kupiniais žvilgsniais, besivaidiją dėl vaikų dorybių seniai. Ji pirmoji atgavo pusiausvyrą ir šoko prie durų.

— Tu išlipk pro langą ir nušok į parką. Neaukštai, nebijok. Turi prisiminti: po dešine yra rožių krūmų aikštelė. Jie tikriausiai bus joje.

Ji tyliai atidarė duris ir dingo. Aš pripuoliau prie lango, bet tą pačią sekundę parke trenkė šūvis. Aš sustingau ir išsižiūrėjau į tam-

są. Spiegiamai suriko mergaitę, trenkė antras šūvis, ir palangėje pasigirdo bėgančio Jurgio šuoliai. Aš surikau ir persisvėriau per langą. Jurgis sugriebė mano ranką, sugniaužė ją, susmigdamas nagais į odą, ir aš įtraukiau jį į kambarį.

Jis susvyravo ir sudribo ant lovos. Tada aš kirtau jam per veidą. Jis suunkštė, bet nesigynė. Pasisuko, parodydamas man kraujuojantį petį, ir įsisiurbė į akis maldaujančiu žvilgsniu.

Aš nuplėšiau marškinius ir atsukau žaizdą į šviesą.

Šovė iš tolo, paskutinę sekundės dalį nukreipdamas vamzdį nuo nugaros: vilkiniai šratai sukapojo ir atplėšė peties raumenis.

Kažkas bėgo koridorium. Sunkūs, nuvargusio žmogaus šuoliai artėjo į mus, o jį vijosi paklaikęs riksmas:

— Džiovanoto! Džiovanoto!

Aš puoliau prie durų, bet jos atsidarė, nublokšdamos mane ant grindų. Iš prakirsto antakio plūstantis kraujas veržėsi į akis, bet pro vis tamsėjantį raudoną rūką pamačiau Antonio. Ne, pamačiau ne jį, o didžiulį šautuvą jo rankose.

Bandžiau pakilti, bet kojos neklausė manęs. Atsiklaupiau ir delnu uždengiau šautuvo vamzdžius.

— Antonio... sūnau... — vapėjau, vos girėdamas savo balsą. — Antonio, karisimo, neužmušk broli!

Į kambarį įsiveržė Veronika. Ji buvo iš-

blyškusi, išverstomis akimis, drebanti nuo siaubo. Prasmukusi pro sūnų, ji uždengė Jurgį savo kūnu ir, pasilenkusi prie Antonio veido, pradėjo skubiai šnabždėti.

Antonio pradėjo blykšti. Jis mirksėjo, tarsi apakintas staiga į jį nukreiptos šviesos, paskui švelniai šautuvo vamzdžiu nustūmė motiną į šoną ir sužiuro į Jurgį. Jų žvilgsniai susitiko. Jurgis nieko nesuprato, bet pajuto, kad mirtis nutolo. Jis bandė drebančiomis lūpomis nusišypsoti, bet tik atsiduso ir perbraukė ranka per veidą. Antonio nuleido šautuvą ir persižegnojo. Lėtai, kaip sapne, palietė kaklą, krūtinę, kairįjį petį, bet prie dešiniojo jo ranka nusviro. Pažvelgė į mane, vėl pakėlė žvilgsnį į Jurgį, paklaidžiojo motinos veidu ir taip pat lėtai, lyg sapne, apsigrėžė ir išėjo. Mes klausėmės jo žingsnių, palenkę galvas ir suakmenėję. Kai jie nutilo, Veronika priėjo prie lango ir atsirėmė į jį. Aš mačiau, kaip trūkčiojo jos pečiai, linko kojos, bet ji ramstėsi į palangę ir, lyg trokšdama, siurbė į save orą. O aš tebeklūpočiau ant grindų, nedrįsdamas pajudėti. Paskui pakėliau ranką ir nusišluosčiau nuo veido kraują. Tarsi išgirdusi mano judesį, ji atsigrėžė į Jurgį.

— Parodyk žaizdą, — paliepė ji.

Jurgis klusniai atsuko jai sužeistąjį petį. Veronika palingavo galva ir giliai trūkčiojamai atsiduso.

— Dievas nukreipė jo ranką, — sumurmėjo ji. Žvilgterėjo į mano pusę ir įsakė: — Tu išimk kulkas. Aš einu atnešti, kas reikalinga.

Prie durų kažką atsiminė ir atsigrėžė į Jurgį.

— Prieš Dievą pasakyk man: sugulei su Franseska? Prisipažink, rujantis šunie, sugulei su mano mergaite?

— Ne, dona Veronika. Aš net nepagalvojau...

Aš išgirdau, kad jis meluoja, nors žiūrėjo Veronikai į akis rimtas ir atviras, kaip nuoširdus vaikas.

— Nemeluoji, melagių paderme?

— Nemeluoju, galite paklausti Franseską.

— Negudrauk! — suriko ji. — Tu gerai žinai, kad ji išsigins, kaip ir tu.

Tyliai uždarė duris, net paskutinį kartą nepažvelgusi į mane. Aš palenkiau galvą, bandydamas įsiklausyti į jos žingsnius, bet ji stovėjo atsirėmusi į duris ir tyliai verkė. Paskui atsiplėšė nuo durų ir skubiai nuėjo. Aš susiriečiau, prispaudžiau kaktą prie grindų akmens ir vėl išgirdau prieš kelias minutes girdėtąjį riksmą:

— Džiovanoto! Džiovanoto!

Jurgis sujudėjo ant lovos, kostelėjo ir sušnabždėjo:

— Baisiai skauda petį, tėvuk. O mamai pasakysime, kad autobusas apsisvertė ir sužeidė mus.

Ir aš vėl pradėjau gyventi. Pakilau ir galvos judesiu parodžiau jam išsitiesti lovoje. Koridoriuje pasigirdo grįžtančios Veronikos žingsniai.

ALBINAS BARANAUSKAS

SEPTYNI PAVEIKSLAI SU TRUMPU

EPILOGU

Paveikslas pirmas

*Ilgai negalėjau nutraukti akių
Nuo balto namelio sode prie alėjos,
Kurio tarp alyvų bei gluosnio šakų
Ikšiol nebuvo niekados pastebėjęs.*

*Šįvakar, visai nelauktai, anapus
Prieš mano akis, štai, subaltavo siena.
Tai praeitą naktį šalna taip lapus
Pakando, o vėjas nuraškė per dieną.*

*Dabar ant namelio, rudens pastatyto,
Tankmėn prasiskverbus, žėrėjo žara.
Kodėl man nuo jo, pirmąsyk pamatyto,
Širdis taip iškart pasidarė liūdna?*

Paveikslas antras

*Ties sodais visur debesiai, debesiai,
Kaip drobė balta, medžių rėmuos žaliuos.
Ant jos vakare šalto vėjo gūšiai
Raudonas kalnuotas salas atvaizduos.*

*O pievoj po medžiais tiek šiandien erdvės.
Nurankiotos šakos, žolė nupiauta.
Užtat, kad rytoj jau ruduo prasidės.
Tai lapams sugulti vieta paruošta.*

*Kai švies pro šakas iš namų žiburiai
Ir kelias pro tvorą visai ištuštės,
Sušniokš tankumyne sausi sūkuriai
Ir lėks pasitikti auksinės mirties.*

Paveikslas trečias

*Ne liepsnos aguonų mane taip nuteikia,
Ne žvilgsniai saulėgrąžų šitaip užbūrė —
O ne, tai tik daržo tvorelė palaikė
Man šilimą tokią vaizduotėj užkūrė.*

*Jos medis — tai draugas vaikystės numiręs.
Jo gyslom išdžiūvusiom dar šlamesys
Tebeteka mūsų apylinkės girių,
Tik stovi vinių nusmelkta jo širdis.*

*Rudens šėmas stogas ir virpstės pupelių
Jį gina nuo vėjo ir migdo ir glosto,
O dyniai, kaip saulės, išildo tvorelę,
Ir lapai suvytę ją švelniai apklostos.*

Paveikslas ketvirtas

*Tenai, kur parimę liūdnei ant tvoros,
Saulėgražos laukia galvos nukirtimo,
Daržais veda vingiai gatvelės kreivos
Į užmiesčio kelią ir kaimo arimą.*

*Ten namas vienintelis, be kaimynų,
Pavėsy eglės samanotos, senos.
Mėnuo, pasislėpęs už tankių šakų,
Apipila stogą rieškučiom šalnų.*

*Jo durys — tai laimė, o slenkstis — tai juokas.
Viduj pianinas, knyga, šilima.
Eglė žiba mėnuo ir juokias apuokas,
Iš kaimo atplaukia laukų aimana.*

Paveikslas penktas

*Pakriaušė ir alksniai ir vienišas ūkis.
Geltona žara ant kaimynės kalvos.
Kur veda šis kelias, staiga pasisukęs
Nuo kalno į slėnį pro kampą tvoros?*

*Kas slypi už vingio, pažvelgus į klonį
Šį sambrėškos metą, kai viskas į vieną
Rudens susiraizgo šakotą tėplionę,
Per vidurį perbrauktą beržo kamienu?*

*Tik tiek tematai, koks tas klonis gilus
Ir koks į pakalnę status kelio vingis,
Ir koks dar šviesus viršum medžių dangus,
Ir koks jis guodžias ir sykiu ilgesingas.*

Paveikslas šeštas

*Toks rytas ramus po ilgos darganos,
Ir giedras dangus, tiktai be šilimos,
Ir kvapas, kaip miško, iš žemės drėgnos.*

*Jau medžiuos nė lapo, tik varnų lizdai.
Atsidengė akiai slapti pašaliai.
Užuot žalumos, neišdžiūvę stogai.*

*Akiratis siekia melsvos tolumos,
Nedrumščia nė balsas gilios vienumos,
Jau niekas daugiau nejudės lig žiemos.*

Paveikslas septintas ir paskutinis

*Už lango tamsoj vėjas šaltas, kaip ledas,
Taip kaukia nykiai apie namo kampus.
Jo balsas rėksmingas, užmigti neleidęs,
Dainuoja apie įvairius dalykus.*

*Dainuoja apie siaurą rėžį geltono
Dangaus už tuščios lygumos vakaruos,
Kuria iš šiaurės atkeliauja į klonį
Pirmoji naktis pragaištingos žiemos.*

*Ir tai, kaip kadaise čia oras virpėjo,
Vėsinamas karkluos upelio srovės,
Kuria vieną naktį su tokiu pat vėju
Sutirpusio sniego verpetai tekės.*

Epilogas

*Sulauksime minkštai atsisėdančio pavasario į
Sutemų prisigėrusias samanas, kuriose,
Po vieną ir po kelias, kalasi
Langinės žvaigždės persodinimui. Sniegas,
Kaip viltis, teka į patvorį, kaip
Kitoks miegas, kaip laukų sveikata.*

ZENTA TENISONAITĖ

IŠTRAUKOS IŠ DIENORAŠČIO

ŽUVĖDROS

*Kai leidžias vakaras tylus ir saulė violetiškai švelni,
kai upės miglose pabunda sūri atvėsus sutema,
žuvėdros klykauja, skraidydamos iš ryto, vakare.*

*Man primena jos mano pirmąjį eilėraštį,
rašytą prieš daug metų: apie žuvėdrą ir medžiotoją.
Buvau aš dar toksai tik vaikas ir nežinojau,
kad šito laisvo paukščio niekas nemedžioja.*

*(Žuvėdros miršta jūroje, nuskęsdamos alyvos
dėmėse).*

MOTINA

*Savo mokyklos draugėms aš jos taip pavydėjau,
atrodė man, kad aš jos niekad neturėjau,
o buvo ji meili, graži, pasakiška,
pati brangiausia žemėje... Amžiną atilsį.*

MEILĖ

*Mano pirmoji meilė — kaip skaidrus kristalas
akmenio brangaus,
eilėraštis gražiausias pats — mano dienorašty.*

*Ir sykį to dienoraščio, kurį slėpiau, neberašiau
nuo to akimirksnio aš trumpo, kai radau
jo užraktą suplėšytą... Kieno? Nesužinojau.*

TYLA

*Sakyk,
ar tu girdėjai
tą tylą?
Tą tylinčią
tylą?
Ir kaip ta tyla
suskambėjo
metaliniu balsu?
Sakyk,
ar tu matei
tas žvaigždes?
Tas krintančias žvaigždes?
Ir kaip toj tyloj
vien tik
skambėjo
tos krintančios žvaigždės,
lyg kanklės?*

DIENOS

*Mūsų dienos —
palinkęs vieškely
šešėlis.*

*Nusvyra kartais,
lyg sunkią naštą
nešdamos.*

*Tai skamba vėl,
lyg nuostabios
melodijos,
aidėdamos
vis dieviškais balsais.*

*Mūsų dienos —
spalvom vaivorykštės
dažytos,
margais paveikslais
išpaišytos,
slaptais ženklais
jos parašytos,
neišskaitytos.*

AMŽINA UGNELE

*Naftos rafinerijoje liepsnos dega dieną ir naktį,
oranžu raudonuodamos, juodais kamuoliais vis
rūkdamos,
pūsdamos dūmus aplink, tarytum migdydamos
išsiplėtusius rezervuarus
ir išsiraizgiusius vamzdžius, sidabru atspindinčius
saulėje.*

Plati ir aptingusi upė slenka lėtai, pripratusi prie
triukšmo,
prie laivų sirenų, kranų dundėjimo, žuvėdrų
klyksmo,
pripratusi prie liepsnojančių šviesų ant jos krantų.
O naktį tos žaros nudažo pašvaistę auksu rusvu, ir
staiga
tamsiam, alyva išteptam vandeny, lyg užburtam
veidrody, atgyja
pasakiškas peizažas Prometėjaus ugnies.

MIGLOTI VAIZDAI

Melodijos pirštai, vos paliesdami mano akis ir ausis,
sužavi mane dainuojančiais miražais:
nematomos rankos, ausdamos užburtą audeklą,
tarytum skraistę,
raibuliuojančią mėnesienoje topazo spalvomis,
gieda viliojančiais balsais.
Išsidraikę garsai aidų deimantuose susivelia
į brangiųjų akmenų kamuolį, žvaigždėmis mirgantį,
o opalinė šviesa, tarytum saulė šviesi,
pasipildama auksiniu puikumu, aplieja mane
žemčiūgų džiaugsmo vilnimis.
Švelnus smaragdo lietus, sudrėkinęs gintarinį smėlį,
garuoja
ir virš jūros pakyla tolimi migloti vaizdai,
tarytum pakerėtos ametisto karalystės debesyse,
o dangaus akvamarino vandenyne vis garsiau ir
garsiau
ima skambėti septintoji Sibelijaus simfonija.

DISONANSAS

*Visos mano mintys sujauktos,
supainiotos, sumazgytos
į suveltą mazgą,
ir veltui aš bandau išnarplioti,
atirti tą mazgą,
bet tie siūlai lipnūs,
tarytum klijai,
prilimpa prie pirštų,
surišdami rankas.*

*Todėl
aš turiu kalbėti,
aš turiu ką nors pasakyti
bet kam
ir bet kada.
Aš negaliu tylėti,
tyloje man baisu,
baisu tų nieko nesakančių šešėlių,
baisu tos tylinčios tuštumos.
Todėl
aš kalbu pati sau,
kartais garsiai šaukdama,
o tyla!
aš bijau tavęs!
aš noriu pabėgti iš tos baisios tylos!
Dėl to
aš kalbu, šaukiu, sakau
bet kam
ir bet kada!*

NUOTRUPOS

ŽAISLIUKAS

*Kalėdų eglutės baltos žvakutės,
akys stiklinės — mėlynos šukės,
mano pirmosios lėlės.*

PAPUOŠALAS

*Saulės pirštais smėlyje paišytos pasakos
spindi man papuošale sustingusiom gintaro ašarom,
kaip pamiršti sapnai — Baltijos gelmių pasakos.*

KARAS

*Žaibai, lyg patvinęs potvynis, pasipylė,
prasiliejo per pylimus ir plūsta aplink mane,
prieš mane — paskandindamas mane.*

LAIKO MATAS

*Šiandien — tai pertvara, lyg stovinti
tarp vakar ir rytoj. Ir gaila tik,
kad vakar nežinojai, kas bus rytoj.*

JURGIS JANAVIČIUS

KILIMĖLIS

*Raštas: Namo, namolei, namitužėlio
Dydis: Viskas, ką nešam
Užbaigimas: Kryželiai*

ARAS NUTŪPĖ

*Nuostaba, nugalėta persiuntime,
išleipo ir nebe staigmena.
Bet tik, žiūrėk, bulgaras!
Pakuoja jau priemiestį.
Ak, mežgalais, topagumais
suriša ir kas bus, o Aras
nutūpė. Susitikimai čia pat.*

GYVENIMAS

G. D.

<i>Lašas</i>	<i>Duoti</i>
<i>Lapas</i>	<i>Imti</i>
<i>Ašara</i>	<i>Gimti</i>

TĖVIŠKĖ TUREJAU

T

r a

UTĖ

s t i d

RUTĖV

v a s i n ė

ĖRUTĖVI

k a d n e ž ū t

J Ė RUTĖV I Š

t u r i u s u s i r

AJĖRUTĖVIŠK

a s t i d v a s i n ė k

U A J Ė RUTĖVIŠKĖ

a d n e ž ū t i t u r i

KSIVĖTUREJA

u s u s i r a s t i

SIVĖTUREJ

d v a s i n ė k

I V Ė T U R Ė

a d n e ž ū

VĖTUR

t t u r

ĖTU

i u

T

STABMELDŽIŲ ALĖJA

*Jie atėjo ažuolynų alėja,
Iš šventų miškų išstremti,
Ir per raistus ir pelkes perėję,
Tyliai verkė sidabro nakty.*

*Ir sugrižt atgal negalėjo
Į šventyklas tarp girių tankių,
Kur jų dievas apleistas merdėjo,
Neprabilęs nė vienu žodžiu.*

*Ir medžius apkabinę kalbėjo,
Šaukdami savo dievą vardu,
Ir nutilę stovėjo alėjoj,
Nusidažę juodu skausmu.*

*Miręs dievas daugiau nesikėlė.
Stabmeldžiai tyliai verkė liūdni,
Ir jiems niekas padėt negalėjo
Ažuolynų alėjoj sidabro nakty.*

REALYBĖ

*Bepras mėj egzistencijoj žmonių šešėliai
nueina nebūties gatve naktin
ir dingsta išnykimo užmaršty.*

Dvelkia šaltas vėjas nuo juodų kapinynų.

*Žmonės,
praradę laisvę ir gimtąją žemę,
norėtų sau susigražinti nors žuvusią jaunystę,
gintarinėj ežero pakrantėje nuskendusią,
bet visos jų iliuzijos pavirsta į žiaurią realybę,
ir jie, kaip seni medžiai,
senatvės ir ligų slegiami,
praranda visas poetines inspiracijas.*

ARCHITEKTAS

*Jis stovi pajūry, žiūrėdamas į tolį,
be muzikos, poezijos ir ritmo.
Jūra praplaukia laivai, skrenda vėjai, ir klykia
baltos žuvėdros šaltam pajūry.
Jis stovi vienas, kaip uola. Nakty
paėmęs rankoj laiko
aštrų kaltą ir tvirtą granitą.*

*Jūros vėjai drėgni plaukia plaukia į rytus,
tirštos miglos gaubia vilnis.
Iš granito aštraus nutašyti,
dangun kyla jo žodžiai balti.*

Žalių vėjų daina vandeninė, skaidri,
sklaido naktį, pripildytą sielvarto jūros.
Plaukia žvaigždės ir žemė. Kelias uola tyli.
Bunda bangos, pakrantėj sutemę.

Nuostabi, paslaptinga buitis.
Ar atras ją jūreivis kiekvienas?
Graži yra žvaigždžių ir jūros naktis.
Skamba dainos, vėjai ir plienas.

Pietų krašte medžiai žali,
į visas puses pražydėję.
Plaukia dūžiai, bangų lydimi,
vandenyno alėja.

Nerami ir svajinga jūreivio širdis,
daug mylėjusi ir iškentėjus.
Kyla šviesi kolona nakty,
į žvaigždės įsiliejus.

Jis stovi pajūry, žiūrėdamas į tolį,
be žodžių, muzikos ir ritmo.
Jūra nutolsta laivai. Kartais paukštis suklykia
apleistos salos pakrašty.
Jis stovi vienas, kaip uola. Nakty
paėmęs rankoj laiko
aštrų kaltą ir nuogą granitą.

PAVEIKSLAS BE RĖMŲ

*Aš piešiu šį vienintelį paveikslą,
Minčių šviesoje kalbantį krauju,
Ir jo detalėse imu klausytis,
Kaip ošia spalvos sielvartu giliu.
Jame nuliūdę genijai ir modernistai,
Ir žmonės tylūs buityje pilkoj.
Nenuoramos vėl vieškeliais išklysta...
Ir verkia akys kažkieno nakty akloj.*

*Paveikslas didelis, platus, be rėmų,
Kaip veidas, pilnas skausmo ir kančių.
Aš jį, ant rankų sužeistų paėmęs,
Prieš mirštantį saulėleidį dangun keliu.
Ir taip mąstydamas begėstančiu krauju,
Juntu, kaip artinas nakties šešėliai,
Ir šąla kraujas, tapdamas ledu.*

*Ir ima snigt. Ir stingsta kūnai
Žmonių ir genijų visų.
Širdim nustoja skausmas sruvės —
Ir puošias akys mėlynu šerkšnu.
Peizažai apsnigti. Ir pasakų miškai.
Tik spindi marmuru naktų veidai,
Numirę miegu amžinai tyliu.*

NAKTIS BE VĖJO

*Kristalinės mintys mus lydėjo,
Kai mes ėjom jūros poakiais žaliais,
O naktis plati, be vėjo,
Buvo mirusi, — ir taip*

*Mes keliavome ilgom alėjom,
Kol mus priglaudė rudenio miškai,
Ir neradę žodžių vėl tylėjom,
Vien tik širdys plakė neramiai.*

*Ir sapnuodami mylėt pradėjom
Nerealius žmones ir vaizdus, —
Vis kentėdami vienvėje tylėjom,
Degdami nežemišku džiaugsmu!*

*O po to ir vėl klajojom
Mes — nemiršamos poezijos draugai,
Ir į žemę sielvartus sukloję,
Naktyje ant pelkių mirėme ramiai.*

NAKTIES ELEGIJA

Tyluma.

*Tavo žodžiai užgeso. Nakties vidury
Tyvuliuoja sutemę, liūdni ežerai.
Pražūtis krantuose šešėliai juodi
ir bevیلčiai veidai.*

Tyluma.

*Tavo akys išblėso. Krantuos
mirė saulių veidai ir viltis.
Į tave naktį žiūri žvaigždynai šalti —
ir sustingsti tu tyruos nykiuos.*

Tamsuma.

*Tavo veidą apkrito
numirę lapai. Nakty
liko skausmas tik juodas. Kaip žvaigždė tamsi,
tavo rankose supas šalta nebūtis.
Gal balti beržai?*

TRANSPARENCE

1

*Medis,
krauju nudažytas, spindi kaip sidabras.
Skausmas,
palietas ant tyro sniego, žydi kaip lelijos.
Poetas,
miręs šaltą gruodžio naktį, šviečia kaip sušalus
rožė.
Spalgenos,
tartum nekaltos akys, spindi ant palšų pelkynų.*

2

*Mintys ir žodžiai — kapinynų ledas.
akys ir meilė — jūros horizontai.*

3

*Didžiulis keršto ir neapykantos metalas
krenta į poeto širdį,
bet poetas miega.*

4

*Skausmas mirusio poeto žydi kaip lelijos.
Spalgenos, tartum nekaltos akys, spindi ant
šaltų pelkynų.*

LAIVO KAPITONO VAIKAS

*Mano tėvas mylėjo jūrą, bangas ir vėją;
Melsvi vandenys buvo jo gimtieji namai.
O aš vienas ilgai su žuvėdrom kalbėjau
Ir pakrantėj žaidžiau baltų putų purslais.*

*Mano tėvo kelionė ilga ir audringa.
Nakčia vėjas žvaigždes gal visas jam užpūs.
Man širdin liūdesys tartum durklas įsminga,
Ir aš bėgu rėkdamas jūros krantu.*

*O vanduo degutuotas kanaluos vis šlama,
Ir dejuodamos bangos atriada į uosto krantus,
Ir išalkę žuvėdros klykdamos kelias
Ir nuskrieja per vandenį tamsius, plačius.*

*O aš vienas. Tik jūros ošimas
Ir bežvaigždė, sutemus naktis.
Plaukia juodi laivai per gelmes vandenyno,
Ir nežino nieks, ar kada jie sugrįš.*

*Taip ilgai aš dar uosto krantinėj stovėjau
Ir klajojau šaltas jo krantais.
Ir į baltas žuvėdras žiūrėjau.
Ir mačiau, kaip užgęsta naktį švyturiai.*

*Taip praėjo daug metų, bet tėvas negrįžo.
Vandenyno pakrantėj paliko naktis.
Uostas tapo tylus, tarsi miręs.*

Laivų prieplaukoj verkė sudužus vilnis...

*Mano tėvas mylėjo jūrą, bangas ir vėją.
Melsvi vandenys buvo jo gimtieji namai...
O aš vienas ilgai į žuvėdras žiūrėjau
Ir mačiau, kaip nutolsta nuo žemės laivai.*

DIDMIESČIO POETA I

1

*Ištremti iš minios poetai
gatvėm vaikšto atsargūs.
Vien tik didmiesčio žalių alėjų medžiai
juos tepažįsta.*

2

*Štai jie naktį,
sustoję prie tamsių kanalų,
kalbasi su uosto švyturiais ir skaičiuoja,
kiek dar liko metų žvaigždėm šviesti
aukštam danguje.*

3

*Didmiesčio poetai yra paslaptingi
ir gyvena savy užsidarę.
Vien tik jie, tik jie vieni temyli
gegužį,
vėją
ir jūros vandenį žalia.*

*Didmiesčio poetai yra nelaimingi,
nes gyvena vienvėjė.
Vien tik tolimos, šviesios žvaigždės
nušviečia jų naktį.*

EPITAFIJA PAJŪRY

*Kaip fantomas praleidau gyvenimą vienas
Prie marių bekraščių krantų.
Nemačiau aš pasaulio,
Neturėjau draugų.*

*Tik klajojau salos krantu paslaptingu,
Kaip Hamletas, netekęs tėvynės,
Ir klausiaus okeano dainų
Ir vilnių vienišųjų ošimo.*

*Baltos bangos supės lyg burės
ant marių plačių.
Aš sėdėjau pakrantėj
Ir klausiaus jų verksmų.*

*Kaip fantomas praleidau gyvenimą vienas
Be pasaulio ir be draugų.
Aš stovėjau ant marių kranto
Ir klausiaus jūros vėjų dainų.*

*Kai mirsiu, man pakaskit prie jūros,
Prie marių bekraščių krantų,
Kad galėčiau per amžius sapnuoti
Neramų ošimą vilnių vienišų.*

POETAS

*Tavo akys — dvi mėlynos gėlės —
spindi, tarytum žibuoklės. Nakty
eini per bekraštes visatos alėjas.
Perėjęs žvaigždynus, erdvėje girdi:*

*teka upės tavo pasauliuos.
Tyvuliuoja marių bekraščių vanduo.
Pakrantėj susėdę žvejai svajoja
saulę ir vėjus. Tavo sapnuos*

*šviesos gintaro pilys, ir girios
ošia bekraštės, pilnos balsų įstabių.
Mėlyni paukščiai rytais nubudę gieda
tyrą džiaugsmą iš kito pasaulio krantų.*

*Tavo akys — dvi mėlynos gėlės —
spindi, tarytum žibuoklės. Nakty
eini per bekraštes visatos alėjas —
ir nuostabias pasakas mums vis seki.*

EILĖRAŠTIS VANDENYNŲ PAKRAŠTY

*Aš nutolau nuo gimtųjų salynų,
Aš nutolau nuo peizažų žalių.
Stoviu pakrantėj gilaus vandenyno
Ir rašyt negaliu.*

*Mano pasąmone plaukia vaizdai,
Lyg piešiniai, nutapyti Chagallo.
Noriu surišť juos dainon
Ir liūdžiu be galo.*

*Netekę prasmės, žodžiai grįžta manin.
Aš rašau ant kranto žalio:
Einu vienas bekraštėn naktin
Be džiaugsmo miražų.*

*Nauji ritmai ir naujos spalvos
Ant marių plačių.
Stoviu vienas pakrantėj
Ir jų nejaučiu.*

*Mano vaizdai, kaip paveikslai Chagallo,
Pasąmone liejas vandeninėm spalvom.
Jūra skrendantys paukščiai ir vėjai
Neša mano mintis tolumon.*

*Aš nutolau nuo gimtųjų salynų,
Aš nutolau nuo peizažų žalių.
Stoviu pakrantėj plataus vandenyno
Ir nutolt nuo jo negaliu.*

ŽODŽIAI AKMENY

*O kaip užia likimas audringas!
Kaip tremtis ši klaiki!
Tik dangus aukštai juodas
vis tyli. Ir tyli sutemus naktis.*

*Einu paupiais paslaptینگais
į kito pasaulio krantus,
kur žvaigždžių vieškelios sninga
planetų ugningas lietus.*

*Nenoriu daugiau tuščio džiaugsmo matyti,
Nenoriu minčių negyvų.
Nevaikščiotais niekieno plotais
begalybėn einu.*

*Jau širdy nakties nuodai ima tirpti.
Įrašyti žodžiai tyliame akmeny — —
Skausmas kelias iš kapo, pavirtęs
gyva saule žvaigždžių šaly.*

PAUKŠČIŲ TAKAS

*Jau mano laimę paukščiai vagia
ir skrenda naktį padangių keliais,
kur erdvės plačios, žvaigždės dega
ir spindi sidabru dangaus ežerai.*

*Jau mano kraują žemė geria,
ir ošia juo medžiai žaliuos paupiuos,
ir teka juo vandenys saulėj, ir kelias
į šviesą žiedai Paukščių Tako krantuos.*

*Jau mano sielą pavergti ima
bekraštėj aukštybėj naktį žėrintis žvyras.
O paukščiai vis skrenda ir skrenda
pro jį, ir degančios plunksnos jų byra*

*į ežerus mėlynus, žvaigždžių nušviestus,
ir žvilgančius jų atspindžiais.
O erdvės plačios, bekrastės
vis žėri ir spindi Paukščių Tako žiedais.*

RAINER MARIA RILKE

*Tu dainavai, kaip miškuose Orfėjus.
Kaip lelija saulėj ir vėjus.
Ir tos rožės laukinės, kurias taip mylėjai,
tavo širdį sužeidę, pasviro naktin — —*

*Dar norėjai prabilti. Pakėlęs akis,
matei einantį dievą su lyra
ir pradingstantį medžių šešėliuos, —
ir akyse sutemo visai,
ir nieko daugiau neregėjai.*

*Vien tik rožių iširę žiedai
tyliai supasi rudenio vėjui — —*

EPITAFIJA VYTAUTUI MAČERNIUI

*Tasai giedras ir tyras Žemaitijos dangus!
Tosios žalios, svajingai skambančios girios!
Taip mylėjai tu jas ir tuos tolius melsvus,
Jog gražiausius eilėraščius jiems tu paskyrei.*

*Aukso vasarų didelė saulė tau švietė,
O svajonėse pynės neregėti žiedai.
Irėjai tu per žemę plačią ir šviesią,
Ir nuklydai keliais tolimais ir klaidžiais.*

*Bet tau kelią pastojo galingas ruduo,
Kaiėjai begalinėm alėjom, —
Ir staiga parkritai tu gimtinės laukuos
Ir daugiau iš jų nesikėlei...*

*Nepabusi. Niekados nesugrįši pas mus.
Tu per amžius miegosi laukų šių platybėj.
Ir daugiau negirdėsime mes sonetų tavų,
Nakčia sklindančių į begalybę.*

*Vien tik tavo pasaulių vizijos šviesios
Mums gyvenimo gilią prasmę primins.
Ir ilgai mes tave šioje žemėj minėsim,
Kol išeisim, kaip tu, begalinėn naktin.*

*Ak, koks giedras ir tyras Žemaitijos dangus!
Tosios žalios, svajingai skambančios girios...
Taip miegosi šioj žemėj tu amžiais ramus,
Jai gyvenimą visą paskyręs.*

Birminghamas, 1969 metai, Anglija

PERPETUUM MOBILE

(Horacijau, Horacijau,
niekados tu nebūsi kompanijonas)

*Sekminių rytą kvepia kodylais
Velnio žabangai,
Ant špitolkiemio muždinas.
Padidės tavo bandos,
Bičiuli.*

*Joninių rytą žardžiuose kyšo
Tešmens ir uodegos,
Žardžiuose muždinas.
Padidės tavo bandos,
Bičiuli.*

*Petrinių rytą kabo alksnynuos
Piemenaitės krūtys,
Alksnynuos muždinas.
Padidės tavo bandos,
Bičiuli.*

*Bičiuli, bičiuli,
Greit ateis Mykolinės.
Vaisiaus belaukdamas,
Tu užsikosėsi rudenį
Ir padėsi šaukštus.*

GLADIOLAI

Širdyje — preikšo žardis,
Preikšo žardyje — vartai,
Iš vartų išdygę
Kyšo pražydę
Du gladiolai.

Preikšo žardy — pazarai,
Pazaruose — sostai,
Prie sostų išdygę
Kyšo pražydę
Du gladiolai.

Akyse — mėlyni ratai,
Ausyse — piaunasi katės,
Iš kačių išdygę
Kyšo pražydę
Du gladiolai.

Iš žardžio pašokęs,
Kopi tu į bokštus,
Sėdies į sostus,
Prie sostų išnokusios —
Kačių uodegos.

VIEŠNAGĖJ

Kai šauks namo,
Tėvui motinai pasakysime:
„Ieškom žąsykojų“.

Prisisegę žiedą prie atlapo,
Viešnagėsime,
Vyno taures iškėlę.

Kai sudulkės
Vakariniai drabužiai,
Nutukę atsidusime.

„Protokolo šefe, — sakysime, —
Kokia gėda,
Kai nepajėgi“.

PASIJŲ IŠVAKARĖSE

Didžiojo Ketvirtadienio rytą
Išsišlavei skiedryną,
Išsibaltinai
Subkonsciento priegonkius
Negesytomis kalkėmis.
O letenas aptukusias
Tu pastatei prie šulinio.

*Didžiojo Ketvirtadienio rytą
Praėjo genijus,
Praėjo despicable fellow,
Praėjo tavo meilužės vyras.*

*Didžiojo Ketvirtadienio rytą
Nusisuko genijus,
Nusisuko despicable fellow,
Nusisuko tavo meilužės vyras.
Nenuplovė tau kojų,
Tik nusispiovė.*

*Tada tu supratai,
Tada susivokei,
Kodėl tavo maldos neišklausytos,
Kodėl Dučė šaudė iš patrankų
Velykų rytą,
Kodėl Claretą Petaccį pakorė
Už kojų.*

MEILUŽĖMS

*Retkarčiais atsigriždamas,
Regiu tolybėse
Tik brydę.*

*Mielųjų kojųčių pėdsakus
Vos regiu
Pro dūmais attrauktus stiklus.*

*Vos girdžiu,
Ant brastų kaip ūkčioja
Buvusios ir būsimos.*

*Lyg plunksnos iškritusios
Kad šauktųsi raistuose
Paklydusio paukščio.*

VANITAS

Havel havelym ha kol havel
Salomonas

*Kiek kartų tu atėjai,
Tiek kartų buvo tuščia.
„Anksti pakilę išvyko
Su varžoms ir venteriais
Pagauti didelę žuvį, —
Pamatęs svečių be kaklaraiščio,
Maitre d'hotel tau sakė,—
Namie
Tik raštininko meilė už stalo,
Tik Viešpaties Angelas bokšte.
Kiti — prie marių“.*

*Kiek kartų būsi tu buvęs,
Uošvio klėtys tau bus tuščios
Perdžiūvusią vasarą.*

*Kai tu atvyksi su vakariniais drabužiais,
Tau nusišypsos, paplos,
Paskui —*

*Salės bus privemtos, pripaškudnintos.
„Laikas namo“, tu pasakysi.
Kai iškris iš lūpų tau bukis,
Sutrumpėjęs, nučiulptas.*

*Ir ant vieškelio į infinitum
Tau nebus nei išminties, nei pamišimo,
Tik — tuščia, tuščia.*

ŽANETOS MEILĖ

Mano, pensininko, gyvenimas gal buvo kiek ir nuobodus, tačiau aš perdaug tuo nesi-skundžiau. Gyvenau nuomojamam butely, turėdavau kokį centą atliekamą, gavau pensiją, vaikai gyveno kas sau, ir perdaug mes vienas kito lankymais nevargindavome. Žinojau, kad jiems visada nėra laiko, o aš, nors laiko buvo perdaug, jo jiems negalėjau paskolinti, o atimti iš jų nenorėjau. Pinigų galėjau jiems duoti, bet irgi perdaug nesiūliau. Jie turėjo sau, o aš sau.

Toje pačioje gatvėje buvo taupymo įstaiga, bažnyčia, pora krautuvų, netoli daktaras ir graborius, na, ir keletas saliūnų. Taigi žmonių judėjimas buvo didelis, ir net žiemą su vienu ar kitu pasikalbėdavau gatvėje, o kartais ir nueidavau alaus išgerti į saliūną. Jį laikė pusamžė pora, tačiau daugiausia laiko už baro stovėdavo žmona. Neretai į alinę ateidavo ir jos dukra, ištekėjusi už inžinieriaus, su savo keturmečiu berniuku. Berniukas lakstydavo po alinę, daužydavo lazda biliardo kamuolius ar-

ba džiaugdavo, galėdamas įmesti pinigą į grojimo mašiną ir pagroti kokią plokštelę. Berniukas nepažino raidžių, tačiau kažkaip instinktyviai mokėdavo surasti reikiamą numerį ir pagroti norimą plokštelę. Visi alinės nuolatiniai lankytojai vaiką pažinojo. Ypač tie, kurie ateidavo tik dienomis, nes vakarais berniukas beveik niekada neateidavo. Juliuko, taip vadinosi tas keturmetis, mama pasėdėdavo kartais alinėje ir pasikalbėdavo su geriančiais ir motina, bet Juliuko tėvas niekada nesustodavo. Jis sakėsi nekenčiąs net to kvapo. Net stiklo vaisvandenių neišgerdavo. Jei reikdavo, jis skubiai pereidavo alinę į butą, kuris buvo greta. Iš viso jis alinės nemėgo, visi tai žinojo, ir niekas į tai nekreipė dėmesio.

Tarp daugelio alinę lankančių buvo ir Žaneta. Jos tėvai jau buvo mirę, brolis vedęs ir gyveno kitame mieste, o Žaneta, po metų gyvenimo išsiskyrusi su savo vyru, pradėjo gyventi nei šiaip, nei taip. Turėjo rūsyje mažą butelį, apleistą ir prijauktą. Jei alinėse sutikdavo kokį vyrą, tai pagyvendavo pas jį ir vėl sugrįždavo po keletos dienų namo. Kartais ji kažkur dingdavo, ir jos nebematydavom, o kartais ji ateidavo, neturėdama nė dolerio alaus stiklui ar cigaretėm, ir visuomet atsirasdavo, kas už ją moka. Žaneta dar neturėjo trisdešimt metų, buvo šatenė, pabalusio veido, nedidelio ūgio mergaitė. Aš kartu su jos tėvu dirbau liejykloj ir atmenu, kaip ji gimė ir augo. Ji buvo man labai gerai pažįstama ir dėl tos priežasties gal ji

manęs kartais ir nemėgo, o kartais būdavo labiau draugiška. Neturėjau aš su ja kalbos, nors kartais ji prieidavo ir prisėsdavo pasikalbėti. Šiaip jau ji buvo labai ekscentrikė. Kartais kad pradėdavo kurį nors svečią plūsti visai dėl nieko, blaškytis, net baro savininkė nežinodavo, kaip nuraminti, o ir į gatvę nebūdavo patogu mesti. Kartais ji būdavo tokios geros nuotaikos, kad pirkdavo visiems gėrimą, negailėdama savo atsitiktinai ir nelabai garbingu būdu uždirbtų pinigų. Bet mažąjį Juliu-ką tai Žaneta visada labai mėgo. Vaikas suprato, kad mergina jam labai gera, ir todėl mielai jos klausydavo. Vaikas dar mažai mokėjo angliškai, Žaneta neblogai mokėjo lietuviškai, ir abu kalbėdavos dviem kalbom. Ji visada, kada tik turėdavo, duodavo jam ketvirtį dolerio įmesti į grojamąją mašiną, ir berniukas visada mokėdavo paspausti plokštelę „Ramoną“. Jei įmesdavo pinigą į bilijardo stalą, berniukas lazda stengdavosi kaip galima greičiau visus kamuoliukus be jokių taisyklių sugrūsti į skyles ir, kai tai padarydavo, labai džiaugdavos, tuo vaikišku džiaugsmu užkrėsdamas ir visus susirinkusius.

Kartais močiutei ar net ir mamai nelabai patikdavo, kad berniuką Žaneta glostydavo ar pasisodindavo ant kelių, bet jos nieko nesakydavo, nes tai nebuvo dažnai, o pagaliau, grįžusi į namus, motina vaiką visada numaudydavo, nes, šiaip ar taip, alinė nebuvo labai švari vie-

ta, nors žmonės čia lankėsi daugiau ar mažiau pažįstami.

Aš į alinę dažniausiai užeidavau porą kartų per dieną ir, kai išgerdavau keletą stiklelių degtinės, rodos, širdis pradėdavo stipriau mušti ir kraujas lengviau tekėdavo mano, pėsi-
ninko, gyslomis.

Kartą buvo giedri rudens diena. Tą rytą mieste ir priemiesčiuose buvo pirmoji šalna. Tie, kurie sirgo šienlige, lengviau atsikvėpė, nes kenksmingųjų žiedadulkių beveik nebebuvo. Pavaikščiojęs kiek lauke, maniau tą dieną nebeiti į alinę, bet pasidarė nuobodu, ir užėjau. Joje tesėdėjo tik Žaneta. Buvo jau pusiaudienis, savininkė kažką virė ir vis išeidavo į gretimą kambarį, palikdama mus vienus. Žaneta gėrė alų ir buvo įkaušusi.

— Gerai, kad užėjai, sėdžiu nuo ryto, ir nė gyvo žmogaus, — pasakė ji man.

— Graži diena, niekas nenori lįsti į karčiamą, — atsakiau. — Net ir Juliuko nėra, tokią gražią dieną beveik visada su motina ateidavo pas močiutę.

— Juliukas, Juliukas, — pradėjo Žaneta. — Jūs visi manęs nekenčiate, aš esu kekšė, vot, kas aš esu. Manote, kad aš nežinau, kokia aš, o tik jūs žinote. Man spiaut ant jūsų. Aš ne tokių vyrų mačiau, kurie man klaupėsi ant kelių.

Aš nežinojau, ką sakyti, o ji staiga pradėjo nebe piktai, o gaudžiai:

— Aš žinau, jūs visi manote, kad jūs šventi, o aš viena paleistuvė. O kai aš čia atei-

nu ir atrandu Juliuką, man gera. Vaikas nežiūri, kad aš biauri, jis tik vienas švarus ir todėl jis mane mėgsta. Aš neturiu draugo, aš galėčiau už jį mirti, nes vaikas nemoka apgaudinėti. Kai užaugs, tai ir jis bus toks pat biaurus, kaip ir jūs visi. Vaikas dabar nežino jokių apskaičiavimų, vaikas myli tą, kuris jam geras. Jis geras. Jis nieko nenuvokia, o vis tiek supranta, kad aš esu žmogus. Jis mane labiau myli negu jus, — Žaneta nutilo, gėrė alų, užsidedė cigaretę, ir degtuko ir besiveržiančios pro langą saulės šviesoje mačiau ant jos apvytusio, tačiau dar pakankamai jauno skruosto ašaras.

— Vaikas yra vaikas, — pasakiau, nežinodamas, ką sakyti, išgėriau savo stiklą ir išėjau.

Po pietų vėl išėjau į gatvę. Visur dar buvo šviesu ir gražu. Ir mažiau, kad gera pensininkui vien todėl, kad nereikia lindėti kokiam dūminiam fabrike. Negera žinoti, kad nebedirbi, bet gera žinoti, kad atėjo tavo pelnytas laikas pailsėti.

Iš lėto eidamas gatve, sutikau Juliuko mamą.

— Na, tai einame ta pačia kryptimi, — pasakiau jai.

— Ne, vėliau aš užsuksiu pas mamą, dar turiu nueiti į krautuotę, — kalbėjo ji.

— O kur gi Juliukas? — paklausiau.

— Susirgo, varlius. Peršalo ar kas. Tėvas grįžo iš darbo, tai palikau, tegu pasėdi, nusibodo man visą dieną.

— Žinai su vaikais, pasveiks, — tariau.

— Praeis, — pasakė jaunoji motina.

Abu paėjom ligi gatvės kampo. Ji nuėjo į krautuvę, o aš vėl užsukau į alinę.

Čia jau buvo pora vyrų, grįžtančių iš darbo ir sustojusių išgerti stiklo alaus. Žaneta, matyt, buvo užsnūdusi ant baro, kad ją dabar kėlė savininkė, sakydama:

— Žaneta, nemiegok, čia ne hotelis, pailsėjai ir gerai, žmonės jau pradėjo rinktis.

Mergina pasikėlė, apsitvarkė kiek plaukus, užsidegė cigaretę, iš butelio į stiklą susipylė likusį alų ir abejingai žiūrėjo pro sustatytus butelius į veidrodinę baro sieną.

— Kur gi tavo Juliukas? — nusijuokė vienas vyrų. Žaneta net nepasisuko į jį. Ji dar tebebuvo susnūdusi ir tingi.

— Serga, — pasakiau, — buvau susitikęs mamą.

— Taip, peršalo mažius, — pasakė motina, — dukra skambino.

Dabar Žaneta pakėlė galvą.

— Serga? — ji pakartojo, lyg negirdėjusi mūsų pokalbio.

— Taigi, — atsakiau.

— Galėtum aplankyti, — vėl pasityčiojo vienas vyrų.

— Žinoma, galiu. Kodėl aš negaliu? Jis mane labiau gerbia negu jus. Berniukas žino, kas ko vertas, jūs — šiukšlės.

Žaneta pašoko nuo kėdės, atsistojo ir pasakė:

— Ot, eisiu ir aplankysiu.

— Kur tu dabar, Žaneta? — draudė šeimininkė, — niekur neik, pasėdėk. Ateis daugiau kas, bus linksmiau.

— Nekalbėk man, aš einu, kur man reikia, — numojo ranka ir išėjo.

— Va, tai ir išėjo daktarė berniuko lankyti, — vėl tarė vienas vyrų, ir mes visi nusijuokėm.

O Žaneta tikrai išėjo pas Juliuką. Inžinieriaus namai tebuvo tik už poros blokų. Mergina nuo vaikystės gyveno šiame priemiestyje ir jautėsi čia kaip savo kieme. Ji tebuvo dar šiek tiek įkaušusi, kai pasiekė inžinieriaus namų duris. Nedidelio, naujo namuko duris pravėrė pats inžinierius.

— Ko norėtumėte? — paklausė.

— Aš atėjau aplankyti Juliuko.

— Kokio Juliuko? — nustebo inžinierius.

— Jūsų berniuko, kuris serga.

Inžinierius dar kartą žvilgterėjo į susivėlusią ir degtine smelkiančią Žanetą ir uždarė duris. Žaneta išžiūdė, ji pradėjo garsiai šaukti:

— Kas tu, manai, esi, karalius, kad žmogaus neįleidi į vidų? Kiaulė tu, — ji piktai daužė duris ir taip garsiai šaukė, kad bematant gretimų namų languose pasirodė veidai ir praėiviai gatvėje pradėjo stabtelėti. Žanetos apsiaustas buvo atsisagstęs, bliuzelė išsipešusi, ji buvo pikta, tikriausiai — įniršusi. Inžinierius paskambino policijai. Po poros minučių sustojo policijos mašina. Mergina plūdosi, draskėsi, ta-

čiau policininkai ją pasodino ir nusivežė. Ji jiems buvo gerai pažįstama.

Po pusvalandžio Žaneta paskambino į alinę, prašydama, kad šeimininkė atvežtų penkiasdešimt dolerių užstatui, nes kitaip jos nepaleidžia. Ji buvo sulaikyta už netvarkingą elgesį.

— Ką tu manai, ji niekada man pinigų negražins, — kalbėjo šeimininkė.

— Jei ji negražins, aš atiduosiu, — pasakiau.

— Gerai, kai grįš iš darbo vyras, nusiųsiu su pinigais, tegu dabar kiek atvėsta.

Po valandos Žaneta vėl sėdėjo alinėj ir, lyg niekur nieko, užsirūkiusi išsikrapštė paskutinius centus alui:

— Kiaulės jie visi, ir tavo žentas taip pat, — pasakė ramiai ir, įmetusi į mašiną pinigą, pakvietė vieną vyrų šokti.

Ji neatidavė pinigų alinės šeimininkei, ir po poros savaičių aš sumokėjau dvidešimt penkis dolerius, nes teismas ją tiek tenubaudė ir kitą pusę gražino. Bet, nors aš ir buvau pensininkas ir pinigai buvo reikalingi, man jų nebuvo gaila. Aš buvau sumokėjęs už Žanetos melle, liudijančią, kad kiekvieno širdyje yra kibirkštelė gėriui, nekaltumui ir grožiui.

DU BROLIAI

I. „Paženklintas“

Atsitikimas, apie kurį čia skaitysit, yra iš tų laikų, kai lietuviai dar buvo pagonys, karštai laikėsi savo senojo tikėjimo ir narsiai kovojo už savo žemę ir dievus, o kaimynai atkakliai puldinėjo, norėdami priversti juos priimti naują tikėjimą ir užsidėti sau svetimą jungą. Lietuva buvo iš visų pusių apsupta krikščioniškų priešų: iš šiaurės juos gulė Kuršo kardininkai, iš rytų — rusai, iš pietų — lenkai ir mozūrai ir iš vakarų — tautonai - kryžiuočiai.

Nežiūrint tų nuolatinių ir didelių pavojų, prie Nevėžio, kuris ties dabartiniu Raudondvairiu įteka į Nemuną, aukščiau paupyje, netoli šių dienų Babtų miestelio, kitoje upės pusėje, ramiai sau gyveno narsus ir darbštus lietuvius bajoras, vardu šviedrys, su savo jauna žmona Germe. Nebuvo jiedu dievų apleisti, nes jų ūkyje bėgiojo du gražūs, vikrūs bernačiai, jų sūnūs Vaisys ir Budrys.

Tėvas buvo kariauninkas, kaip tų dienų gyvenimas reikalavo, ir visur dalyvaudavo ka-

ruose, kur tik kunigaikščiai lietuvius vedė. Eiti į karus skatindavo ne tik kunigaikščių užsimojimai, bet ir noras kaimynų šalyse įsigyti grobio, tai ir šviedrys savo pilaiteje turėjo įvairių svetimų kraštų padargų, šarvų, ginklų ir kitokių dalykų. Jo žemę apdirbdavo samdiniai ir vergučiai. O medžioklė ir tai, ką duodavo žemei, tada dar menkai apdirbama, bet labai derlinga, šiai gražiai šeimai teikė gerą pragyvenimą.

Vaisys ir Budrys augo irgi ne žemei dirbti ir ne namie sėdėti, o kariauninkais būti, savo žemei nuo priešų ginti, į priešų žemes įsiveržę turtėti. Nors jiedu buvo dar maži vyrai, — Vaisys aštuonerių metų, o Budrysėjo šeštuosius, — bet jau žaidė karo žaidimus ir ne kartą tarp savęs iki verksmų susikaudavo.

Netoli jų trobesių buvo piliakalnis, kuris ir po šiai dienai ten tebėra, tik jau žymiai menkesnis. Daug pasakų ir padavimų apie tą piliakalnį vaikai buvo girdėję ir, eidami į jį, apie jį kalbėjo su pagarba. Tuo piliakalniu gyventojai naudojosį priešo užpuolimo metu, sukurdami ant jo laužą ir tuo duodami žinią kaimynams.

Įkopę į piliakalnio viršūnę, abu mažieji broliukai jautėsi milžinais: apačioje jų laukuose triūsėsi darbininkai, kurie iš tolo atrodė mažiukai. Galvijai ir arkliai pievoje atrodė lyg žaislai. Iš tolo buvo matyti Nevėžis, lyg vingiuota juosta, patiesta per lankas, tarp karklais nugulusių krantų. Tik medžiai piliakalnio viršuje buvo už juos didesni, ir jie, lyg kokie globėjai, gaubė berniukus savo šešėliais, tary-

tum norėdami, kad jie augtų į narsius, didelius vyrus, nes tokių reikalavo tie laikai.

Nors tik mažučiai žemės kirminai, tiedu broliukai jau kalbėjo apie tų laikų reikalus: apie karus, pergales, priešų sumušimą, ginklus, grobius. Dar vos tik pajėgę ant arklių laikytis, įsikabinę į karčius, jau kalbėjo, kuris auginsis sau katrą arklių iš tų kumeliukų, kurie yra tėvo kaimenėje.

— Kai užaugsim, eisim į karus sykiu su tėveliu ir jam padėsime, ginsim savo žemę nuo priešų, — kalbėjo Vaisys, vyresnysis.

— Aš turėsiu tokį didelį kardą, kaip mūsų tėvelio, ir juo iškaposiu visus priešus, — tarė Budrys.

— O aš turėsiu tokį greitą žirgą, kuriuo pavysiu ir išžudysiu visus priešus, kai tik jie išdrįs mūsų žemę užpulti! — gyrėsi Vaisys.

— Tai nieko, — pertraukė Budrys. — Aš turėsiu tokį žirgą, kuris pralengs ir tavąjį!

— Aš įsitaisysiu tokį saidoką, kuris prašaus visų priešų šarvus — ir aš vistiek tave pralengsiu! — spyrėsi Vaisys.

— O aš turėsiu tokį skydą, kuris sulaikys visas priešų į mane šaudomasias strėles! — sugalvojo jaunesnysis.

— Neturėsi! — užkirto jam Vaisys.

— Turėsiu!

— Neturėsi!

— Sakau, kad turėsiu! — karštai patikrino Budrys.

— Še tau, smarkuoli! — užpykęs šūktelėjo

Vaisys ir storuoju rankoje laikomosios sausos šakos galu drožė savo broliukui per galvą. Iš Budrio kaktos dešinėje pusėje, kur prasideda plaukai, pasruvo kraujas — ten prasivėrė žaizda.

Abu skubiai leidosi nuo piliakalnio. Pakalnėje tekėjo šaltinėlis, ir prie jo Vaisys pradėjo šaltu vandeniu mazgoti broliuko žaizdą ir dėti traukučių lapus, kad sulaikytų tekantį kraują. Abu bijojo eiti namo, nes žinojo, kad motinėle lups, ypač kaltininką, kai sužinos, ką jis padarė.

Pamažu liovėsi tekėjęs kraujas. Prispausta atgal, lyg ir laikėsi numuštoji oda. Kraujas ėmė krekėti.

Sužeistasis neverkė, bet krūpčiojo. Matydamas, kad brolis gailisi savo neapgalvoto darbo ir triūsia apie jo žaizdą, paklausė:

— Kai mudu užaugsim ir eisim į karus, ar tu ginsi mane, kai mus priešai užpuls?

— Taip, broliuk, gelbėsiu ir ginsiu tave. Ar atleidi man? Ar nesakysi mamytei? — klausė Vaisys.

— Atleidžiu, nesakysiu. Mamytė visada sako, kad reikia atleisti, jei ką netyčia padarom vienas kitam...

Vaisys priglaudė broliuką prie savęs ir, laikydamas ant jo žaizdos uždėtąjį traukučio lapą, vedėsi pieva namo. Jie sutarė sakyti motinai, kad Budrys, lišdamas pro krūmus, į nulūžusią šaką prasidrėskė kaktą.

Motiną pasisekė įtikinti, kad taip ir buvo.

Aptaisiusi žaizdą, išblyškusį sūnelį ji paguldė. Tėvo tuomet nebuvo namie, ir viskas tuo pasibaigė.

Nors žaizda buvo nepavojinga, bet prakirstoje vietoje per du pirštus pločio Budriui nebeaugo plaukai ir liko ženklas. Dėl to tarp abiejų brolių ateityje nutiks tokie dalykai, kurių niekad nebūtų, jeigu ne tas amžinas ženklas kaktoje.

Žaizda užgijo, bet Vaisys juokaudamas sakdavo, kad dabar jis savo brolių visada ir visur galės atpažinti iš to ženklo kaktoje.

II

Užpuolimas

Prabėgo ta vasara, praslinko ruduo, ir atėjo šalta žiema. Nuogas medžių šakas padengė baltas sniegas. Pievos, laukai ir Nevėžio storas ledas vien baltavo sniegu. Sniegas padėjo susukti girių žvėrį ar baukštų kiškelį, kuriuos gaudydavo maistui ir kailiams. Tačiau to, kas atsitiko šviedrio pilaitėje, niekas negalėjo susukti. Namus apėmė didis liūdesys, kurio likusieji namiškai nepajėgė atsikratyti.

Kryžiuočiai kartais pešėsi su lenkais, o kartais su jais bendravo. Tą žiemą jie buvo susitarę su lenkais puldinėti ir plėsti lietuvius.

Atsibastę panemuniu, puolė visais pašalais, kur žmonės mažiausiai to tikėjosi.

Vieną naktį ir šios Nevėžio srities gyventojai pajuto užpuolikus, kurie grobė, ką tik galėjo, degino namus ir žudė tuos, kurie bandė gintis. Jaunus vaikus gabenosi nelaisvėn.

Savo pilaite gindamas, žuvo pats šviedrys. Motina su jaunesniuoju berniuku, Budriu, spėjo pasislėpti požemyje ir išliko gyvi. Bet Vaisiui, vyresniajam sūneliui, dievai kitokį likimą buvo skyrę. Jis pasijuto ant arklio, tvirto kaip meškinas vyro naguose. Kai užpuolikai traukėsi, berniukas klykdamas žiūrėjo į savo namus, nežinodamas, ar dar kada nors teks jam čia sugrižti.

Gal užpuolikai būtų ir pilaite sudeginę, bet ant piliakalnio jau liepsnojo laužas, kurį padegė nubėgęs vienas namiškis. Kai pasigirdo Nevėžio krantu atlekiančių lietuvių raitelių pulkelio taukšėjimas, plėšikai leidosi bėgti, nusinešdami su savim keletą toje apylinkėje pagrobtų vaikų ir grobį, kurį suspėjo pačiupti.

Atėjo rytas. Kaimynai padėjo Germei rantioti lavonus. Jie surado šviedrį perkirsta galva — jis nespėjo šalmo užsidėti. Surado lavonus kitų vyrų ir vergų, bet Vaisiuko tarp negyvųjų nebuvo. Motina suprato:

— Nelaisvėn, nelaisvėn mano sūnelį išsi-tempė... Nubauskite juos, dievai! — verkdamą ir dantimis grieždama kartojo ji.

Daug dienų keliavo Vaisys su savo grobikais. Bet kur jis vyko, visai nežinojo. Jis taip

pat nežinojo, kas tie jį pagrobusieji priešai. Nesuprasdamas jų kalbos, jis tik verkė ir verkė. Ir niekas gal apie jį daugiau nieko nebūtų sužinoję, ar jis gyvas ir kur yra, jeigu ne vienas atsitikimas, apie kurį dar patirsime.

Pilaitėje visa šeimininkė dabar jau buvo Germė ir jos mažutis sūnelis Budrys, vienatinis vyriškis jų ūkyje, be tų kelių išlikusių vergučių.

Germė, kaip ir visos anų laikų lietuvės motinos, jautė, kad jos pareiga auklėti savo sūnelį narsiu, karštu savo žemės, žmonių ir dievų mylėtoju ir gynėju. Didis džiaugsmas ėmė Germę, kai matė, kad jos sūnus auga į stiprų, narsų, didelį vyrą. Dažnai ji minėdavo savo žuvusį vyrą ir apgailėdavo dingusį sūnelį, apie kurio likimą nieko nežinojo. Ji tik galvojo, kad jeigu jis gyvas, tai sunkų vargą neša nelaisvėje. Bet nenumanė, kur jį surasti ir kaip jam padėti ar išsipirkti iš nelaisvės.

III.

Budrys kariautojas

Metai vijosi metus. Germė ėjo senyn, o jos sūnus Budrys augo stipryn. Jis buvo jau toks narsuolis, koku jį galėjo pasididžiuoti prieš visus savo kaimynus. Viskuo jaunas Budrys priminė jai žuvusį vyrą — ir didumu ir narsumu, ir motina į senatvę džiaugėsi savo geruo-

ju narsiu globėju. Dilo širdgėla dėl žuvusio vyro ir dingusio kito sūnaus, ir visas jos džiaugsmas buvo šis patogus, stiprus jaunikaitis.

Ženklas, kurį Budriui jaunystėje paliko brolis, buvo aiškiai matomas — ta iš kaktos į plaukus nueinanti plika švarpa.

Budrys jau turėjo progos dalyvauti karuose čia prieš kardininkus, čia prieš kryžiuočius, kurie kėsinosi lįsti į lietuvių žemes plėšikauti.

Jis vis grįždavo laimingai, parsinešdamas kartais ir gerokai grobio: puikių šarvų, gerų ginklų, visokių padargų. Grįžęs apsakinėdavo motinai, kiek priešų išžudęs, atsikeršydamas už tėvą ir už brolio pagrobimą.

Jaunikaitis dėvėjo gerus šarvus, nešiojo didelį kardą, turėjo smarkų savo išsiaugintą arklių ir buvo gabus panaudoti bet kurį ginklą. O ir jėgą turėjo milžino.

Budriui iš karų grįžtant, motina vis tarytum tikėdavosi: gal jis kur nors suras ir parsives savo brolelį. Ji vis kažką jautė, nors ir žinojo, koks vargas nelaisvėje būti. Bet ji niekaip negalėjo sutikti su tuo, kad Vaisys būtų tarp svetimųjų miręs.

— Ar nesutikai kur Vaisiuko?—ji klausdavo Budrį. — Gal kur išsiklausinėsi, gal reikia išpirkų, tai pasirūpinsim...

— Ne, motin, nieko negirdėjau, nors ir stengiausi sužinoti. Aš net netikiu, kad jis būtų gyvas. Jeigu aš išaugau stipresnis už paprastą vyrą, tai, be abejo, ir jis toks yra ir galėjo pabėgti iš nelaisvės, net pasinaudodamas jėga.

Jis neturėtų būti vergu ir kęsti tokią gėdą.

— Tiesa, vaikeli. Jis galėjo išaugti į toki kaip tu, nes abu būsit panašūs į savo tėvą. Bet neužmiršk, kad jis jaunutis buvo nelaisvėn išvestas. Tai galėjo jį kaip žilvitį palenkti ir išplėsti iš jo jausmus savo kraštui ir supratimą apie jį. Pats jis gal ir nepajėgs susiprasti, kad reikia grįžti, gal reikia, kad jį kas pažadintų, primintų jam jaunystės vietas, tėvynę, paaiškintų, iš kur jis kilęs ir ką grįžęs ras, — gal tik tada ateitų jam noras grįžti. Žinai, jaunų vergų su senesniaisiais nesuleidžia, kad vieni kitiems nieko neišsipasakotų ir nenusakytų kelių, kaip surasti savo gimtinę. Suaugusių, kurie žino kelius, dažniau iš verguvės pargrįžta.

— Bet, motin, mes iki šiol dar nežinom, kur jis yra, ar pas vokiečius, ar pas lenkus. Mūsų vergučiai, kurie supranta užpuolikų kalbas, sako girdėję ir lenkiškus ir vokiškus kelksmus, kada mūsų namuose tāsėsi tarp savęs dėl vertingesnių mūsų daiktų. Taigi ir blogiausia, kad nežinom, kurie jį pagrobė, ar lenkai, ar vokiečiai, — išvedžiojo Budrys.

— Jeigu tu, vaikeli, būtum pradingęs, iš tavo ženkle kaktoje lengva būtų tave atpažinti. Nelaimė Vaisiukui: jis dar kūdikis dingo, tai dabar suaugusio nėra kaip iš išvaizdos atpažinti...

— Taigi, motin, mane galėtų atpažinti, jeigu šalmo ant galvos neturėčiau. Po šalmo esu lygus visiems, ir kas parvestų mane namon, jeigu pats jų neieškočiau? — lyg pavydo

apimtas, atsakė Budrys, kai motina vėl pradėjo dėl dingusio sūnaus sielotis.

Ir taip svarstymai, kad Vaisį būtų galima atrasti ar kad jis sugrįžtų, vis būdavo tik tuščias, nieko nežadęs pasikalbėjimas.

IV

Du priešai

Lietuva gyveno kunigaikščio Liutavaro laikus — tryliktojo šimtmečio pabaigą. Liutavaras, galima sakyti, buvo aušra Lietuvos didžiųjų kunigaikščių eros, kurių valdymas Lietuvoje tęsėsi apie 300 metų. Su juo prasidėjo jungimasis palaidų Lietuvos kunigaikštijų, valstybės žemių plėtimas, kas tiktai po Vytauto ėmė nykti, jau daugiau kaip dviem šimtams metų praėjus.

1291 metais karalius Liutavaras (taip jį kai kurie istorikai vadino) pasiuntė savo sūnų Vytenį su didele kariuomene į lenkų žemę, į Brasčius, ir kas ten įvyks, tai nustebins mus. Lenkija tada, apimta naminių karų suirutės ir pajutusi, kad pagonys lietuviai pradeda veržtis į jų žemes, pasikvietė sau į pagalbą kryžiuočius. Tačiau Vytenis sumušė jungtinę lenkų - kryžiuočių kariuomenę — maža jų tepaspruko iš lietuvių rankų.

Kirto lietuviai pagonys savo atkakliausius

priešus krikščionis, kurie į Lietuvą verždavosi, tariamai siūlydami naują tikėjimą, o iš tikrųjų nešdamiesi tikslą grobti po lietuvių kojom esančią žemę, kurią šie brangino ir mylėjo. Nuo lietuvių rankų krito kryžiuočiai, krito lenkai; degė jų kaimai ir miestai, o jų turtai atitekdavo lietuviams kaip grobis, ir jų žmonės pulkais buvo varomi kaip belaisviai. Lenkams tai buvo baisus metas.

Tame kare tarp jaunų narsių lietuvių matome ir jauną Budrį, bajorą nuo Nevėžio. Krito nuo jo kardo lietuvių priešai, kaip šienas lankoje nuo dalgio. Kiek kartų prieš jį iššoka priešas, tiek tuoj ir krinta žemėn negyvas arba sunkiai sužeistas. Kas dar gyvas, tai skubiai bėgo gelbėtis, jei spėjo. Nors jis ilgai kariavo, daug priešų išžudė, bet kiekvienas pribaugtas priešas jam lyg daugiau jėgų teikė, nes jis kariavo vedamas keršto prieš tuos pačius plėšikus, kurie nužudė jo tėvą ir pagrobė jo brolių, kai jis pats tebebuvo dar tik kūdikis.

Bet štai prie Bzuros upės mūsų narsuolis susitiko lygų su savim vyrą, kuris, nežinia iš kur atsiradęs, stojo prieš jį, toks pat didelio ūgio, toks pat narsus ir sumanus kariautojas, kurio šarvai rodė jį lenką, ne kryžiuotį esant. Kaip Budrys kirto, taip priešas jam atsikirto, prieš jo jėgą parodydamas didelę savo jėgą, prieš jo narsumą ir sumanumą išeidamas su tokiomis pat ypatybėmis. Pyko ir širdo Budrys, kai jam nesisekė su priešu apsidirbti taip lengvai, kaip prieš tai su daugybe kitų, bet nema-

žiau tūžo ir jo priešas. Nors iš kardų kibirkštys
tiško, bet vyras ant arklio laikėsi tvirtai ir vis
kėsinosi sužeisti ar visai nutrenkti tą, kuris, iš
toli atvykęs, ten plėšia ir gynėjus žudo.

Linksta nuo jų kardų kirčių vieno ir kito
sunkūs šarvai, tarška skydai, bet ginklai nuogo
kūno vis niekur nepasiekia, ir du milžinai kau-
jasi už gyvybę ar mirtį taip įtemptai, kad po
jais net žemė linksta, purvas nuo arklių kano-
pų į orą laksto, arkliai putoja, piestu stoja, vos
nesuklumpa.

Jiedu būtų galėję ištisą dieną taip prasi-
kauti, jei Budrys nebūtų truputį pakrypęs. Tuo
pasinaudodamas priešas smogė jam per galvą,
numušdamas šalną. Laimė tik, kad kardas
pataikė šalmo viršūnėn ir pralėkė pro galvą.
Nors smūgis smarkiai sutrenkė galvą, bet ne-
prakirto.

Susvyravo Budrys, svaigulio apimtas pa-
leido iš rankos savo kardą ir nudribo nuo ark-
lio. Nušokęs nuo savo arklio, priešas šoko ant
jo su kardu, reikalaudamas pasiduoti.

Tuo tarpu Budrys pakėlė galvą į užpuoli-
ką. Jo akys aiškiai pamatė Budrio kaktoje
ženklą, kurį jis tuoj atpažino.

— Broli! — sušuko buvęs priešas, nuste-
bindamas Budrį, kuris parblokštas beveik jau-
tė jau mirtį nuo priešo kardo. Tai buvo Vaisys
lenkų šarvuose, su lenkų ginklais ir už lenkus
kovojęs! Jis tuoj nubloškė savo šalną nuo gal-
vos, ir Budrys pamatė jo veidą, labai panašų
į jų tėvo veidą. Vaisiui Budrys taip pat tuoj

priminė jo tėvą. Jei kas nors būtų juos matęs, neabejodamas būtų pripažinęs, kad tai broliai.

Tai čia tiedu broliai susitiko, išsiskyre beveik prieš 20 metų. Susitiko jie karo lauke, kaip atkakliausi priešai, ir laimė, kad vienas jų turėjo jaunystės dienomis iš kito gautą aiškų ženklą, o tai ir padėjo išvengti liūdnesnių šio susitikimo išdavų.

— Vaisys?! — atsipeikėjęs su nuostaba susuko partrenktasis, iš veido atpažinęs savo brolių. Rodos, dabar viskas jau turėjo baigtis geruoju.

Tačiau pažiūrėkim, kas vyksta toliau. Atsipeikėjęs Budrys, nusistebėjęs, kad atsirado brolis, greit užsidegė pykčiu, matydamas jį svetimose plunksnose, ir visu savo narsumu žudantį lietuvius, užuot grįžusį į tėvynę ginti įvairių užpuolikų engiamų savo žmonių. Ne tokį jis tikėjosi susitikti brolių. Galvojo, kad užtiks jį kur nors kaip vergą, prašantį pagalbos ir išpirkti, ir tokį atsiėmęs vesis namon.

— Tu virtai išgama, išdaviku, žudai savo brolius, kovodamas priešų eilėse! — suriko Budrys, griebdamasis kardo ir užsimaudamas šalną ant galvos. — Aš negaliu daugiau tavęs broliu vadinti, nors taip ilgai gailėjaus tavęs! Tu iš pat jaunų dienų ranką prieš mane kėlei, sužeidei mane, ir dabar sutinku tave su prieš mane ir mūsų žmones keliamu ginklu. O prisiekinėjai, kad gelbėsi ir ginsi mane!

— Aš kariauju prieš pagonis už tikėjimą, ir kas drįsta šokti prieš krikščionis, tas, kaip ir

pridera keliantiems ranką prieš Dievo parinktuosius! — atrėžė Vaisys, prisimindamas savo „lenkišką viera“.

Vėl užvirė grumtynės tarp dviejų milžinų: kirtosi brolis su broliu, lyg du šernai, dabar stovį savo kojom ant žemės, ir putojo jų burnos, ir iš kardų kibirkštys vėl tiško.

Augintas Vaisys buvo tarp krikščionių lenkų, iš pat vaikystės jam buvo kalamas naujasis tikėjimas, ir už jį buvo jis prisaikdintas net savo gyvastį padėti. Bet dabar, susikovus su broliu, jo mintys ėmė keistis: pradėjo atbusti jo sąmonė, mintys nuskrido į jaunystės dienas: mažutis Budrys kruvina galva, veidu jam teka kraujas, ir jėgos pradeda jį apleisti. Prisiminė, kaip jiedu kalbėdavosi, žadėdami vienas kitą gelbėti, užtarti, kartu savo tėvynę ginti... Jis kaltas, jis privalo nusileisti...

— Broli... — vėl prabilo Vaisys, kuris dabar buvo Vladislovu vadinamas, ir jau nebandė brolių nužudyti, tik pats gynėsi, norėdamas užvilkinsi laiką ir įtraukti brolių į kalbą: — Paliuk, broleli, leisk man pasiaiškinti ... Aš tave myliu... Laimė, kad pažinau tave iš to ženkle kaktoje, gal dėl to likimas taip lėmė tada tave sužeisti. Dabar gal būčiau nužudęs, jei ne tas ženklas.

Kai Vaisys nuleido ginklą, Budrio kardas pats liovėsi veikęs. Atsileido Budrio pyktis broliui.

— Pasakyk man, broliuk, ar gyvas mūsų tėvelis, gal jis kartu su tavim čia atjojo? Ar

sveika motinėlė? Pasiilgau jūsų, — sakė Vaisys.

— Nejaugi tu nieko nežinai? Tėvelį nužudė tą naktį, kai tave pagrobė. Motinėlė gyva, ačiū dievams, ir nesiliauja tave minėjus ir belaukus sugrižtančio... Grįžkim dabar, pradžiuginsi ją... Mesk lenkus, eiva namon, į Lietuvą, ten tau užteks visko. Tėvynei reikia narsių gynėjų. Nuo to laiko vėl daug kartų priešai buvo mus užpuolę.

Vaisys buvo galvojęs šokti ant savo žirgo ir, numojęs į lenkus, skristi Lietuvos link, kai staiga susigriebė:

— Ak, broleli brangus, negaliu... jau per vėlai...

— Ar vėl tave varžo lenkiškas tikėjimas?

— Ne, ne tikėjimas. Yra didesnė priežastis, kuri mane sulaiko.

— Sakyk, gal pajėgsiu pagelbėti, ir grįžkim! — sielojosi Budrys.

— Aš esu vedęs, turiu žmoną ir sūnelį, už juos kariauju, juos ginti turiu... Skirkimės, broliuk, aš vyksiu gilyn Lenkijon, prižadėdamas tau niekad Lietuvos nepulti, su lietuviais nekariauti... Toks man Dievo lėmimas... Grįžk vienas, užmiršk mane, pasakyk motinėlei, kad girdėjai apie mane, bet manęs jau gyvo nėra, pasakyk... — Šitaip kalbančiam Vaisiui iš akių ašaros biro.

— Ne, broli, vardan senos mūsų motinos ir savo tėvynės gerovės nepaliksiu tavęs tarp svetimų. Lietuvai perdaug esi reikalingas. Ke-

liaukim į tavo namus, paimsim tavo žmoną ir kūdikį ir trauksim į Lietuvą.

— Ne, taip negalima, tu negali kartu su manim vykti, gali pakliūti. Grįžk vienas.

— Ar ji lenkė? — susirūpino Budrys.

— Be abejo, kas kita ji galėtų būti! Mes čia nieko kita ir nežinom, tik tą vieną kalbą vartojam.

— Tai palik ją, ir grįžkim Lietuvon!

— Negaliu, atsisakau. Perdaug ją ir kūdikį myliu, be jų ir pats gyventi nenorėčiau...

— Argi tu nori atsikalbėti ir negrįžti savo kraštan? Ar pasirinksi likti lenkų vergu?

— Nekaltink už tai manęs, broliuk. Jaunutį mane pagrobė ir padarė, kokio jie norėjo. Čia augau, čia savo kalbą užmiršau ir svetimą išmokau; čia savo žmoną susitikau, pamilom vienas kitą, vedžiau. Jei ne tu dabar, niekad nebūčiau prisiminęs, kad esu lietuvis. Aš net kariavau prieš juos... Čia esu laisvas, visi jauni imtiniai apkrikštijami, laisvais padaromi ir išmokomi kariauti. Davė man sklypą žemės, gyvenam...

— Argi nenorėtum pralinksminti mūsų motinėls, kuri tave nepaliaujamai mini ir laukia grįžtančio?.. Keliaukim namon!

— Broliuk, — linksmi prabilo Vaisys, — aš apsisprendžiau grįžti, bet būtinai pasiimsiu savo šeimą. Nenorėk atplėšti manęs nuo mano viso gyvenimo džiaugsmo. Aš jiems labai reikalingas, ką veiktų likę vienudu be manęs?...

— Tai pasiimk ją, bet grįžtam, užteks na-

mie vietos ir duonos visiems, pats gerai žinai. Bet ar nemeluoja žadėdamas grįžti? Gal tik išsisukinėji, aš pasišalinsiu, ir tu dingsi mums ant visados!

— Prisiekiu Dievu, kad tiesą sakau!

— Prisiek Perkūnu, tada tikėsiu! — stipriai pasakė Budrys.

Vaisys sudrebėjo. Stovėjo, galvą nulenkęs, ir, lūpą kramtydamas, galvojo. Tvirtai spausdamas kardo rankeną, kardu žemę raižė, svarstydamas, kaip apsispręsti. Juk jam tiek daug buvo prikalbėta prieš pagonis, prieš jų dievus! Argi?!

— Prisiekiu dievu Perkūnu! — prabilo Vaisys, reikšdamas tvirtą pasiryžimą grįžti tėvynei.—Grįšiu, būtinai grįšiu! Parjojęs pasakyk tai motinėlei, ir laukit mūsų. Bet dabar skirkimės.

— Bet atmink, broliuk, jei dabar mane apvilsi, kada kitą kartą kur susitiksime?..

Jau lenkai buvo išblaškyti. Lietuviai džiaugėsi savo visiška pergale. Maža krikščionių tame mūšyje gyvų liko. Budrys šoko ant arklio ir leidosi prie savųjų.

Vaisys grįžo į savo namus. Keletą dienų jojo ir turėjo pakankamai laiko viskam pergalvoti. Išsiskyręs su broliu, jausdamasis pririštas prie lenkų jam įkaltojo tikėjimo ir šeimos, svarstė dabar, ar grįžti, ar ne ir ar pasakyti savo žmonai, ką buvo susitikęs.

V.

Gimtoji padangė

Paverstas lenku, kaip iš pirmųjų dienų ji parsigabėnę lenkai pasistengė padaryti, Vaisys, suaugęs į vyrą, visai negalvojo, kokios kilmės jis buvo ir ar reikia kur kitur vykti, nors mažas būdamas nelaisvėje kelis kartus apie tai ir pagalvojo. Laikui atėjus, dalyvaudavo karuose ir prieš pačius savo brolius lietuvius, bet jam niekad į galvą neatėjo, kad Lietuva būtų jo gimtinis kraštas, kad jis iš ten buvo išvogtas. Karas ir grobis visus viliojo, tai taip pat ir jį.

Karo grobis buvo tų laikų žmonėms didelė nauda.

Sugrįžęs pas žmoną ir kūdikį, Vaisys buvo labai suaudrintas. Tai pastebėjusi, žmona nerimaudama klausinėjo:

— Sakyk, brangusis, kas yra, kodėl tu toks susigraužęs ir nesavas?

— Iš kur čia gali ramus būti: nuolatiniai vaidai visoje šalyje, o dar pagonys mus sumušė! Nebus čia gera, ir geram žmogui gyvenimas pasunkės. Kad taip mes persikeltume į Lietuvą...

— Ką kalbi! Juk lietuviai pagonys! Saugok, Dieve! Pražūsime tarp jų amžinai.

— Gal nepražūsime... Sako, ir ten jau krikščionių atsiranda, ir ramiai gyvenančių niekas nekliudo...

— Tavo valia, brangusis, tik aš pagonių bijau...

— Nebijok. Mokėjau tave čia globoti, mokėsiu ir ten apsirūpinti. Gal ramesnį gyvenimą susikursim.

Budrys grįžo iš lenkų žemė su daug grobio pas motiną su linksma žinia. Bet gaila pasakyti, kad tą žinią prisivertė nusišlepti. Kas iš to, kad pasakys apie Vaisio pažadą grįžti, jeigu jis savo žodžio neišlaikys arba jei ir norėdamas negalės iš lenkų ištrūkti! Kam motinai bergždžiai širdį skaudinti... Brangus jai Budrys, bet brangesnis būtų Vaisys, jei išgirstų, kad jis gyvas, o jam negrįžtant, ji kankintusi laukdama iki savo gyvenimo pabaigos...

Taigi grįžęs Budrys pasiryžo sielos skausmą kęsti ir tylėjo apie Vaisį. Vaikščiodamas lyg pamišęs, motinai tokiu elgesiu kėlė rūpestį.

Dažnai jis žvalgydavosi Nevėžio pakraščiu, ar kas neparjoja. Iš tolo pažintų, nes turi grįžti vyras, moteriškė ir kūdikis. Eidavo ir į piliakalnį, norėdamas pamatyti iš aukštumos toliausia kiek akys neša — toks buvo jo laukimas ir kankinimasis.

Slinko dienos, slinko savaitės, tačiau laukimas buvo ne bergždžias.

Vieną gražią saulėtą dieną Nevėžio pakrantės kelyje pasirodė dulkių debesėlis. Budrys įžiūrėjo raitelį greta vieno arklio traukia-

mo vežimo. Jie artėjo pilaitės linkui. Tai tikrai buvo Vaisys, grįžtas su savo šeima namo Budrio nusakytuoju keliu. Ne tiek ilgai jiems truko, kol išsirengė, kiek pati kelionė. Iš Lenkijos jie vyko aplinkiniais keliais, nes stengėsi ir mantos šiek tiek pasiimti. Taigi ne veltui Budrys taip ilgai laukė.

— Brangus mano vyre, — prabilo vežime sėdinti Vaisio žmona, ant kelių laikiusi savo kūdikį, — šios vietos man kažkaip pažįstamos, lyg matytos. Rodos, lyg aš čia kažkada esu buvusi...

Moteriškė nustebusi plačiom akim dairėsi, artėdama į savo vyro tėviškę. Ji gerte gėrė vaizdus.

— Ką tu čia! Panašių paupių daug yra. Gal tau taip tik atrodo, — nukirto ją Vaisys. — Aš tai tikrai čia buvau, aš čia gimęs ir augęs. Ten, ana, jau matyt mano motinos namai. Mano tėvą lenkai nužudė, jie mane mažą iš čia pagrobė ir padarė krikščioniu ir lenku. Andai kare prie Bzuros susitikau savo brolių, kuris atžiebė manyje lietuvišką ugnelę ir prikalbino grįžti... Tai, va, ta paslaptis, kad mes keliamės į Lietuvą gyventi. Mes keliaujam į mano tėviškę, todėl būk linksma, mano brangioji, — užbaigė dabar Vaisys, atidengęs žmonai jų ilgą kelionės tikslą.

— Į tavo tėviškę? Tai tu ne lenkas?! Tu iš čia buvai išvogtas? Tai tu grįžti namon?!.. Jaučiuos laiminga, nes čia tikrai ramiai gyvensim, nereikės blaškytis. Bet paklausk tu ma-

nęs: artėjant į tavo tėviškę, aš vis labiau prisimenu šias vietas, nors vis lyg sapne. Kažkaip prisimenu, kad ir mane, mažutę mergaitę, vieną naktį pagrobė svetimi, užpuolę mūsų namus. Kur aš pakliuvau — pati nežinojau. Rodos, ir kitą kalbą mokėjau. Jei tą kalbą išgirsčiau, tai kai ką prisiminčiau. O jeigu iš čia esu kilusi, tai tą kalbą tuoj išmoksiu.

— Tai ar tu, mano brangi, taip pat būtum lietuvaitė? Ir tavo čia tėviškė? Garbė Perkūnui, kad ne lenkę parsivedu ir mūsų sūnelis yra tikro lietuviško kraujo! Daug linksmiau priims tave mano namiškiai.

Tikrai taip ir buvo: Vaisio žmona buvo gretimo kaimo bajoro duktė. To pat užpuolimo metu pagrobta, tada apie šešerių metų mergaitė, taip pat buvo užauginta lenkuose. Išaugę atskirai nuo vienas kito, jie susipažino ir sukūrė šeimą.

Dar jiedu gal būtų ir toliau tą reikalą aišinęsi, bet staiga moteris suklykė:

— Žiūrėk, ar ne užpuolikai atjoja?

— Nenusigąsk, tai mano brolis su namiškiais atjoja mūsų pasitikti.

Vaisys smarkiau paspaudė savo arklių, nes Budrys, nebeišlaikydamas laukimo vilčių, skubėjo įsitikinti, ar iš tiesų parjoja tie, kurių jis taip laukė. Neapsakomas džiaugsmas apėmė brolius, susitinkant vėl savo tėvynės pievose.

Skubėjo jiedu į pilaitę, pas motiną, kuri dar nieko nenujautė, o kai pamatė į kiemą įsu-

kančius nelauktus svečius, tai tik žiūrėjo sumišusi.

— Motinėle, tai Vaisys grįžo! — atbėgęs prie motinos, Budrys paėmė vesti ją prie Vaisio, o paskiau, prišokęs prie brolio, norėjo ji tiesiog meste numesti į motinos glėbį.

Išplėtusi akis, motina valandėlę žiūrėjo, bet nedaug tereikėjo atpažinti sūnui, nes Vaisys buvo labai panašus į Budrį.

— Sūneli! Dievai sugrąžina mums tave! — sušuko pravirkdama motina.

Vaisys griebė motiną į glėbį, ir abudu jie ašarodami džiaugėsi.

— Iš kur grįžai, vaikeli? Kodėl taip ilgai neparėjai?..

— Iš lenkų, motinėle... Ten jie mane laikė ir saugojo. Net nežinojau ir kur grįžti, nes nežinojau, iš kur esu kilęs. Karo lauke susitikau su Budriu ir atpažinau jį iš ženklo kaktoje. Jis atžiebė manyje lietuviybės ugnelę, kuri buvo visai užgesinta, ir aš panorėjau grįžti savo gimtinėn ir gyventi su savo žmonėmis.

Motina tada pažvelgė į Budrį stebėdamasi, kodėl gi jis, grįžęs iš karo, nieko jai nesakė. Budrys girdėjo, ką brolis sakė motinai, bet triūsėsi sau apie jaunąją moteriškę — brolio žmoną ir jos kūdikį. Motina pažvelgė į tą moteriškę, o imdama baimingai Vaisio ranką, paklausė:

— Tai tavo žmona? Ar ji lenkė?.. Ar tu mums lenkę parvedei?..

— Ne, motin, ji yra lietuvaitė! — vesda-

mas motiną prie jos, kalbėjo Vaisys. — Ir ji, kaip ir aš, tą pat užpuolimo naktį buvo pagrobta ir lenkuose išaugo. Mudu atsitiktinai susipažinom. Grįždama ji prisiminė šias vietas.

— A, tai bus Vaibutų dukrelė Danutė! Su tavim kartu apraudojom ir ją. Visai panaši į savo motiną. Ar dar moki lietuviškai kalbėti? — džiugiai ji puolėsi prie savo marčios ir tuoj paėmė iš jos rankų kūdikį, kad keleivei lengviau būtų ir kad ji pati galėtų pasidžiaugti berniuku. Danutė suprato, ko jos klausia, bet lietuviškai atsakyti negalėjo.

Šeimininkė surikiavo visus namiškius svečių globoti, o Budrys, patyręs, kad jo brolio žmona yra lietuvaitė, nepaprastai nudžiugo. Neužsikrės jų tėviškė nekenčiamu svetimu gaivalu...

Šviedrių pilaitėje kilo džiaugsmo sąmyšis. Tuoju buvo parkviesta ir Vaibutienė. Ir ji jau buvo našlė, vyras ir sūnus prieš kelis metus žuvo kovose su kryžiuočiais. Vaibutienė tuoj atpažino savo dukrelę, ir ją apėmė toks džiaugsmas, koks tik gali kilti, kad taip netikėtai atsirado kūdikis. Dar labiau ji džiaugėsi patyrusi, kad Vaisys yra jos žentas, kuriam atitenka visas jos turtas, nes ji daugiau vaikų neturėjo.

— Danute mano! — glamonėdama, ašarodama ir bučiuodama dukterį kalbėjo motina. — Laiminga aš, kad sulaukiau tavęs, laiminga, kad tu gavai tokį šaunų vyrą... Tai jūsų kūdikis? Berniukas ar mergaitė?

— Berniukas, mama, mūsų sūnelis. Dabar lietuvišką vardą turėsime jam duoti, — pridėjo arti stovėjęs Vaisys.

Abi motinos dėkojo dievams už šią laimingą dieną — už jų vaikų gražinimą. Abu broliai džiaugėsi vienas kitu, prisimindami jaunystės dienas, piliakalnyje pramuštą galvą ir tą mūšį Lenkijoje, kuriame jie surado vienas kitą. Ir kitos dvi sielos — Danutė ir jos sūnelis — kvėpavo tyru, maloniu Lietuvos oru ir džiaugėsi savo nauju gyvenimu.

— Motin! — prabilo garsiai Budrys, norėdamas atkreipti visų dėmesį, — ar atsimeni, kai aš gavau šį ženklą kakte? Vaisiukas tada pramušė man galvą piliakalnyje ir tik dėl to surado savo tėvynę!

— O judu man tada melavot... Gal taip buvo dievų lemta, kad judu susipeštumėt, nes, tikriausia, be ženklo nebūtumėte galėję vienas kito atpažinti svetimame krašte.

Savo sūneliui Vaisys naują vardą davė: Gaubys.

Kitapus Nevėžio, toli už piliakalnio, leidosi saulė, linksma, graži, lyg žinodama, kad rytoj užtekėjusi ras dviejų kaimynų bajorų ūkiuose prasidėjusį naują, jaukų gyvenimą, kokio nematė nuo ano baisaus vokiečių ir lenkų užpuolimo.

KAUKIŲ BALIUS

Dviejų veiksmų komedija

Veikia asmenys

Eika — turtingas verslininkas (Kaukių baliuje
— Pajacas)

Eikienė — Elvyra — Eikio žmona (Baliuje —
Carmen)

Tosė — Eikų duktė (Baliuje — Fėja)

Baltis — Eikos verslo dalininkas (Baliuje —
Domino)

Baltienė — jo žmona (Baliuje — Carmen)

Mirga — Balčių duktė (Baliuje — Havajietė)

Gurgulis — viengungis (Baliuje — Gaidys)

Rožė — turtinga našlė (Baliuje — Japonė)

Juozapėlis — šlavėjas (Baliuje — Gaspadorius)

Vėjūnas — Eikos sekretorius (Baliuje — Me-
fisto)

Rimas — dailininkas (Baliuje — Jūreivis)

Gyvenimo kaukė — deklamacinis personažas.

* *

Pirmas veiksmas vyksta Eikos verslo raštinėje. Bent dvejios durys. Vėjūno rašomasis stalas. Gali būti dar stalas, kėdės. Raštinės nuotaika. Antras veiksmas vyksta kaukių baliaus patalpose. Kai kurios baliaus rengimo detalės. Šiame veiksmo aktoriai keičiasi pavieniui ar grupėmis, vis išeidami iš scenos gilumos, kur vyksta balius. Scena yra lyg salės foje ar kampas, kur įžengia pasikeisti keliais sakiniais arba slapčia sueiti. Būtina nuotaikinga baliaus muzika pasikalbėjimų fone. Veiksmas turi eiti operetinėje nuotaikoje.

I VEIKSMAS

I scena

Ieina Vėjūnas ir Mirga

VĖJŪNAS: Taip, Mirga, tuoj ateis čia Rimas,
atneš paletę ir dažus,
ir meno polėkis gražus
uždės šiai biznio vietai grimą...
Ir šitos sienos, šitas stalas
taps drobėj rojaus kampeliu.
O tarpe rojaus to gėlių
tu būsi grožio karalaitė.
Tu būsi grožio idealas.
Tu būsi nuostabi dievaitė,
kuri šioj žemėj pasiklydo.
Prieš tavo portretą mergaitės
sprogs iš pagiežos ir pavydo.

MIRGA: Kaip man gaivu pozuoti Rimui!
Ir jausmai keisti... ir jaukūs.
Tartum... švelniai kutenti ima,
tartum jis... glosto mano plaukus.

VĖJŪNAS: Pozuot dar maža, reik laimėti.
Gi meilė myli aktyvumą.

MIRGA: Neversk manęs, Vėjūnai, spėti.
Aš mėgstu posaky aiškumą.

VĖJŪNAS: Matai, tas Rimas neturtingas,
kuklus, tykus ir nekalbus.
Bijos net žvilgtert rizikingai.
Ir... šilto ryšio čia nebus.
Išpieš tavo portretą už čekį
Ir tars „sudiev“, ir vėl palieki

praradus pažintį su daile,
praradus įžangą į meilę.

MIRGA: Net šiurpuliai supurtė kūną.
Negąsdinki manęs, Vėjūnai.
Juk tu žinai... aš... mėgstu Rimą.
Tad... tu patark, duok patarimą.

VĖJŪNAS: Čia neužtenka tik pozuoti
ir skęst svajingoj užmaršty.
Juk vyrus reikia atakuoti
ir imti juos, kol jie karšti.
Žvilgsnis, kojytė, šypsena —
ir griuvo vyriška tvirtovė.
Ir tars jis tau: tu viena,
tu mano meilė amžina.
O tu... šypsaisi į rankovę.

MIRGA: Tai sudėtinga procedūra.
Iš kur gi galima žinoti,
kad kyla jo temperatūra
ir laikas vyrą atakuoti?

VĖJŪNAS: Kai veidas jo paliks toks kvailas,
kad net žiūrėti būtų gaila,
tai pirmas ženklas į puolimą.
Ir... buvo Rimas, nėra Rimo.
Toks mano, Mirga, patarimas.

MIRGA (svarstydamą): Vyrus reikia atakuoti...
ti...

Ir aš imu raudonuoti,
vos drįsdama tai pagalvoti.

VĖJŪNAS (sau): Jei ima ji raudonuoti,
reik kuo storiau pasipudruoti.

MIRGA: O, koks svaigus tas meilės vynas!

VĖJŪNAS (sau): Tiktai gyvenimo rutina.

MIRGA: Kiek čia svajonių, kiek lyrizmo!

VĖJŪNAS (sau): Šiek tiek kvailumo ir cinizmo.

MIRGA: Kokia tu, meile, visagalė!

VĖJŪNAS (sau): Taip įsikliapinus mergelė.

MIRGA (Vėjūnui): Netrukus grįšiu čion, Vėjūnai,

klastinga, tartum Kleopatra:

kai meilė apsvaigina kūną,

visas gyvenimas — teatras.

VĖJŪNAS (sau): Te ji sutvarko tą perkūną,

tą Rimą, dailininką — latrą.

MIRGA (ryžtingai išeina).

2 scena

VĖJŪNAS: Nejau visos mano dienos

trūnys šios raštinės šešėly,

ir, tartum narvas, šitos sienos

užstos plačių padangių mėlį?

Skambiam varde, varde Vėjūno,

sukrauta daugel sūkurių.

Iškilt į turčius, į galiūnus,

ties daug narsių vilčių turiu.

Ar tango, valsas, ar watusi,

ar rumba, mamba, arba swing —

Vėjūnai, niekur nepražūsi,

Vėjūnai, moteris tik rink!

Iš jų viena ateik, o Tose, —

tave pajust greta svaigu:

tave jaunystės grožis juosia

ant sosto tėvo pinigų!
Ir tegu Rimas ima Mirgą.
Tegu jis džiaugiasi ta spirga.
Bus Tosė mano, ir gana!
Dar priedui: kraičio dovana!

3 scena

GURGULIS (įeina): Sveiks, Vėjūnai! Sveiks,
ponuli!

VĖJŪNAS: Pagarba jums, pons Gurguli.

GURGULIS: Noriu malonės, pokštą ir triuką:
į kaukių baliuką
nupirkt bilietuką.

VĖJŪNAS: Gausit, gausit, bus balius gražus.
Jūsų investmentas čia nepražus.
Visa visuomenė sueis ir paūš.
Rengiamas balius šaunus ir gražus.

GURGULIS: Jeigu investmentas, duok bilietu
du.

Palauk, duok vieną, turiu apsvarstyti.

VĖJŪNAS: Argi už du sumokėt jums skaudu?
Pakvieskit prie stalo gražuolę mergytę.

GURGULIS: Aš rimtas viengungis. Mergaičių
problema,

mielas Vėjūnai, visai ne į temą.

Kad tu tik suprastum, ištarti man tenka:

einu aš į balių, tarytum į banką.

Pinigą čia, kaip matai, investuoju.

Laukiu pelno, lyg biržos herojus.

VĒJŪNAS: Štai du bilietukai, du baliaus ro-
mansai.

Tik man nesuvokti, prie ko čia finansai?

GURGULIS: Matai, drauguž, aš nežinau,
ar bus tas bilietas našus.

Juk jei aš pinigā kam svaīdau —
turiu būt tikras — jis nežus.

Sakyk, bičiuli, ar ī baliu
ateis ta... Rožē, ta našlelē?

Prie duru, būk tai, jā sutiksiu.

Tuoju ir fundau jai iėjimā.

O moterys, kad ir pastriksi,
kiekviena fundā noriai ima.

Ar bus ta Rožē maskarade?

VĒJŪNAS: Tikrai žinau, jīnai ateis
visam brandžios moters parade:

žebenkštīes kailis ant pečiū

jā siaus lyg debesiū plačiu.

Blizgēs žiedai melsvais žaibais.

Lūpytēs juoksis, akys kais.

Jī bus puiki per maskaradā,
atšventus penktajā dekadā.

GURGULIS: Dekados man nēra problema.

Dekados, broļ, ir ne ī temā.

Galiu pamilt aš gaivalingai...

Tik būt tikram, kad jī turtinga.

VĒJŪNAS: Protingam taip galvoti dera.

Užtat galiu tave pagirt.

Jos senis kažkur valdē barā.

Ir spėjo, kada reik, numirt.

Dabar jīnai ant aukšto sosto.

Tas sostas — dolerių maišai.
Tas sostas taip svajones glosto,
kad svaiguly susimaišai,
kad jai metelių ir maišai!

GURGULIS: Kas metai moteriai, jei turtas
ją puošia angelo sparnais!
Mylėsiu ją, tartum užburtas,
visa širdim, visais jausmais!

VĖJŪNAS (sau): Tikrai, pamirsi ir balvoną,
jeigu jis turi milijoną.

GURGULIS; Aš noriu ją sutikti baliuj,
susipažint, pakviest polkutei.

VĖJŪNAS: Turiu išpėt tave, berneli,
kad šokis tai kova už būtį.

Tik šoky tu pajusi grožį
penkių dekadų savo Rožės.
Mirgės tau jos žiedų žaibai —
skambės orkestre pinigai.
Tik būk žavus ir neuždusęs
per twistą, swingą ir watusį.

GURGULIS: Tu mane gąsdini, Vėjūnai.
Kaip nuomaru nesirgęs kūnas
išries visas figūras swingo,
lyg akrobatas vidur ringo?

VĖJŪNAS: Našliukės vyru tu nebūsi,
neapsvaiginęs jos watusy.
Aš tarsiu čia tau tiesą pliką,
savaime aišku, ne už dyką,
laimėsi Rožės prielankumą
tiktai per šokių modernumą.

GURGULIS: Štai širdį tau visai atvožiu —
aš moku nuošimčius už Rožę.

Tebūnie tavo pardavimas.
Tebūnie mano nupirkimas.
Parodyk man tą tikrą kelią,
kaip eit per šokius tuos prie Rožės
VĖJŪNAS: Kaip kurti porą idealią,
kur pinigėlis tikras grožis!
(Vėjūnas įjungia fonografą. Šokio muzika. Vėjūnas moko Gurgulį. Pasikeitimas sakiniais griežtai į šokio taktą)
VĖJŪNAS: Viens du... Viens du...
GURGULIS: Liemuo kaip stagaras.
VĖJŪNAS: Viens du... Viens du... ir pulti turi.
GURGULIS: Aš puolu, puolu, kaip į pragarą.
VĖJŪNAS: Viens du... Viens du... trys, keturi.
(Naujas įsisiūbavimas šokiui)
VĖJŪNAS: Viens du... Viens du...
GURGULIS: Galvoj lyg švyti kas.
VĖJŪNAS: Viens du... viens du... ir sukt turi.
GURGULIS: Suku, suku, kaip paralitikas.
VĖJŪNAS: Viens du... viens du... trys keturi.
(Gurgulis visai išsenka akrobatinio šokio figūrose)

4 scena

(Įeina Eika ir Eikienė)
EIKA: Bravo, bravissimo! Atrodo, kad mūsų balius jau prasidėjo.
EIKIENĖ: Ponai, kur gi jūsų kaukės?
VĖJŪNAS: Viskas jau parengta, pone Eika. Viskas jau sutvarkyta.

EIKA (žmonai): Vėjūnas yra tikras genijus.

VĖJŪNAS: Ir bufetas. Ir orkestras. Ir gėlės. Viskas užsakyta.

EIKA: Vėjūnas yra tikras genijus.

EIKIENĖ: Ir kaukės užsakytos?

VĖJŪNAS: Ne, ponია Eikiene, čia yra neigiamas atsakymas. Kaukės yra absoliuti paslaptis.

EIKA (žmonai): Kokią kaukę tu užsidėsi, brangioji?

EIKIENĖ: (graso pirštu): Absoliuti paslaptis.

EIKA: Netgi ir vyrui? Savam, mylimam vyrui?

EIKIENĖ: Visam pasauliui, įskaitant ir mylimą vyrą.

EIKA: Iš tikrųjų, ponai, nepaprastas sumanymas! Taip susislėpti po kaukėmis, kad vyras neatrastų žmonos, o žmona vyro. Juk tai tartum naujas ir pasakiškas pasaulis.

VĖJŪNAS: Čia ir glūdi visos rytdienos kaukių baltiausias genialumas. Turiu pridurti, kad tai jūsu, pone Eika, mintis.

EIKA: Tai tu, Vėjūnai, esi genijus.

EIKIENĖ: Ir aš tos pat nuomonės, pone Vėjūnai.

VĖJŪNAS: Visad atsidavęs ponams Eikoms.

EIKIENĖ: Aišku, ir ponas Gurgulis susidomėjęs baliumi?

GURGULIS: Treptelėsime rytoj, ponai, kad tik puspadžiai neatšoktų.

EIKIENĖ: Jūs, matau, jau pradėdate šiandieną.

GURGULIS: Tai mažytis, bet reikšmingas bandymas.

EIKA (žmonai): Treptelėsime ir mudu, brangioji.

EIKIENĖ (pataikūniškai): Visas gyvenimas ištisas balius,

kai mylimas vyras greta.

EIKA (taip pat į toną): Aš mylimai žmonai skiriu savo dalią —

ir laimę, ir turtą, ir visą save.

EIKA ir EIKIENĖ (kartu): Likimas mums didelę laimę surado

mylėti viens kitą triukšme maskarado.

VĖJŪNAS (į publiką): Triukšme maskarado likimas po kauke.

GURGULIS (į publiką): Triukšme maskarado ieškosiu našlės.

VĖJŪNAS (į publiką): O, Tose, būk mano, sva-ja tamsiaplauke!

GURGULIS (į publiką): Tikėjimas laime man našlę laimės!

EIKA: Myliu tave, mano brangioji Elvyra.

EIKIENĖ: Myliu savo mylimą, mylimą vyrą.

EIKA ir EIKIENĖ (kartu): Mes vienas kitam atviri akyse;

mes vienas kitam mylimi širdyse!

VĖJŪNAS (sau): Maskaradinis pavėsis

ties išdykusiais vaikais —

kamščiai šaudys, vynas liesis,

ir po kaukėm akys kais.

GURGULIS: Ir ateis turtuolė Rožė su brangiais, kvapniais šilkais.

Jos turtų skaitlinių grožy
kas iš mūsų neapsvaigs?

EIKA: Tad, ponai, išvakarėse baliaus
kviečiu prie mūsų mažo stalo.

EIKIENĖ: Ir kava dar neatšalo.

Kviečiu prie mūsų mažo stalo.

GURGULIS: Kaukių baliaus įvadukui
po mažiuką, po stikliuką.

(Jiems išeinant į kitą patalpą, duris pradaręs juos išeinančius seka Juozapėlis ir laukia scenos ištuštėjant. Tada jis įeina, šluota nešinas).

5 scena

JUOZAPĖLIS: Vis tie nebaigiami vargai! —
pašluoki čia, pašluok tenai.

Vis dulkės, dulkės amžinai...

Žmogau, juk dulkė tu esi;

čia tu puties, čia neb'esi.

Žmogau, tik dulkė tu esi.

Į šauniausiąją puotą

ateitis mirtis su savo šluota.

Žmogau, tu čia aukštai puties —

pavirsi dulke po piūties,

kai kojos tiesiai nebstovės.

VĖJŪNAS (tik duris pradaręs): Po mano kėde
ir ant stalo

apkrito dulkės ir prišalo.

Šlavėjau, šluotą pašokdink.

Gera, šlavėjau, išvalyk. (Užtrenkia duris)

JUOZAPĖLIS: Pašluok čionai, pašluok tenai.
Ir šluok ir dulkink amžinai.
Tas nenurimstantis Vėjūnas:
Pavirs į dulkes tavo kūnas.

6 scena

RIMAS (įeina): Ar buvo čia Tosė?

JUOZAPĖLIS: Nemačiau.

RIMAS (sau): Turiu ją sutikti būtiniausiai.
(Juozapėliui)

Jeigu Tosė ateis čia, pasakyk jai, kad Rimas jos ieškojo ir kad nori aptarti labai, labai, labai svarbų reikalą.

JUOZAPĖLIS (juokiasi): Koks reikalas vaikinui

sutikt merginą?

Ar poteries kartu kalbėti?

Ar ... į akis pasižiūrėti,

ištarti žodį viens ant vieno.

Sena, kaip sviets, vaikelį, ta naujiena.

RIMAS: O vis dėlto tark jai, kad buvau čia.

Kad ją norėjau sutikti ir pasikalbėti.

Sakyk, ar čia nebuvo ir Baltytė?

JUOZAPĖLIS: Baltytė? Mirga?

Tai jai irgi

pranešti kažin ką turi?

Dviejų zuikučių vienu šūviu šauti negali.

RIMAS (pasisukęs išeiti): Būk sveikas, aš surasiu Tose.
O ten, kur nedera, nekiški nosies. (Išeina)

7 scena

JUOZAPĖLIS: Mandrumas didelis to jauno —
jam patari, o jis atšauna.
Susensi, dulke pavirsi,
nors mandras šiandien ir esi. (Šluoja prie
Vėjūno stalo)

Ir tas nenuorama Vėjūnas,
visos šios raštinės galiūnas,
pavirs į dulkes jojo kūnas.
Tik šluok, tik Juozapai, tik šluok...
O tu dieneles paskaičiuok —
ateis jinaį su tikra šluota,
nušluos vargus, nušluos ir puotą.

8 scena

BALTIS (įeina, jis išgėręs) (Po jo įžengia Baltienė)

BALTIS: Šluoji, Juozapai?

JUOZAPĖLIS: Šluoju. Ką darysi nešlavęs?

BALTIS: Reiškia, šluoji?

JUOZAPĖLIS: Reiškia, šluoju.

BALTIENĖ: Matai gi, kad žmogus šluoja.
Reiškia, šluoja.

Ir tegu šluoja.

BALTIS: O tu nešluok, Juozapai. Nešluok ir tiek

JUOZAPĖLIS: Jeigu aš nešluosiu, mane iššluos.

BALTIS: O, sukilimas! Išmesk šluotą pro langą. Dargi pelenų ant Vėjūno stalo pridrėbk.

JUOZAPĖLIS: O kam?

BALTIS: O tam, kad sukilimas. Vėjūnui reikia karūną nuimti. Per daug jis Eikai pataikauja. Per daug jis Eikienei padlaižiauja. Per daug jis išsijuosęs kiekvieną žmogų vedžioti už nosies.

BALTIENĖ: Matai, kad žmogus šluoja, tegu šluoja. Ar Eikos čia nebuvo?

JUOZAPĖLIS: Anam kambary su Gurguliu gurkšnoja.

BALTIENĖ (vyrui): Eiva pas juos.

BALTIS (žmonai): Sakyk, tuoj ateisiu (Baltienei išėjus). O sukilimas, Juozapai, ir tiek! (Išpila šiukšlių dėžutės turinį ant Vėjūno stalo)

JUOZAPĖLIS: Vai, ponas Balti, už tai mane iššluos iš darbo.

BALTIS: Ne tu tai padarei. Aš tai padariau. Ar aš nesu raštinės galiūnas? Aš įsakymus duodu. Ir palik taip, nevalytą. Norėjau mėslavežio ant stalo, ir padariau.

JUOZAPĖLIS: Jūsų valia, ponas Balti.

BALTIS: Ir ponu manęs nešauk. Ne ponas aš. Dvaruose neaugau.

Mėslavežio metu kadaise, Lietuvoj,

ant šakių mėslą vėriau. Ir toluoj mels-
voje
regiu save, sušilusį, suprakaituotą vyrą,
basakojį, nuoširdų ir tyrą.
Netoks esu dabar
ant pilvo taukų prikrovęs,
o banko sąskaitoj skaitlinių susikrovęs.
(dainuoja) Šalta rasa,
o ji basa.

Ir koks jos blauzdų spindesys.
Krūtinėj sprogsta ir širdis...

JUOZAPĖLIS: Seni laikai, ponas... ee... Balti.
Nebesugrįš.

BALTIS: Ar ir tu, Juozapai, prisimeni juos?

JUOZAPĖLIS: Nepamiršiu. Kaip paveikslai
stovi prieš akis. Kad surūgtum, nepamir-
šiu. Ne šluotą, dalgiakotį Juozapas valdė.
Išdidžiai, kaip geram bernui dera. Pradal-
gės šniokšdamos gula, o tu eini su dal-
giu mirštančių žolių kvape. Dalgio ašme-
nys — čykšt, čykšt.

Gėlytės tarp žolių po dalgiu klusniai svy-
ra... Ten kvepiančio šieno vežimus, o čia
dulkių dėžes sukraunu. Toks mano gyve-
nimas.

BALTIS: Čia, Juozapai, ant tūkstantinių ma-
trasų negalime užmigti, o ten, naktigonėj,
po dulkina gūnia kaip užmušti miegojo-
me.

JUOZAPĖLIS: Po gūnia miegas saldus, kaip
mamos vygėj. O lakštingala (imituoja

švilpdamas) važiuok, važiuok, kinkyk,
kinkyk (švilpauja) Rojus!

VĖJŪNAS (pradaręs duris): Visi kviečia poną
Baltį. (Uždaro duris)

BALTIS (Juozapėliui): Čia žmona auksinius
čiaupus voniai užsakė, o ten iš varlių kūd-
ros rieškučiais vandenį gėrėm.

Ir sveiki buvom, kaip ridikai. Ek, Juoza-
pai, ant parketų stovėdamas, aš mėslave-
žio ilgiuosi. Ar ne kvailys aš? Kvailų kvai-
liausias kvailys!

JUOZAPĖLIS: Ne kvailys, o doras.

BALTIS: Na, pašvilpauk man lakštingala, kad
apsiašaročiau.

Dūšią atšviežink, brolau.

JUOZAPĖLIS (švilpauja lakštingalos gaida)

VĖJŪNAS (pradaręs duris): Poną Baltį kvie-
čiame prie baro:

konjakučių ir kaviaro. (Uždaro duris)

BALTIS (nekreipdamas dėmesio į Vėjūno kvie-
timus):

Dėkui tau, Juozapai. Siūlo, matai, kon-
jakučio. Siūlo, matai, kaviaro. Duok man
dešrų ir kopūstų,

kad pilvą gerai išpūstų.

Einu, einu prie kompaniono,

vaidinsiu ten turtingą poną.

Amerikoj lakštingalos negieda,

bet jas užmiršti, Juozapai, mums gėda!
(išeina)

JUOZAPĖLIS: Aš niekad neužmiršiu lakštin-
galų. Trillll, cok, cok, cok! Kinkyk, kin-

kyk, kinkyk! Važiuok, važiuok, važiuok!..
Trillll! Ek tu, mano ponis šluota. Nepaži-
sti tu nei pradalgių, nei lakštingalų, o lai-
kai mane kaip pavydi žmona. Nagi balius
rytoj, pašokdinsiu aš tave (šluoja).

9 scena

TOSĖ (skubiai įeidama): Labas, Juozapėli.

JUOZAPĖLIS: Uhu.

TOSĖ: Ar buvo čia Rimas?

JUOZAPĖLIS: Bu...

TOSĖ: Ar nieko nesakė?

JUOZAPĖLIS: Sa...

TOSĖ (rūpestingai): Ką sakė? Na gi sakyk,
ką Rimas sakė?

JUOZAPĖLIS: Tavęs klausė. Ar, reiškia, nebu-
vai čia?

TOSĖ: Ir ką dar sakė?

JUOZAPĖLIS: Ir dar...

TOSĖ: Ir dar?

JUOZAPĖLIS: Dar Mirgos ieškojo, klausė, ar
nebuvus ir ji.

TOSĖ (sujaudinta): Ir Mirgos?

JUOZAPĖLIS: Tos pačios. Baltytės.

TOSĖ: Sudie, Juozapėli.

JUOZAPĖLIS: Kur gi bėgi? Palauk, gal jis dar
sugrįš.

TOSĖ: Kai jis sugrįš, tegu su Mirga ir kalbasi.
Sudie. (Beveik išbėga iš kambario)

10 scena

VĖJŪNAS (staiga pradaręs duris, sulaiko išbėgančią Tosę):

Labutis, panele Tose!

TOSĖ: Sveiki.

VĖJŪNAS (Juozapeliui): Tu, Juozapai, iššluok prieškambarį. Ten tiek dulkių, kad žmonės, vos įžengę, čiaudo.

JUOZAPĖLIS (išeina)

VĖJŪNAS: Ryt maskaradas, panele Tose. Ar būsite?

TOSĖ: Gal būt, o gal ir ne.

VĖJŪNAS: Ateikite būtinai. Juk įvyks nepaprastybė! Visi užsidės slaptingas kaukes. Dabar, sėdėdami prie stalo, mes juokėmės: ponas Eika nežino ponios Eikienės kaukės. Ji nežino, kaip apsirengs ponas Eika. Niekas nežino, kaip kas apsirengs. Nepaprastybė!

TOSĖ: Kaip jūs apsirengsite?

VĖJŪNAS: Paslaptis.

TOSĖ: Nepasitikite manim.

VĖJŪNAS: Didesnė staigmena širdimi atrasti kitą minioj.

TOSĖ: Jūs labai sentimentalus. Širdimi atrasti? Hm! Tai skamba senamadiškai.

VĖJŪNAS: Tai skamba nuoširdžiai. Esu iš tų, kurie įsimyli aklai ir myli beprotiškai.

TOSĖ: Žinote tai iš daugkartinės praktikos?

VĖJŪNAS: Panele Tose, jūs labai sarkastiška, o aš...

TOSĖ: O jūs?

VĖJŪNAS: Aš adoruojų jus.

TOSĖ: Bet aš... neadoruojų jūsų stalo.

VĖJŪNAS (dabar pamatęs šiukšles ant stalo)

Po veln...! Juozapai!

Šlavėjau! Senas neklaužada! (susigriebia) Jis išėjo.

Ak, panele Tose, netvarka ant stalo simbolizuoja gyvenimo chaosą. Gyvenimui taip reikia grožio, polėkio.

Gyvenimas nuslenka taip monotoniškai. Tornado ištirpsta rutinos tyloj.

Laikrodžiai stingsta bejėgiai — lavoniškai —

O ... noriu ereliu plasnoti audroj.

TOSĖ (pašaipiai): Vėjūnai, jūs vardas iškilęs iš vėjų;

Ir kam tie lankstieji erelio sparnai?

Jūs skrinkit, lyg vėjas, virš parko alėjų,

jūs skrinkit, lyg vėjas, ties miesto stogais...

Cha cha cha! (nori pasprukti nuo užstojančio kelią Vėjūno)

VĖJŪNAS (sugriebia jos ranką):

Leisk tavo dvasioje sukelti uraganą

ir kaukių baliuj palytėt šampaną.

Ir kaukės šilko čiuzintis vualis

tebus artėjimo likimas visagalis!

TOSĖ (piktai): Paleiskite ranką! Koks čia galas!

VĖJŪNAS: Sustoki, Tose, tu graži!

TOSĖ: Paleiski ranką. Dievaži, aš riktelsiu, ir bus skandalas.

VĖJŪNAS (užgautas, su kerštu ir pašaipa):

Pabūkit čia, ateis čia Rimas
ir su molbertu ir dažais.

Panelės **Mirgos** žavų grimą
atkurs teptukais įstabiais.

Jis seks **jos** šypsnių skubų žaismą,
stebės **jos** antakius staigius...

ir išgyvens „kūrėjo“ kaismą,
„kūrėjo“ polėkius staigius.

TOSĖ (supratusi varžovės laimėjimą):

Gana, gana, jau man užtenka.

Man daug čia aiškinti netenka.

Tegu jis piešia tą Baltytę,

tegu jam sekas išdažyti

šedevrą garsų, nematyta.

(Vėjūnas ir Tosė kartu išeina į kambarį,
kur susibūrę kiti)

(Trumpas muzikinis įtarpas, pilnas tra-
pios ir rėkiančios melodijos, lyg išprovo-
kuoja Rožės pristatymą).

11 scena

ROŽĖ (įeina ir išdidžiai, niekinamai dairosi):

Ir kas per urvas? Nei veidrodžio, nei doro
baldo. Nėra kur plaukų papurenti, nei
patikrinti akių dažus. (sėda prie Vėjūno
stalo; pašoksta, pamačiusi šiukšles ant
stalo) Ant stalo sąslavynas. Kėdė girgž-
da. Grindys nešluotos. Voratinkliai kam-
puose. Tai man turtuolio Eikos verslavie-
tė! Cha cha cha! Urvas. Vaikšto Eikienė,
nosį užrietus! Pagal tą urvą ir jos bri-

liantai iš dešimtcentės krautuvės. Cha
cha cha! Ir perukai jos iš nailono. Ir kai-
liai jos iš kralikų nugaros. Cha cha cha!
(Paima peleninę ir beldžia ją į stalą)
(Duryse pasirodo Vėjūnas, Eika ir Baltis)

12 scena

VĖJŪNAS: Labas, mieloji ponია Rožė.

EIKA: Pagarba poniai Rožei.

BALTIS (sau): Atėjo pirmoji į kaukių balių su
savo nuosava kauke.

ROŽĖ: Atėjau pas Eiką su reikalais, o ant sta-
lo sąšlavynai. Kur biznio popieras pasidė-
sim?

EIKA: Reikalas ne vilkas, į mišką nepabėgs. O
prie draugijos kviečiu. Mes čia susimetėm
prie konjakučio, o ponios Rožės labai
trūksta.

ROŽĖ: Manęs netrūksta, aš čia.

BALTIS: Ir mes čia, tai ženk, kur dauguma.
Nesiožiuok.

(Išeina Baltienė ir Eikienė. Pataikūniškai
jos skuba prie Rožės)

13 scena

ROŽĖ: Veidrodžių nėra. Kėdės urzgia, kaip šunys. Maniau, ne pas Eiką pataikiau.

EIKA: Pas mus, pas mus, mieloji ponია Rože. Tik kad esame kuklūs. Kur mums jums prilygti!

EIKIENĖ: Pas mus, pas mus, ponია Rože. Čia tik raštinė. Tai tik šiaip žmonėms, o garbingoms viešnioms tai jau toliau. Kitoj patalpoj. Prašom.

BALTIS: Veidrodžių neturime, o gerą viengungį turim. Ne į veidrodį, į jo meilės išalkusias akis pasižiūrėk.

ROŽĖ (kuklindamasi): Per sena aš viengungiais rūpintis.

BALTIS: Užtai jie tavim rūpinasi.

14 scena

(Duryse sustoja Gurgulis. Jis jau susekė pasikalbėjimo dalį. Jo veide ekstazė)

EIKA (prisistato): Ponas Gurgulis, neseniai mūsų mieste.

GURGULIS (žemai nusilenkdamas):
Pagarba puikiausiai karalienei.

ROŽĖ: Ar aš karalienė?

GURGULIS: Mačiau daug karalienių, bet ponia jas užtemdai.

ROŽĖ: Tai dyvai. Taip dar niekas man nesakė.

BALTIS: Jis matė daug karalienių ant kortų stalo.

VĖJŪNAS: Kariškis kariškai ir kalba.

ROŽĖ: Ar... ponas kariškis?

GURGULIS (tiesiog neatsakydamas, bet įeidamas į žavingo vyro rolę):

Atiduodu įsakymą. Trumpai. Kietai. Žengte, marš! Per purvą, per balas, per marias iki kelio. Ir turi žengti. Kitaip kariškas teismas. Žengte, m-a-a-rš!

ROŽĖ: Iš karto matyti, pabudo kariškas kraujas. Ir kas per vyras!

GURGULIS: Visi, kaip vienas. Žengte-e-e, marš! Žemė dreba, mūrai svyruoja, puspadžiai rūksta!

ROŽĖ: Kariška kalba, ne kokio nors smuklininko apie centus iš stikliukų.

BALTIS: Duokit kariškiui karūną, ir turėsime karalių.

VISI: Valio karalius ir karalienė!

GURGULIS (negalėdamas sustoti): Komanda — bėgte! Vyrai, kaip tankai. Mūrus verčia. Tvirtovės pasiduoda.

ROŽĖ (sužavėta): Tik kad tie kariškiai... mergogaudos.

GURGULIS: Sargyboje prie karalienės palociaus dainuojame. Užmiega karalienė dainoms skambant. O iš ryto, langelių pravėrus, klausia: ar nesusalote per naktį? O mes: valio mūsų didenybė, kariškas kraujas visada karštas. Langai dreba, stiklai byra.

ROŽĖ: Kad būčiau aš karalienė, iš ryto langą

pravėrus, jus į vidų pakviesčiau kavutės išger-
ti.

GURGULIS: Išeik, karaliene, į sodą;

pavaikščiok žvyruotu taku.

Ištikimybės pagoda,

aš tavo žingsnelius seku.

Jei kris ten rasa ant žolytės

ar liks po lietučio liūnelis —

aš švarku užklosiu balytę,

kad liktų švarutis batelis.

EIKA: Judėkite, sveteliai, artyn prie gero baro.

EIKIENĖ: Judėkite, sveteliai, prie juodo ka-
viaro.

BALTIS: Man užteko to konjako,

kad taip išmauti iš uzbono

visą kvortą samagono.

(Visi išeina į vaišių kambarį)

(Trumpa muzikinė įtarpa reiškia įeinan-
čios Mirgos nuotaiką)

15 scena

MIRGA (žiūri į savo rankinį laikrodį):

Aš esu čia minutę minutėn. Pozuosiu Ri-
mui. Koks kutenantis jausmas. Jis vis žiū-
rės į mane. O aš... žiūrėsiu į jį. Mudu skę-
sime vienas kito žvilgsny. Vėjūnas liepia
atakuoti Rimą.

Ak, man kaista skruostai.

Vyrus reikia atakuoti,
bet ne skęsti užmaršty.

Ne miegoti, ne pozuoti —
imti juos, kol jie karšti.

Rimas visad toks nekalbus, paslaugus, bet
šaltas. Iš kur aš žinosiu, kad jis eina karš-
tyn? Kaip gi aš pozuosiu. Taip? Ne. Taip?
Ne. Akys bus pusiau pravertos, dėl to pa-
slaptingos. O burna irgi pusiau praverta,
dėl to aistringa. Kad tik neišsikištų liežu-
vis.

RIMAS (įeina, sekdamas savo laikrodį. Jo ran-
koj sudedamasis molbertas ir dažų dėžu-
tė)

16 scena

RIMAS: Labas, panele Mirga. Esu laiku iki mi-
nutės tikslumo.

MIRGA: Man tai labai malonu.

RIMAS: Mėgstu punktualumą. Tad pradeda-
me seansą.

MIRGA: Aš dar nesugalvojau, kaip aš pozuo-
siu. Ir kaip aš išeisiu paveiksle: susimąs-
čiusi ar svajojanti?

RIMAS: Jūs išeisite natūraliai. Kokia esate.

MIRGA: O kokia aš esu, jūsų nuomone?

RIMAS: Į tą klausimą atsakys pats portretas.

MIRGA: Ar man žiūrėti į tolį... ar į jūsų akis?

RIMAS: Kaip jums patogiau.

MIRGA: Jeigu aš žiūrėsiu į jus, aš sugalvosiu
jūsų portretą. Minty aš išpiešiu jūsų plau-
kus (prieina), tą nepaklusnią sruogą ties
kakta. Ji man patinka (paliečia Rimo

plaukus, veidą, staiga apkabina jį)
RIMAS: Panele Mirga... jūs karščiuojate.
MIRGA: Nebūk šaltas, kaip žuvis.
RIMAS: Bet... panele Mirga (stengiasi išsilaisvinti iš glėbio. Dažų dėžutė nukrenta nuo molberto atramos ant grindų. Duryse Vėjūnas, atvedęs prie durų Tose)
TOSĖ (sarkastiškai): Aš jums netruk dau.
RIMAS: Tose, Tose, paklausyk! Suprask!
TOSĖ: Aš suprantu. Aš labai gerai suprantu.
(Išbėga pro kitas duris)
RIMAS (bėgdamas paskui Tose): Bet... Tose, Tose!
MIRGA (Vėjūnui): Buvo šaltas, kaip žuvis, staiga išbėgo taip karštai.
VĖJŪNAS: Už tai mes atimsim iš jo portreto užsakymą.
MIRGA: Ne, ne, ne, aš noriu pozuoti, aš noriu pozuoti.
VĖJŪNAS: Rytoj, panele Mirga, maskarade, visi vyrai bus karšti.
MIRGA: Iš kur aš žinosiu, kad jie karšti? Iš kur?
VĖJŪNAS: Iš rūkstančių kaukių.
MIRGA (išbėga susinervinusi)

17 scena

VĖJŪNAS (triumfuojančiai): Tai įrodymas prieš Rimą.
Rimas Mirgą apkabino.

Tegu Rimas Mirgą ima.
Tegu jis netaiko nosies
prie gražuolės mano Tosės.
Tosė mano — ir gana!
Tosė mano bus žmona!
Eika turi milijoną —
padalinsim jį perpus.
Pusę jis turės su žmona —
antra pusė mano bus.

18 scena

RIMAS (skubiai įeina pasiimti molberto ir da-
žų)

VĖJŪNAS (lyg draugiškai patardamas):

Jaunas vyre, moteris
meilės uoste švyturys.
Bet klastingas švyturys
daugel vargo pridarys.
Ir todėl nukreipk akis
ten, kur tikras švyturys.

(gundančiai) Ramunės lapeliai byloja ir
spėja:

myli - nemyli, ji myli tave!
Juk matai, tave Mirga karštai pamylėjo
nežemiškos meilės aistra!
(įtaigojančiai) Laimė tai tik vieversys —
viską kraitis padarys.
Jaunas vyre, siekis vis
to, kas aukso vidurys.
Mirga tau į glėbį kris:

būsi turtų užkury.

Jaunas vyre...

RIMAS: Na, sustok. Dėkingas tau.

Regis, daug ką supratau.

(pašaipiai)

Lyg meilės svaigulio chaose,

lyg laivas toli nuo krantų,

regiu iš tolių aš į Tosę,

tave ir Mirgą suprantu.

Ir surandu, kur stebuklingas uostas

pailsint laivui plazdančias bures...

Ak, tavo patarimo taip esu paguostas,

kad duodu atpildą lygios vertės.

(įteikia Vėjūnui surastą kišenėje monetą)

VĖJŪNAS (paėmęs monetą): Centas! Juk tai
įžeidimas!

RIMAS: To vertas tavo patarimas!

(Rimas išskuba, nes svečių kambario duris
prasiveria ir iš ten eina į sceną Eika, Eikienė,
Baltis, Baltienė, Rožė ir Gurgulis)

19 scena

BALTIS: Vėjūnai, štai ir mes. Žadėjai mus nu-
traukti,

ir trauk visus vienam būry.

EIKIENĖ: Tai nuostabi proga įsiamžinti.

BALTIS: Aš amžinatilsį nesu,
prisibijau ir dausų.

Vaikystės dienos neatbus,

ir kito rojaus nebebus.

BALTIENĖ: Liežuvis tavo trata, trata.

Stok su kitais prieš aparatą.

EIKIENĖ: Kokia atmintina diena —

liks amžiams mūsų šypsena.

EIKA: Svarbu į spaudą dar įdėti

ir tuo plačiausiai pagarsėti.

BALTIS: Sakys visi: veidai atbukę,

pilvai apdribę ir nutukę.

VĖJŪNAS (jau su aparatu): Prieš mano foto
objektyvą

sustos tikrai šedevras gyvas.

(Visi kruta: kaip kam susėsti)

EIKIENĖ (Baltienei): Sustokim kartu, miela
ponia,

ir liks fotografijoje ilgam

mūsų bičiulystė maloni.

Ir sau ir mūsų vaikams.

BALTIENĖ (Eikinei): Lai tos bičiulystės pa-
vydi

visi, kas kivirčiuose žydi.

EIKA (Balčiui): Biznyje juk išsivystė

mudviejų graži bičiulystė.

BALTIS (Eikai): Versle mes esam du kaip vie-
nas:

suglauskime nuotraukoj strėnas.

GURGULIS (Rožei): O aš prie karalienės kojų,

kaip ištikimas ir klusnus šunelis,

ją sergėt nuo visų pavojų

ir šildyt jos kojeles (mėgina prigulti)

ROŽĖ: O, ne, aš moteris silpnutė.

Ir man taip reikia atramos.

Jums teks greta manęs pabūti,

kol fotokamera žaibuos.

(Grupė susitvarko: vyrai stovi greta, moterys susėda greta. Gurgulis ir Rožė beveik susiglaudę šone.)

VĖJŪNAS (į salę): O, kokia grupė! Nuopelnų
gigantas!

Visam pasaulyje vienintelė viena —
kiekvienas veidas, tartum briliantas,
kur žėri intelektas ir darna!

(Jam betariant tą tiradą, grupės nepastebimas, įslenka Juozapėlis su šluota ant peties ir sustoja už grupės. Foto šviesa žaibuoja. Dabar visi pamato Juozapėlį, kuris atatupstas traukiasi iš kambario).

BALTIS (režiumuoja nuotaiką):

Tokia kompanija! Tokia puota!

O virš galvų šlavėjo šluota!

(Uždanga)

II Veiksmas

(Scenos apstatymas nusakytas pirmame puslapyje. Fone šokių muzika, tai garsėjanti, tai tyki. Gilumoje, atviroje arkoje, šokančios poros. Kada vyksta žodinis duetas, solo ar trio — muzika pritaiko žanrą ir garso stiprumą. Šviesa gali keistis, koncentruotis į kalbančius avanscenoje ir t.t. Šiame veiksmė mažiau teksto, nes dažnai laiką užima vien muzika ir šokis. Gyvenimo Kaukė įžengia į scenos vidurį, greta ir palyda)

1 scena

GYVENIMO KAUKĖ: Štai balius, kur skraido
plaštakėmis kaukės;

jos tokios įvairios, įdomios, spalvingos;
jos žavi ir gundo, vilioja ir traukia
ir šokio ritme mums atrodo slaptingos.

Po kaukės šilku lyg pradingo tikroji
gyvenimo kaukė — veidas žmogaus,
kurią kasdienybėj tu nuolat nešioji,
kurios slėpinių nesuprast, nesugaut.

Gyvenimo kaukė — veidas žmogaus,
kur akys — užuolaidos minčiai uždengti;
kur juokas—versmė klasingumo saldaus;
kur žodžiai ir šypsniai netiesai pridengti.

Aš noriu sušukti iš salės estrados,
kad trumpas tas vakaras, kaukėm penimas;
kad tęsiasi amžius tik tas maskaradas,
kurį mes vadiname: **mūsų gyvenimas!**

(pasitraukia su palyda. Iš šokėjų sustoja scenoje trio: Eika - Pajacas, Eikienė - Carmen ir Vėjūnas - Mefisto. Jie neatpažįsta vienas kito)

2 scena

EIKA - PAJACAS: Pajacas aš be Kolombinos!

O, mieli ponai, taip lyg smagiau.
Iš tos tvankios šeimos rutinos,
kur žmonės dorybes vaidina,
tartum pabėgau kuo toliau.

VĒJŪNAS - MEFISTO: Žavu būt operos hero-
jum,

sutapt su rūbais net dvasia.
Per daug karjeroy priropojau;
šiandien skraidysiu dausose.

EIKIENĖ - CARMEN: Užburk mane, dailus
Mefisto,

apsuk tavais juodais sparnais:
svajingam tango aš nuklystu,
lyg labirintais diviniais.
Bespalvėj santuokoj, viena,
turiu aistros ilgėtis verkiant.
Ak, kokia proza: būt žmona,
vaizduotis bučkius, vyrui knarkiant!

VĒJŪNAS - MEFISTO: Gražuole, tu Carmen
tikroji,

kurios širdy liepsna aitrioji.
Už visas pragaro ugnis
labiau svilina moteris.

EIKA - PAJACAS: Liepsna, sparnai ir labirin-
tai...

Ir taip gražu. Ir biskį kvaila.
Ant veido kaukė užkabinta —
ji provokuoja žodį dailų.
Ir varžtai kasdienos atkrinta,
apleidi melo labirintą,
sakai teisybę, nors ir kvailą.

VĒJŪNAS - MEFISTO: Sustojame netoli ide-
alo —

teisybę sakom vietoj melo.

EIKA - PAJACAS: Aš tikroį Pajaco rolėj
tik grįžtu tikrai nemolei.

Ten Pajacą vaidinu.
Be tikrųjų aimanų.
Vis randu tą pačią žmoną,
lyg nér moterų kitų.
Juk už savo milijoną
rinkčiau jas visų kraštų.
Šeikai džiaugiasi haremais —
vis naujiena, atmaina —
o man vis ta pat problema,
kaip namo sugrįžus vėlu
išsiaiškint su žmona.
Kam man krauti milijoną,
linksmint vis tą pačią žmoną?

EIKIENĖ - CARMEN: Liekim šampaną, kaip
tvaną,

juk vieną tik kartą gyvenam.

(Trio nueina; įžengia duetas: Baltis - Domino
ir Baltienė - Carmen II)

3 scena

BALTIS - DOMINO (įsigėręs): Dievaži,
čigonuke, tu graži.
Kodėl tavęs aš neradau,
kai nevedęs dar buvau?
Čigonuke, dievaži,
tu pasiutusiai graži.
Atitinki mano skonį...

BALTIENĖ - CARMEN: Tai nebūk šykštus,
bezdžione,
užsakyk šampaną trečią.

BALTIS - DOMINO: Kas užsako tik už ačiū?

BALTIENĖ - CARMEN: Va, šykštuolis, lyg manasis.

Nemaniau, kad toks čia rasis.

Ir šampanas toks jau prastas —
tartum barščiai, tartum actas.

Jeigu aš tau taip graži,
nešykštauki, dievaži!

BALTIS - DOMINO: Tarp šampanų dviejų čia
sustoję,

po parėdu beprasemiai dailiu,
atsakyk man, čigone gražioji,
ar mes nesam kvailiai tarp kvailių?

BALTIENĖ - CARMEN: Gal tu ir kvailas, bet
aš ne.

Vaišink, juk aš esu viešnia.

BALTIS - DOMINO: Niekas manęs nesupranta
namuose.

Visos kalbos tik uždarbis, pinigai.

Tik sapnuose vaikyste gėriuosi,
o kasdien esu sukčius ir cinikas.

BALTIENĖ - CARMEN: Aš matau, kad žmonės
yra gabūs

šampano vietoj pūst arabus.

BALTIS - DOMINO: Nesupranti manęs, čigone,
nesupranti, kaip ir žmona.

Kvaila gyvenimo kelionė.

Ir ko čia aiškintis? Gana!

Atnešiu tau šampaną trečią
tikrai už ačiū, tikrai už ačiū.

4 scena

(Išeinantis Baltis - Domino susitinka su įeinančiu Eika - Pajacu.) (Duetas)

BALTIS - DOMINO: Žmogau, tu, tur būt, esi
herojus,

jei juokdario drabužiu užsiklojai.

Nes juk kiekvienas, kas gyvenime susna,
čia puošiasi karaliaus karūna.

EIKA - PAJACAS: Maskaradas tartum ventiliacija,

kur gyvent ir pleptelt nebijai.

Realybėj viskas dekoracija,
tik meluojame ten realiai.

BALTIS - DOMINO: Kai mes esame maskuoti,
mums nėra reikalo meluoti.

EIKA - PAJACAS: Protingą žmogų iš kalbos
matysi.

O kaip gi, brol, aš išsiilgęs jų.

Juk man kasdien reik biznyje vartytis
su savo partneriu, kvailiausiu iš kvailių.
Ir tik iš gailesčio, kad jis badu nestiptų,
laikau jį biznyje greta savęs,
girtuoklį tą, tą tinginį nemiklų,
su smegenim kvailiausios avies.

BALTIS - DOMINO: Ir man likimas įmantriai
pasiūlė

dalintis biznyje su sukčium ir vagim:

iš marškinių jis vogtų kožną siūlę,
išneštų sandėlį po pažastim.

Su juo verčiuosi dėl pasigailėjimo,
nes mano reputacija visus patraukia

ir sergėja tą sukčių nuo kalėjimo,
kuris seniai jo laukia.

EIKA - PAJACAS: Tad, Domino, drauguži ma-
no,

iškelkime taures šampano
už partnerį maniškį, idiotą....

BALTIS - DOMINO: Už mano bendrą, sukčių
patentuo tą...

BALTIS ir EIKA (kartu): Tegu nugrimzta jie
į pragaro gelmes,
o milijonus pasiimsim mes!

EIKA - PAJACAS: Tegu kvailys labiau kvailė-
ja.

BALTIS - DOMINO: Tegu vagis labiau smar-
kėja.

EIKA ir BALTIS (kartu): Tam maskaradinės
malonės,

kad pagyventumėm, kaip žmonės!
šampano! šampano! (išeina, apsikabinę)

5 scena

(Duetas, vėliau trio. Eikienė - Carmen, Vėjū-
nas - Mefisto, Rožė - Japonė)

ROŽĖ - JAPONĖ (įeidama su Vėjūnu): Atrodo,
aš tave pažįstu.

VĖJŪNAS - MEFISTO: Negali būti, tuje klys-
ti.

ROŽĖ - JAPONĖ: Jeigu ir klystu, tai mažai —
vaizdelį aš menu gerai:

kai gimsta nusidėjėlis, į pragarą nuskir-
tas,

velniai ratelį aplink šoka.

Tu viens iš jų čia baliuj, biskį girtas,
išmokęs šokt, kaip niekas, karioką.

VĖJŪNAS - MEFISTO: Ar velnias aš? Aš am-
žinas Mefisto,

visad greta žmonių ir visados virš jų.

Aš nuostabus artistas,
juokiuos iš žmonių menkystos,
kur kerštas, nuodėmės, kvailystės
geriausi nuopelnai žmonių.

ROŽĖ - JAPONĖ: Likimas toks visų žmonių:
negali velnią siųsti po velnių.

EIKIENĖ - CARMEN: Su velniu moteris nežus,
jei velnias žavinčiai gražus.

šampaną liekim, tartum tvaną —
juk vieną tik kartą gyvenam.

(Trio virsta kvartetu — prieina Mirga - Hava-
jietė)

7 scena

MIRGA - HAVAJIETĖ: Aloha, ponai!

VĖJŪNAS - MEFISTO: Aloha, Havajų duktė!
(Havajiška muzika. Vėjūnas prieina prie Mir-
gos - Havajietės) (Duetas)

VĖJŪNAS — MEFISTO: Kaip šoka hulą ten
merginos?

MIRGA - HAVAJIETĖ: Havajų hula apsvaigi-
na,

ir pasimesti tu gali
liemens ir rankų svaiguly,
kada gitaros dundesy

ateina žavinčiai šviesi
pagunda šokt kartu su fejė
ir glaust prie lūpų kvapnią lėją.
Mefisto, tu vedi iš kelio...

VĖJŪNAS - MEFISTO: Kodėl nevest? Eini be-
maž.

MIRGA - HAVAJIETĖ: Esu tik moteris be-
valė.

VĖJŪNAS - MEFISTO: Esi velniūkštis, kaip ir
aš.

MIRGA - HAVAJIETĖ: Mefisto, žiba tavo akys,
plėšri tavoji šypsena.

VĖJŪNAS - MEFISTO: Tu šoki, kaip linksma
plaštakė —

juk tai žaidimas su liepsna.

VĖJŪNAS - ir MIRGA (kartu): Likimas pokš-
tų mums negaili,

abiem įpiršęs trapią meilę.

Tesuliepsnoja ji liepsna —

nesvarbu, kas bus rytdiena.

VISI KITI: Cha cha cha!

EIKIENĖ - CARMEN (pavydžiai): Šalin gyve-
nimo rutina,

dainuokim nuodėmėms dainas.

Mefisto Hulą pavadino

panerti dvasią į liepsnas. Cha cha cha!

ROŽĖ - JAPONĖ: Šalin gyvenimo rutiną.

Mefisto, nešk benediktino.

VISI KITI: Benediktinas ir šampanas.

O ryt po mūsų kad ir tvanas!

(Bešokdami jie įžengia į scenos foną) Muziki-
nis įtarpas)

6 scena

(Įeina Baltienė - Carmen; vėliau ateina Tosė - Fėja; vėliau Juozapėlis-Gaspadorius; praskuba pro šoną Tosė ir, Juozapėliui išėjus, Mirga - Havajietė).

BALTIENĖ - CARMEN (dėliodama kortas):

O, Viešpatie, suteik jėgų
nežūti tarp sunkių vargų.

O vis vargsti, o vis verki —
o vis renki, o vis perki...

Eikienė pirko suknią brangią,
turiu aš pirkti dar brangesnę...

Eikienė pirko sofą plačią,
turiu aš pirkti dar platesnę...

O, Viešpatie, suteik jėgų,
suteik ir vyrui pinigų.

TOSĖ - FĖJA (įeina, lyg ko ieškodama; pamąčiusi Baltienę - Carmen su kortomis rankose, prieina):

Čigone, kortos jūsų senos
nusako ateitį slaptingą;
išburk man, ką rytojūs mena —
ar būsiu aš su juo laiminga?

BALTIENĖ - CARMEN: Ar tu žinai, kas yra
meilė?

TOSĖ - FĖJA: Žinot nereikia, aš juntų.

BALTIENĖ - CARMEN (sau): Žiopiukė, net
žiūrėti gaila.

(Tosei)

Iš meilės juoktis pravartu.

Kai myli jį — jis tartum saulė.

O susituokus — tartum kiaulė.

Jam neberūpi tavo svajos

ir tavo nuostabūs sapnai —

tik dairosi, kur pietūs rajūs,

kur preferanso jo draugai.

Įsimylėjus, kaip matau;

išskleisiu kortų žiupsnį tau.

(Įsižiūrėdama į kortas)

Matai, jis bus lyg ir kuprotas.

Ir biskį šveplas. Ir kvailys.

Bet meilės melas neraliuotas

jį karalaičiu padarys.

„Žavusis Princas“ ir svajonė,

kai liks aistra praeitimi,

pavirs į niurzgą, į beždžionę

ir knarks į ausį naktimis.

TOSĖ - FĖJA (pasipiktinusi): Kaip gali meilė
amžina

praskristi lyg trumpa diena?

Čigone, tu juokies iš jos,

iš mano meilės amžinos.

JUOZAPĖLIS - GASPADORIUS (įsiklausęs į
dialogą):

Vai, netikėk kortom, mergele,

tikėk tik mylinčia širdim.

Įžengsi į svajonių šalį,

kada jis eina su tavim.

Kada ir jis ir tu, abu jūs,

vienos gėlytės du žiedai —

ir peteliškės pabučiuos jus,

ir glostys saulės spinduliai.

Vai, netikėk kortom mergele,

tikėk tik mylinčia širdele.

BALTIENĖ - CARMEN (į salę): Kada pamilsį
— jis kaip saulė.

Kai susituoks — pavirs į kiaulę.

(Juozapėlis - Gaspadorius nueina su Tose-Fėja; įsuka Mirga - Havajietė)

BALTIENĖ - CARMEN (į salę):

Prieik čionai, Havajų kauke,
išbursiu aš, kas tavęs laukia.

Iš kortų viskas atsakyta —
ar myli jis tave, ar kitą.

MIRGA - HAVAJIETĖ: Ar žinai, čigone,
tu sena kūmute,

jis mane bučiavo
ką tik prieš minutę.

Cha cha cha!

Man nereikia kortų,
nei būrimo tavo —
ugnimi ir karščiu
bučiny salsavo.

Cha cha cha! (šoka havajietišškai)

Niekas visoje žemėje
taip bučiuot nedrįsta —
kaip karštai bučiuoja

Pragaro Mefisto.

Cha cha cha! išbėga, laimingai juokdamasi) (Netikėtai duryse ar avanscenoje susiduria Juozapėlis - Gaspadorius ir Gurgulis - Gaidys)

7 scena

JUOZAPĖLIS - GASP: Nagi, nagi, lietuviškas gaidys!

GURGULIS - GAIDYS: Nagi, nagi, lietuviškas gaspadorius!

JUOZAPĖLIS-GASP.: Lietuviškiausias gaidys!

GURGULIS - GAIDYS: Lietuviškiausias gaspadorius!

GURGULIS ir JUOZAPĖLIS kartu:

Tai lietuviška tvirtovė:

Gaspadorius ir Gaidys —

ta tvirtovė visą srietą sutvarkys ir suvaldys!

JUOZAPĖLIS-GASP. : Ką tu, Gaidy, veiki šiame babilone?

Be savo vištų, be savo mėšlo krūvos?

GURGULIS - GAIDYS: Vištų ir čia netrūksta, tik reikia gero kukareku.

JUOZAPĖLIS - GASP. : Buvo kaime du geriausi giedoriai: gaspadinės gaidys, ryto laikrodis, darbo metą skelbė. Ir lakštingalėlė, kai po darbo pogulio ėjo. Seni laikai (pašvilpauja lakštingala). Kaip sapną beprišmenu.

GURGULIS - GAIDYS: Aš esu narsus gaidys, nieks manęs nepabaidys — kukareku!

Kai vištelė kur arti,
gerklė žiojasi pati —
kukareku!

Čia vištelės neeilinės

ir ne kokios kanapinės.

Deda jos kiaušinius,

ne prastus, auksinius.

JUOZAPĖLIS - GASP. : Surūgo tau smegenys
po skiautere. Juk iš aukso kiaušinių geros
kiaušininės neiškepsi.

GURGULIS - GAIDYS: Aš esu narsus gaidys—
nieks manęs nepabaidys.

Rasiu vištą neeilinę,

dės ji aukso kiaušinius.

(Duryse pasirodo Rožė - Japonė. Juozapėlis -
Gaspadorius pasitraukia)

8 scena

ROŽĖ - JAPONĖ: Ei, Gaidy, aš noriu šokti,
tavo vištos gal nepyks,
kai mane, sparnu pridengęs,
suksi polkos sūkury?

GURGULIS - GAIDYS: Aš esu narsus gaidys—
nieks manęs nepabaidys.

Kas man vištos kanapėtos,

jeigu geiša apturėta!

Prie tavęs aš pasilieku —

kukareku, kukareku.

ROŽĖ - JAPONĖ: Kur gi toks dar antras rasis
kavaliarius pirmaklasis?

Po šita japonės kauke

taip širdis svajonių laukia.

Meilė amžiaus nenustato —

širdį vėsulu sukrato.

GURGULIS - GAIDYS: (suokalbininkiškai, slapčiai):

Gal būt, rytoj aš laisvės nebturėsiu,
sutaręs vesti turtą iš pelėsių.

Ir senas puzras, iškamša sena,
taps mano nuosava, legaline žmona.

Tad šianakt noriu laisvę palydėti,
po gaidžio kauke sugauti vištą gerą,
kuri, man senę vedus, liktų numylėta,
kai turtą imsiu aš tvarkyt, kaip vyrui de-
dera.

Tada aš tau pirksiu melsvus minkus
ir ant pirštelio žiedą deimantinį:
tik visad būki į mane palinkus,
tik visad būki geiša pašauktinė.

ROŽĖ - JAPONĖ: Sumanus esi, Gaideli,
šovė man mintis galvelėj,
kad ir aš galiu gyventi,
nekvailai, beprasmingai senti.

Greta vyro reik dar draugo.

Apsivesiu — tave kviesiu,
tokį miklų ir paslaugų.

Ir tau pensiją mokėsiu.

(Abu lyg susipratę ir susimokę, nueina scenos
gilumon, kur šokiai)

9 scena

(Muzikinis įtarpas. Įeina Baltis su dviem kibi-
rais šampano. Išgėręs)

BALTIS - DOMINO: Ėmiau, regis, kibirą vieną.

Atnešu: du kibirai.
Turėjau čigonę, Karmeną.
Nebsurandu. Negerai.
Per daug šampano krūtinėj.
Ir dvilypumas žvilgsny.
Kaukių toje kamšatinėj
dvilypis lietuvis esmi.
Kaukė lietuviui netinka.
Ir šampanas nutautina sielą.
Be lietuviško kaimo aplinkui
lietuviai visai pašėlo.
(Ima butelį iš kibiro)
Ek tu, šampane, šampane,
kaukių kvailų karaliūnas;
reikia tave atlietuvint,
supilus į lietuvišką kūną.
(Mėgina atkimšti bonką; kamščio šūvis; Bal-
tis pargriūna ir išsitiesia)

10 scena

(Įbėga Gurgulis - Gaidys, Rožė - Japonė ir Juo-
zapėlis - Gaspadorius)

ROŽĖ - JAPONĖ: Kas čia daros? Kas čia da-
ros?

Dunda šūviai. Siaučia karas.

Štai lavonas jau pargriuves.

Kaip atomas sprogo šūvis.

JUOZAPĖLIS - GASPADORIUS: Guli... sužei-
stas lietuvis.

GURGULIS-GAIDYS: Siurbė jis samtį po sam-
čio

ir griuvo didvyris nuo kamščio.

ROŽĖ - JAPONĖ (purto Baltį): Kelkis, lietuvi,
iš mirusių.

Miklinki kojas sustyrusias.

Bliauna aplinkui saksofonai.

Čia nereikalingi lavonai.

Eik, pašokdink mane tango —
vis tiek nenueisi į dangų.

BALTIS - DOMINO (atsigaudamas iš girto iš-
gąščio):

šampano putojantis šūvis —

ir griuvo ištįžęs lietuvis.

JUOZAPĖLIS - GASPADORIUS: Griuvo lietu-
vis nuo kamščio —

trūko lietuviško ramsčio. (Ranka sumo-
jęs, išeina)

GURGULIS - GAIDYS (Rožei): Šalin nuotai-
ka lavoniška.

Ši naktis **mums** saksofoniška.

Ar tu geiša, ar višta —

kad tik būtumei karšta.

ROŽĖ - JAPONĖ ir GURGULIS - GAIDYS
(kartu, bravūriškas duetas):

Maskarado užesy

mums nereikia patriotų,

mums nereikia idiotų —

šiandakt kaukė teesi.

Šiandakt, šiandakt kaukių balius,

o po to kad ir paralius!

(Tango melodijai fone vis stiprėjant, Rožė ir Gurgulis nutolsta šokdami.)

BALTIS - DOMINO (visai atsigavęs):

Paskutinis šampandienis,
paskutinė šampannaktė
many stelbia lakštingalas
ir mėslavežio darbus...

Ant žolių rasa,
o ji basa...

Ir koks tas blauzdų spindesys —

krūtinėj daužosi širdis...

(Imasi už šampano bonkos kibirėlyje. Staigus kamščio šūvis. Baltis pašoksta ir panikoje bėga nuo scenos. Perkirsta tango gaida dingsta. Muzikinis įtarpas kinta į Ravelio Bolero lyriką. Įeina Rimas - Jūreivis ir Tosė - Fėja. Žodinis duetas, lyg dvi atsiliepiančios arijos. Fone — Bolero)

RIMAS - JŪREIVIS: Išbėgs į jūrą mano laivas,
ir krantas ūkanoj ištis.

Jau rimsta vėjai, toliai blaivos —
neverk, tau lieka praeitis.

Neverk, tau lieka juodos kasos,

gilių akių tamsi liepsna,

ir bučinių vėsingos rastos,

ir pilnaties naktis pilna.

Neverk manęs klyksmais žuvėdros,

nesivaidinki man sapnuos —

mane sutiks rūkai ir giedros

kitos, miražinės dienos.

Užburs ošimas okeano,

liūliuos žaidimas su mirtim —

ir ten, kas mirksnį, fėja mano,
aš visad būsiu su tavim.
Stengsiuos su bepročio paguoda
atkurt beribėį vandenų
lanksčių plaukų sidabrą juodą
ir burtus prieplaukos dienų.
Neverk manęs klyksmais žuvėdros.
Žinok — ir skęstančiam laive,
kai plaus akis man bangos ėdrios,
regėsiu toliuose tave...

TOSĖ - FĖJA: Draskės vėtros už langų,
veržėsi į vidų...

Buvo naktį taip baugu,
lyg miške paklydus.

Ir tos vėtros užesy,
toj akloj dejonėj,
pajutau, kad tu esi
laimė ir svajonė...

Tilo vėtra už langų.

Rimo visa baimė.

Grižk, Jūreivi, iš bangų —
būki mano laime!

RIMAS - JŪREIVIS: Tosė?

TOSĖ - FĖJA (pakelia kaukę).

(Laimingi, kad išsiaiškino, abu jie išeina scenos gilumon. Įkandin įžengia Baltis - Domino su šampano kibirais)

12 scena

(Groteskiškas muzikinis įtarpas. Baltis- Domino dairosi scenoje)

BALTIS - DOMINO: Čia buvo Karmena mano,
štai kibiras trečias šampano.

Nežiūrėkite. Aš dar negirtas.

Suskaitau, kad šitas ketvirtas.

(šaukia)

Ateik, Karmen, čigone mano:

čia pora kibirų šampano.

(samprotauja)

Šampanas numuša nuo kojų,

šampanas kelia lig dangaus.

Staiga atrodai tu herojus,

ir nėra kito tau lygaus.

Paskui, staiga, ant žemės puolęs,

žinai, kad kiaule pavirtai,

esi tik dulkė, tikras molis,

ir viską dvilypai matai...

(šaukia)

Ateik, Karmen, čigone mano,

čia pora kibirų šampano.

Karmen, Karmen, tavęs ilgiuos!

Karmen, Karmen, tavęs šaukiuos!

Ateik, Karmen, čigone mano,

ištuštint kibirą šampano!

13 scena

(Iš priešingų šonų scenon atskuba Eikienė - Carmen ir Baltienė - Carmen. Jas seka Eika - Pajacas, Gurgulis - Gaidys, Rožė - Japonė, Vėjūnas - Mefisto, Juozapėlis - Gaspadorius. Abi Carmen susitikusios nustebusios apžiūri viena kitą)

EIKIENĖ-CARMEN: Kas čia šaukėsi Karmen?

Aš čia.

BALTIENĖ - CARMEN: Ir aš, ir aš esu Kar-
men.

EIKIENĖ - CARMEN: Karmen tikroji aš esu.

Ir tam įrodymų gausu,
nes vyrai gaudo mano žvilgsnius,
nes vyrai seka mano žingsnius.

Su savo kauke sutapau —

Karmen tikriausia pavirtau.

BALTIENĖ - CARMEN: Karmen, cha cha, ji-
nai tikroji,

tartum aš būčiau netikra!

Visai be reikalo vaitoji

tu, ubagėle užguitoji,

Karmen tik aš esu tikra!

Aš moku burti, drūčiai gerti.

Ir vyrą moku aš išpert.

Man konkurencijos nereikia,

kai užkaistu, man rankos veikia.

Toksai atšipęs šakalys

man čia nurodymus dalys!

BALTIS - DOMINO (nustebęs): Šampano tau-
rių neskaičiau.

Vieną Karmeną palikau.

Vietoj vienos jau dvi matau.

Tikrai su manim negerai —

imu matyti dvilypai.

BALTIENĖ - CARMEN: Štai atsirado brilian-
tas

iš grožio paniekos ansamblio!

EIKIENĖ - CARMEN: Figūra tavo, kaip hid-
rantas,

o kojos skolintos iš dramblio!

Tu ne Karmen! Tu tik kaliausė!

BALTIENĖ - CARMEN: Ar tu, baidykle, nesiliausi?

(Baltienė - Carmen ir Eikienė - Carmen įniršusiai puola viena kitą. Vyrai stengiasi sulaikyti peštynes)

JUOZAPĖLIS - GASPADORIUS (patenkintas, pasigardžiuodamas):

Vai, tikras kaimas Lietuvos,
kur moterėlės ant ežios
liežuviais sau išsitarkuoja
ir sijonėlius pakilnoja.

ROŽĖ - JAPONĖ (įsakančiai): Gaidy, matai,
kad vištos baras,
įrodyk: esi vištų caras.

Nuplėšk joms kaukes nuo veido —
tegu labiau jos pasibaido!

GURGULIS - GAIDYS: Aš esu narsus galdys,
nieks manęs nepabaidys.

(Gurgulis - Gaidys žengia į grupės vidurį, išgriebia iš Rožės rankinuką ir grasinančiai pakelia virš galvų. Jis makabriškai pareiškia):

GURGULIS - GAIDYS: **Bomba** iškelta aukš-
tyn —

visos kaukės tuoj šalin!

Žus ir balius ir Gaidys —

aš skaitau jums: viens... du... trys!

(Staigios baimės pagauti, iškeltos bombos su-
terrorizuoti, visi skubomis nuplėšia savo kaukes.
Atsipeikėję iš sukrėtimo, apsidairo. Dabar jie
mato, kas kuo buvo. Pasigirsta pikti šauks-
mai):

Tai tu!

Tai tu sakei, kad aš kvailys!

Tai tu sakei, kad aš sukčius!

Baidyklē! Ragana! Biaurybē!

(Finalinēs scenos bēgyje vis stiprējantis pučiamųjų akordas baigiasi staigiu būgno dūžiu. Visi sustirē, pasiruošē vienas kitą pulti)

Skubi uždanga

1965 m. rugpiūtis.

KARALIENĖ MOTINA

Veronika žiūri į fotografiją. Jau keleri metai ją nuolat vargina žinojimas, kad motina palaidota naujose kapinėse. Ji vis pagalvodavo: štai tau, telkšo, tur būt, bala, ir vėjas dūksta aplinkui pakaukdamas. Vargė gyveno, ir po mirties dar jos karstą įgrūdė kur nors atviruose laukuose į balą. Kas gi matė, kad vargšą žmogų palaidotų padorioje vietoje! Jis visada paskutinis eilėje, kol gyvas, pačiam prakeikčiausiam kampe užkišamas ir numiręs.

Ji su nerimu širdyje sutiko brolių ir sesers mintį susidėjus pastatyti motinai paminklą. Ji troško tokio paminklo, tegu jis būna didžiulis, kaip karalienės, o nerimą jai kėlė mintis, kad tas kapinių užkampis, kur jos motina paguldyta, greičiausia, dar siaubingiau atrodys su paminklu. Nei kelio, nei takelio — brisk per žolę iki juostos. Jeigu ji pati ten vaikščiotų, tai gal nors nejaustų taip stipriai to nykumo. Gal bent varna iš kokios tolybės atkranksetų ir išblaškytų sunkumą visos aplinkos, jei Veronika eitų pati aplankyti motinos kapo ir į tokį viksvomis užgargėjusį užkampį. O kai ji pati susikuria sau vaizdą tų naujųjų kapinių, kur motina palaidota, tai sun-

ku atsiginti visokiausių minčių ir spėliojimų. Gal taip, o gal visiškai kitaip atrodo vieta aplink kapą.

Fotografija išblaškė sunkumus ir abejones. Štai kur paguldyti Veronikos karalienės palaikai! Šone prie kapo didžiulis medis, kurio amžius šimtas ar gal net du šimtai metų. Kai Veronika ilgiau žiūri į tą fotografiją, jai atrodo, kad medis net ima šlamėti — mirga lapai, lopais jis šviesesnis, lopais tamsesnis, ir šviesumas vėl patamsėja. Ji žino, kad pavargusios akys išdarinėja jai išdaigas su tuo mirgėjimu, bet tegu, jai patinka. Tegu šlama ir jai tasai medis, bent fotografijoje, nes ji, tikriausia, niekada nebegrįš ir nepamatys ir nepajus to lapų gyvo šnarėjimo. O jei grįžtų ir atsišlietų į tą didelį medį, tai iš čia pat, iš už poros žingsnių, jos mintys lėktų tokios pat, kaip ir dabar: štai mano mamukas mamuliukas! Paguldė tave gražiai, didžioji karaliene motina... Dar tuomet, kol ji stovėtų šalia medžio, perimta atsiminimų, paukštis šakose gal suulbėtų ramią giesmelę. Koks paukštis? Ogi toks, kurio balsas derintųsi su Veronikos nusiteikimu. Tik ne varna, kurios karksėjimas jai grėsmingas atrodo. Tai koks paukštis? Tų paukščių vardai ir pavardės Veronikos žodyne visada susimaišo, bet ji norėtų ramios, švelnios melodijos. Kai ji šalia savo namų dabar nuolat girdi strazdo čiulbėjimą, tai ties juo ir sustoja. Kodėl gi ne? Kai ji kurią naktį neužmiega ir prasiblaško atvirom akim iki ryto, tai auštant ir įninka strazdas čiu-čiu-liu-liu-čiu, liu-liu-čiu. Jei toks čiulbėjimas pasiektų motiną, gera būtų širdžiai. Gera mamulio širdžiai, gera ir Veronikos. Tasai jos mamuliukas juk pasiklausydavo ir žvirblio. Taigi tegu būna ir žvirblis, tegu jis sau čirš-

kauja, visas būrys jų, didžiulis choras, kuris niekada nesuderina balsų, kad tik mamuliukui-karalienei motinai smagiau būtų miegoti. Ji nemėgo juk vienumos, ta Veronikos karalienė motina.

Dabar Veronika jau šypsojosi patenkinta. Karalienės pradų ji savo motinoje įžiūrėjo ne vienu atveju. Paimk tu ir uždėk jai tą jos didžiąją šiaudinę skrybėlę ir pažiūrėk, kaip ji tada eina. Skrybėlė lengva. Nepasakysi, kad pūkas, bet vis tiek lengva. Uždėk jai tą skrybėlę, ir ji eis jau kitaip. Tuomet ji nebesidairys, žiūrės vien tik prieš save ir galvą laikys taip tiesiai, kaip anos rytietės moterys, kurios susikrauna sau ant momens vandens ąsočius. Arba suvesk ją su žmogum, kuris mokytas ar įsisėdęs aukštybėse ir nuo kurio malonės nepriklauso jos kasdieninė duona. Ji tada galvą laikys iškėlusi, ir rankų judesiai jos bus iškilmingi, o ir sveikinsis ji lyg ką tik pakilusi nuo sosto. Nežinodamas niekada nepasakysi, kad tai ta pati moteris, kurios kasdienybė bėga turtingųjų namuose prie skalbiamųjų indų ir kuri perka savo vaikams aprengti nunešiotus skudurus, nes nauji dalykai jai nepasiekiami. Tikra dingusios valstybės karalienė! Tuo karalienės titulu savo motiną ir akyse aptardavo Veronika, pasidžiaugdama jos didybe.

— Tikra karalienė! — sakydavo Veronika, ir tai būdavo pats stipriausias įvaizdis. Karalienės visos šitokios knygos. Bet Veronika ir sakydavo taip tik tuomet, kai vien motina girdėdavo. O kartais net ir nesakydavo, tik pagalvodavo ir nusišypsodavo. Namuose ne viską, būdavo, gali sakyti. Ji atsimena savo seserį Rozaliją, pačią vyriausią iš visų, ir ta

kalta, kad Veronika turėjo liautis visiems girdint motiną vadinti karaliene. Tą paskutinį kartą Veronika visų akyse pasigėrėjo skrybėlėta motina ir pasakė:

— Karalienė mūsų! — o Rozalija ir išdrožė čia pat visu biauraus ančiuko karksėjimu:

— Karalienė mūsų, pilna rūra blusų!

Veronika nedrįso šokti prieš Rozaliją ir ginti motinos garbės ir savo teisės tokiais žodžiais išreikšti jai pagarbą ir savo pasididžiavimą. Jai širdis su tais sesers žodžiais, rodos, iškrito iš savo vietos, nebėr, nebėr... Kaip šitaip galima? Bet pakelk prieš Rozaliją ranką! Ne jai skaudės, bet tau, ir dienomis paskui čiupinėsies mėlynės, kur bus palietęs jos kumštis. Čiupinėsies ir čiupinėsies, kol išsilaižysi, ir dar ilgai po to žinosi, kur mėlynė buvo, ir vis jausi, kad tarytum lyg ir skauda. Veronika ir mirs ir tik tada jau su savim nusineš ir patį didžiausią savo sesers kumščio skaudumą, kai ji dar buvo tik tokio didumo, kad stačia vos tik pasiekdavo smakrą paremti ant stalo. Tada ji sakė sau: palauk, seserpalaike, kol aš užaugsiu tokia, kad jau stovinčios mano nuleistų pirštų galai atsirems į stalą, kaip dabar tėvo, o ne smakras! Tada mes atsiskaitysime iš viso gyvenimo, atsiimsi su kaupu už kiekvieną mėlynę, už kiekvieną niuką ir rankos pakėlimą prieš savo mažiausią seserį! Skriauda turės būti išlyginta. Tu raudodama atšliauši su dešimt tokių krepšelių ir bučiuosi man rankas, kad priimčiau ir užmirščiau. O ta skaudžiausia skriauda ir buvo raudonas krepšelis, kurį motina pasiuvo Veronikai knygoms susidėti pirmaisiais jos mokslo metais. Rozalija jau buvo didelė drimba, po

dvejis metus išsėdėjusi kiekviena mokyklos skyriuje. Ji žinojo griežtą motinos įsakymą palydėti savo mažiukę seserį į mokyklą ir kartu pareiti. Iš kur žinai, gal Verutė pasiklys! Tai Rozalija ir lydėjo. Tą rytą Veronika čiauškėdama kiceno šalia sesers. Ji sustodavo pasidžiaugti krepšeliu, šitoks jis gražus, kad ai, ai, ai! Motina išardė parsinešusi seną pliušinį palatą, apžiūrėjo, kur dar neišnešiota vieta, kur viskas vienodai žiba, žnikšt, žnikšt, atkirpo, sulenkė, susiuvo, ir, va, Verutei sąsiuviniams ir knygoms susidėti. Vakare tada Veronika vėlai atsigulė ir vis per tą krepšelį. Su raudono pliušo vaizdu akyse ir užmigo. Va, krepšelis tai krepšelis. Jos tada abi išėjo po tiesumu, ir Rozalija vis tylėjo. Nusileido abi nuo kalniuko. Tada sesuo sustojo ir sulaikė ją už rankos.

— Palauk, nebėk! — pasakė ji, ir Veronika sustojo ir žiūrėjo į ją. — Išsiimk iš krepšio knygas. Duok man krepšį.

Veronika tada suprato.

— Kad tu nesulauktum! — atsakė Veronika ir pasuko į kelią. — Mama pasiuvo man.

— Ar dar neklausysi?

Kur Veronikai pabėgti nuo Rozalijos! Pažiūrėk į jos kojas, kokio ilgumo. Palygink su Veronikos kojukštėmis. Rozalijos žingsnis, o Veronikos du tryš. Veronika tuoj sugriuvo nuo sesers niukso. Sugriuvo, kėlėsi, griebėsi krepšelio, apimta siaubo ir verksmo. Vienas, du, šen ir čia — krito smūgiai, kol Veronika pavargo. Sesuo susidėjo krepšin savo knygais, o jos viskas išmėtyta per tą Rozalijos pyktį, o gal ir skubėjimą.

— Susirink, ir eime! Greičiau! — šaukė Rozalija.

Pasaulis ir po to dar stovėjo. Saulė iš už kalnelio jau buvo pašokusi per kelis metrus aukštyr. Du dideli klevai šlamėjo užpakaly, o šalia trečiojo Veronika rankiojo savo sąsiuvinius. Dangus toks šviesiai mėlynas. Pasaulis visur aplinkui gyveno, tik Veronika pro ašaras nebematė jo. Jos pasaulis buvo sugriuvęs, nors ji iki šios dienos tebesinėšioja vaizdą kalnelio su saule, medžiais ir keliu, o tokia skaisti raudona spalva jai visada primena aną krepšėlį.

Jeigu šitaip yra, tai ar ji galėjo šokti prieš Rozaliją ginti motinos nuo nepagarbių žodžių? Ji ir nešoko. Bet jai, rodos, patys atėjo į galvą žodžiai, kurie turi įžeisti seserį. Ji tuos žodžius iš pradžių kartojo tyliai: Rožė, Rožė... Bet tie žodžiai kankino ją pačią. Kol jie nepasiekia sesers ausų, tai jie ėda Veroniką. Išsilies, išeis, nukris ant sesers, tai tegu ji, ta seserpalaikė, pajunta. Jau Veronikos lūpos ima kruitėti. Ji taria žodžius, kurių niekas negirdi. Dar truputis! Jau dabar visi girdės, nes žodžiai eina balsyn.

— Rože, Rože, ar negėrei pieno ožio? — murma ji. — Rože, Rože, ar negėrei pieno ožio? Rože, Rože, — ir dabar jau visi girdi, ir Rozalija šoka nuo lango, dunks, dunks kulnėmis.

— Aš tau...

Kumščiai gatavai paruošti. Veronika susiima rankomis galvą ir šaukia:

— Ma-ma! Ma-ma, Rozalija pasiuto!

Mama pašoka, ir Rozalija suspėja tik kartą ar du niuktelėti seseriai.

— Nurimkit, mergičkos, — garsiai subara ma-

ma, ir Veronika smunka pro duris. Sesuo, tikriausia, grįžo prie lango, kur ji vartė kino artistų atvaizdus. Ji apžiūrinėjo Ramon Novaro, kai Veronika pradėjo balsiai kartoti tą dainušką apie Rožę. Veronika visada jaučia didžiausią norą atsiimti iš sesers tą atviruką su Ramon Novaro. Ji gi sutaupė pinigų, kai pirkė antikvariate gramatiką. Už vartotą vadovėlį visada mokėdavo pusę kainos. Tąkart ji gavo pigiau negu už pusę kainos, nes viršelį buvo nuplėštas, bet ten pat surado atviruką su Ramon Novaro, kurį sesuo iškaulijo iš jos. Kam tau, dar tu tik pradedi rinkti, sakė sesuo, dar tik tą vieną teturi, o mano jau, pažiūrėk, kokia krūva! Tu, sakė Rozalija, galėsi pradėti rinkti, kai sulauksi mano metų, o dabar per jauna esi prasidėti su artistais. Duok man! Veronika patikėjo, o dabar tu pažiūrėk į tą Rozaliją! Niuksais atiduoda už Ramon Novaro.

Išslenka ji pro duris, nors ir žino, kad motina neleis muštis. Pasakė: nurimkit, tai viskas turės baigtis, šventa, šabas. Ji išslenka, nes jaučia, kad daug neteisybės. Kodėl ji negalėtų Rozalijos apdovanoti niuksais už motinos įžeidimą? Ar dėl to, kad Rozalija vyresnė ir didesnė? Kodėl motina nesusūrijo ant Rozalijos, kai ta pradėjo zvėgoti apie tas blusas? Motina galėjo rūstesniu balsu pasakyti:

— Na, na, Rozalija! Kas čia dabar?

Rozalija būtų nutilusi vidury sakinio. Ji būtų nuėjusi vartyti artistų atvaizdų. Matyt, ir motina jau bijo Rozalijos. Kas gi ta Rozalija? Paršas, kiaulytė! Žiūrėjimas į Ramon Novaro neišgelbės jos. Bet jeigu net motina bijo Rozalijos, tai nebėra gyvenimo, pabaigta, sukramtyta ir nuryta. Užramtyta ir sukram-

tyta. O kad motina gali bijoti, tai Veronika tiki. Pažiūrėk tik tu į motinos rankas su tomis iššokusiomis gyslomis. Pažiūrėk ir į Rozalijos rankas. Sveikutėlės, papurusios lyg bandelės. Sveikutėlės ir skaudžios.

Dėl to Veronika ir nueina skersai geležinkelio. Pastovės ji po klevu — šlama, ir šakose paukščiai čirškauja. Paėjės kalneliu — žalia, žalia, net geriau Veronikai. Žalia, žalia, o į kitą pusę, į pakalnėlę — ramunėmis nusėta. Veronika nuvirsta žemėn — štai vabaliukas cip, cip, cip, toks greitas, toks be galo greitas. Cip, cip, bėga žolių tarpeliu. Veronika nusiskina smilgą ir pakiša prieš bėgantį vabalėlį. Stok, nebėra kelio! Stok! Ji pakartoja tą stabdymą, bet tuoj nutaria: tegu sau bėga. Geriau ji priskins motinai ramunių didelį glėbį. Parneš — prašom, mano šviesiausia didybe, karaliene mūsų! Jeigu jau ir motina bijo Rozalijos, tai glėbys ramunių tegu bus ženklas: aš su tavim, klusnus ir ištikimas valdinsys! Priimk į savo pilį vienalangę, ir kartu ginsimės nuo priešų baisiųjų iki paskutinio kraujo lašo. O jeigu nebeapsiginsime, jei priešo smūgiai bus per daug skaudūs, tada susideginsim, kaip kunigaikštis Margis Pilėnuose su visa savo įgula. Visa įgula — Veronika viena, bet ką tu padarysi, kad nėra pinigų prisisamdyti kareivių. O naujokus šaukti gali tik valstybė — Veronikos karalienė teturi tik tą vieną ištikimą karį.

Ramunių jau daug, pilnas glėbys, bet ji neskuoba namo. Tegu mama išeina, pasidairo ir pašaukia. Uūū, Verute, uūū, eik namo! Dabar ji dar per toli nuo namų. Nuo to klevo prie geležinkelio ji jau girdės. Ten stoviniuojančią ją motina net ir matys. Iš

tikro motina išeina, apsidairo, uūū, Verutėle, eik namo! Eik namo, vaikel! — dar pasako motina, kai Veronika pražygiuoja geležinkelį.

— Ką gi tu čia dabar atneši? — klausia motina. — Gėlių? Kokios gražios, kokios nežmoniškai gražios! — šypsosi motina, ir tik dabar Veroniką suima abejonė, ar motina iš tikro džiaugiasi. Visada ji taip sako, stebisi ir šypsosi. Visada gėles ji pamerkia ir išlaiko vandenyje, kol žiedų lapeliai pradeda byrėti ar džiūti. Net ir žiemą motina priima su šypsena pilkus žolių stagarus, kurių Veronika prirenka kalnelyje. Bet kartą ji girdėjo, kai motina guodėsi kaimynei:

— Neša ir neša.

Su ta abejone subyra pilys. Nebėra Margio, ir Pilėnai pavirsta vienalange lūšna. Bulvienė jau ant stalo. Veronika sėdasi į savo vietą ir pasiima riekę duonos. Laimė, kad Rozalija neprisikabino prie gėlių koku nors paniekinamu žodžiu. Tada ir duona netektų skonio, arba Veronika suvilgytų ją karčiomis ašaromis.

Kai ji pavalgo, motina dar paduoda obuolį, tokį didelį ir raudoną.

— Te, užsigardžiuok.

Veronikai tuomet atrodo, kad tokio didelio ji dar nėra laikiusi savo rankose. Jai net gaila valgyti. Ji apžiūrinėja motinos dovaną iš visų pusių. Kas gi jai davė tokį gražų?

— Valgyk, valgyk, nelaikyk, — ragina motina. — Pasidėsi, tai kas nors kitas pačiups ir suvalgys.

Tas raginimas gražina ją žemėn. Laikydama obuolį rankose, ji vėl buvo susitikusi ir karalienę ir kunigaikštį Margį. Štai kaip apdovanojami ištiki-

mieji. Kaip tu neisi iš paskutiniųjų už tuos, kurie niekada tavęs neužmiršta! Tegyvuoja karalienė motina! Ji kanda obuolį. Po pirmojo kąsnio susigriebia. Rozalija, aišku, irgi nori, visi nori. Ji paima peilį, šmakšt, šmakšt ir supiausto obuolį. Te, tau, tau, tau skiltis. Ji nustemba, kad Valentinas atsisako.

— Valgyk tu pati, — sako jis, ir Veronika ligi šiol dar atsimena tą brolio mostą. Ji taip pat atsimena, kad tuomet pasigailėjo tos skilties, kurią atidavė Rozalijai. Ar sesuo kada nors pasidalija kąsniu? Tik karalienei motinai Veronika ir šiandien atiduotų viską.

Savo karalienę Veronika pakėlė į karalienės motinos laipsnį dabar, jau gyvendama Anglijoje. Karaliais ir karalienėmis ji domėjosi nuo mažens. Visad tokie drabužiai su išgražinimais, o karalienių suknioms dar ir su uodegomis ilgiausiomis, pažai turi nešti. O ir tos pilys su daugybe langų... Tiesa, langai — atviros skylės, bet jų daug, visiems užtektų ir dar liktų. Jeigu Rozalija sėdėtų prie vieno lango, tai Veronika, jei būtų tuomet pikta ant sesers, galėtų nueiti per dešimtį tolyn nuo jos, ir jai būtų šviesu. Kas iš to, jei jų namuko langas uždaras, žiemą net kitas įdedamas, kad nejaustum šalčio! Ką tas vienas vienatinis reiškia prieš daugybę langų karalių pilyse!

Ilgosios karalienių suknių uodegos Veronikai dingo laiko miglose. Patys niekai, daugiau nieko. Bet ji, fabrike prie mašinų stovėdama, pagalvoja, kad būtų gera dailiai apsirengti, pavažinėti automobiliu ar pajodinėti širmu arkliu, kaip Anglijos karalienė. Dabar ji turi šokinėti apie prievaizdą fabrike, kai tas ima šokdinti. O jei ji būtų karalienė, tai eitų

iškėlusi galvą, kaip jos motina iškilmingais atvejais, ir tik kilstelėtų pirštine apmautą ranką šaligatviuose sustojusiems ir jos pravažiuojant laukiantiems žioplams. Kilstelėtų ranką ir šyptelėtų. Štai tau ir karalienė.

Jeigu ji būtų karalienė, tai kaip visi turėtų vadinti jos motiną? Aišku, kaip ir Anglijoje, Veronika turėtų karalienę motiną, su kuria ji retkarčiais pravažiuotų vien tik tam, kad duotų motinai progos pasiklausti plovimų ir pasigėrėjimo balsų. Šiaip motina dažniau galėtų dalyvauti priėmimuose, kur reikia iškilmingumo ir mosto ir iš prasčiokiškų lūpų išeinančių iškilmingai skambančių žodžių. Pirmadienių ir trečiadienių vakarais jos abi žiūrėtų televizijoje „Peyton Place“. Veronika žino, kad motinai patiktų ta pilna miesčioniškų tragedijų ir paslapčių programa. Sekmadieniais Veronika, tikriausia, paskaitytų karalienei motinai savo eilėraščių, kurių jau trys sąsiuviniai guli stalčiuje. Gal ji paskaitytų kada ir tą vieną pirmųjų, kuris anuomet įtempė santykius su Rozalija. Ji parašė ir paskaitė visiems:

Peteliškė skraido, peteliškė kyla.

Matau debesėlį toli užu šilo.

Debesėlis kyla. Peteliške mano,

Paskubėk, kol laikas, skrist už okeano.

Valentinas tada buvo gerai nusiteikęs.

— Gerai, bravo Verutė.

Net ir tėvas pagyrė ją. Motina nė žodžio nepratarė, bet apglėbė ir tylom pabučiavo. Bet Rozalija pasidarė iš eilėraščio juoką.

— Peteliškė, peteliškė, cha-cha-cha. Miškė peteliškė debesiškė!

Niekas ir tada nesudraudė Rozalijos, kad ji pasidėtų tą savo juoką ir galės raišyti, kai neturės darbo. Bet niekas ir nepritarė Rozalijai. Tai jos juokas taip ir mirė tuojau pat, tą patį vakarą, nepalietęs giliau Veronikos širdies. O eilėraščiai visą gyvenimą taip ir neišėjo niekur iš sąsiuvinių pasižmonėti, nė vienas vienintelis. Ar ne Rozalijos tasai juokas ir padarė, kad Veronika vis gėdinosi nusiųsti bent vieną išspausdinti? Juoksis, rodos, bus miškė debesiškė, kai pažįstami paskaitys. Tai ji ir iki šiol nežino, ko vertas jos rašymas.

Veronika mokydamasi turėjo storą sąsiuvinį kietais viršais, į kurį iš knygų nusirašinėjo eilėraščius. Iš pradžių ji rašė ties kiekviena linija eilutę. O nuo pusės susmulkino rašyseną, kad pareitų daugiau eilėraščių. O jai vis tiek pritrūko vietos, ir tada ji perrašinėjo į palaidus lapus, ir tie eilėraščiai buvo Veronikos turtas, kol pati pradėjo bandyti. Antram sąsiuviniiui nusipirkti ji neturėjo pinigų. Nėra vis lieto ir nėra.

Tie nurašytieji į sąsiuvinį lietuvių poetų eilėraščiai ir buvo pirminis įkvėpimo šaltinis. Peteliškę ji matė kalnelyje ir debesėlį danguje. O užeis lietus, tai kuo baigsis peteliškės plasnojimas? Okeaną ji pasiskolino iš to storojo sąsiuvinio.

Jei ji būtų karalienė, tai gal išdrįstų dabar ir savo eilėraščių sąsiuvinius išimti iš stalčiaus ir pasidėti ant staliuko prie lovos. Va, karalienės talento įrodymai! Tačiau spausdinti tų savo darbų, tur būt, ir dabar neišdrįstų. O jeigu kritikai pasakytų, kad iš jos posmų skamba vidutiniškumas, kas tada? Ka-

raliai ir karalienės turi arba žibėti talento ugnele, arba šalin nuo sosto!

Jei ji būtų karalienė, tai kur gi Edinburgo kunigaikštis? Kostas netiktų šioms kunigaikštiškoms pareigoms. Ar jis eis dar toks tiesus ir kunigaikštiškas, kaip Britanijos Pilypas? Fabriko karštis pribai-gė Kostą. Niekas jam nebėr. Jis apskritą parą išdirbtų ir grįžtų namo toks pat lėtas ir abejingas viskam, kaip ir kiekvieną dieną. O jeigu kas sujudins jį ir atgaivins ir grąžins gyvenimui, tai nebent buteliukas. O ir kunigaikščiai jam nuspiaut. Jeigu jis tik nešiojasi savyje kibirkstėlę žmogaus, tai ir kunigaikštis Kostui. Taigi Edinburgo kunigaikščio vieta taip ir liktų laisva.

Savo brolių Valentiną ji padarytų, tur būt, Bedfordo kunigaikščiu, o Julijų — Kento. Bet jie kas savaitę turėtų Veronikos įsakymu atvažiuoti į Vind-soro pilį ir sutartą valandą prisistatyti karalienei motinai ir pabučiuoti jai ranką. Taip, taip, abu. Jeigu Valentinas ir dabar pieštų, tai turėtų į tą pasimatymą atvežti parodyti naują savo paveikslą. Valentinas irgi nėra koks caca lialia ar nors lialia caca. Jis irgi priėdęs velnių, bet Veronika jam daug ką atleidžia. Jei užeis jam dūkas, tai paleis žodžių virtinę ir dar negražių prieš tėvą ar motiną, brolių ar seserį ir plyšos net iki verksmo ir išlėks iš namų, jei nenugalės. Visi namai skamba nuo Valentino vieno, jei užeis jam piktumo valanda, ir iš šalies svetimam žmogui gal atrodo, kad toje grytelėje miršta pats brangiausias ir mylimiausias žmogus ir suaugęs vyras nebeišlaiko skausmo. Bet tegu Valentinui užėina gerumo minutė, tai jis ne tik paskutinius geriausius marš-

kinius nusivilkėtų ir atiduotų, bet ir sielą parduotų ir už ją gautuosius pinigus panaudotų dovanai nupirkti ar pavaišinti. Tačiau čia tik Valentino būdas reiškiasi tais kraštutinumais, ir jei namuose gyvenimas būtų ėjęs lygesne vaga, visi vaikai, tikriausia, būtų išaukę netokie. Veronika ir jaučia atlaidumo jam ne už tą būdą, bet už jo pamėgimą piešti. Paima didelį lapą kartono ir atviruką su arkliu, duok jam tik valandą laiko, jis brūkšt viena kryptim, brūkšt kita, ir šejums didelis arklys, panašus į tą atvirutėje, lygiai toks pats, tik dešimteriopai didesnis. Veronika dar atsimena jo žiemą su trobele, upelį su dideliais medžiais pakrantėje. Kai kartą tikras dailininkas pasisuko kitapus geležinkelio prie to klevo, kurį mėgo Veronika, ir ten pradėjo sau žymėtis popieriu vaizdus, žiūri motina — ateina jis vakarop su Valentinu.

— Rodyk, rodyk, — sako dailininkas, — visus rodyk, — o kai Valentiną surankiojo tuos pripieštus kartono gabalus, tai svečias šoko motiną prašyti: — Leisk tą vaiką į meno mokyklą. Išeis didelis dailininkas. Jei nesimokės šitaip padaro...

Motina šypsojosi ir atsikalbinėjo. Jei Valentiną išėitų į daktarus ar inžinierius, tai ji suprastų, kad tas vaikas tada turėtų pinigų ir gerai gyventų. O kad dailininkas pasiterlios... Svarbiausia, žinoma, kaip gi tu dabar gali leisti, jei ji teturi tik dvi rankas ir tas pačias be galo nudirbtas, o Valentiną jau didelis ir nebežiūri į motinos rankas, kai nori valgyti. Jis žiūri, kad būtų nupirkta ir paduota, bet jau atneša pinigų. Kai gauna pinigų, tai ir pats nuperka arbatinės dešros ir butelį degtinės, parneša namo, su-

deda ant stalo ir pasisodina motiną šalimais. Valentinui patinka, jei tokiu atveju tėvo nėra.

— Mums daugiau liks, — sako jis motinai. Pats užgeria, tiek pat stiklinėn pripila motinai, kuri barasi, kad jau ir Valentinas eina tėvo keliais. Ją gąsdina Valentino degtinė. Bet jos vyriausiasis po kelių gurkšnių pasidaro jautrus ir be galo geras ir išbučiuoja motinai rankas. Į mamos, girdi, sveikatą, o į jo žyvata! Motinai irgi prasideda šventė, nes dešra ne kasdien tokia valgoma. Skystis tas kartus, tai Valentinas ištuština ir tą stiklinę, į kurią buvo prikliksinęs motinai. Negi jis išpils lauk Dievo dovaną ir negi laikys, kol degtinė nustalbs ir nebeteks stiprumo? Taip negalima, nes už viską mokėtas pinigais. Motina taip pat sutinka, kad negalima, nes, matyt, jai praeina išgąstis dėl Valentino kelio, kuris panašus į tėvo. Praeina išgąstis, ir atsileidžia širdis, ir ji iš sotumo ima net raugėti. Taip, dešra gera. Buteliukas kartus, bet dešra gera ir soti.

Jeigu Veronika turi tuomet mokytis, tai ji daug kartų sukalba sau mintyse burtų maldele: tegu Valentinas pasigeria ko greičiausiai ir tegu užmiega! Tegu Valentinas... Jeigu jo akys pasidarys aptingusios, lyg apvilktos, tada gali tikėtis, kad jis užmigs. O jeigu neužmigs, tai pradės su motina ginčą, nes jie visada vienas kitam kuo nors kalti, nusidėję ir nusidėjimų neišpirkę, ir visi nesutarimai iš naujo padidėja, kai Valentino žodžiai pasidaro trunkūs.

Jeigu Veronika būtų karalienė ir su savo motina gyventų Vindsoro pilyje, tai neleistų jokių girtavimų. Jeigu Valentinas ir atsineštų kišenėje butelį, kaip anais laikais, tai jau nesėstų su motina prie sta-

lo, ir nekramsnotų abudu arbatinės dėšros, kad broliukas nejustų degtinės kartumo. Motina būtų sena, ir jai netiktų su Valentinu ginčytis. Viskas baigta ir užmiršta, ir karalienė motina negali gi nusileisti iki skalbėjos mažybių. Jeigu Valentiną norėtų gerti, tai tegu atlieka tuos malonumus savo pilyje. Jei ten pakils girtas riksmas, tai gėda kris vienam Bedfordo kunigaikščiui Valentinui. O jei dažnai jis girtas siautės, tai kuris nors dvariškis vieną dieną, žiūrėk, susipykęs ir parašys laikraščiui savo atsiminimus, kaip degtinės pribaigtą kunigaikštį jis vesdavo gulti. Tuomet, žinoma, gėdos lašas pasiektų ir karalienę Veroniką. Brolis, va, ką tau padarė! O to brolio keli paveikslai kaba Vindsore...

Taigi, taigi, iš to didelio atlaidumo vyriausiajam broliui Veronika, tikriausia, įsakytų pilyje nuimti keletą senų karališkų paveikslų ir tose vietose sukabinėti Valentino. Jeigu Valentiną dar išlaikė ligi šiol tą kartono gabalą su dideliu arkliu, kurį nupiešė iš atviruko, tai būtinai pakabintų jį menėse, pro kurias praeina šimtai tūkstančių lankytojų. Viskas skęsta šilkuose ir žiba sidabru ir paauskinimais, o žiūrėkite, ponai, Valentino arklys! Deja, Veronika abejoja, ar tas arklys išsilaikė, ar Valentiną nebus supiaustęs to kartono gabalo, kai išnešioja batus, jie pasidaro per dideli ir reikia ką nors įdėti. Galėjo jis supiaustyti ir tada, kai jau buvo didelis bernas, bet užsimanė laikyti karvelius. Tada jis rankiojo lentgalius ir kalė būdas. Veronika lyg pro dūmus atsimena, kad Valentiną keikėsi, kai įsitaisė naują porą melsvų karvelių. Baisiai džiaugėsi jais, o vakare prakiūrė keiktis, kad motina sukūreno visus atliekamus lent-

galius. Tada, rodos, jis piaustė kartoną būdai. Ji neatsimena, kad paskutiniaisiais metais būtų mačiusi tą arklį.

Daug kabliukų jai galėtų sudaryti broliukas Julius. Tu jį pasodinsi kunigaikščio pilyje, o jis gal pradės reikštis kaip bolševikas! Jeigu jį nugrūstum į nuošalų Kentą, toliau nuo žmonių akių, tai vis tiek nė pati Veronika negalėtų niekam duoti garantijų, kad jis senu savo įpratimu nepradės ten medžiuose karstyti raudonų vėliavų ir erzinti policijos. O gal Julius jau ir dvasiškai aptuko? Fotografijoje matyti vien riebus, storas veidas — senojo Juliaus likęs atpažįstamas tik truputėlis apie akis. Tą fotografiją gavusi, Veronika su juoku ilgai minėjo savo broliuką:

— Buržujus! Kas iš jo liko? Buržujus!

Ją ėmė piktas juokas. Sėdi kažkokio skyriaus vedėju ir auginasi taukus. Gera duona. Matyt, ir užmiršo jau savo jaunystę ir rūpesčius, kuriuos pats išgyveno ir kitiems primetė. Dar kaip šiandien Veronika atsimena: dingo Julius, nėra naktį, nėra rytą. Kur kipšas nunešė jį? Motina aplakstė rytą pažįstamus kaimynus: ar nematė kas nors Juliaus? Apsigriždama namuose ji ir pravirkdavo, minėdama tą savo sūnų. Ji ir dirbti niekur nėjo. Gal ateis žmonės ir praneš, kad tas Julius guli pakrūmėje negyvas, tai kaip ji eis dirbti ir koks ten bus tokią dieną darbas? Dar negyvą sūnų ji vaizdavosi ir tuomet, kai pamatė atžingsniuojančius policininkus.

— Radot Julijų? — išbėgusi paklausė ji.

— O kur tas tavo Julius yra? — atklausė policininkas.

— Nežinom, kur jis yra. Mes ieškom.

— Kai rasit, tai pasakykit mums.

Motina tuoj pamatė, kad policininkų visai kitas pasaulis. Jie irgi kalba apie Julijų, bet gal ir džiaugtųsi, jei pamatytų jo lavoną. Tada jai netrukus paaiškėjo, kad du Juliaus draugai jau sėdi.

— Greit sugriebsim ir tą gudruolį, — džiaugiasi policininkas, kuris gal ir netyčia išpasakojo apie Juliaus draugų suėmimą. — Du turim, sugriebsim už šiknos ir trečią.

Darydami kratą, policininkai surado ir pasiėmė fotografiją, kurioje Julius sėdi susikabinęs su Keberos Ignu ir Smailio Petru.

— Visi trys paukšteliai! — šūktelėjo policininkas savo bendradarbiui, baigęs žiūrėti fotografiją ir atsidėdamas ją pasiimti. Tada motina ir suprato, kur įpainiotas Julius ir kas tie du kiti, kurie jau sėdi. Dar ji pajėgė sumesti sau, ką jie padarė. Kai jiėjo melžti karvės, akimis užgriebė raudoną vėliavą aukštam kleve kitapus geležinkelio, kur kryžiuojasi gatvės. Jai nusmelkė širdį įtarimas, kad ir Julius ten galėjo prikišti nagus, jei saulė jau per porą metrų pašokusi nuo žemės, o to vaiko vis nėra. O kai policininkai kraustėsi, susėdę prie stalo, perkratinėdami Juliaus skurdų turtą, tada motina nebenustigo vietoje. Jau vėlyvas rytas, o tas galgonas gi kąsnelio burnoj neturėjo.

— Verute, bėk, vaikeli, — tepdama taukais riekę duonos ir dar užberdama ant viršaus druskos, paragino ji, kai policininkai jau buvo perkirtę geležinkelį ir dingę. Vėronika jau pati suprato, kur reikia bėgti. Kur geležinkelis vakarų pusėje duoda linkstą į šoną, ten yra aikštelė, apsupta beržų ir krūmų. Ten

reikia bėgti, kur Julius mėgdavo padrybsoti šventą dieną. — Bėk, bet gerai apsidaitydama, kad kas nors nepamatytų.

Ji ir nubėgo. Julius pro krūmus tykojo, kas keliu ateina ir kas dairosi. Kai Veronika dabar galvoja, tai tą aikštelę pasislėpti galėjo pasirinkti tik kvailys. Atžingsniuos vienui vienas policininkas, ir jo užteks, nes kur tu dingsi? Už tų krūmelių juk atviri laukai į visas puses. Taip ir atsitiko, kad popiet atėjo du policininkai, rankas aukštyr, ir nusivedė Julijų, sugavę iššlamantį pro krūmus į laukus. Kol Julius grįžo iš kalėjimo, Veronika kaltino save dėl to suėmimo. Matyt, ji blogai dairėsi, kai nešė taukais apteptą duoną. Gal pakeliui stovėjo policininkas ir žiūrėjo, kur ji bėgo. Motina tuo tikėjo ir taip pat kaltino Veroniką. Bet Julius geriau viską žinojo ir nuplovė Veronikos kalnę.

— Ne, Keberdžiukas mane išdavė! — išaiškino jis. — Aš pasukau į krūmus ir pabėgau, o juos sugavo. Ignas ir pašakė, kas tas trečias.

— Kas tas trečias, tai trečias, bet Verutę, matyt, matė, kai nešė valgyti, — motina dar atrodė neįtikinta.

— Keberdžiukas viską išdavė! Užtat mes su Petru sėdėjom, o jį paleido.

Keberdžiukas, žinoma, dingo iš akių, ir po kelerių metų net pats Julius abejojo, ar su juo jis visiškai kitam mieste susidūrė, policininko uniforma aptemptu, ar tik su panašiu į jį.

Motina burbėjimu sutiko iš kalėjimo grįžtantį Julijų. Girdi, turmininkas grįžo! Kokia gėda, net žmonėms nedrašu į akis pasižiūrėti. Visoj giminėj

nei iš jos, nei iš tėvo pusės niekas dar nėra sėdėjęs kalėjime, dėl to akys dega gėda.

— Kokia čia gėda! — nesutiko Julius.

— Garbė, ne gėda, — Juliaus pusę palaiko ir tėvas. — Nors vienas visoj giminėj bus tikras žmogus.

— Vis tiek nuo šiandien nevalia neštis namo jokių proklamacijų! — užė motina, prisimindama praeitį. Julius parsinešdavo, ir abu jie su tėvu skaitydavo. Tėvas irgi jautėsi kairus. Visi namuose atmintinai žino, kad jis Rygoj kartu su revoliucionieriais traukė kartą į mišką švęsti gegužės pirmosios ir klausėsi prakalbų. Tuos senus atsiminimus tėvas laikė, tur būt, didžiausiu savo gyvenimo kapitalu, kurio nepaversi ir nėra noro paversti pinigų net ir pašiučiausio skurdo dienomis. Tai brangiausias tėvo atsiminimas.

O Julius dar tą pačią dieną užerzino motiną, kai iš sandėliuko atsinešė senų proklamacijų.

— Jie gudrūs, bet ir aš nekvailas, — didžiavosi jis, kad policininkai nesurado pašelmenyje, kur jis buvo užkišęs.

— Nesakei draugams, tai ir nesurado, — aiškino sau motina. — Kai suras, tai ir vėl nebegrįši.

Julius netikėjo. Kiek kartų jis parsinešęs skaitė, slėpė ir platino, ir šuva nesulojo. Taip, šuva nelojo ir tą kitą kartą, kai policija sugriebė Julijų tiesiog už rankos, klijuojantį atsišaukimą prie telefono stulpo. Tada jis išėjo jau didelis vyras ir prie kalėjimo vartų buvo sutiktas su gėlėmis ir prakalbomis, bet Veronika nebematė jo. Jis keitė miestus ir pareigas ir paskui dingo visam karo metui Rusijos platybėse.

Veronika tyčia pasiklausydavo tais metais Maskvos radijo, ar neišgirs ko nors apie Julijų. Ne, jis, matyt, buvo per mažas, kad jo pavardę radijas minėtų. O gal jis braidžiojo miškais su bolševikų partizanais ir negalėjo būti niekur minimas. Ji paskaitydavo laikraščiuose visus pranešimus apie susišaudymus su bolševikų partizanais, vis ieškodama brolio pavardės. Labiausiai ją sujaudino Kauno Ažuolyne pakartieji. Kas juos žino, gal ne savo pavardes nešiojo, gal tarp tų trijų yra ir Julius!

Valentinas laiške atnešė jai žinią, kad Julius gyvas ir sėdi dabar Lietuvoje ir turi žmoną Varvarą ir du berniukus ir mergaitę. Tada jai keista atrodė ta Varvara. Jie, matyt, rusiškai kalbasi, ir tai buvo jai keista. Čeba pačeba, per subinę pliaukšt! Ne, taip pamėgdžiojami lenkai. O kaip Julius kalbasi su Varvara? Potomu čto bez vody i ni siudy i ni tudy.

Veronika dabar laukia, kad tik greičiau pasirodytų Juliaus atsiminimai. Kelinti gi jau metai, kai Valentinas rašė, kad Julius turi bendraautorių? Iš pradžių ji nesuprato, ką reiškia tas žodis. Paskui susigaudė iš žodynų ir turėjo linksmo juoko. Ak, tai, žiūrėkite, Julius pasidaręs, kaip didelis vyras — su skriaudom ir kovom ir nuopelnais. Knyga bus jo, nuopelnai jo ir džiaugsmas jo, o Veroniką kutena tik tas dalykas, kad vienas ir jos šeimos atstovas bus parašęs knygą. O gal jis prisimins ir vaikystę ir Veroniką? Ne, tur būt, neišdrįs prisiminti, nes ji gi gyvena svetur.

Iš Juliaus ji nėra gavusi nė vieno laiško. O argi ne Veronika nunešdavo jam maisto į kalėjimą? Bet Julius vis tiek lyg koks atskalūnas laikydavosi ir na-

muose. Jam nerūpėjo Valentino karveliai. Jis negalėdavo klausytis tėvų barnių, dėl to nuolat dingdavo iš namų ir vakarais. Dienomis jis, žinoma, dirbdavo — skaldė akmenis keliams, kasė griovius, sausino upes. Jis — devyndarbis. Jis ir tėvui buvo įtaisęs gerą darbą prie kelių tiesimo per savo draugus, bet tėvas neišlaikė — krito į kelintą dieną, suėmė jį nuolatinės ligos.

Dabar jis turėtų gerai gyventi, tas Julius. Juk jis patikimasis ir ištikimasis, pilnas net su kaupu nuopelnų. Dėl to Veronika net nustebo, kai per brolių Valentiną atėjo Juliaus prašymas:

— J. labai norėtų gauti tokio pat gražaus nailono, kokio atsiuntei man.

— Ne nailono aš jam siūsiu, bet beržinės košės! — iš pradžių šėlo Veronika. Dar daugiau ji šėlo, kai Julius per Valentiną paprašė savo Varvarai ne tik visokių moteriškų smulkmenų, bet ir nailoninių kailinių. Gražiausia, dar ką sugalvojo! Visi moka tik čiulpti! Pamatykit — komisaras ir tas nori išnaudoti darbininkę Veroniką. Ji jau buvo susidėjusi laišku žodžius: — Pasakyk tam savo komisarui... Bet paskui, kai atvėso visas pyktis, Veronika atsiminė batukus, kuriuos jai nupirko Julius. O anų atlaidų metu ar ne Julijus prie bažnyčios apdovanojo ją trumpais ir ilgais saldainiais ir baronkomis? Dėl tų atsiminimų ir sutirpo jai širdis. Liko tik įtarimas, kad čia gal Valentinas prasimanė Juliaus vardu prašyti sau visa ko, net ir nailoninių kailinių. Ji ir parašė, kai išsiuntė kailinius:

— Broliuk dobiliuk, jeigu pagaučiau, kad taip apsimesdamas jau antrą kailinių prašai savo Tere-

sei, tai tu man ne brolis, o paprastas molis. Tada jau užpyksiu ant amžių amžinųjų, visam gyvenimui, dar ir po mirties atsiminsiu, kad apstatei Veroniką.

Valentinas dėl to užpyko. Kaip gi Veronika gali jį taip biauriai įtarinėti? Dar netiki? Prašau — fotografija! Nors pats viduvasaris, bet šalia Juliaus sėdi kailiniuota Varvara su vaikais. Tegu Veronika atsidėjusi įsižiūri į kailinius, ypač į apykaklę. Terešės apykaklė kitokia. Veronika jau tiki. Ją tik stebina, kad Valentinas visko prašo ne tik sau, bet ir Juliui. Pagal giminės įpratimą būtų aiškiau suprantama, jei Valentinas rašytų: jiems neduok, jie visko turi! Matyt, Julius kuo nors padeda Valentinui, tai tas ir užstoja jį prieš Veroniką.

Visi įtarimai išsisklaidytų, jei ji padarytų Julijų Kento kunigaikščiu. Tada jo Varvara turėtų atvažiuoti kailiniuota, ir čia pat paaiškėtų, ar Valentinas atliko kokią nors suktybę. Bet ką čia tas Julius darytų? Jau, tur būt, nebepajėgtų įlipti į klevo viršūnę iškelti vėliavos, savo vaikus turėtų prašyti. O ir tie vaikai fotografijoje panašūs į ponaičiukus, kuriems kepti karveliai patys į burną lenda. Matyt, Julius jau pasidarė jai svetimas. Net ir laiško gi nė vieno neparašė ir vis dėl to, kad pasidarė visiškas išrinktasis, kuriam nebėra kaip užmegzti tiesioginio ryšio su pabėgusia seserim. Veronika nenori jo teisti ir kaltinti, tegu sau gyvena sveikas. Tegu gyvena ir dirba ir padaro ką nors gera.

Jai ir ta Varvara dabar jau nebeužkliūva. Tiek ir tiek visokių atsitikimų, kad lietuvis ble, ble, ble namuose ir žmonėse su angle ar aire ar itale savo žmona. Taip, jai tokia padėtis svetima. Kai ji viską

pasveria, tai net nebežino, ar norėtų savo fantazijose matyti Julijų kunigaikščiu, kad jis čia dykinėtų ir prasimanytų visokių niekų. Tegu sėdi Lietuvoje su visa savo Varvara ir vaikais ir tegu dirba. Ta Varvara, matyt, ir gadina visą reikalą, Veronika nepajėgia įsileisti jos širdin, kaip savos ir artimos. Valentino Teresė vis artimesnė, ir daryk tu, ką nori. O gal ji artimesnė dėl to, kad kartais už Valentiną parašo laišką. Varvara ir tėra tarytum vien tik vardas, nors fotografijoje matyti ir kailiniuose nuskandintas jos veidas.

Bėdos ji turėtų Vindsore ir su Rozalija. Padarysi ją kunigaikštienę, tai vaikščios užrietusį nosį, nebesusikalbės su ja nei motina, nei Veronika. Kunigaikštienė Rozalija pasijus didelė ne pagal savo ūgį. Padarysi mažesnę, tai nuolat sėdės prie tavęs ir skųsis, kad ją skriaudi. Senas nuoskaudas Veronika nori užmiršti, nors pačios didžiosios vis išnyra iš praeities prieš jos valią. Senas nuodėmės Veronika atleistų seseriai, tegu, seni laikai, ir daugumas dalykų atsitiko vaikystės metais. Bet ir vėlesni metai nėra laisvi nuo kartumų. Kol dar žiūrėjo ta Rozalija į Ramon Novaro paveikslą atviruke ir niuksus dalijo Veronikai, tol buvo vaikas. O pradėjo papukai dygti Rozalijai, tai su kavalieriais išeidavo ir pareidavo.

— Pasisaugok, Rozalija, — motina primindavo, ir Veronika dar nesuprasdavo, ko vyresnioji sesuo turi saugotis. Ar kad bernai galvos jai nepraskeltų, ar kad neapdalytų mėlynėmis, kaip ji Veroniką?

— Nebijok, — atšaudavo Rozalija, ir Veronika, žvilgterėjusi į motiną, susidarydavo įspūdį, kad jos karalienė patenkinta dukters pasisekimu. Motina

dar didesnį pasitenkinimą rodė, visas jos veidas švietė, kai Rozalija susitiko studentą, daktaro sūnų. Susitiko, patiko, nes į Rozaliją buvo visiems gražu pasižiūrėti, šmaukšt, braukšt, ir Rozalija ištekėjo ir užėmė grytelės pastogę, kurioje ligi tol su savo karveliais Valentinas karaliavo. Ai, rėkavo Valentinas tada vestuvių dieną ir draskėsi su savo svainiu dėl tos karalystės!

— Aukštas mano, ir tu eik sau po velnių su savo visa boba, kad mano akys tavęs nematytų ir ausys negirdėtų, — šaukė Valentinas prie visų svečių, ir motinos ir tėvo tildymas nieko nepadėjo, o Veronika širdyje palaikė brolių. Matai, atėjo dar vienas, Rožė atsivedė, dabar gers pieną ožio, o jūs išeikit, jie užims vietą!

Kai jie išsikraustė, Veronika sugrįžusi vakare neberado savo lovos užkloto. Sesutė išsinešė, motina atidavė! Sako, reikia jiems pradėti gyventi, nieko neturi. Piktumo Veronika tuomet jautė, tur būt, ne mažiau, kaip ir Valentinas, kai jis gynė nuo jaunavedžių savo aukštą ir nešė karvelius į aklinau uždarytą tvartelį. Pats, sakė, jis pramiegos net ir lauke, atrėmęs galvą į sieną, bet karveliams reikia šviesos. Jei gu nėra saulės, tai turi būti nors šviesos. O dabar kuo gi Veronika užsiklos? Motina prinešė visokių skudurų: te tau, vaikeli. Tegu Rozalija su savo numylėtiniu klojasi skudurais! Dabar jau motina žinojo, kad jos žentas ne daktaro, o batsiuvio sūnus. Taip, šitiek išsiaiškino, ir visa pagarba pagyrūnui atkrito. Bet užklotą vis tiek atidavė, kaip kokiam geram žmogui. Iš piktumo Veronika rėktų ir draskytųsi, kaip anuomet Valentinas, jei nebijotų savo bal-

su atkreipti kaimynų dėmesį į tą trobelę. Tą užklotą parnešusi, motina juk sakė:

— Tau davė. Mažiausiajai.

Vadinas, moteris dovanojo ne Rozalijai, o Veronikai. Kas gi turi teisę suglobti svetimą turtą? Motinai, matyt, suminkštėjo širdis, bet Rozalija turėjo neimti. Deja, Rozalija yra sausas trakatas, kiek tai susiję su širdim. Pirštai jos visada į save riesti ir dar taip stipriai, kaip nė vieno kito visoje šeimoje. Pasisuks namuose, tai ir Veronikos paskutinis skuduras dings, viską ji velka sau. Tai jeigu Veronika būtų karalienė ir nepakeltų Rozalijos į aukštybes su visa prabanga ir perteklium, tai ji po truputį išvalytų visą Vindsorą ir Sindrighamą ir Bukinghamą. Apkraustytų ir Veronikos drabužių spintą, nes Rozalijai visko reikia, ji norėtų suglobti sau visą pasaulį.

O iš Rozalijos ko ji susilaukė savo gyvenime? Išėjo ir išsižadėjo tėvų ir namų. Motina jai siūlė sūnų pakrikštyti Valentinu, kad iš vienos giminės dabar kita perimtų su paveldētu krauju ir vaikams vardus. Ne, Rozalija savo vaikui įsinorėjo poniško vardo. Tegu, girdi, jos sūnus būna Ričardas liūtaširdis. Veronika įsitikino, kad jis auga kietaširdis, o ne liūtaširdis, jeigu tas vardo pagražinimas turėjo reikšti kilnumą. O gal pati Rozalija kietumą ir negailestingumą turėjo galvoje, kai kalbėjo apie liūtaširdį. Žiūrėk, Rozalija nesislapstydama pareiškė motinai, kad dienos metu jai gėda ateiti į tą trobelę ir atsivesti savo Ričardą. Tai ir ji atslenka tik prietemoje ir išeina ratuota. Jei Veronikos nėra namie, tai jos daiktus apkrausto. Sujaukta, subūta, tai jau žinok, kad Ro-

zaliņa buvo įkėlusi koją ir ką nors išsinešė. Jeigu ir pasivytum ją, tai vis tiek nebeatgausi savo daikto. Nebent turėtum drąsos partrenkti seserėlę žemėn ir jėga atsiimti nuosavybę. Ne, Veronika neturėjo nei drąsos, nei tiek jėgos, kad galėtų su seserim voliotis nors ir nuošaliausioje vietoje, kur svetima akis nemato.

Širdį Rozalijos ir jos Ričardo liūtaširdžio Veronika patyrė ypač skaudžiai, kai sirguliavo motina. Darbo nėra, valgyti nėra.

— Nubėk pas Rozaliją, — sako motina, žiūrėdama į pablyškusią savo mažylę, — duos pavalgyti. Gal duos mėsos kąsnelį.

Sunku Veronikai prašyti kąsnelio, ir kaip ji džiaugtųsi, jei motina turėtų, pati valgytų ir jai duotų. Ji pasitenkintų mažu, kad tik nereikėtų eiti. Motina ir pati nevalgiusi.

— O tamsta ką valgysi? — klausia Veronika.

— Aš sergu ir nenoriu. Eik, tu eik, — ir paglosto Veroniką. Kaip dabar atsikalbinėsi po to glostymo? Veronika eina nebe pirmą kartą, ir tasai svainis visada reikalauja, kad už pavalgymą ji atidirbtų — panešiotų lauke Ričardą po šviežią orą, tai vaikas saldžiau miegos. Kiek tos Veronikos dar tėra! Tas nešiojimas jai ištraukia rankas.

— Mama, mama, — skundžiasi ji parėjusi, ir motina vėl glosto ją ir ramina ir reiškia viltį, kad namuose niekada nebus taip trumpa. Veronika žada pasitenkinti sausa duona ir lašeliu pieno. Mama, kad tik tu visada uždirbtum duonai, taip ji nenorėtų Rozalijos ir jos vyro malonės. Bet mama kartais vėlai pareina, kai pradeda didelį skalbimą turtingųjų

namuose. Tą jos Verutę dar sugriebs džiova, jei dažnai maitinsis vien duona. Bėk pas Rozaliją ir pavalgyk, kaip žmogus! Jau ir motina žino, kad Rozalija pavalgydins ją, jei gaus pusę lito. Veronika nenori atidirbti, tai gerai, tegu atneša pinigų. Dabar nebėra nė kaip atidirbti, nes Ričardo liūtaširdžio nebereikia nešioti. Vaikas jau paaugęs, ir Veronika po pusvalandį neišnešiotų jo glėbyje. Dabar puslitis viską perka, ir Veronika niekada neužmirš to paskutinio atsitikimo, kai motina neturėjo pinigų, o ją vis tiek išsiuntė.

— Pუსlitis? — paprašė sesuo, ir Veronika sugniužo. Ji tikėjosi, kad sesuo pirma paprašys pinigų, o paskui duos valgyti. Rozalija visada laikėsi tokios tvarkos. Motina buvo pamokiusi, ką sakyti seseriai. Veronika susijaudinusi užmiršo motinos įkaltus žodžius. Jai atrodė, kad tie žodžiai ir netinka, kai sesers balsas toks kietas. Ji tik numykė, ir viskas.

— Nėra pusės lito — nėra valgyti, — pasakė sesuo, ir Veronika išskubėjo pro duris, kad nepravirtų Rozalijos akyse. Motina atiduotų tą penkiasdešimt centų ir taip buvo pamokiusi sakyti. Gal Rozalijai ir reikalingas pinigas, nes vyras jai išduoda apskaičiuotą sumą valgiui pirkti, bet po šio karto — ne, ne, už jokių pinigų ji nesės jau prie sesers stalo. Ji pakramtys liepos lapų, pasirinks kalnelyje rūgštynių, nevalgiusi atsiguls, bet nepaims kąsnio iš sesers, net jei Rozalija primokėtų.

Kai Veronika dabar galvoja, tai Rozalija net ir iš šykščiai duodamųjų pinigų mokėjo išsiversti. Ištekėjusi ji iš sutaupomųjų nuo maisto pinigų įsitaisė gražiausią albumą, kuris jau buvo pilnas kino artis-

tų fotografijų dar tada, kai Veronika nueidavo pavalgyti. Jie laikė ir šunį, bet tas gyvulys buvo jos vyro nuosavybė, tik penėti turėjo Rozalija. Ak, tas šuo, Vilkas tas! Jis kaltas, kad Veronika net ir svetūr išvažiuodama neužėjo pas seserį atsisveikinti. Dar ji tebesimokė, kai motina vieną vakarą pasiuntė ją pas Rozaliją.

— Nueik ir pasakyk, kad aš sergu, — paliepė motina, ir Veronika išskubėjo. — Tegu ateina, gal man jau paskutiniai. Tegu dar šiandien ateina, nes kažin ar išlaikysiu per naktį.

Veronika tiesiog skrido pas seserį, bet prie vartelių ją pasitiko šuo. Au, au, au, draskėsi jis užsirydamas. Veronika nedrįso praeiti — šoks ant krūtinės velnias tas. Ji stovėjo prie vartelių ir dairėsi į langus. Pirmiausia įkišo galvą langan Ričardas, o po to ir jos sesuo. Jie žiūrėjo ir juokėsi.

— Eik, eik, — tarpduryje pasirodžiusi šūktelėjo Rozalija.

— Šuo... — pratarė Veronika. — Mama labai serga... Sakė, kad ateitum.

— Eik še, eik vidun, — ir tada Rozalija sugriebė šunį.

— Mama labai serga, — pakartojo Veronika ir pasileido namo. Nuo tada ji nenorėjo nė pamatyti sesers namų, nė iš tolo. Labiausiai ją užgavo to Ričardo kietaširdžio laikysena. Ji negirdėjo pro lojimą žodžių, bet iš vaiko lūpų išskaitė, kad jis piudo Veroniką šunim.

Kur gi būtų jų vieta karalių rūmuose?

Kai Veronika išvažiuodama atsisveikino su motina, ta kelis kartus prašė:

— Užbėk pas Rozaliją.

Veronika iš pradžių savo nenorą eiti vyniojo į žodžių vata. Motina primins, o ji staiga persimeta į kitą kalbą. O kai Kostas paragino paskubėti, tada ji atsakė motinai į priminimą:

— Nebėra laiko.

— Išvažiuosit ir gal nebepasimatysit gyvenime.

— Mama, nebėra laiko, — atsakė Veronika tais pačiais žodžiais ir išvažiavo. Taip, ji norėjo atsisveikinti. Su visais atsisveikino, o Rozalija viena liko. Ir vis tas šuo!

Rozalija, žinoma, jau pirmajame savo laiške reiškė nepasitenkinimą: kaip tu drįsai išvažiuoti ir nepasakyti sudie man vienai iš visos giminės? Ar aš tau ne sesuo? O Veronika atsakė: taip, sesuo, bet ar savo tą britvoną šunį atsimeni? Nudvėsė? Vyras išeidamas išsivedė? Jeigu šuns jau nebėra namuose ir jeigu parvažiuočiau, gal ir peržengčiau slenkstį. Žinau, kad tu tuoj po karo gyvenai trobelėj pas mano karalienę motiną, tai susitiktumėm, ten pasisveikintumėm ir atsisveikintumėm ir pamojuotumėm vieni kitiems prie geležinkelio be jokio skubėjimo.

Veronikai rūpėtų pastovėti prie motinos kapo. Ten guli karalienė motina, kuri niekada nesėdėjo Vindsore ir neturėjo nustačiusi vaikams priėmimo valandų. Mirė ji toj trobelėj vienu langu, ir iškilmingąją jos skrybėlę kas nors, tur būt, jau išmetė, o gal ji pati sudūlėjo, metai ją sunaikino. Bet parvažiuok ir pastovėk! Juk tas trobelės mažumas ir taip kankina Veroniką, kaip įsikūnijimas visokio skurdo. O nuvažiuosi, tai ir atgys viskas iš naujo ir motinos paveikslas sumažės pagal aplinką. Dar visi panorės tar-

pusavyje suvesdinėti atsiskaitymus, tai ir prasidės riksmas po apylinkę. Dabar laiškuose vienas kitą kaltina dėl karvės, kurią motina buvo nusipirkusi iš Veronikos gautaisiais pinigais. Kur ta karvė? Kas ją pardavė ir sunaudėjo pinigus? Pagal Rozaliją išeitų, kad motina pardavė, o Valentinas paėmė pinigus. Pagal Valentiną — Rozalija pardavė ir pinigus atidavė Ričardui, kuris juos prašvilpė. O kas būtų kaltas dėl tos karvės, jei parašytų komisaras Julius?

Prisiskaičiusi savo artimųjų laiškų, Veronika nusprendė neberašyti jiems. Tai pabuvę visi iki vieno atsišaukė: ko gi neberašai? Ar tu mums ne sesuo? Negreit jie atsišaukė: iš pradžių vienas po kito saldžius laiškus parašė vaikai. Ko aš neatsišaukiau? — atrašė Veronika. Pagal metrikus aš jums, žinoma, sesuo, bet iš jūsų laiškų matau, kad jums už karvės nugaros dingo mano motina. Karvė, karvė ir karvė! Ligi šiol per tiek metų ta karvė dėl senatvės smilgos nebepajėgtų sukramtyti, o jie dar kelia iš numirusių... Ką? Galviją! Motiną prikelkit ir išlydėkit pas mane, aš ją pasodinčiau karalienės sostan. O jei gu jums reikia karvių, gerai, pasakykite. Katras turite teisę laikyti karvę? Pasakykite — bus.

O motinos, jeigu jau yra kapas ir antkapis, ji nebepamatys. Karalienė motina — tik svajonė, bet Veronikai patinka. Yra kuo gyventi. Mamuliukas Veronikai vis tiek karalienė motina, nuėjusi poilsio po šimtamečiu medžiu ir atsišaukianti atsiminimuose ir svajonėse.

(iš knygos „Dvidešimt viena Veronika“)

PANAS LIETUVIŠKOSE SAMANOSE

ALDONA GUSTAS IR JOS KŪRYBA

Svetimam krašte ir svetimos kalbos aplinkoje išaugusiam ir subrendusiam kurti gimtąja kalba dažnai išvirsta į beveik neįveikiamą idealą. Prisiminkime tuos išeivijos kūrėjus, kurie literatūron teatėje svetur po Antrojo pasaulinio karo, kurie Lietuvoje tebuvo gimnazistai ar dar jaunesni ir kurių ryškiausias atstovas, tur būt, buvo Algimantas Mackus. Literatūros generacijų rikiuotėje jie atsistojo tuojau po žemininkų. Vytautas Kavolis tą generaciją — arba bent Algimantą Mackų su Liūne Sūtema — pavadino „nužemintaisiais“, o pats Algimantas Mackus maždaug deklaratyviai pabrėžė savo poeziją kurias „neornamentuota kalba“.

Mackaus „neornamentuotoji kalba“ pirmoje eilėje, žinoma, turėjo perkeltinę — literatūrinę prasmę, tačiau tas apibūdinimas yra visiškai tikslus ir tiesiogiai suprastas. Dvikalbėje, kartais net trikalbėje aplinkoje užaugę, subrendę ir išsimokslinę jaunieji užsienių lietuvių literatai nebeturi to tiesiogio ryšio su gimtąja kalba, jie nebeturi organiškų saitų su gryna, sodria, dar nesumiesčionėjusia ir dar „ne-

subendrinta“ paprastų Lietuvos žmonių kalba, kuri, bent iki šiol, ir buvo toji žaliava, iš kurios mūsų dailiojo žodžio kūrėjai lipdė savo veikalus. Palyginime jaunųjų ir jauniausiųjų išeivijos literatų — pradedant Mackumi ir baigiant pačiais jauniausiais, sakykime, *Tiltų ir tunelių* almanacho autoriais — kūrybą su jų bendraamžiais, kuriančiais Lietuvoje. Be rimtesnių tyrimų ir painių nagrinėjimų bematant atkreipsime dėmesį į tai, kad išeivių kalba yra ne tik skurdesnė savo žodynu, bet lygia dalia ji yra ir ne tokia sodri, mažiau išraiški savo frazėse ir sintaksėje. Toks palyginimas akivaizdžiai parodo, kad jaunesni išeivijos literatai jau yra atitrūkę nuo savo gimtosios kalbos pirminių ištakų.

Tačiau jie kuria lietuvių kalba, ir tuo galime džiaugtis. Gyvenant didžiuosiuose Š. Amerikos lietuviškuosiuose telkiniuose, savotiškuose lietuviškosios kultūros getuose, — Chicagoje ir Toronte, Clevelande ir Bostone bei kitur, — gimtoji kalba jiems išliko kaip kasdieninio susižinojimo priemonė, kurią jie vis dėlto įstengė paversti ir kūrybine išraiška. Kitoks likimas ištiko tuos dabar jau vidurinėsios ir jaunesniosios kartos išeivius, kurie pastarąjį amžiaus ketvirtį praleido izoliuoti nuo lietuviško gyvenimo, kuriems lietuvių kalba nebeatliko nė paprastos kasdieninio susižinojimo funkcijos, kurie kone tris dešimtmečius gyveno vien tiktai svetimos aplinkos ir svetimos kalbos pasaulyje. Juk ir tokių tarpe buvo ir yra ne vienas su kūrybiniais polėkiais, buvo ir yra tokių, kurie paprasčiausiai negali nerašyti. O tokiais atvejais kita, nebe gimtoji kalba išvirsta į kūrybinę priemonę...

Vokiečių poetė Aldona Gustas *Nemuno krašte* /1969 m. Nr. 3/, be kita ko, rašė: „Priklausau tai apie 1930-sius metus gimusiai tarpinei kartai, kuri savo vaikystę praleido dar lietuviškoje tėviškėje, kad vėliau būtų persodinta į svetimą kraštą ir svetimos kalbos aplinką. Ta prasme mano gyvenimas atstovauja daugelio lietuvių gyvenimui, mano likimas yra tipiškas daugeliui mano tėvynainių tais padrikais ir neramiais dešimtmečiais, prasidėjus Antrajam pasauliniam karui“.

Nepriklausomos Lietuvos laikais Aldonos Gustaitės tėvas tarnavo pasienio policijoje Klaipėdos krašte, kur vedė vietinę merginą lietuvaite. 1932 m. kovo 2 d. Karceviškiuose, Pagėgių apskrityje, Gustų šeimoje gimė duktė Aldona. Savo vaikystę būsimoji poetė taip aprašo:

„Mano pirmieji vaikystės išpūdžiai: aukštų nendrių įrėmintas Nemunas, už jo garuojantieji, kvepiantieji miškai ir pievos, tarp vandens, miglų ir žalumos namai kaimo, kuriame aš vieną 1932 metų kovo mėnesio dieną gimiau“ (plg. *Nemuno kraštas*, 1969 m. Nr. 3). O Alaušius (slapyvardė — REM), poetę pristatydamas *Aiduose* (1969 m. Nr. 9), cituoja tokius jos žodžius: „Gera prisimenu tam tikrus kelius, tiltus, miškus, senas kapines, pievas, kates, šunis, varles, skruzdės, žibutes, etc. Kai, pavyzdžiui, savo eilėraščiuose miniu samanas, tai visada prisimenu Lietuvos miškų samanas, kurias kaip vaikas esu mačiusi. Taip yra ir su nesuskaičiuojamais kitais dalykais, ir tuo būdu per pirmąsias patirtis, pirminius pergyvenimus, kuriuos kaip vaikas sutelkiau,

mano ryšys su tėviške yra kiek galint nuoširdus, ir sąmoningai nesistengiant“.

Septynerių metų amžiaus Aldona Gustaitė persikelia į Vilnių, kuris jai, matyt, paliko nebeišdildomus įspūdžius. Jos pačios žodžiais: „Po kelerių metų nauji nepamirštami įspūdžiai: didelis Vilniaus miestas, kurin mano tėvai persikėlė. Nuo senatvės pražilusios, bet vis dėlto gyvenimo kupinos gatvės, tamsūs katedros šešėliai, kurie kartais kaip vizija iškyla mano prisiminimuose... Mano tėvas man sekė lietuvių liaudies pasakas ir dainavo dainas, kurias palydėdavo balalaika. Jis mane mokė lietuviškų dainų ir pasakų, kurių daugumą aš pamiršdavau, kaip vaikams kad atsitinka. Tačiau tebeprisimenu, kaip vieną dieną stovėjau didelėje salėje prieš šimtus žmonių ir susijaudinusi, paraudusiais žandeliais turėjau deklamuoti vaikišką posmelį:

„Aš esu maža mergytė,
kaip graži rūtytė.
Šen suku,
ten suku,
ir daugiau —
nieko negaliu (*Nem. kr., ibid.*)

Rami vaikystės tėkmė staiga nutrūksta 1941 metais, kada Aldona Gustaitė išvyksta Vokietijon. Tragiškoji mūsų gyvenamųjų laikų likimo ranka neaplenkė nė Gustų šeimos: poetė su motina pastoviai įsikūrė ir tebegyvena Vakarų Berlyne, o jos tėvas Mečys Gustas, iš Sibiro grįžęs į Lietuvą, gyveno Šilutėje, kur 1969 m. rugpiūčio 12 d. mirė. Savo tėvui

poetė paskyrė vieną paskutiniųjų savo eilėraščių, pavadintą „Litauische Kindheit“ /„Lietuviška vaikystė“/, kurio originalas buvo paskelbtas *Heimatstimmes* 1970 m. 3 nr.

Savo persikėlimą „į svetimą kraštą ir svetimos kalbos aplinką“ lakoniškai, bet ir vaizdžiai apibūdina pati poetė: „Tada prasidėjo karas. Mane apsupo kiti žmonės, ir kiti žodžiai, kurių nesupratau. Lengvai — tik vaikai tai sugeba, — dešimties metų amžiaus būdama, išmokau naują kalbą — vokiečių“ /*Nem. kr.*, *ibid.*/. Berlyne Aldona Gustaitė baigė pradžios ir 1947 m. viduriniąją mokyklą.

Prileistina, kad Berlynas būsimajai poetei galėjo turėti dvejopą įtaką. Pirmiausia, Berlynas yra Berlynas. Tai miestas su savitu veidu, savitom nuotaikom ir — svarbiausia — savitais žmonėmis. Berlyniečiai nuo kitų vokiečių išsiskiria, sakytume, tiesiog berlynietiškumu. Berlynas buvo savotiškas Vokietijos „tirpdymo katilas“, kuris įvairių genčių vokiečius, miestan sugūžėjusius, ir net tūkstančius lenkų, kašubų, vendų ir lietuvių iš germanizuotųjų Vokietijos provincijų suliedino į savitą ir išsiskiriančią žmonių bendruomenę — į berlyniečius. Politika ir istorija miestui uždėdavo besikeičiančius savo antspaudus, tačiau Berlyno savitumas vis išlikdavo, ir jis patraukdavo ne vieną kūrėją. Ir Kazys Binkis Keturių vėjų laikais, to miesto nuotaikų apimtas, sukūrė savo žinomą eilėrašį apie Berlyno mėnulį, o garsiojo anglų rašytojo Christopher Isherwood romanai trisdešimtųjų metų pradžios Berlyno žmones ir nuotaikas išpopuliarino visame pasaulyje. Pagaliau,

be kitų, ir Kazimieras Barėnas savo apsakymuose berlynietiskąją tema šitam miestui atidavė savo duoklę; nors šito rašytojo Berlynas jau buvo bombų apgriautas ir naciškųjų replių skaudžiai sukaustytas, sentimentas Berlynui vis dėlto išliko akivaizdus.

Trisdešimtį metų išgyvenusi Berlyne, ir Aldona Gustaitė, be abejo, negalėjo išvengti šito miesto įtakos. O tie trys dešimtmečiai bene bus buvę patys audringiausieji miesto istorijoje. Karo meto bombardavimai, beprotiškasis nacių užsispyrimas miestą ginti „iki paskutinio vyro“, okupacijos, pagaliau pokario įtampos — iš tiesų tai buvo visas mūsų laikų košmaras, sutelktas mažiausiame plote. Ir šiandieną, skaitydami Aldonos Gustos eilėraščius berlynietiskąją tema /plg. „Vėją galite pasilaikyti“/, matome, kad Berlynas jau yra jos miestas, kad ji miestui jaučia tikrą šilumą ir nuoširdų sentimentą.

Antra vertus, gyvenimas Berlyne Aldoną Gustaitę neišvengiamai izoliavo nuo lietuvių. Paskutiniaisiais karo metais dar, palyginti, gausus Berlyno lietuvių telkinys pokaryje ištirpo, ilgainiui milijoniniame mieste teliko vos keletas lietuvių. Ji gyveno, brendo, išsivystė į poetę tarp berlyniečių. Ir tam tikra prasme ji išvirto į berlynietiską poetę.

Vakarų Berlyne leidžiamas mėnesinis žurnalas *Berliner Leben* turi nuolatinę dalį, pavadintą „Texte unter geteiltem Himmel“, atseit, „Tekstus po suskaldytu dangum“. Pavadinimas nurodo į tą nenatūralų miesto suskaldymą tarp Vakarų ir Rytų, o skyriuje kiekvieną mėnesį spausdinami tekstai rašytojų iš abiejų miesto dalių. 1969 m. liepos mėnesio laidoje žurnalas Vakarų Berlyno rašytojams atstovauti

parinko Aldoną Gustą, išspausdindamas tris jos eilėraščius. Žurnalo redaktorius Helmut Uhligas skaičiuoja ją taip pristato:

„Į Berlyną ji atvyko iš Rytų — iš Lietuvos, kuri anuomet jau buvo sovietų užimta. Atvyko ji jauna mergaitė, ilgais plaukais, šviesiomis akimis, ir atrodė ji visai kitaip kaip berlynietės, apgaubta slaviško abejingumo nuotaikos, su nepakartojamu balsu ir juoku, pojūčių ir gyvenimo džiaugsmo kupina mergaitė — Aldona Gustas.

„Ji sėdėjo geležies prekyboje ir rašė sąskaitas, ilgas skiltis. Ar ją jau tada pagavo eilučių kaitos žavesys? Arba vėliau, kai jai teko tvarkyti knygas savo Schoenebergo (Berlyno dalis — REM) cigarų parduotuvėje, kurioje taip pat galima buvo nusipirkti degtinės ir šokolado? Jos skolininkai, turėjusieji daugiau troškulio negu pinigų, sudarė linksmą ir ilgą vardų sąrašą. Norėdami jį įsivaizduoti, teturime aplankyti senojo Berlyno namus: ant butų durų išrašytos keisčiausios pavardės. Jas lygiai taip pat sunku atmintinai išmokti, kaip ir Saint John-Perse'o eilėraščius, kuriuos Aldona Gusta jau mėgo, kai prie savo prekystalio rimtu veidu klausydavosi pirkėjų autentiška berlynietiška šnekta pasakojamų gandų. Jau anuomet atsirasdavo lakštai su lyriškais bandymais. Aldona Gusta jų netausojo. Jai buvo smagu smaguriauti žodžiais, taip kaip kiti kad ragauja kokteilius, balansuoti ant sintaksės pastolių, jos dėsnių per daug rimtai neimant“ /plg. *Berliner Leben*, 1969 m. Nr. 7/.

1952 m. ji išteikė už Georgo Holmsteno, 1913 m. Rygoje gimusio baltų kilmės vokiečių rašytojo ir

žurnalisto. Antrojo pasaulinio karo metu G. Holms-
tenas, anuomet jaunas karininkas, Berlyne tarnavo
generaliniame štabe ir dalyvavo 1944 m. liepos 20 d.
nepavykusiame perversme prieš Hitlerį. Šamokslo
vadai G. Holmsteną numatė perimti Vokietijos te-
legramų agentūros DNB vadovybei ir pasauliui in-
formuoti apie įvykusį perversmą. Iš pačios poetės
žodžių sprendžiant, G. Holmsenas buvo reikšmin-
gas akstinas, ją pastūmėjęs literatūros link: „Berlyne
vėliau susipažinau su vyru, už kurio prieš septynio-
lika metų ištekJau — Georgu Holmstenu. Jis buvo
rašytojas ir žurnalistas, istorinių romanų, dalykiškų
knygų ir feljetonų autorius. Vietoj balalaikos muzi-
kos ir dainų, staiga buvau apsupta knygų. Pradėjau
skaityti... ir vieną dieną parašiau — man tada buvo
daugiau kaip 25 metai amžiaus — savo pirmą eilė-
raštį, jeigu tą nedaugelį žodžių, kuriuos impulsyviai
užrašiau ant popieriaus lakšto, aplamai galima pava-
dinti eilėraščiu“ /*Nem. kr.*, *ibid*/.

Kurti Aldona Gustas pradėjo 1958 m., tačiau
pirmąją savo knygą ji išleido 1962 m. Eilėraščių rin-
kinys vadinosi *Nachtstrassen*, kurį išleido Eremiten-
Presse, Stierstadte. Įkandin sekė kitos penkios jos
poezijos knygos. 1963 m. išėjo *Grasdeuter* /Fischer-
straess'ner Presse, Hannover/, 1964 m. *Mikronau-
tenzuege* /Montage-Presse, Hamburg/, 1967 m.
Blaue Straeucher /Verlag Schoengeist-Bel esprit,
Bremen/, 1968 m. *Notizen* /Edition Galerie am
Abend, Berlin/ ir 1968 m. iki šiol paskutinis Aldo-
nos Gustos rinkinys — *Liebedichttexte* /Berliner
Handpresse — Wolfgang Joerg, 1 Berlin 30, Habs-
burger Str. 6. Kaina 40 markių/.

Visos knygos yra itin dailiai išleistos, meniškai apipavidalintos, ir jas iš tiesų malonu paimti į rankas. Paskutinioji jos knyga *Liebesgedichtexte*, kuri pačios poetės sutikimu lietuviškai verstina į *Meilės tekstus*, be to, yra iliustruota šešiais spalvotais dviejų dailininkų — Wolfgango Joergo ir Ericho Schoenigo — lino raižiniais. Pasak *Berliner Morgenpost* recenzento H. K., „spalvotieji Joergo ir Schoenigo lino raižiniai nėra iliustracijos, bet barokiškai išsilięjančios fantazijos pagrindine autorės tema“ /*Berliner Morgenpost*, 1969.II.2/.

Kokia gi yra poetės „pagrindinė tema“? Aukščiau cituotasis Helmut Uhligas rašo: „Šeši lyrikos tomai per septynerius metus,— tai yra šios nuostabios, šiandien 37 metų amžiaus moters lyriškasis derlius. Jos lyriškųjų stenogramų pagrindinė tema yra meilė: meilė pasauliui, žmonėms, daiktams. Jose yra rytietiško gamtovaizdžio platuma ir laisvo gamtos kūdikio nesuvaldomumas, kaip kontrapunktas išgyvenimui ankšto ir apriboto Berlyno, kurį Aldona Gustas savo vaizduotės skrydžiais apleidžia dažniau, negu tikrovėje“ /*Berliner Leben*, *ibid*/.

Recenzentas Helmut Maderis Meilės tekstus aptaria: „Kartu su Mefistofeliu Aldonos Gustos meilės eilėraščius galėtume pavadinti „drąsiais vasaros paukščiais“. Tai lengvos, idilėn linkusios improvizacijos... Daiktai ir žmonės, pasaulis ir kosmosas juose pavirsta į vientisą meilės išreiškimą ir į prisi pažinimą meilėje. Vyrai ir moterų kūnai, oda, lūpos, pirštai, akys, gėlės, automobiliai, žvaigždės, benzino stotelės, motorai, vynuogės, vyniejojai, sapnai, naktis ir mėnulis — viskas baigiasi

meilėje
rožių išaugintoje...

...Kartais „Aldonos Gustos rožės nebėra visiškai šviežios, o jos „žodžių erotikos“ metaforos truputį nuvytusios, tačiau tas, kuris tai konstatuotų... gal jau yra atpratęs nuo pasakos“ /*Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1969. VIII. 22/.

Vokiečių poetas Karl Krolowas apie paskutinąją Aldonos Gustos knygą rašo: „Šitos autorės stiprus erotiškąs vaizdingumas niekur nebūna banalus ar dargi brutalus. Savo medžiagą ji įstato į švelnų ir išraiškingą gamtovaizdį. Tai, kas asmeniškai, intymu, tokiu būdu savotiškai pasikeičia. Tai perkeliama į subendrintą erotišką situaciją. Šituose posmuose nėra jokios deklamacijos, jokio patoso. Jų tiesiogis švelnumas — tai, ką Aldona Gustas vadina „žodžių erotika“ — geriausiose akimirkose apsisupa atsargiu lengvumu“ /*Der Tagesspiegel*, 1969. VIII. 3/.

Anot recenzento H. K.: *Meilės tekstuose* ji išpildo pažadą, duotą pirmuoju savo pasirodymu — bent dalinai. Jos posmai yra jautrūs ir švelnūs, jos sarkastiškai poetiškas tonas neprileidžia sentimentalumo:

debesys paženklina
sapnuojančią
pasitinku juos stiklo duryse
jie man
beveik švelnūs.

Tokie vaizdai išduoda didelį didmiesčio nuotaikų pojūtį“ /*Berliner Morgenpost*, *ibid*/.

Pagaliau Alaušius rašo: „Nors Aldonos Gustai-

tės kūryba savo poetine struktūra yra moderni, jos tematika yra klasiškai paprasta. Tai visų pirma meilė, o antroji eilė — gamta“ /*Aidai*, *ibid*/...

Ir vis dėlto čia dar reikia pabrėžti, kad poetės meilė yra visiškai konkreti, išreiškiama nedviprasmiškais erotiškais įvaizdžiais, ji yra akivaizdžiai kūniška. Tai poetė išreiškia kone tikroviškais vaizdais, o dažnai savo eilėse netgi pavartoja tiesiogį žodį „anatomija“. Šia prasme poetė iš tikrųjų pasirodė kaip kosmopolitiško didmiesčio gyventoja, perdėm pasaulietiška. Viename laiške ji rašė: „Puritoniški /„pruede“/ žmonės yra kažkas baisaus!“ Todėl tradiciškai konservatyviems lietuviams skaitytojams jos eilėraščiai kartais gali pasirodyti neįprastai drąsūs, tačiau, kaip cituotieji jos recenzentai pabrėžė, ji niekuomet nenuslysta į vulgarumą, niekur ji nebando šokiruoti vien tik dėl originalumo. Jos „žodžių erotika“ natūraliai išplaukia iš jos poetinės pasaulėjautos. Anot pačios poetės: „Mano kūrybos išeities taškas nėra nei pernelyg rimtas, nei džiugus. Cinizmas, ironija ir pan. man yra svetima“.

Vakarų Vokietijoje leidžiamas buvusiųjų Lietuvos vokiečių laikraštis *Heimatstimme*, atspausdinsi du Aldonos Gustos eilėraščius, komentavo: „Sunku patikėti, kad šitie vokiški posmai, kupini švelnios lyrikos, bet tuo pačiu įkūnydami kone realistišką vaizdingumą, o, be to, būdami ir filigrantiškai permatomi, yra sukurti lietuvaiteš... Liūdnai lietuviško žemiškumo /„Erdhaftigkeit“/ jautrumas ir išsireikškimų galimybės, kurias suteikia vokiečių kalbos drausmė ir mastai, joje susijungia į darnią sintezę“ /*Heimatstimme*, 1969 m. Nr. 7,8,9/.

Pačios poetės žodžiais: „Juk ir keista ir kartu tragiška, kad aš — tikra lietuvaitė su lietuvišku vardu — vokiškai rašau. Vis dėlto manau, kad mano eilėraščiai savo ritmu, dikcija ir tematika yra daugiau ar mažiau skolingi mano gimtajai lietuvių kalbai... ..Rašau vokiečių kalba ir kartais labai apgailėstauju, kad savo jausmams ir nuotaikoms lietuviškų žodžių nesurandu“ /*Nem. kr.*, *ibid*/. Kitoje vietoje poetė savo lietuviškąsias ištakas dar konkrečiau pabrėžia: „Mano pavyzdžiai yra moterys iš Lietuvos, kurios dainavo dainas, dirbdamos savo darbus. Aš vis ieškau tos pagrindinės nuotaikos, kuri, gal būt, turi būti panaši į šių moterų nuotaiką, kad galėčiau tada lengvai rašyti. Kadangi aš pati tik iki devintų metų amžiaus gyvenau kaime, tai, savaime suprantama, mano temų ratas yra kitoks. Bet kadangi mano eilėraščių temos yra meilė ir antroji vietoj gamta, tai vėl esu artima savo pirmtakėms“ /*Aidai*, *ibid*/.

Šitie jos žodžiai gal ir paaiškina, kodėl, skaitydami jos eilėraštį apie miške faunus dresiruojantį Paną, kažkaip neracionaliai jaučiame, kad toji dresiruotė vis dėlto vyksta lietuviškame miške. Tačiau šitos lietuvaitės ir vokiečių poetės kūrybos lietuviškumas, matyt, nėra vien tiktai toks efemeriškas, ta „darni sintezė“ gali būti užčiuopiama ir daug dalykiškesnėje plotmėje, būtent, pačios poetės gimtojoje kalboje. Tiesa, lietuviškai ji nebemoka tiek, kad galėtų savo gimtąja kalba kurti, ji atvirai prisipažįsta, kad lietuviškus straipsnius ir netgi jos eilėraščių vertimus į lietuvių kalbą skaityti jai padeda jos motina, tačiau lietuvių kalbos skambumas, jos fonetika

jai iki šios dienos daro didelę įtaką. Todėl, tur būt, neatsitiktinai balsiai ir aplamai kalbos garsai jos kūryboje užima labai svarbią vietą. Jos žodžiais: „Jaučiu didelę meilę balsiams. Tai jau kone liga su manimi. Tikriausiai tai lietuviškas paveldėjimas. Šitas prisipažinimas, gal būt, padės surasti „lietuviškumą“ mano darbuose“.

Iš tiesų, atsisakiusi klasiškųjų eilėdaros formų, eiliuodama laisvai, kaip sakoma, „moderniškai“, nesusivaržiusi nei rimu, nei metru, Aldona Gustas vis dėlto išlieka labai muzikali ir fonetiškai skambi poetė.

Meilės tekstai prasideda šiuo jos eilėraščiu:

dein Kopf
dein Rumpf
dein schoener Popo
deine Arme
deine Beine
was soll ich lieben
etwa den Schnee

Lietuviškas vertimas, beje, spausdinamas žemiau, tačiau šiuo atveju gal bus įdomu pasekti, kaip Aldona Gusta šitą eilėrašį sukūrė. Ji pati šių eilių gimimą papasakojo:

„Gal norėtumėte išgirsti, kaip šitą eilėrašį parašiau? Praeitą vasarą, vieną karštą dieną, stovėjau žmonių minioje ir temačiau vien tiktai galvas. Staiga pagalvojau „Kopf“ (galva). Žodis „Kopf“ man padarė įspūdį. Na, kadangi žmonės turi ne vien tiktai galvas, galvojau toliau. „Kopf“, „Rumpf“ (liemuo) — man patiko. Du kartus „pf“ jau gerai! Mane apėmė karštligė rašyti ir galvojau toliau. Ir bema-

tant atsirado „Popo“ (pasturgalis). Du kartus „pf“, du kartus „p“ — tai buvo puiku. Eilėraščio likutis tuojau susirado. Kai eilėraščio tekstą sau tyliai pakartočiau, tada prie visų tų žmonių, šviesiausią dieną, garsiai prasijuokiau. Turėtumėte pamatyti tuos veidus apie mane! Šitas pavyzdėlis truputį pavaizduoja mano darbo metodą. Bandau suderinti fantaziją ir realybę (taigi žodį)“...

Šitas pavyzdėlis iš tikrųjų labai akivaizdžiai parodo, kokią svarbią vietą Aldonos Gustos kūryboje užima kalbos garsai. Realybė jai juk yra žodis, o žodis ir yra garsų derinys, iš kurių poetė sukuria eilėraščių. Todėl kai kuriuose jos posmuose ir jaučiame pernelyg pastebimą eksperimentą, beieškant gustiškai poetiško garsų derinio. Šita aplinkybė, nežiūrint jos laisvos eilėdaros, sudaro nemaža sunkumų poetės eiles versti į jos gimtąją kalbą.

Žinia, jos žodžiai yra paprasti, naudojami tiesiogė jų prasme. Anot poetės: „Žodžių specialiai „gustiškai“ iš tikrųjų nevartoju. „Dobilai“ mano eilėse paprasčiausiai ir yra ne kas kita kaip dobilai. Bet dobilai, kuriuos aš matau, jau yra mano dobilai...“ Ir šitas subjektyvus jos žodžių betarpiškumas pirmu žvilgsniu vertėjui neturėtų sudaryti keblumų. Tačiau sunkumai iškyla, kai verčiant bandoma perduoti ne tiktai pačią žodžių prasmę, bet bent dalinai atkurti ir jos eilių fonetišką skambesį. Kai kurie jos eilėraščiai dėl tos priežasties, tur būt, aplamai neišverčiami. Štai, praeitų metų pabaigoje Vakarų Vokietijoje išėjo poezijos antologija, pavadinta *Poeten beten* /Jugenddienst - Verlag, Wuppertal - Barmen/, kuriame buvo išspausdintas šitas — iš tikrųjų beveik

neišverčiamas — Aldonos Gustos eilėraštis, kuris vi-
sas juk ir yra paremtas kalbos garsais:

marxleninmaotsetzungdenkstoff

+ gottausreden

+ gotteinreden

herrherr

lufternte

gottdu

mitgeschoepf

mitatmender

+ gott mit merkmalen

mit gesten zum ausfragen

ebenso alt wie das jetzt

Aldonos Gustos kūryba iš tiesų yra visiškai ne-
politiška. Paklausta, kodėl jos eilėraštyje „apie duk-
teris ir sūnus iš Lenkijos ir Lietuvos“ yra panaudo-
tas, būtent, rusiško mėnulio įvaizdis, ji paaiškino:
„Dar vaikystėje „rusiškumas“ man buvo kažko la-
bai šalto sąvoka. Šalčiui, gal būt, turėjau pavartoti
kokį kitą įvaizdį“... Poetė netgi siūlė lietuviškame
vertime vietoje rusiško mėnulio pavartoti „ką nors
tokio, ką vaikai nulipdo iš sniego — sniego gniužu-
lą ar sniego senį“, idant „lietuviai skaitytojai ma-
nės neteisingai nesuprastų“. Ir vis dėlto lietuviškoje
jos šito eilėraščio versijoje išliko „rusiškas mėnulis“,
toks grynai gustiškas įvaizdis.

Žemiau spausdinamas Aldonos Gustos eilėraš-
čių vertimų pluoštas yra sudarytas, stengiantis skai-
tytojams pateikti tiek tematinį, tiek ir chronologinį
jos kūrybos skerspiūvį. Bent po vieną eilėraščių

paėmėme iš kiekvieno jos poezijos rinkinio, kai kuriuos iš antologijų ir periodikos. Jos eilėraščiai paprastai neturi pavadinimų, tad indentifikuoti juos tenka pagal pirmąją eilutę.

Iš *Nachtstrassen* rinkinio paimtas eilėraštis „Gaiviu karščiu“, iš *Grasdeuter* — „Žodžiais noriu sugauti saulę“, iš *Mikronautenzuege* — „Debesys pagyvina dangų ir horizontą“, iš *Blaue Straeucher* — „Lėktuvo snukis“, iš *Notizen* — „Kartą“, „Dangus miegojo“, „Meilė“, iš *Liebedichtexte* — „Galvą“, „Panas“, „Žiūrėk“, „Apskritu pilvu“, „Išpuošiau“, „Sapnus galima“, „Mokykliniai takai“. Kiti eilėraščiai versti iš periodikos ir iš rankraščių.

EILĖRAŠČIAI

+
gaiviu karščiu
be judesio praleidau naktį

pavargusi meilės žaismu
aptemdžiau savo lytį

vėjuotam kambary
šnabždėdama dėlioju uogas paeiliui

basa stovėjau
su archaiška aušra burnoj

+
žodžiais noriu sugauti saulę
mėnulį įrėmintą virš lovos pasikabinti
noriu debesų nepastovumą turėti
ir medžių šiurpulingumą

ledo kalnas
pakelės krūmas
šiandieną buvau su žėrinčiu pulsu

+

debesys pagyvina dangų ir horizontą
raudonos uogos supasi
ant nugaros man tupi vasaros paukščiai
vakarės saulės siauras siluetas jau už mūsų

danguje pasirodo nakties artuma
tamsa keičia augalus ir žvėris
ir iškreipia mus

mes pakeliui į rytmečio šešėlių šalį

+

lėktuvo snukis
įsigręžė į dangų
plasdenu išsigandę paukščiai
virš vandens
ant kviečių išsidriekė vasaros vėsa
insektų sunkumu pakelėje auga gėlės
mintys sodriai žalios
ir kaip drugeliai sočios

+

kartą
apsisprendžiau
už žmones
ir nuėjau į parką

basi debesys bėgiojo
saulėtekio dangum

miestas stovyklavo šalia mūsų
mes kramtėm vasarą

+
dangus miegojo
debesyse

naktis
kaip kitos moterys
tamsėjo lėlėse

tu prateki
šalia manęs
anatomijose

+
meilė
keturrankė
visuomet
begėdė

išdidžiai ji
kuria
šonkauliuose
ugni

+
galvą
liemenį
gražųjį pasturgalį
ar tavo kojas
ką gi man mylėti

nejaugi sniegą

+

Panas
vienaakis
kreivakojis
miške
faunus dresiravo

aš tirpau
truputį
gyriau
saulės žarą

moterys
nusirenginėjo
iki rožių
nuogumos

o dobilai žydėjo

+

žiūrėk
riebus
plaukuotas
ir šlakuotas
hormonų kupinas
Eros sėdi šalymais

ak
šiltos jojo akys

mes mėgstam vienas kitą
tik kartais jis skaudžiai
įžnyba

+
apskritu pilvu
į miuzikboksą įsirėmus
su nuo bambos kabarojančiom žvaigždėm
naktis rymojo

paprašiau aš jos
alaus
ir sąlyčio odos

mažus mėnulio akmenis
ji davė man gražos

+
išpuošiau
gražiausią savo suknįą
baltas kojines
baltus batus
uždėjau savo sielai
ir atsiguliau
šalia
miegoki su mumis

+
sapnus galima
paslėpti
ar kaip žiebtuvėlį
su savim nešioti

šaligatviuos begėdiškai
jie rodo
savo vidurius
kai galvoji
sapnai mintim prinoksta

kai verki
jie ašaras sugeria
sapnai tai paupio vaikai
naktį apkabini juos
mieguistom rankom

+

mokykliniai takai
kur vaikai po geltonom trynio saulėm
ir po obuoliniais debesimis žaidė

vėjuoti priebučiai
kur kasos dengdavo krūtis
kur naktis labai lėtai
skverbėsi į mūsų svajones
mes dukterys ir sūnūs iš Lenkijos ir Lietuvos
žvejodavom varles iš kūdrų
narveliuose sugaudavom paukščius
juos mokėm mūsiškai dainuoti
o paukščiai mus skraidyt

įmerkdamom pirštus į saulę
tapydavome vėją

taip draugiškai bėgiojantį po gatvę
ir žvelgiantį švelniom akim

anuomet aš kiekvieną naktį labai rusišką
mėnulį
padėdavau sau ant pagalvės
siurbdavau jo šaltį
liūliuodavau ir glamonėdavau jo kūną
kol šaltos mano rankos paskęsdavo sapnų
kišenėse

+

vaikas
vaikščiojau
po paukščių
priimamuosius

avietės
buvo mano seserys
samanos
iš mano rankų valgė

svajonės buvo mano draugės
kartu žaismingaiėjome
į pasakas

dabar
mieste gyvenu
miške išaugusiam

nuo vaikystės
mane skiria
daug gėlių karstų

+
vėją galite pasilaikyti
kai iš kirpėjo
rūpestingai sušukuota
žingsniuotu
Potsdamo gatve

o dabartis
taipogi rūpestingai sušukuota
žingsniuota šalymais

o jei šiandieną
iš lovos
su dešine koja išlipom
ir po dušu
su vandeniu
festivalius šventėm
ir saulė
akyse nušvito
kaip pusryčių giesmė
tada mes norime

visus varnėnus
ir visas gatvės merginas
ir visus statybos darbininkus
ir visą būrį šeimininkių
apkabinti
ir juos visus
melsvom vidudienio širdim
apdovanot

+
rytas aušta
mano akyse

kur aš prasidedu
yra stiklinės durys

+
paukščiai svaiddosi ilgais šešėliais
jautrios saulės traukiasi iš kelio
vakarais šiltai nusidriekia
žolyne
ir baimė pradeda pabust

apraudam prarastąjį iščios laiką
ir brangią ramybę ankštumoje

+
pakeliui
mėnuo mane sekė
beždžionės greičiu

kai intymius pergyvenimus
tau įminiau
jis išvirto marijonete
erotiškomis rankomis

+
įsikandau dangų
mėlynė krauju man tekėjo
vėjas mane išmetė iš kūno
gulėjau prie visatos kojų
visam atvira

+
medžiai tyli
šešupė užmigo

su žuvimis upės vagoje
gulėjau

kepurę su lietuvišku dangum
rankoje laikiau

jo mėlynė supas
virš namų
kuriuos aš vaikiškom kojytėm
prastraksėjau

mano sapnai
kaimyniniam miške paklydo
jų pėdsakuose
pernakvot norėčiau

LIETUVIŠKA VAIKYSTĖ

toli nuo čia
anapus upių
giliai Lietuvoje
į kraujo plėmus sutekėjusi vaikystė

putotos uolos — paukščių perspektyvos
banguotos lankos — vakaro vėsa
rimti langai — durys — prieblanda
lietuviškai tamsėjantis dangus

šaltas kaip žuvis dangus
bebalsės upės
gulbės iš prisiminimų ir mėsos
paupy pieningi akmenys ir debesingos varnos
prieblanda
lietuviška vakaro pilkmė

mano sesuo dainuoja sniegą
mano brolis šaltį
mano tėvas jiems miške
grupę angelų surado

ir prigulė šalia

drugelyje savęs ieškojau
miško skruzdėlėję save radau
medžius lietuviškai įvardinau
vaikystės lopšį
dagilyne paslėpiau
su ramunėmis
lopšines dainavau

upių bangos buvo moteriškos

plaukiau romiu laivu
pro pakalnučių ir pro obelių žiedus
su atsisveikinimu veide

galva man buvo saulės vainikuota
nešiojau aš kasas
išpuoštas žemuogių žiedais

buvo tai laikai
kada lietuvių moterų eiseną mėgdžiojau
kada skambėjo juokas
kaip lietuviški beržai

Vertė R. E. Maziliauskas

ŽVILGSNIS Į NAUJĄ MŪSŲ LYRIKĄ

Šiame rašiny norima apžvelgti keletą reiškinių, pasirodžiusių mūsų poezijoje per pastaruosius trejus-ketverius metus abiejose Atlanto pusėse. Pati mūsų naujosios poezijos tema reikalauja išsamios ir sistemingos studijos: kas ištiko lietuvišką žodį po žemininkų, po Mackaus „neornamentuotos kalbos“, kiek vilčių galima sudėti į šiandien Lietuvoj kuriančius poetus? Žemiau sekančios padrikos mintys galėtų sudaryti mažą žingsnį tokios studijos išvystymo kryptimi.

„Žemininkų“ palikimą, jei tai suprasime kaip intymų ryšį su gimtąja žeme, išreikštą poezijos kalba, šiandien tęsia ne tremties, o tėvynės poetai, patys toj žemėj gyvenantys. Iš jų Janina Degutytė gal arčiausiai stovi prie „bradūniškų“ nuotaikų ir žodyno, bet ne jo pasaulėžvalgos. Bradūnas sistemingai išvystė gyvenimo kaip aukos atnašavimo sąvoką ir mitologiją, prasidedančią nuo pat tėviškės žemės gelmių, kur miega pagonių ir krikščionių Lietuvos kartos, ir iškylančią iki Čiurlionio saulių šviesos. Degutytei gi žmogus ir jo gimtoji žemė tai vienos ir tos pačios esmės dvi substancijos, dvi apraiškos, laiko eigoj ritmiškai persimainančios viena į kitą, bet nenu-

kreiptos į absoliučiai naują, Dievišką esybę, kuriai būtų atnašaujama žmogaus-žemės (arba, anot Niliūno, žmogaus-gamtovaizdžio) auka.

Eilėraštyje „Lietuvai“ žmogaus metafora yra gimtoji jo kalba, susidėsčiusi iš gimtosios žemės:

Iš kopų šnabždesio su debesim ir prošvaistėm,

Iš marių virpulio ir ežerų nendrėtų,

Iš duonos kvapo ir miškų giesmės

Kalba gimtoji lūposna įdėta.

Šitoks metaforų sudarymo principas, būtent, konkretaus, daiktiško žodžio perkeltinių prasmių nukreipimas į grynai dvasinį pergyvenimą — tėvynės meilę — mūsų poezijoje nėra naujas. Svarbu ir nauja šiuo atveju tai, kad poetė dabartinės Lietuvos istorijos sankryžoj ryžtingai pasuko į nesikeičiančias savo krašto ir gamtos, ir buities, realybes: į marių virpulį, miškus, ežero nendres, duoną, užuot prisunkusi savo kalbą iš svetur atėjusiais „socialistinių statybų“ terminais. Tai panašu į Jono Meko „seną kalbėjimą“ *Semeniškių idilėse*, bet Mekas, gyvendamas svetur, tik pastatė paminklą savo širdy išsineštam Semeniškių kaimui, o Degutytės ir kitų jaunų Lietuvos poetų žodžiai yra nukreipti ateitin — į būsimąją poetišką Lietuvos tikrovę. Kaip tik tai ateičiai, o ne transcendentinei Būtybei tarnauja ir Degutytės šiame eilėrašty minimoji lietuvių kraujo auka: „Lietuviškasis žodis liko kraujo raidėm / Ant kamerų akmens ir pelenuos“.

Galima būtų šiek tiek nustebus pagalvoti, kad dabartiniai Lietuvos poetai ateities atžvilgiu darosi konservatyvūs, panašiai, kaip savo laiku Brazdžionis apsisprendė už pakelės smilgą, o ne už naujo

vienkiemio dervos ir cemento kvapą, bet dalyko esmė yra visai ne ta pati. Brazdžionis žinojo, kas jam yra Lietuva, ir tik gynėsi nuo naujovių, besikertančių su jo poetinio pasaulio vaizdų ir simbolių sistemomis, kai tuo tarpu dabartiniai mūsų poetai tėvynėje yra tiek daug prisiklausę ir patys anksčiau prirašę apie tai, kuo Lietuva šiandien *tampa*, kad pradėjo prarasti pajautimą, kuo gi amžių kaleidoskopiniuose pasikeitimuose ji visuomet *buvo* ir *yra*. Žinodami, kad ateitį sudaro dinamiškas santykiavimas tarp istorinės sąmonės, dabartinio momento ir jame vykstančių pasikeitimų, Lietuvos poetai dabar stengiasi užtvirtinti praeities bruožus šiandieninėj savo krašto tikrovėj. Ieškodami už akimirksnio kaukės amžinojo savo krašto veido, poetai nuo „kopų šnabždesio“ ir „Pilėnų laužų“ žengia dar giliau senovėn — į Lietuvos proistorę, į seniausią pagoniškų dievų ir mitų versmę. Jaučiamas didelis noras atpažinti savąją lietuvišką tapatybę iš amžių perspektyvos, dabarties akivaizdoj, lyg tai būtų ir vėl naujas tautos atgimimas.

Poetiniai vaizdai, išreiškiantys tokią istorinę lietuvišką savijautą, jau seniai mūsų lyrikoj egzistuoja ir net sudaro tvirtai įsigyvenusią tradiciją, prasiidėjusią nuo Maironio, jei neskaityti aušrininkų, panašių, kaip Višteliauskas („Op, op, kas ten, Nemunėli...“). Bet kaip tik ta retorika, savo laiku tikrai pajėgusi „ugnimi įžiebt krūtinę“, šiandien naujiems poetams nebesudaro įspūdžio, kad ji būtų „gyvas žodelis iš senovės laikų“. Jie stengiasi įsijausti į praeitį taip, kad jos labai daiktiškos, „prozaiškos“ apraiškos“ atsistotų prieš akis persunktos dabarties pagimdyto ilgesio poezija.

Tuo atžvilgiu įdomus yra Juditos Vaičiūnaitės eilėraščių ciklas „Senoviniai raštaženkliai“ iš knygos *Po šiaurės herbais*. Jai svarbu ne vaizdo retoriškas lakumas, bet jo intymus apčiuopiamumas. Štai, pavyzdžiui, eilėraštis „Akmuo su saulėmis“:

...Išdžiūvo išgręžti plaukai —

išdrikę, šviesūs, šiurkštūs —

iš tolo žiemiška šviesa bolavo jos pakaušis.

*Šalimais ant laukų akmens, padėtos vos praašus,
dumblu, žuvim kvepėjo grubios gintarinės šukos...*

Ją aptėškė sutirpusių ledų ir liūčių purslai.

Atšiaurūs bruožai slėpė nuokalnių švelnumą.

Ji palietė uolieną, vėsią nuo nakties šalną,

ir juto akmenį dar nepradėtų miestų pulsą...

(Po šiaurės herbais, p. 9)

Pagrindinė poetinė sąvoka, apjungianti praeitį, dabartį ir ateitį, yra kartu ir konkretus, apčiuopiamas daiktas — akmuo, paliečiamas žmogaus ranka „dabar“, muziejuje, „kadaise“ — prie jūros kranto ir „kada nors“ — dar nepradėtuose miestuose. Trys rankos: iš praeities atkurta protėvių mergaitės ranka, dabar tikrovėje pačios poetės ir būsimam tikrovės-poezijos pasaulyje darbininko-statytojo, perduoda akmeniui tą patį lietuvių pulsą, kuriame ir glūdi Lietuvos amžinybės ritmas.

Be to, Vaičiūnaitė stengiasi tos protėvių mergaitės vaizdą perkelti į poetinę plotmę, tai reiškia — emociškai jam užsiangažuoti, atpažinti jame sau „sėserį“ ne tradicinėmis priemonėmis — pavertimu į nuasmenintą gražuolę, bet kaip tik atvirkščiai — vaizduotės prasiskverbimu pro praeities rūką iki atskiro asmens, koks jis tada „tikrai“ turėjo būti.

Tuo būdu susidaro esminis skirtumas tarp Maironio „puikių geltonplaukių“, kurios „po rąsas kasas šukuoja“ ir „saulė jas džiovina“, ir Vaičiūnaitės mergaitės „atšiauriais bruožais“ ir „išgręžtais plaukais“, kurie, būdami „išdrikę, šviesūs, šiurkštūs“, vis dėlto galų gale persisunkia tuo pačiu saulės spinduliavimu, kurį dainavo ir Maironis.

Norint taip intymiai susitikti su protėviais meno tikrovėje, reikia kaip nors tą tikrovę išnešti už laiko ribų. Šiame eilėraštyje tai atsiekiama tarytum magiško akmens pagalba, kuriame iškirstas saulės žymuo patampa tarytum aukščiausiu laiką peržengusios Lietuvos dvasios ženklu. Kitame to paties ciklo eilėraštyje, „Akmuo su pasaga“, laiko dinamika išsipildo rūko vaizdu-simboliu:

Rūkuos nutyla titnaginiai kirviai.

Rūkuos paskęsta sentėvių skulptūros.

Rūkuos aštrėja kadugių ir eglių kvapas.

Atgal į rūką skrieja vievesiai,

į rūką slėnio kaimai pasuka...

Ir vėl pro lietu išgirstu

akmenyje iškaltą pasagą,

rugių šnarėjimą,

vos prijaukinto žirgo tolimą žvengimą...

(Po šiaurės herbas, p. 7)

Eilėraštis leidžiasi perskiriamas į dvi dalis: pirmosios trys eilutės, atžymėtos žodžio „rūkuos“ anafora, dideliu greičiu atitolina sentėvių pasaulį nuo dabarties taško eilėraštyje. Tas nutolimas vaizduotės plotmėj persiduoda kartu kaip paskendimas ir išnykimas: „nutyla“, „paskęsta“. Lieka tik „aštrėjantis“ prie dabarties taško besiartinančių kadugių

ir eglių kvapas, tartum kadaise buvusias ainių sodybas greitai apaugtų tušti miškai.

Antroji eilėraščio dalis prasideda laiko tėkmę laužiančiu, priešinga kryptim pasukančiu žodžiu „atgal“. Įspūdis toks, kad iš rašomojo eilėraščio dabarties — iš „šiandien“ — mes su poete, su vieverisiais ir su kaimais staiga panyrame į praeitį gubiantį rūką ir pro jį prasiskverbiam atgal į dingusias sodybas. Pats rūkas tada pavirsta laiko reliatyvumo, jo nebuvimo simboliu dvasinėj poetės ilgesio tikrovėj. Iš esmės abudu eilėraščiai yra persunkti tartum senolių burtais — jaučiame jėgą, panašią į mūsų ilgesį ir meilę, kuriančią amžiną Lietuvą šimtmečių greitam bėgime.

Visiškai kitokia burtų kalba prabyla Eduardas Mieželaitis prozainėje poemoje „Šerkšno ažūrai“ (*Poezijos pavasaris*, 1969). Cituojame vieną jos dalį: *Viduržiemis... Žiemys, šis šalčio širšinas, šerkšnotą medžio raižinį fantastiškos žuvies žvynais aptaškęs, šaša ir, kaip šašą nuo negyjančios žaizdos, plėšia šerkšno raižinio ažūrą; čeža beržo vamzdžiais Gruodžio tragišką lietuvišką pasažą. Laša ištirpęs šerkšno žvakių vaškas; pasakiškas šerkšno raižinio miras: klasiškas archaiškas siužetas; ir padėtas mažas šerkšno taškas... Ir židiny egzotiškas žalčių šnypštimas gniaužiasi; ir išgesos eglišakiai kaip užmiršti eilėraščiai žioruoja neberyškiai... Ir aikščių šaltakraujų laikrodžių, vidurnakčių žmogėdrių, kumščiai daužo širdį; jų švytuoklės, priešmirtinės šmėklos, šypsosi ironiškai ir lašina į širdį žalvarinę amžių tulžį... Viduržiemio šlavėjas, šis žiemys, į širdį lyg į šiukšlių dėžę kemša krikščioninio šerkšno išaižas, iš-*

blėsusių žvaigždžių žvilgsnius ir šermeninių žvakių vašką... Ir braška žemės girgždanti ašis: į priešaušrį pašlyja ši šaltoji žemė... Šalia šaligatvių nugirgžda šykštūs žingsniai (aišku — pašaliniai!)... Į prieaušrį įrėžtas grafiškas šerkšnoto lango raižinys: dviejų išbalusių figūrų šerkšno simetriškų ažūrų grakščios arabeskos... Ir viskas...

(Poezijos pavasaris, 1969, p. 48)

Tokia garsų, vaizdų pynė beveik visai nepasiduoda analizei. Tai beveik ir ne poema, o, paties Mieželaičio stilių pamėgdžiojant, „žodžių žaismo šakų šakelėse išsikerojęs užkerėjimas“. Pagrindiniai to įmantraus žodžių rašto elementai (remiantis ne vien šia ištrauka, bet ir visa poema) galėtų būti šitokie: 1) Gruodžio mėnuo, 2) žvarbus žiemos vėjas, 3) beržai, eglės, aplamai miškas, 4) šerkšnas, 5) šalčio ornamentais išrašytas langas naktį ir 6) kambary liepsnojantis eglišakių židiny. Tai konkretūs dalykai, dar magiška lazdele nepaliesiti; iš jų būtų galima sukurti jaukų buities vaizdelį. Bet Mieželaitis pastato save į burtininko, mitų kūrėjo perspektyvą ir pripildo savo sąmonę tragiško Lietuvos istorijos pergyvenimo: „Su širdgėla ašai, švininių žalčio šermenų bežylantis žynys, užsidengiu žiemos pažirusiu žuvies žvynų šerkšnotu, žėrinčiu, žaismingu šydu neužgyjančią žmogaus skaudžiausią žaizdą...“ Tada įvyksta persimainymas. Gruodžio vėjas tai jau: „žiemys beržais, viduramžių vargonų vamzdžiais ošia Gruodžio tragišką lietuvišką pasažą“, o tada, jau šito vaizdo fone, ir ugniakuras pavirsta amžinos savižudiškos lietuvių kovos už savo esmę atšvaistu: „šerkšnotų medžių, šių miškų našlaičių, šmėklos raižiny

makabriškąjį maršą šoka; ir, iškentę šį beprotišką, šį šermeninį šoką, židinyje apatiški egliai, it nusišauti pasiryžę, sakinių šūviais žybčioja ir trakši; o šarmoti medžiai, mažamečiai šie našlaičiai, šliejasi prie žilo, žilo šilo“... Bet svarbiausia, dominuojančia tikrovės plotme iškyla žalčio-Žilvino figūra žiemos išrašytam lange, tarytum ji būtų viso žvarbaus Lietuvos likimo simbolis:

Ažūrinis šerkšnotas lango raižinys... Ir šerkšnas — šermeninių žvakių vaškas... Ir taškas? Nieko panašaus: ne taškas... Raižinyje iškyla Žilvinas, ažūrinis žaltys, žvaigždėtas kaip šaltymetis ir išlakus kaip šiaurės švyturys, žvalus kaip žydras žaibas, kuris iš žiežulos žiemos tironiškų išdaigų šaipos... Iškyla nebe šliužas: per visą seną dangų išsiraito išsirango milžinas — šerkšnotas žilstantis Žilvinas... Ir žvarbios žalčio lūpos snabžda šiltą žodį: — Eglė! — o Eglė kūkčioja ant aukšto šlaito ir išsitiesti nebegali: — Žilvine, milžine! — šaukia žalčiui Eglė, ištiesus ranką, gražią ir šilagėlę. O ant piršto žėri šermeninis žiedas: Žilvino šešėlis našlei pažadėtas... Širdis našlei plyšta, žalčiui laukti prižada, ašara žėri kaip žydrūnėlė.. Eglė šaukia Žilviną, iškėlus ranką, nors tarp Žilvino ir Eglės ledo dalgis žvanga...

(Poezijos pavasaris, p. 47)

Visa poema stovi dviejų griežtai priešingų kalbinių elementų įtampoje: iš vienos pusės — nepaprastai turtingas, tiek archaizmais, tiek ir naujadarais perpildytas žodynas, perduodantis smulkiausius ornamentinius niuansus, o iš kitos — tik dviejų garsų, Š ir Ž, absoliutus dominavimas, toks jau stiprus,

kad tie du garsai, kaip senovės užkerėjimų tiesiogiai beprasmiškai aliteracijų antplūdžiai, lyg ir sudaro visą užslėptą poeto-žynio magiką, sukūrusią amžiną žiemos peizažo Lietuvą. Tiesą pasakius, nuo tos magikos šiek tiek atsipeikėję ar gal nuvargę, mes pradedam galvoti, kad per didelis kalbos virtuoziškumas gali užslopinti jos turinį, paversti viską tik ornamentu, šerkšno raižiniu lange, kaip kadaise baroko angelai, į begalines įmantriai išvinguriuotas savo rūbų raukšles įsivėlę, nuo žemės taip ir nebepakilo.

Ir Vaičiūnaitė ir Mieželaitis, kiek skirtinga bebūtų jų poetinė kalba, turi tą bendrą, kad jie abu yra poetai-burtininkai, mitų kūrėjai tuose savo poezijos aspektuose, kurie susiję su lietuviškos sąmonės išvystymu žilos senovės perspektyvoje. Sigitas Geda, neseniai Lietuvoje iškilęs jaunas poetas, atkelia mitologinį pasaulį arčiau, į ranka pasiekiamą praeitį. Ligi šiol geriausioje jo knygoje, *Strazdas*, kunigo-poeto Antano Strazdelio portretas persišviečia pasakų šviesa. Tai nereiškia, kad Geda savo herojų dirbtinai „sparnuotais žodžiais“ iškeltų į abstraktaus idealo aukštybes. Anaipol, žinodamas, kad Strazdas savo gyvenime kai kuriais atžvilgiais buvo labai jau „prozaiškas“, Geda stengiasi jo ir prozą ir poeziją transformuoti į naują, kartu ir rupią ir giliai lyrišką esybę, kurioje susijungtų ir pats Strazdas ir jo mylima, apdainuota Lietuva.

Fačiam pirmam eilėrašty, „Suartėjimas“, Geda iš karto nustato dvi lygiagrečias savo poetinės kalbos linijas, kurių santykiavime ir iškyla savita jo žodžio magika:

*Kai Drazdauskas iš po medžių
Kartą rinko uogeles,
Tai žiūrėjo tartum magas
Į gamtos akis žalias.*

*Su galvijais, su vaikais
Jau šienavo Lietuva.
Besikeičiančiais vaizdais
Švietė didelė galva.*

(Strazdas, p. 7)

Uogeles renkantis Drazdauskas atrodo kaip labai kukli, paprastutė, šiek tiek net ir komiška figūra, bet, atsimenant, kad jo vardas reiškia kartu ir paukštį, toje figūroje atsiveria galimas prasmės dvilypumas; stebuklui įvykus, tas uogų rinkėjas galėtų stauga atsiskleisti kaip mitologinė būtybė — išsyk ir paukštis ir žmogus (kurį, deja, Geda vadina „kentauru“). Ta galimybė ir pateisina sekančias dvi eilutes, kai Drazdauskas jau „magas“ ir mato gamtoje į jį žvelgiančias žalias akis ten, kur mes, vienaprasmiai žmonės, matytumėm tik žolę.

Sekančiam posmely veiksmažodis „šienavo“ įgalina poetą vos keliais žodžiais nutiesti prieš akis platų Lietuvos gamtovaizdį, kuriuo tada pasiima Strazdo sąmonė ir išauga, kaip pasakoj, į didžiulę galvą, pilną meilės ir tėviškės vaizdų. Iš tiesų tos galvos didumas pasidaro su nieku nepalyginamas, kitaip neišmatuojamas, kaip tik jausmo antplūdžiu, tartum poeto įkvėpimas. Toks magiškas Strazdas tada ir pakyla virš viso peizažo: „Iškėtojęs sparnus,/ Strazdas Lietuvą aria“. O pati Lietuva po jo žaliais

sparnais irgi pasilieka kartu ir magiška ir paprastutė, kaip samanos, kaip samanė bitelė:

O iš rūko lyg sapno

Kyla mano tėvynė —

Senas laikas ir samanos —

Lietuva baudžiavinė.

Kaulakys, Kamarnykas.

Dominykas. Siratos.

Vyžos. Senas giesmynas.

Ir Drazdauskas, ir Strazdas.

(*Strazdas*, p. 12)

Antrasis posmelis ypač įdomus tuo, kad jame prasti žodžiai, prisisunkę atminimų nostalgijos ir užuominų apie paties Strazdo eilėraščius, skamba, kaip muzika, savo jausminėmis asociacijomis. Pasikutinė eilutė ypač turtinga tuo, kad už dviejų žmogaus-paukščio vardų slypi dar du kiti, išsakantys visus jo istorinio asmens aspektus. Iš kairės, prie Drazdausko, girdėti aidas to, kuo jis buvo bajorams ir kitiems kunigams: esą tai lenkas, Drozdowski. Per vidurį gi tūno mums įprastas, šiltas, kiek komiškas Strazdelis (kaip jo dainelėj: „Ei tu, tu tu strazdelis,/ Tujen mandras paukštelis“), o gale eilutės iškyla Strazdas — didelis žmogus ir burtų paukštis.

Šituo neišsakomu sugebėjimu jungti naujon visumon stebuklų žodžius („Danguje dyvinai/ Žydi saulė ir Dievas“) su rupiais, kaip sužiedėjusi duona („Kėpso stalas ažuolinis,/ Indas liejasi molinis“), ir pasižymi visa Gedos poetinė kalba. Tam tikra prasme galima būtų jį lyginti ir su Vaičiūnaitės apskaičiuotu rupumu („atšiaurūs bruožai“, „bolavo jos pakaušis“) — abu poetai atkuria mitologinę, se-

nają Lietuvą, kartu ir grubią ir magišką, kaip liaudies medžio drožinių figūros. Tuo tarpu gi Mieželaičio Žilvinas-Žaltys egzistuoja suabstraktintoj asmeniškos vaizduotės plotmėj, gal panašiai kaip Čiurlionio „Žalčio sonatoje“.

Dar arčiau į dabartį žengia Justinas Marcinkevičius, nešdamas su savim visą Lietuvos istorinį palikimą. Savo neseniai išėjusiam lyrikos rinkiny *Sena abėcėlė* jis, kaip ir Degutytė, poetinės kalbos dimensijoje kuria dabartinę Lietuvą. Tačiau Degutytė remiasi palaipsniui išdirbtomis vaizdų-simbolių sistemomis: santykiavimas tarp juodos ir baltos spalvos, praturtintas raudonų ir žalių spalvų emocijomis ir simbolinėmis implikacijomis, vandens tekėjimas, vieškelio nuėjimas tolyn, ir Lietuva, kaip vieškelis, kaip patiestas liaudies raštų rankšluostėlis su kruvinos istorijos paliktais ženklais, kai tuo tarpu Marcinkevičius vaizdus daugiau naudoja pavieniui ir greičiau juos jungia su sąvokomis, sudarydamas daugiau (nebūtinai blogąją prasme) „publicistinės“ poezijos įspūdį. Jis, pavyzdžiui, žmonių santykį su kraštu išryškina klausimų-atsakymų rėmuose:

O kas gi tu esi, Tėvyne,

jei ne mes,

jei ne mūsų rankos,

jei ne mūsų širdys?

Visas viliojančiai

nežinomas žemes

mums reiks atrast,

apšviesti

ir sušildyt.

O kas gi esam mes, Tėvyne,
jei ne tu, —
ar mes ne tavo amžių
sekundės ir minutės,
ar mes ne upė,
glamonėjama krantų,
kurios kiekvienas lašas —
tavo mintys?
(Sena abėcėlė, p. 231)

Pirmam posmelyje Tėvynė kaip sąvoka tuoj išaiškinama asmeniškai, konkrečiai ir fiziškai: „mūsų rankos, mūsų širdys“, o antram žmogaus-žemės metaforika pasukama priešinga kryptimi, ir tada jau „mes“ (ir rankos ir širdys) esame upė, kurios vandenys, *todėl*, kad jie esame „mes“, tampa jau toli nuo medžiagiškos tikrovės nukelto simbolio — Tėvynės mintimis.

Tame pačiame rinkiny yra eilėraščių ciklas „1946-ieji“, aiškiai nukreiptas į tragišką partizanų laiką, kurio gilios dvasinės žaizdos, kaip mums čia, taip ir ten, Lietuvoj, dar skaudžiai tebėra dabarties dalimi. „Stribai“, partizanai, dažnai buvo Marcinkevičiaus kartos žmonės, bent tuo jam artimi, kurioj apkasų pusėj jie bebūtų stovėję. Užtai eilėraštyje „Sargyboje“, nors jis, savaimė aišku, parašytas iš „tarybinio“ taško („Ir aš matau, kaip takeliu pro klėtį/ istorija ateina, taip panaši į mamą./ Paglosto mano galvą — ir man lengviau budėti./ nors miškas **prie namų** piktai ir gūdžiai šlama“) vistiek jaučiama skaudžiai apgailestaujanti meilė ir tam „miškui“, persiduodanti (ir vėl!) Eglės žalčių karalienės pasakos motyvais:

*Naktim į gryčių miškas veržias
sulytas, purvinas — ir ima guostis.
Autus džiovina Ažuolas ir Beržas,
ant šautuvo užmiega jaunas Uosis.*

(Sena abėcėlė, p. 234)

Tėvynės meilės ir istorijos išdraskytą savo kartą Marcinkevičius nori vėl sujungti kokiam nors amžinume, pasirinkdamas eilėrašty „Prie lentos“ tą buvusią visiems bendrą klasės lentą kaip savo vilties simbolį:

*Dabar aš apeinu kapus lyg suolus,
tarsi visų jūs rašomuosius rinkdamas,
prieš juodą klasės lentą suklumpu, parpuolu,
daužau ją kumštimis, bučiuoju rėkdamas:*

*— Tu niekados neprivalai būti padalinta.
tėvyne mūsų, meile ir likime!*

*Žiūriu į Lietuvą tarsi į lentą — šitiek trintą
ir vis matau joje to seno brūkšnio žymę.*

(Sena abėcėlė, p. 238)

Poezijos kalba visuomet sukuria atskirą, savitą pasaulį, bet visuomet pasilieka ir galimybė, kad tas pasaulis bus tikrai iliuzija: metaforų, vaizdų, minčių ir jausmo subtilus rezginys, išnykstantis, kaip rūkas sausam tikrovės vėjui papūtus. Štai Mieželaitis, Marcinkevičius išugdė sau vėl gimtąjį kraštą iš po karo griuvėsių, bet ar nėra ji, ta poetų Lietuva, tik jų pačių meilės ir vaizduotės vaikas, ar nestovi ji, kaip našlaitė, šiandieninių politinių realybių akivaizdoje? Ir jeigu taip, ir jie tai žino, tai ar nepabėgo jie vis dėlto į iliuzijų pasaulį? Ar neatidavė jie tos našlaitės

„istorijai“, kai tuo tarpu būtų ją reikėję be žodžių, tik giliai savyje, išsaugoti?

Tokie ir panašūs klausimai greičiau iškyla čia, svetur, iš dalies todėl, kad, likiminės atsakomybės mažiau slegiami, esam kartais lengviau kaltintojais būti pasiruošę, bet iš dalies ir todėl, kad per praradimo tolumas kartais skaudžiau atsišaukia tikroji paliktųjų namų siela (jeigu ji, savo ruožtu, irgi nėra iliuzija).

Liūnės Sutemos knygoj *Bevardė šalis* slypi kaninantis dialogas su prarastuoju kraštu, dialogas, kuriame sau vietos randa ir čia iškeltieji klausimai. Jos poetinėj kalboj aptinkame tuos pačius žodžius, kuriais visi poetai, tiek namuose, tiek ir svetur, yra apie savo žemę kalbėję, bet Sutemai tie žodžiai prieš mus stovi tartum būtų visai svetimi, nes jie nebeturi tos romantiškos aureolės, kurią aplink juos buvo sukūrusi mūsų poetinės kalbos tradicija. Pavyzdžiui, prisimenam Aisčio: „Buvo atsivėręs žydro lino šilkas, buvo praregėjęs ilgesio akim“. O Liūnė Sutema irgi dainuoja linus:

*Dabar matau,
negaliu prisiminti ano mėlynumo,
tik lyginu jį su kitais
iki neapkentimo spalvų.
Mano tėvo linai nesulaukė žydėjimo,
užplakti liūčių —
Aš tetroškau neišsiskirt iš kitų,
visus palyginimus turinčių
linų žydėjimui. — Taip žydėjo linai...*

*Dabar matau,
negaliu prisimint, kaip žydėjo,
ir kodėl, kodėl linai...*

(*Bevardė šalis*, p. 22)

Gimtąją žemę myli visi poetai, bet Sutema sako: „žemės nereikia mylėti —/ ji visuomet jausis išduota“. Ne tas dalykas, kad tėvynės meile neleistina, bet tas, kad tradicijos išdirbtaisiais žodžiais jos mylėti nemeluojant nebegalima:

*Nusikalstu kalba,
gimtąją ir svetimą,
kai leliuju žemei ir apraudu ją,
žodžius rinkdama iš liaudies dainų,
kad ji atsilieptų ir suprastų mane — ,
kai kalbu savo meilę žmogui,
žodžius rinkdama iš žodyno,
kad įrodyčiau ją,
ir ji būtų išskirtina —
o palieku tamsoj ir vienatvėj tave,
beraštę, užguitą sielą,
neprakalbinus nei žodžiu,
gimtuoju ar svetimu,
kad tu atsilieptum:
— aš čia —*

(*Bevardė šalis*, p. 61)

Liūnės Sutemos poetinis uždavinys labai sunkus: taip nuvalyti (kaip ji sako, „išskalauti“) žodžius, kad juose nebeliktų melagingų prasmų, per ilgą vartoseną susidariusių, kurios ir nebeleidžia šiandien poetui kalbėt tiesą. To melo formos būna įvairios: oficialusis patriotizmas, sentimentalus „čiobrelių poezijos“ patriotizmas, grynai asmeniška

žmogiška silpnybė, kada kūrėjas, nebepajėgdamas toliau ieškoti savo prasmę išsakančio žodžio, naudo-
jasi kitų išdirbtomis ir tik kitiems tetinkančiomis žo-
džių prasmėmis, daiktų-simbolių verksmingas šir-
džiai brangumas, per didelis, kad jais užmokėtųmėm
už mums pasiūlytą teisybės pažinimą, ir taip toliau,
ir taip be galo. Bet tiktai šitaip savo poetinę kalbą
nuvalius ir nuo melo ir nuo nepakankamos teisybės
Liūnė Sūtėma gali atsiekti tremtinio rūstų sprendi-
mą, ką jis turi prarasti — atiduoti atgal, ką savy iš-
saugoti. Oficialios Lietuvos įstaigos, tėvynės ilgesiu
mus namo šaukiančios, turėtų susimąstyti ties šio-
mis Sūtėmos eilutėmis iš ciklo „Neišduodu, tiktai
gražinu“:

Gražinu akligatvį, nuaugusį topoliais.

Anapus vartų kapinės,

lietuvišku vardu —

*Gražinu akligatvį laikantiems mano vaikystę
mėšlungio sutrauktu delnu.*

Tesaugos jie mano vaikystę,

telieps jai kartot ir kartot tuos pačius

šūkius, priesaikas, pažadus —

ir kai ji užsprings bekartodama,

lyg užburtu obuoliu,

teišsiveda ją pro vartus,

per žemės rėžį, pakrikštytą

lietuvišku vardu,

į patvorį ir palieka augt.

Ir sėdės ten mano vaikystė viena,

nebylė, žaisdama akmenėliais — ,

nekrikštų kapelius,

patvoryje —

*sėdės, nustelbta nuodingų vijoklių,
ir mėtys akmenėlius į mane.*

(Bevardė šalis, p. 54)

Dar didesnė mįslė, dar brangesnis turtas, nei vienam su žodžių melu susigyvenusiam nebeatrandamas, yra tai, ko poetė atgal nebegrąžins:

Nieko neatiduosiu —

užsiginsiu, kad turiu.

Savyje išnešiosiu,

katakombose išsaugosiu,

kad m a n o būtų žaidimo pabaiga — ,

kai apsvaigęs savo jėga,

Žvėris įsitemps arenoj,

galėčiau aiškiai ir garsiai

išpažint atkakliųjų kalba,

kad vis tebetikiu,

Žmogumi ir Gyvenimu —

(Bevardė šalis, p. 40)

Lietuva, jos meilė, ilgesys, atkūrimas, praradimas savaime stovi lietuvių poetų dėmesio centre. Bet tai dar nereiškia, kad mūsų naujojo poezijoje nebūtų kitokių formos ir turinio ieškojimų, įsikūnijančių neįprasta poetine kalba. Pastaruoju metu, pavyzdžiui, skaitytojai pradėjo pastebėti, kad mūsų lyrikoj įsigali „neornamentuota kalba“, ne ta prasme, kokia Mackus tą sąvoką vartojo, bet daugiau formos atžvilgiu. Trumpi eilėraščiai, trumpos eilutės, laisvos nuo silabo-toninio metrikos reikalavimų, sudarytos kartais net tik iš vieno ar dviejų žodžių, yra būdingos Danguolės Sadūnaitės, sesers Jurgitos Saulaitės, Rimo Vėžio, Bogutaitės-Keblienės ir net

Leonardo Andriekaus kūrybai, o Jonas Mekas *Pavieniuose žodžiuose* dažnai duoda eilutei tik vieną ar du skiemenis. Neretais atvejais atpuola rimavimas, labai santūriai vartojamos metaforos. Tenka girdėti nuomonių, kad eilėraščių formos galimamai ribotai išnaudojami iš dalies todėl, jog jaunieji poetai nebevaldo turtingo lietuvių kalbos žodyno ir yra priversti manytis, kaip kas gali, su tomis kalbos nuotrupomis, kurias jie pajėgia apvaldyti. Tačiau šiai hipotezei prieštarauja faktas, kad Jonas Mekas, kurio tikrai netenka mokyti lietuviškai (prisiminkime *Semeniškių idiles!*), taip pat naudojasi ta „minimalia kalba“, o ir pačioj Lietuvoj, pvz., Paulius Širvys ir keletas kitų, jau kuris laikas rašo lakoniškus, trumpų eilučių, riboto vaizdymo eilėraščius.

Gilesnių priežasčių tokiems reiškiniams tenka ieškoti palengva besikeičiančiame pačios poezijos supratime. Jau minėjom Liūnės Sutemos pastangas apvalyti poetinę kalbą nuo tradicinės simbolikos ir semantikos, iškraipančios naująją mintį. Panašia kryptim, kiekvienas savaip, eina ir kiti mūsų poetai. Jie tarytum nuvargo nuo turtingos ornamentacijos, nuo brazdžioniško „švelnaus dvelkimo vėjo, kur migdo tulpę vakaro maldoj“, tartum pasiklydo žodžių tankumyne ir nori dabar prasikirsti sau kelią į paprastumo prošvaistes. Šiandien darosi sunku rašyti komplikuotas, daugialypes metaforas ir jas ritmiškai palydinčias garsų aliteracijas, asonansus, nes, kaip ir architektūroje, naujos konstrukcijos, atliktos senu baroko stiliumi, neišvengiamai atsiduoda melu.

Šalia to balansas tarp vidinės poeto tiesos ir išraiškos grožio pradėjo daugiau krypti į tiesos pusę.

Grožis, kaip jau Levas Tolstojus seniai pastebėjo, maža ką iš esmės bendro teturi su menu kaip tokiu, bet jo siekiant bet kokia kaina, tektų poetams išduoti savo mintį, nes ji gal nesusidainuotų tokiais gražiais rimais su kitomis eilutėmis, kaip tai gali padaryti netikslus arba ir visai duotam kontekste bereikšmis žodis. Be to, šiandien norima į poetinę tikrovę įtraukti daug platesnes gyvenimo apraiškas, negu tilpdavo kadais į iškilią „poetinę kalbą“, o tai reiškia, kad eilėraštyje turės būti koku nors būdu poetiškai pergyventi ir labai prasti, net neestetiški, gyvenimo reiškiniai. Matėm, kaip Gedai „kėpso“ ažuolinis stalas; Mekui jau seniai, dar *Idilėse*, „žlegčiojo ratų stebulės“ ir „bobos“ „urbiojo bulviena“.

Kalbos tiesmukas paprastumas, formos santūrumas, grožio kriterijaus apribojimas charakteringi nemažam skaičiui dabartinių mūsų poetų. Iš jų norisi trumpai paminėti Vladą Šlaitą, Joną Meką ir Lietuvoj Albiną Bernotą. Kiekvienas iš jų yra labai individualus poetas — nežiūrint kai kurių bendresnių bruožų, jie vienas į kitą visiškai nepanašūs.

Šlaito poezijoje pirmiausiai dėmesį patraukia jo stiliaus tariamasis „proziškumas“. Ne tai, kad išsireiškimai ypač prozaiški ar rupūs būtų, bet tai, kad žodžių atrankoj trūksta įprastų jausminių konstrukcijų, kalbą, su reikalu ar be reikalo, „supoetinančių“. Skaitome: „Kiekvieną tolimą ir skaisčią žvaigždę,/ kurią matau šią naktį, aš norėčiau/ pačioj širdy paslėpt ir išlaikyti“. Žodžiai „tolimą“ ir „skaisčią“, nors ir skamba įprastiniu poetiškumu, iš tiesų tik aprašo pojūčiams atpažįstamus faktus. „Kurią matau“ tradicinėj poezijoje galėtų būti perdaug prozaiška;

gal būt, poetai būtų pasirinkę „kur spindi man slaptingai“. Šlaito „pačioj širdy“ jiems gal „geriau“ skambėtų, jei būtų „širdies gelmėj“, ar net dar geriau: „širdies šventovėj užliūliuoti“. Ačiū Dievui, Šlaitui trūksta kažko, iš paviršiaus aiškiai poetiško, o esmėje nepakenčiamai dirbtino ir meluoto, todėl, kad jau nudėvėto per ilgus retoriškos poetinės tradicijos metus. Mes turime lėčiau įsijausti į šių prastų žodžių muziką, pirmiausiai mus pasiekiančią juose užslėpto ritmo atpažinimu — juk tai iš esmės jamba! Paskui poetiška tiesa mus paliečia pati ta minimalinė jausmo išraiška — nei perdėjimams, nei melui nebelieka vietos.

Kitas Šlaito bruožas — taip išdėstyti minimalines savo poetines priemones eilėraščio architektūroje, kad jos tarpusaviam santykiavime perduotų daug gilesnes, komplikuotesnes mintis, negu tie žodžiai, kuriais jos išreiškiamos. Pavyzdžiui, iš *Aguonų gaisro*:

Pelyte, pelyte!

Še tau seną dantį,

atnešk man naują dantį.

Ir pelytė atnešdavo naują ir baltą dantį.

Gi šiandieną,

dančiui iškritus,

jau pelytė daugiau naujo dančio man

nebeatneša,

ir iš to aš žinau, kad esu pakeliui į senatvę.

Pelyte, pelyte!

Bet pelytė daugiau nė iš tolo nepasirodo.

(*Aguonų gaisras*, p. 43)

Laiko nesugražinama tėkmė, įrėmintą į du nai-
vius sušukimus „Pelyte, pelyte!“, iš kurių pirmasis
skamba linksmai ir vaikiškai, o antrasis — todėl,
kad jis senstančio žmogaus lūpoms taip baisiai ne-
tinka, — pasigailėtinai ir tragiškai. Tuo ir aprašoma
visa žmogaus gyvenimo kalvarija, visas vaikystės
pasaulio nesugražinamumas, visas mirties neišven-
giamumas.

Iš viso pats laiko ėjimas ir tai, kaip žmogaus
mirtingumas nulenkia tą laiko kreivę žemyn, į liū-
desį, yra viena svarbiausiųjų šlaito temų. Tai temai
struktūriškai priešpastatomas laiko reliatyvumas, iš
esmės paėmus, jo nebuvimas amžinybės akivaizdoj.
Tuo būdu, nežiūrint viso tariamojo savo eilėraščių
paprastumo, laiko mįslės poetiškas sprendimas pa-
gimdo šlaite subtilias simboliškas konstrukcijas. Pa-
imkim sekantį pavyzdį iš 34-rių eilėraščių:

*Aš dar nesu susenęs, tačiau šiandieną,
ištempęs keturiasdešimt šešius metus,
aš jau iš tolo galiu užuost supelijusios duonos*
kvapą

*ir pelių sukapotą maišą.
Man neteko girdėti,
kad kas nors būtų rašęs pašlovinimus
arba himnus senatvei,
ir už tai šį eilėraštį
dedikuoju senatvei.*

(34 eilėraščiai, p. 16)

Eilėraščio centre stovintis poetas yra dabarties
taške, svetur. Jo ateitis — senatvė — aprašoma
vaizdais tiesiai iš lietuviško kaimo, taigi iš praeities.
Susidaro apie poetą besisukantis laiko ratas: ateitis

susilieja su dabartimi, nežinia su prisiminimais, ir tuo pačiu ta jau mirusi praeitis, pranašaudama mir-
tį, laiko ratui besisukant, tampa tam tikra amžiny-
bės išraiška santykyje su centre stovinčia poeto są-
mone.

Laiko ėjimu labai domisi ir Albinas Bernotas, nors jis ir daug už šlaitą jaunesnis. Bernotui būdin-
ga tai, kad jis laiką matuoja ne kalendorium ir ne
įvykių virtine, o metaforomis. Laikas yra distancija
tarp vienos metaforos ir kitos. Štai, iš rinkinio
Karšti lapai, eilėraštis „Šeimininkės vardas — nemi-
ga“:

*Apvalios lėkštės, laikrodžiai... Suvalgytos
Jau vakarienės. Jau visur vėlu.
Vis tiek jūs likot alkani kaip elgetos.
Ir sėdit prie nurankiotų stalų.*

*Apvalūs laikrodžiai — sekundės tiksi
Lyg peiliai į šakutes, į lėkštes. — —
O šeimininkė — aš. Tik jums įtikusi.
Vaišinga. Slinkitės! Visiems užteks.*

*Gal būt, lig ryto tęsis tie naktipiečiai,
Kol iš kvailių ar genijų kuris
Paskutiniuoju rūpesčiu netyčia
Tarytum kąsniu mirtinai pasprings...*

*Sėdėkit kantrūs prie stalų nurankiotų.
Vaišinkitės! Aš dosniai vaišinu.
Kaip šiltas duonos kepalas tarp rankų
Naktis garuoja tarp dviejų dienų.*

(*Karšti lapai*, p. 21)

Pirmam ir antram posmelyje laikrodžio ir valgymo metaforiškas sugretinimas paremtas lėkščių apvalumu. Tai duoda pagrindo ilgą, nesibaigiančią nemigos naktį išreikšti kaip (paskutinę?) vakarienę, arba net kaip visą gyvenimą — eilę vakarienių, per kurias mes patys laikrodžių lėkštėse tolydžio nykstam. Toks laikas ir matuojamas peilių ir šakučių „rodyklėmis“, kurios nuolatiniam savo judėjime tiksi myriop mūsų sekundes.

Vakarienės metafora laikui išreikšti Bernotui reikalinga todėl, kad jis nori mirtį — laiko pabaigą — ironiškai pristatyti, kaip užspringimą rūpesčiais, tai reiškia, tuo pačiu, nuo ko ir kenčiam nemigą, tuo, kas ir mūsų gyvenimą sudaro. Galų gale ir dienos-nakties ritmas, laiko žingsniai išsipildo duonos ir rankų metaforoj.

Tačiau pastebėkim, kad visos tos metaforos nepasižymi iškiliu „poetiškumu“, tokiu, kaip jis mūsų senesnės poezijos tradicijoje būtų suprantamas. Medžiaga eilėraščio turiniui, gelmei paimta šiuo atveju tiesiog iš virtuvinės kasdienybės. Kituose eilėraščiuose laiko metaforos ateina iš kaimiškos buities, ne retoriškai iškeltos į lyriškas aukštumas, bet tokios, kokia ji yra:

*Girdome karves. Grandinė į ajerus pliaukštelia.
Kaip lydeka. Raukšlėjasi kūdroj vanduo.
Raukšlės... Nejaugi galima jausti raukšlę,
Bėgančių veidu lyg vandeniui? Dar ne ruduo.*

*Vasara! Grūdo ir vaisiaus laukimas. Ne
šiandien*

*Krintantys lapai paukščių lizdus atidengs.
Vasara! Krypsta ji sodų rugsėjįškon šventėn.
Laukiu aš obuolio. Kas gi laukia rudens?*

*Dar pirmutinės kelionės mokyklon aš laukiu.
Lauksiu, kol metai praeis, kol išdygs barzda.
Laukiu girdomų karvių. Net žilstančio plauko
Laukiu. O nebelauksiu — ko? nuo kada?*

*Kaip lydeka grandinė į ajerus pliaukštelia.
Vėl išsilygina susiraukšlėjęs vanduo.
Negi galima jaust ir išdylančią raukšlę
Savo veide? Nejau toks jautrus ruduo?*

*Pirštų galiukais per virpantį veidą pervesk —
Lipnūs voratinkliai apipins rankas.
Vėl jau voratinkliai? Ką gi. Girdome karves.
Visą gyvenimą lauksiu, kol jos atsigers.
(Karšti lapai, p. 6)*

Visas eilėraštis yra tartum kelionė per gyvenimą, myriop, o kelio stotys atžymimos metaforomis, išreiškiančiomis laiką: rudens obuoliai, žilstantis plaukas, voratinkliai ant veido. Tų voratinklių, veido raukšlių nuolatinis sugretinimas su vandens bangėlėmis pabrėžia laiko, įkūnyto žmogaus metaforų, praeinamumą. Pastovus elementas — išmatavimo vienetą, pagal kurį laiką galima stebėti, — tai ir vėl simbolinis aktas — metafora: „girdome karves“. Kiekvieno atskiro gyvenimo etapo laukimas yra tuo pačiu ir laukimas, „kol jos atsigers“. Kaip tik tuo ir naujas Bernotas mūsų poezijoje, kad nesako braz-

džioniškai „praeis pro mus procesija aušrinių“, o tik ribojasi kasdieninės tikrovės duota metaforine medžiaga.

Jono Meko „minimalinė poezija“ *Pavieniuose žodžiuose* kalbos paprastumo įspūdį sudaro ne todėl, kad žodžiai būtų įtraukti į poezijos sferą iš kasdienės aplinkos. Tai Mekas jau buvo atlikęs *Sėmoniškių idilėse*. Dabar jam daug svarbiau žodžių ekonomija. Kada turinyje iškyla komplikuoti, daugialypiai klausimai, Mekas, užuot jiems išreikšti ar išspręsti įtraukęs vis daugiau ir daugiau žodžių, gamtovaizdžių, simbolių, metaforų, stengiasi kuo mažesnę žodžių skaičių pastatyti į tokius tarpusavio santykius, kad visi tų klausimų aspektai būtų per juos implikuojami. Kitaip sakant, labai padidėja kiekvieno žodžio apkrovimas, išieškomos paskutinės jo ne tik prasmės, bet ir garso ir skiemenimis išdalijimo galimybės. Todėl žodžiai, iš vienos pusės, ir yra pavieniai — kiekvienas iš jų tampa ištisu galimų savo prasmių mikrokosmu, o iš kitos — visiškai ne pavieniai, nes pačios tos reikšmės juose susikuria visos eilėraščio architektūros dėka. Pasidaro svarbu, kur tiksliai kiekvienas žodis stovi pastatytas ne tik dėl ritmo ar sąskambio ar sintaksės reikalavimų, bet ir dėl žodžius gaubiančių antrinių ar dar tolimesnių prasmių. Tuo būdu „minimalinė“ poezija savo išraiškos galimybėmis tampa iš tiesų „maksimalinė“. Šitoks atskirų žodžių funkcijos išplėtimas (gal geriau tiktų terminas „sutirštinimas“?) reikalauja, kad ir skaitytojo akis turėtų galimybės ilgiau ties kiekvienu žodžiu apsistoti. Užtat žodžiai ar net tik jų „nuolaužos“, dalys ir sudaro savimi ištisas eilutes. Tarp eilučių visuomet implikuojasi pauzė, ir tai sulėtina eilėraščio tempą.

Be to, toks lėtas skaitymas reikalingas ir todėl, kad pauzių apsupti žodžiai (ar skiemenys) atrodytų lyg paskendę tam tikrojo „mąstančiojo“ tyloj, o šita ty-la vaidina itin svarbų vaidmenį visos knygos minčių struktūroj.

Pavieniuose žodžiuose randame šiuos pagrindinius dinamikos elementus: 1) tyla, 2) stovėjimas, 3) ėjimas ir 4) kritimas. Tyla ir stovėjimas verčia žodžius išsiskirstyti po vieną kas eilutė, o ėjimas ir kritimas suformuoja eilutes puslapyje į siaurą taką. Vienoj vietoj Mekas tiesiog ir sako, kad jo mintys:

*tegu,
tegu
krinta,
krinta*

*žodžių
taku.*

(Pavieniai žodžiai, p. 65)

Kritimas, arba ėjimas taku, santykinai su stovėjimu dvejopais vaizdais: arba poetas, atsakymų į savo būties esmę ieškodamas, eina sukdamas aklius ratus, arba aukštai, lėktuve, tarytum „stovi“ virš žemės, nors iš tiesų tai krenta, skrenda per dangaus taką-kreivę, nuleisiančią jį žemyn, kur ir atsakymai ir kapai.

Tokioj formos ir dinamikos struktūroj veikia žodžių prasmės ir vaizdai, išreiškiantys poeto ieškojimą savo vidinės esmės (kam struktūroje atitinka atskiro žodžio ar skiemens vienišas stovėjimas) santykyje su visu tuo, kas mus supa, ką vadiname gyvenimu: daiktai (tiesioginė prasme — lietus, kran-

tas, jūra) ir netiesiogine (pvz., miškas, išreiškiantis supainiotą ir tamsų tikrovės pergyvenimą). Per tą „gyvenimą“ ir eina poetas, savęs ieškodamas, savo vienažodžių eilučių takeliu. Jis praeina (ar praskrenda, prakrenta) pro kelis šios savo kelionės momentus: supratimą, kad daiktai tyli, atsisako su žmogumi santykiauti, kad jo klaida buvo ir į žmones žiūrėti, kaip į daiktus, tuo būdu izoliuojantis ir nuo jų, ir kad savęs, o ir gyvenimo esmės ieškotina ne klausimų-atsakymų silogizmuose tarp poeto ir statiškų sąvokų (poetas — daiktas; poetas — žmogus), bet jausme, meilėje, kuris jungia žmogų su žmogumi. Tas meilės jausmas, palengva knygoje išsivystantis, turi ir formoje savo atitikmenį: vidinius rimus — aliteracijas, kurie subtiliai įsipina į eilučių takelius tiek atskirais žodžiais, tiek ir skiemenimis.

Pavyzdžiui pacituosime sekciją 8-to eilėraščio iš trečios dalies:

*Tik
dabar
su-
pran-
tu,*

*kad
nėra
atsaky-
mų,
nei
klausi-
mų.*

Tik
dabar
su-
pran-
tu,
kad
gyveni-
mas
yra
be
krantų.

Tik
dabar
su-
pran-
tu,

kad
ne
kraujo
judė-
ji-
mas
skiria
mus
nuo
daiktų.

Tik
dabar
su-

*pran-
tu,
kad
meilė
skiria
mus
nuo
daiktų.*

*Tik
dabar
su-
pran-
tu,*

*kaip
debesų
skraistės
per
naktį
krentu.*

(Pavieniai žodžiai, pp. 60-61)

Tokia ilga citata buvo reikalinga, kad pastebėtume žodžių pasikartojimus. Pagrindinis poeto supratimas nustato ir garsinį vienetą: *-pran-*, arba jo variaciją: *-kran-*, apgaubtą skiemenimis *-su-*, arba *-be-*, arba, kas visų svarbiausia, *-tu-*. Šis *-tu-* yra ir pagrindinis rimo skienuo ir, reikšdamas, atskirai jį paėmus, antrojo asmens vienaskaitos įvardį, kreipiasi tiesiai į mus, jungdamas mus su poeto pergyvenimu (*-su-* ir *-tu-*). Šitam eilėraštyje garsų serija: skrendu, suprantu, krentu, krantu, jungiasi su skiemeni-

mis *-su-* ir *-tu-*, arba įvardžių bei prielinksnių rolėje, arba kaip žodžių dalelytės, skiemenys, jungdama tuo pačiu ir mus su poetu, su jo knyga viename gyvenime.

Kaip jau buvo pradžioje minėta, čia pateikiam tik palaidas mintis apie naująją mūsų poeziją. Reikia tikėtis, kad gal jos paskatins kritikų dėmesį rimtesniam darbui.

VALANDĖLĖ SU PULGIU ANDRIUŠIU

Kalbant apie rašytoją Pulgį Andriušį, neįsvengiamai tenka kreipti žvilgsnį į visą mūsų literatūrą, ne tiek ieškant palyginimo ar sugretinimo su jau pripažintaisiais, kiek surasti jam pritinkančią vietą plačioje mūsų literatūros skalėje. Pripažinimo P. Andriušiui šiandien jau nereikia, ir tai labai būdinga, nes P. Andriušį daug daug anksčiau, negu jis įkėlė koją (oficialiai) į lietuvių literatūrą, pripažino visų pirma ne „rašto žinovai“, bet eiliniai spaudos skaitytojai. Dar daugiau: jis labai anksti pasidarė tautoje savotiška legenda, savotiška tautos sąžinė ir disciplinarinė rykštė, plakan-ti visuomenines, kultūrines ar politines ydas, už ką visi sluoksniai buvo daugiau dėkingi, negu pasipiktinę. Remiantis gausybe anekdotų, kurie gaubia P. Andriušį kaip asmenį ir kaip veikėją, reikia sutikti su faktu, kad Andriušis legenda pasidarė kaip tik todėl, kad jis su niekuo nesiskaitė, niekam nebandė taikintis, bet ir nieko neužgavo. Šita prasme jį galima būtų palyginti su cirkininku, vaikščiojančiu virve ir žinančiu, kad jo vienintelis išsigelbėjimas ir

drauge laimėjimas — išsilaikyti ant virvės, nes nežiūrint į kurią pusę palinktų ir gal kristų, vistiek jo būtų pražūtis. Savu laiku pasipylę Andriūšiui priekaištai, kam jis išeina iš jau pripažintos orbitos (šia prasme cirkininko palapinės) ir žengia į literatūrinės erdves, jo nesuslaikė ir nenulaipino į apačią, bet jis ėjo ir nuėjo nesvyruodamas ir nepabaidomas, nors, peržengus cirko palapinę, nebuvo apačioje tinklo, o tik pražūtinga praraja. Daugumas tų pačių žiūrovų, išbėgę paskui jį, seka jo žingsnius ir judesius, stebi ir gėrиси juo su pagarba ir nuostaba sulaike savy juoką, nors ten aukštai virve einas tas pats Pulgis Andriūšis balansuoja lygiai tokiais pačiais judesiais — laisvais ir sąmojingais, kurie, anksčiau žadinę ir kėlę juoką, dabar virsta svaigulinga nuostaba.

Šitoji parabolė labiausiai atitinka P. Andriušį — Andriušį juokdary, feljetonistą ir Andriušį poetą literatą. Ir ten ir čia Andriūšis vienas ir tas pats, pasikeitusios tėra tik pačios aplinkybės, gal būt, pasikeitęs ir jį skaitančiųjų skonis ir priėmimas. Nenuostabu tad, kad jis esmėje toks giminingas kitame Europos krašte prieš daugiau kaip keturis šimtus metų gyvenusiam Cervantes'ui, kurio kapitalinį veikalą Don Kichotą išvertė į lietuvių kalbą taip giliai ir taip kūrybingai! Ir Cervantes pradėjo savo kelią pajuokdamas ir pasityčiodamas iš savo gyvenamojo laiko luomų, nuotaikos ir paties gyvenimo, bet ilgainiui naujų kartų ir pažiūrų jis buvo priimamas ir pritaikomas gyve-

namajam metui su kitokia interpretacija ir net skoniu. Skirtumas tik tas, kad Cervantes'o metamorfozės vystėsi ir kito amžių eigoje, tuo tarpu Andriušis maino spalvas tame pačiame laike.

Kažkaip priimta P. Andriušį laikyti dvilypė asmenybe: vienas Andriušis trykštąs sąmojumi, humoristas, juokinas ne vien tik žodžiu, bet ir pasirodymu, net žvilgsniu, iš kitos pusės Andriušis svaiginantis lyrikas — pasakotojas, skrupulingas iki kraštutinumo žodžio svėrikas, tekintojas ir derintojas, kad tik kuo daugiau išgautų sakinyje vaizdingumo, spalvos ir muzikos. Vėl gi kiti Andriušio raštijoje išžiūri tam tikrą persilaužimą; esą, iki tam tikro laiko (tiksliau ligi 1947 m.) jis tik žurnalistas ir satyrikas ir tik nuo minėto laiko su savo „Anoj pusėj ežero“ kaip meteoras įkrito į literatūrą. Formaliai žiūrint, kiekvienas teigimas turi racijos, nes niekas neatpažįstamas tol, kol nepasirodo su savo konkrečiais darbais. Tačiau iškyla naujas klausimas, kuris ankstesnius teigimus apverčia aukštyn kojom: sakysim, ar poetas tampa poetu tik išleidęs knygą arba sukūręs eilėraštį, ar jis poetu yra dar prieš parodydamas savo kūrinį? Norisi sutikti, kad jis jau ir anksčiau buvo poetas, prieš sukurdamas savo poemą, nes kaip jis būtų ją sukūręs nebūdamas poetu? Lygiai šieandie tą patį galima pasakyti ir apie P. Andriušį: jis rimtu rašytoju laikytinas nuo to meto, kada jis įžengė į spaudą su savo sodriais ir iki gaudumo vaizdingais

reportažais iš savo kelionių ir susitikimų. Pagaliau negalima išleisti iš akių ir Andriušio gausių feljetonų, kuriuose aiškiai matyti disciplinuota rašytojo ranka, tik gal su tuo skirtumu, kad tuose feljetonuose aiškiai prasiveržia žurnalistinis pradai: autorius juose susirūpinęs ne tiek jų literatūrine verte, kiek momento ir situacijos aktualija. Gal dėl to daugelio jų išlikimo galimybė abejotina. Vis dėlto ir savo jumoristikoje Andriušis prasiveržia kaip daug žadantis rašytojas: situacijų ir charakterių pastabumas, sakinių konstrukcija ir visi stilistiniai elementai, įskaitant ir skaidrų be vulgarumo sąmojų, — visa tai liudija Andriušį didelį ir nepakartojamą žodžio meistrą.

Lygiai tokiais pačiais ginklais ginkluotas Andriušis įžengia ir į dailiąją literatūrą. Ir čia jis operuoja tais pačiais elementais, kaip kad žurnalistikoje ir jumoristikoje, tik čia kitokia tematika ir kitokia nuotaika. Žinoma, čia labiau išbalansuotas sakinytis, rūpestingiau atrinktos bei „suleistos“ visos stilistinės priemonės. Kitaip sakant, P. Andriušis visur vienas ir tas pats: ir žurnalistikoje, ir jumoristikoje, ir dailiojoje literatūroje. Tai pati didžiausia rašytojo dorybė — ištikimybė sau pačiam, nesitaikant nei prie nuotaikų, nei prie „laiko dvasios“, nei gyvenamojo meto meninių pakraipų. Štai dėl ko visoje P. Andriušio kūryboje tas pats stilistinis įvaizdis vienoje vietoje graudus ir lyriškas, kitoje vietoje kupinas sąmojo ir trykštan-

tis juoku. Iliustracijai pora pavyzdėlių:

„Klėtyje ant sienos paauksuotoje karietoje šešetu baltų nutekintų žirgų važiuoja pat-sai Aleksandra. Jo barzda ne kaip zarasinių arkliavagių, nenugulėta iš po nakties ant vie-no šono, bet sušukuota auksinėm šukom, aliai plaukelis išmirkyta kvapiuose aliejuose, blizga kaip mašastinė. O prie jo šono sėdi kuoduota ciecorienė paskendusi tuliose, brangiems žie-dams jai neužtenka rankų“. (Iš „Penkių beržų kronikos“).

O štai atsitiktinis vaizdelis iš Andriušio feljetono „Pitsburginis švarkas“ (iš rinkinio „Siuntinėlis iš Amerikos“):

„Ir paskui kelias paras važiuojant į pietų vakarus traukinį vis buvo dar lengva. Lengva buvo iki pat išvadavimo, nereikėjo tampytis su pundais į rūsius, nes mano bagažas jau niekuo-met nebeatvažiavo. Mesdamas bombas ant traukinio, kuris vežė mano dryžuotą kostiumą, amerikietis lakūnas, matyt, visai nežinojo, kad tas kostiumas priklauso man ir kad juo vilkė-damas buvau atlikęs daug gerų ir blogų dar-bų“.

Įsileidus kalbėti apie P. Andriušio kaip kūrėjo nedalomumą, būtina pabrėžti jo pasa-kojimo stilių, kuris yra vienkartinis, origina-lus ir nepakartojamas. Tik Andriušis moka ir gali pavartoti tokius taikius ir kontrastinius palyginimus, kurie, atrodo, tokie natūralūs ir taip prigiję, kad taip ir lieka neatšaukiami ir nepamainomi. Nepaprastas kalbos žodingu-

mas, pasigavimas tarminių žodžių bei išsireikškimų kelia įtarimo, kad Andriušis pasakoja natūralia liaudies kalba. Tegu ir liaudiška toji kalba, bet ji taip rūpestingai perkošta per Andriušio stilistinius presus, kad vos atpažįstama žaliava, iš kur imta, bet skonis ir audimas išduoda patį meisterį. Andriušio pamėgti ištęsti periodai kai kam gali atrodyti, kad Andriušis, turėdamas neišsemiamus aruodus žodžių, jų netaupo ir krauna juos be saiko. Bet iš tikrųjų Andriušis žodį kaip brangenybę vertina ir jam parenka rūpestingai vietą, kad jis derintųsi ir skambumu, ir spalva, ir vaizdine prasme. Štai kaip taupiai, bet išsamiai Andriušis keliais brūkšniais perduoda vasaros vidurdienio vaizdą:

„Taip svajoja penki beržai Stasio Gojų, pakloję savo lapus dangaus mėlynėje šią tykią vasarvidžio popietę. Beveik čia pat spinkso kaip akis Gilio ežeras. Toliau, drebančiame tvaikulyje, išsidriekęs platus pasaulis, šilų kodylais apsmilkytas. Vos alsuoja saulės kaitroje. Net žiogai aptingo beržų šakose. Kartkartėmis sučirkši tik taip sau, lyg atsišaudydami“.

Arba štai Andriušiui toks būdingas periodas, kuris gigantišku mostu savy talpina ir Kasčiaus pirkią, kur susirinkę vyrai gieda Kryžiaus Kelius ir Kalvarijas, ir pačių giedotojų kasdieninius rūpesčius, sumišusius su malda:

„ — Kelias pirmas!

Kasčių pirkioj sušvilpia vytiniai, geležim kaustyti kančiai, krenta ant žemės atkapotos

mėšos, erškėčių spygliai raunas kraujuoton galvon, klojimo vartais išsižiojęs Pelurytis pirštu vedžioja per pageltusį kantičkos lapą, lūpos sukrekę, prikiša uksuse mirkytą kempinę atsigert, Vinciai aprasoja akiniai, nebe-mato literų, kurį laiką tūravoja atmintinai, žvilgčioja šoblės, krenta ant kelių, žydas spiau-na į veidą, Kazitėnas, piktai užsikosėjęs, išsi-muša iš natos, ateina Veronika su marškone, šluosto kraujo trykšles, vėl modos kareiviai smailom dzydom, Baltrus, nuo pat pradžios nepriderinęs balso, dabar net nebežiūri į kny-gą, kaukši plaktukai, delnuos varo vinį, kai jau įkopia kalnan Kalvarijos, taškuotos skarelės krašteliu Kasčiuvienė šluostos akis, kriaukši ant kryžiavonių tempiamos rankos, Vincienė mušasi krūtinėn. Baltruvienė nuleidus galvą, kietai įsiveržia gyslos, blevyzgoja žydai, Pelu-rytis nė karto nesuklupo, varpeliu plaukia jo balsas, Kasčių papriežedė, užpečkis, pačėros paplūsta grauduliu, jis aptvindo ir pečiaus pa-dą ir mūro kaktą, kur guli Narba ir Juza, Pelu-rytis — ne Pelurytis, Vinca — ne Vinca, Ka-ziuolis—ne Kaziuolis, kuriam neseniai piemen-galiai pavogė kepurę...”

Ir taip būtų galima išcituot visas Andriu-šio knygas, besigėrint jo tapomais paveikslais, kurie grandinėmis eina per visą jo kūrybą, kur jis lygiai vienodas, kartais į miniatiūrinį lopi-nėlį sutalpindamas kosminius plotus, arba ma-žoje kluonienoje sutalpindamas visą pasaulį.

Andriušio kalba ir stilius nenupasakojami

ir nesuvedami į jokias literatūrines formules. Norint pajusti Andriušio stilistinius burtus, reikia pačiam jį skaityti ir pergyventi. Ir Andriušis nepagauna skaitytojo pasakojama istorija, bet visų pirma savo kalba ir stilium. Štai dėl ko jis neskaitomas prabėgomis kaip nuotykių romanas, kur skaitytoją intriguoja vystomas veiksmas, drama ar nuotykis. Andriušis skaitomas pamažu įsijaučiant į jo ne tik kiekvieną sakinį, bet ir kiekvieną žodį, nes Andriušis nėra epikas arba bent tokiu nepasireiškė, o tikrąja prasme tapytojas. Jo žvilgsnis į pasaulį nėra epiko ar dramaturgo, bet dailininko – tapytojo, kuris ne tiek siekia išbaigtai išsakyti pasaulį, išvystyti dramas, pristatyti herojus, bet greičiau žodžiais nupavyti momentinį išgyvenimą, detalėje suvesti visumą, arba visumą išsakyti detalėje. Ir tai nėra atsitiktinis teigimas, nes jam dailė stovi taip artimai kaip ir dailusis žodis; juk net savu laiku yra lankęs dailės mokyklą ir galvojęs apie dailininko pašaukimą. Laimei, Andriušis pasirinko plunksną, lygiai kaip savo laiku Čiurlionis gaidą iškeitė į teptuką.

Kad Andriušis yra vaizduotojas tapybinėmis priemonėmis, paliudija ir tas faktas, kad jis nemėgsta dialogo, per kurį paprastai autorius leidžia atsiskleisti savo herojui pačiam. Andriušis priešingai — jam lengviau vaizduojamąjį žmogų arba net jo kalbą ir mintis nupasakoti, negu leisti pačiam savo herojui pasakyti ir išsireikšti. O jeigu ir leidžiasi Andriu-

šis į tiesioginę kalbą, tai taip nenoromis, nes jis ir pats, greičiausia, jaučia, kad dialogas nėra jo sritis. Taip jo iki šiol brandžiausiuose veikaluose, kaip „Anoj pusėj ežero“, „Sudiev, kvietkeli“ arba „Rojaus vartai“, pagrindą sudaro pasakojimas. O jei Andriušis kur ir pasigauna tiesioginės kalbos, tai ne tiek duodamas herojui pačiam pasisakyti, kiek panaudodamas kaip vaizdinę stilistinę priemonę, kad tasai pasakojimas neišvirstų į monotoniją. Visai kitokią paskirtį dialogas turi Andriušio feljetonuose. Bet čia pasakojimas daugiau pagrįstas istorija, nuotykiu, kur, kaip ir anekdote, dialogas neišvengiama priemonė.

Siužeto atžvilgiu P. Andriušis, kaip minėta, nėra epikas. Jis visai nesuinteresuotas nei nuotykiu atbaigtu nupasakojimu, nes juk visas gyvenimas yra vienas didelis nuotykis, nei amžinomis problemomis (pats gyvenimas yra amžina problema), nei pagaliau jam rūpi atskleisti savus išgyvenimus, kurie daugelio rašytojų paprastai statomi pačiame centre, apie kuriuos ir dėl kurių sukasi visas pasaulis. Nors čia gal būtų paliestas tiesiog autoriaus pasaulėžiūros klausimas, bet Andriušis nei gyvenime, nei juo labiau savo kūryboje nestato savęs įvykių ir gyvenimo centre, bet be priekaištų ir nestatydamas sau jokių problemų sutinka su faktu, kad gyvenimas yra neaprepiamas ir kad visa tai, ką mes darome ir išgyvename, tėra tik maža visumos dalelė, tik maža ir momentinė dalelė to didžiulio gyvenimo, kuris

yra ir neaprépiamas ir belaikis. Sprendžiant iš visos Andriušio iki šiolei pasirodžiusios kūrybos, galima drąsiai pasidaryti išvadą, kad jo principas yra priimti gyvenimą tokį, koks jis yra, ir svarbiausia juo džiaugtis, kol esi gyvas, nes bandymai pakreipti gyvenimą norima linkme, jį formuoti pagal savo norus arba prieš jį kovoti yra tuščios pastangos. Gal būt, šituo vadovaudamasis Andriušis ir pasinešė viena linkme — duoti tik atskirus buities vaizdus, neprikergiant jiems jokių uždavinių arba kovos bruožų. Tokiu būdu P. Andriušis yra iki gyvo kaulo fragmentistas ir detalistas. Išeinant iš to, jis net ir geografiškai, jeigu tai įmanoma apibrėžti, apsiriboja tik viena buities detale — Silio ežero aplinka, kuri jam ne tik arčiausia širdies, bet ir labiausiai pažįstama. Tai bene vienintelis Andriušio principas, kurio jis ištikimiausiai laikosi—nepasakok to, ko pats nežina. Tai irgi, gal būt, per žurnalistiką į jį įaugęs bruožas, kad niekas išgalvotas ar pramanytas gyvenime neprigyja. Šitos tiesos jis laikėsi ne tik žurnalistiniuose reportažuose, bet lygiai ir humoristikoje ir dailiojo žodžio mene. Be abejo, šito jis laikosi ir praktiškame gyvenime, bet čia neliečiama jo biografija, o svarstoma Andriušio kūryba. Neiškrypsta iš tų kelavėžių Andriušis ne vien tik gimtojoje aplinkoje, kuri iki smulkiausių detalių išliko jo atmintyje, atkuriant ją po daugelio metų ir esant už tūkstančių mylių, bet lygiai jis iš jų neiškrypsta tiek savo feljetonuose, tiek „Tipe-

lyje“, tiek ir savo nuostabiuose „dykaduonio pasakojimuose“ (Purienos po vandeniu).

Lygiai kaip Andriušio kalba ir stilius, taip ir jo kūryboje būdingas fragmentiškumas yra jo nesugriaunama stiprybė. Idėjos ir užsian-gažavimai yra nepastovūs, kaip pats laikas tačiau tikrovė yra pastovi. Tačiau kaip ją pri-statyti? P. Andriušis kaip menininkas ir ren-kasi patį patikimiausią kelią — fragmentą, iš-karpą, nenurodant kur pradžia, kur pabaigą. Nekalbant apie jo „Anoj pusėj ežero“ pasako-jimus, net viename iš savo brandžiausių veika-lų „Rojaus vartai“ Andriušis ypač užakcentuo-ja savo kūrybinį fragmentiškumą ne vien tik turiniu, bet ir visa veikalo kompozicija. Veika-le laikas apsisuka kaip karusėlė, tačiau Kas-čių kieme arba, tiksliau sakant, kluonienoj di-delių permainų neįvyksta: gyvenimas rieda be tragedijų ir dramos ir toliau, kaip prasidėjęs. Čia nėra nei ekspozicijos, nei epilogo. Kompo-ziciniu atžvilgiu tai tarsi būtų laikytasi ron-deau muzikinės schemos: kur pradėsi, ten bu-pradžia, kur padėsi tašką, ten ir užsibaigs. Ly-giai panašiai gyvenimą pavaizduoja ir Lietu-vos laikinoje sostinėje Kaune humoristiniame romane „Tipelyje“, tik čia, šalia neabejotinų realistinių faktų, Andriušis dar gerokai pride-da humoristinio medaus, nekaltai paironizuo-damas tam tikro Kauno gyvenimo meto idea-lus ir užsimojimus.

Tačiau labiausiai fragmentiškas Andriušis yra pasakojimuose „Purienos po vandeniu“.

Atidžiau žiūrint, tai yra tie patys andriušiški feljetonai, tiktai be specifinės humoristinės priemonės, nors ne vienas iš jų labai ir labai arti lietuviškai suprasto feljetono. Šitoje knygoje P. Andriušis žengia dar vieną ir labai rizikingą žingsnį tą savo suprastą fragmentiškumą sutraukti iki anekdotinės formulės. Tai yra labai rizikingas rašytojui žingsnis, bet ir čia Andriušis pasirodė, koks jis savo mene yra tobulas balansuotojas: į lietuvių literatūrą jis įvedė naują pasakojimo formą, kuri yra lakoniška, atbaigta savo forma ir gili savo turiniu. Baimė, kad jis gali užplaukti ant anekdotinių seklumų, visai nepasiteisino. Aiškiai matyt, kad Andriušis savo užsimojimuose žino, ką daro, ir pats savimi tikras. Šiame pasakojimų rinkiny (Purienos po vandeniu) autorius pasiekia klasiškų aukštumų ir tuo pasidarydamas lietuvių literatūroje savotišku novatorium, nes mūsųose šitokios rizikos dar nė vienas nebuvo išbandęs.

Kalbant apie Andriušio fragmentiškumą kūryboje ir jo apsiribojimą vien tik buities pa-vaizdavimu, jis sau lygių lietuvių literatūroje neturi, nebent sugretintume jį su Kristijonu Donelaičiu, kuris, panašiai kaip ir Andriušis, savoje kūryboje remiasi gyvenimo faktais, jų visai netušuodamas, tik su tuo skirtumu, kad Donelaitis, kaip kunigas, neišvengia tam tikro moralizavimo. Andriušis šiuo atžvilgiu yra dar tyresnis, kad ir moralė yra lygiai toks pat dirbtinumas ir gyvenimui primestinis dalykas,

kaip ir visa kita, kas išgalvota patį gyvenimą formuoti. Šitai turėdamas minty, Andrieušis iš iš viso vengia bet kokio moralizavimo ar heroizmo. Tad visai nenuostabu, kad tokioj andrieušiškoj sampratoj be jokių pretenzijų snaudalis dirvonėlyje buvo vertas lygiai tokios pat meilės ir dėmesio, kaip ir Stasio Gojaus penki beržai, besigrumia su vėtromis, lygiai toks pat Petras Našliūnas („Sudiev, kvietkeli“), kaip ir Mykola (žiūrėk apsakymą „Neįleido“).

Meilė žmogui, meilė ir kiekvienam gyvam padarui P. Andrieušio kūryboje yra tasai nesugriauzamas ir nesupurtomas ramstis, kuo remiasi ir kuo grindžiama visa Andrieušio kūryba. Jeigu jūs perversite visą Andrieušio kūrybą skersai ir išilgai, įskaitant ir aktualiuosius feljetonus, jūs nerasite nieko, kur Andrieušis kalbėtų su pagieža arba paženklintų tam tikra pasipiktinimo spalva. Gal būt, iš praktikos, o gal greičiau ir iš apriorinio nusistatymo Mykola suvaikščioja nuo namų skiedryno iki Ožkašlaitės perkelti arklio, bet šioje kelionėje jis tiek daug pamato ir išgyvena, kad tūlas to negautų kelis kartus apkeliavęs aplink pasaulį. Palyginti, toks pilkas ir nepatrauklus snaudalis dirvonėlyje, bet Andrieušis jį pastato dėmesio centre taip, tarsi jis būtų pasaulio ašis. Tai kažkas labai artimo Homerui, kuris vien tik Achilo skyde įstengė pavaizduoti ištisą Olimpo dievų gyvenimą ir jų kovas.

Gal būt, nedaug pasako tas faktas, kad beveik visos Andrieušio dailiosios prozos knygos,

išskyrus šiuo metu paskutiniąją (Purienos po vandeniui), buvo premijuotos, bet vis dėlto tas paliudija, kad Andriušis kaip rašytojas buvo ir yra pripažintas visokeriopa prasme. Dar daugiau: Andriušis yra vienas iš tų retų autorių, kurį perskaitęs nepadėsi į lentyną, bet vis nuolat ir nuolat grįši prie jo, iš naujo skaitydamas ir vis naujai žavėdamasis, nes kiekvienu kartu skaitančiajam atsiras nauja nuostaba, kurią pirmu kartu buvo arba aplenkęs, arba gerai neįsiragavęs. Tai nelyginant tasai paties Andriušio aprašytas velykaičio valgymas:

„Narba rengias lupt sinklinį kiaušinį, va, pirma visą išmaus iš lukštų, apipiaus per pilvą, nukels abidvi baltymo puseles, išims čielą, neaptrupėjusį trynį, jam galo nėra, kai netyčia prasiardo, paskui atsargiai įdės burnon, palaikys nekramtytą, kol ant gomurio ir liežuvio pasipils smulkūs miltai, net nebeliks kuo kvėpuot, po to susilies lipnion košelėn, tik nereikia jos vienu kąsniu nuryt, kad neužsikištų stemplėj ir kad gerumas kuo ilgiau išsilaikytų, jisai rys smulkučiais gumulėliais, kiekvieną lėtai smaguriaudamas, paskui baltymo puseles suskaldys žirnio didumo kruopelėm, tokiom mažom, kad vis dėlto galima būtų pajust garumas, ir kramtys, kramtys, tegu kažnas dantis paragauja Velykų...“ (Rojaus vartai).

Taip, Andriušį reikia skaityti ne ristele bėgant per puslapius, bet Martyno Mažvydo žodžiais „skaityti ir permanyti“, o kadangi turi-

ma reikalo su tikru meno kūrinium, tai jį reikia drauge su autorium ir pergyventi.

*

Kartą išėjęs į viešumą, žmogus daugiau ar mažiau praranda savo privatumą ir pasidaro jau visuomenės, tautos, o kitas net ir visos žmonijos nuosavybė, žiūrint kaip plačiai toji viešuma apima. Toji viešuma priima ir vertina ne vien tik žmogaus darbus ir veiklą, bet lygiai ir jį patį kaip asmenį. Ir rašytojas jokių būdu neišvengia šito visuomeninio teismo. Priešingai, jis gal dar daugiau kliudomas, nes jis per savo veikalus pažįstamas dar platesniems sluoksniams ir jų pasisavinamas, negu bet kuris kitas menininkas.

Išeinant iš aukščiau paduotos prielaidos, kuri gyvenimo praktikoje nepaneigiama, pakalbėjus apie Pulgio Andriušio veikalus, privalu pasisakyti apie jį ir kaip asmenį.

Su Pulgiu Andriūšiu arčiau teko susipažinti jau išeivijoje, nors ne kartą pasižiūrėjom vienas kitam į akis dar Lietuvoje, tačiau vargu ar jis tuo metu matė mane. Arčiau su juo teko susipažinti Vokietijoje, o kelyje į Australiją ir pačioje Australijoje toji pažintis virto net gi artima bičiulyste. Tačiau net ir matant Andriušį nuogiausioje kasdienybėje, negalima jame įžiūrėti kokių skirtybių, kurių jis nebūtų atskleidęs savo paties pieštame portrete — kūryboje. Jis ir gyvenimo praktikoje yra lygiai

toks pat nuoširdus, atviras, pokalbyje patrauklus ir nuosaikus. Tačiau svarbiausia — jis paprastas. Jis niekad nebandys primesti arba įtaigoti savo nuomonės. Kaip ir kūryboje, taip ir gyvenimo kasdienybėje Andriušis iš viso vengia leisti į bet kokias problemas arba jų svarstymą. Tuo jis ypač išsiskiria iš kitų jo masto man pažįstamų asmenų. Juk kiekvienas nori ar stengiasi atskleisti savo išmintį savo svarstymais, net įrodinėjimais, bet Andriušiui tokie išminties demonstravimai yra labai tolimi. Jis mielai kitų klausosi, net vienu kitu įsiterpimu padrąsindamas, bet pats jokiems teigimams nesiangažuoja. Greičiausiai jis vadovaujasi pačia giliausia išmintimi ta prasme, kad, besvarstant „išmintingai“ galias problemas, dažniausiai atsiskleidžia žmogaus menkystė visame nuogume, ką Andriušis ne kartą yra pajaukęs savo feljetonuose.

Tačiau tik įsileisk su Andriušiu į kalbas apie literatūrą (be abejonės, apie pasakojamąją, neliečiant poezijos, kuri, jo nuomone, atramos gyvenime neturinti), tada Andriušį pamatysi visame jo elemente: tada jis pats perima visą pokalbio vadovavimą, pats atšneka už visus kitus, esančius ir nesančius, patsai grindžia ir argumentuoja, remdamasis galybe autorių — senų ir moderniškų, — kurių jis neįsivaizduojamai daug prisiskaitęs. O skaitė ir skaito Andriušis nepaprastai daug. Vos tik atvykęs į Australiją, Andriušis pirmiausiai išsiakino, kaip čia yra su bibliotekomis ir ko jose

galima gauti. Ir kai kiti skundėsi, kad Australija yra kultūriškai atsilikęs kraštas (tik pagalvokite — neturi operos!), tai Andriušis trynė rankas iš džiaugsmo, kad čia už dyką prieinami ir gaunami didžiausi pasaulio turtai — tik eik ir semkis! O jei pritingi, tai tau net ir į namus pristato! Kitas skaito tik dėl paties skaitymo, kaip Gogolio Petruška, o Andriušis laikosi Daukšos principo — skaityti ir permANYti.

Kasdieniniame gyvenime, lygiai kaip ir kūryboje, P. Andriušio kalba yra lygiai stebinančiai vaizdi ir originali. Tiktai gal tas skirtumas, kad kūryboje Andriušio kalba yra labiau kondensuota, sutirštinta. Tą patį jis taiko ir kitiems. Atsimenu pokalbį, kur dalyvavo ir vienas iš atkakliai besiveržiančių į literatūrą; jis gana vaizdžiai tada pasakojo vieną iš savo gausių prietykių, vietomis įterpdamas gana riebokų įvaizdžių. Andriušis klausėsi, atrodė net susižavėjęs jo pasakojimu ir baigus pastebėjo:

—Žinai, broliukas, jeigu taip ir parašytum, kaip pasakoji, tai visi palaikytumėm genijum. Tu prašoktum ir patį Maupassant'ą!

Kas labiausiai užimponuoja Pulgio Andriušio asmeny, tai jo paprastumas. Savo santykiuose su žmonėmis jis nedaro atrankos, jokiais išskaičiavimais nesivadovauja, kad su tuo ar anuo patogu palaikyti sandėrį, o kitą iš tolo lenk. Andriušis priešingai: nė vieno nelenkia ir su kiekvienu kalbasi nuoširdžiai, kaip su senu ir geriausiu bičiuliu. Ne kartą teko Andriu-

ši, išleidusi į pokalbius su asmeniu „net iš kitos parapijos,“ stebėti, kur jis savo pašnekovą net vardu vadina išsiklausęs, kaip kiti jį šaukia, o užbaigus atsisveikinant žmogų tiesiog apstulbina užklaudamas: „Broliukas, tai kas gi tu toks būsi?“ Šitoji Andriušio būdo savybė jį daro magnetiškai patrauklų kiekvienam. Svarbiausia, jis niekuo nesipiktina ir nieko nepapiktina. Būdamas bohemiškos prigimties, jis nesileidžia kaustomas kokių nors etiketų arba normų.

Užsiminėm apie Andriušio bohemišką prigimtį. Ypač šitą jo bruožą pabrėžia nerūpestingumas. Neteko girdėti, kad kas Andriušį būtų matęs susierzinusį, kaltinantį nepasisėkus likimą arba besisielojantį kuo nors, susirūpinusį. Sakytumei, jis niekad neturėjęs jokių konfliktų su likimu ar gyvenimu. Andriušis viską priima be kovos, tarsi sakytų — „džiaukis, kad ir tą gauni“. Dėl to jo tiek asmeniniame gyvenime, tiek ir pačioje kūryboje nėra įtampos, neišsivysto konfliktai, niekur nesijaučia dramos. Bene vienintelis Andriušio gyvenimo tėkmėje akcijos bruožas tai patį gyvenimą įmanomai nuspalvinti humoru. Tas praskaidrina gyvenimą ir padaro kažkaip šviesesnį. Todėl jis ir net tragiškus momentus moka gražiai užtušuoti sąmojumi, lyg jis stovėtų virš visko aukščiau ir net šaipytųsi iš paties likimo. Šitaip charakterizuojant Andriušį, tūlam atrodytų, kad jis nepataisomai pasyvus ir kantriai duodasi likimo stumdomas. Bet gi iš

tiesų Andriušis visų pirmiausia yra akcijos žmogus. Jau patys darbai liudija jo veržlumą. Tuščiomis kišenėmis jis savu laiku pasiekė Kauną, savo pastangomis išėjo mokslus ir pasidarė centrinė figūra spaudos, menininkų ir literatų sluoksniuose. Labai originaliom priemonėm perkeliavo Europą irgi be kapitalo, o pasitikėdamas savo sumanumu ir pastangomis. Vėl gi okupacijų metu jis drąsiai plėšė nuo veidų „išvaduotojų“ kaukes, nesėdėjo namuose artėjant antrą kartą bolševikams, nors materialiai jis gal būtų geriau turėjęs, negu Australijoje. Tai liudija eilės jo kolegų pavyzdys, kurie okupuotoje Lietuvoje gerai išitaisę. Tačiau kiekvienu atveju Andriušis už vis labiau brangino savo asmens laisvę ir vengė net aktyviai pasipriešindamas prieš kieno nors pastangas paversti jį grupės ar idėjos tarnu. Šita dorybe Andriušis naudojosi visokiose aplinkybėse. Kiekvienu atveju jis išvengė skaudžių pasekų vien tik dėl to, kad jis jau buvo žinomas ir pagarsėjęs, kaip humoristas. Tai liudija šimtai apie jį kursuojančių ir kursavusių anekdotų, kuriuos reikia priimti kaip turėjusius realaus gyvenimiško pagrindo.

P. Andriušio boheminio gyvenimo pusę ryškiai pavaizduoja jo humoristinis romanas „Tipelis“, kuriame daugelis P. Andriušio artimų pažįstamų vyriausiame knygos personaže Pranciulyje atpažįsta patį autorių. Kiti net ši veiklą ir laiko autoriaus autobiografiniu romanu. Galimas daiktas, tokios prielaidos gal ir

turi pagrindo, bet juo remtis kaip dokumentinė medžiaga, be abejo, niekas ir neišdrįs. Tačiau pažįstantieji Andrieų iš arčiau, turės pripažinti, kad jo boheminiai polinkiai ir boheminė praktika yra tasai autoriaus pasaulis, kuriame ir kuriuo jis gyvena. Galima visaip aiškinti, bet viena yra tikra, kad šisai Andrieusio bruožas liudija jį kaip intensyviai socialų asmenį. Kiti, kaip toks V. Mykolaitis — Putinas, gyvena vienuoliškai užsidarę ir aplink tebeverdantį gyvenimą tepažįsta tik per tarpininkus, patys jame aktyviai nedalyvaudami. Tuo tarpu Andrieusis stovi priešingame poliuje: socialinė trintis, nardymas joje yra jo duona. Gal dėl to ir išsivystė Andrieusis kaip humoristas, net satyrikas. Juk pats humoras, sąmojis turi savo šaknis socialiniame žmonių bendravime — čia jis gimsta, ir čia jis skleidžiasi. Juk nepaisi taip nei iš medžio, nei iš gyvulio, nebent juos supersonifikavęs. Iš čia ir yra toji gausi Andrieusio humoristika, kurioje nėra nieko išgalvoto, vaizduotėje išrasto, o vien tik nuogais gyvenimo faktais pagrįsta. Ir jeigu ateity kas nors bandys rašyti jo laikotarpio mūsų tautos istoriją, tasai neišvengiamai pirmiau turės susipažinti su Andrieusio ištisais feljetonais, kurie yra istoriniai faktai, tik skaitytojui perteikti linksmesne forma. Kitaip sakant, Andrieusio visa feljetoniada yra ne kas kita, kaip mūsų įvairių laikotarpių kronika, kurią išvertęs į kronisto ar istoriko kalbą, gausi autentiškus faktus. Lygiai tam tikro laikotarpio ne-

priklausomoje Lietuvoje laikinosios sostinės gyvenimo iškarpa Andriušis tobulai nupasakoja savo ištisiniame veikale „Tipelyje“.

Kitas labai pabrėžtinas P. Andriušio asmens bruožas — tai meilė žmogui. Šio principo jis laikosi tiek kūryboje, tiek ir gyvenime. Jūs perverskite skersai ir išilgai jo visą kūrybą ir niekur neužtiksite, kad jis kur pavaizdavo kokį asmenį iš neigiamos pusės arba iš jo kiek pasišaipė. Bene vienintelis Andriušio pavaizduotas „nuodėmingas“ personažas tai „Sudiev, kvietkeli“ knygoje Mamertas, dėl nelaimingos meilės nuslėpęs Takliotės laišką ir jo neįteikęs Petrui Našliūnui, dėl to ilgiems metams susikomplicavo dviejų žmonių likimai. Bet kaip jis vėliau šitą savo piktą darbą apgailėjo! Bene pats pavojingiausias kelias praeiti neužkliudžius asmens tai humoristika ir satyra. Retas kuris šio žanro meistras išlaiko pusiausvyrą ir nepasiduoda pagundai. O pagunda yra neatsispiriamai didelė atsimenant, kad žmonių ydos, silpnybės, idėjos ir idealai tiesiog organiškai suaugę su pačiu asmeniu. Bet ir čia Andriušis, tartum kokio angelo sargo vedamas, praeina nieko asmeniškai neužkliudęs, net nepaglostęs. Toksai jis ir gyvenime. Jau minėta, kad santykiuose su kitais jis vengia veltis į ginčus, angažuotis vienokiai ar kitokiai pažiūrai, ideologijai. Ir ne dėl to, kad jis pats savos nuomonės ar pažiūros neturėtų. Bet greičiausiai jis šito vengia respektuodamas žmogų ir jo pažiūras. Juk visi žinome, kad žmonės

labiausiai išskiria ir net priešais padaro kaip tik idėjos. Lygiai kaip jis pats labai įvertina savo asmens laisvę, taip jis ir saugojasi kito laisvę pažeisti. Juk kiekvienas autoritetingas įtaigojimas bei įrodinėjimas yra tuo pačiu kito laisvės prievartavimas. Tokiu būdu Andriušis, pats nestatydamas dirbtinių barjerų arba esamus aplenkdamas, santykiauja su žmonėmis pačiu humaniškiausiu būdu — meile ir respektu. Šių principų jis nereklamuoja, bet pats jais savo gyvenimą grindžia.

Nuostabus taip pat P. Andriušio darbštumas ir pareigingumas. Jau buvo užsiminta apie Andriušio boheminį charakterio bruožą. Bet ir čia Andriušis nesiduoda išspraudžiamas į jokią taisyklę. Jis kažkaip neišaiškinamu būdu mokėjo ir moka suderinti boheminį nerūpestingumą su disciplinuotu pareigingumu. Kiekvienas, arčiau pažinęs Andriušį, žino, kad jis, susitikęs bičiulį arba kokiame subuvime, leidžia sau ir kiek daugiau padalyvauti, bet, nežiūrint to, jis niekad be reikalo nepraleis darbo dienos arba neišpildys kokio nors kad ir kritiškoje padėty duoto savo pažado. Labai gražiai šitą Andriušio bruožą pavaizduoja Stasys Santvaras, pasakodamas „Trečioje pradalgėje“ apie Andriušį:

„Radiofonų ir laikraščių redaktoriai apie Pulgio Andriušio pareigingumą, apie jo ištarto žodžio tesėjimą man yra pasakoję tokių „nebūtų dalykų“, jog juos būtų galima vadinti ne-

paprastais nuotykiiais ar legendom. Tokių nutikimų ir man Pulgis pateikė ne vieną.

„Atsimenu, kai dar gyvenom Tuebingene, vieno posėdžio išvakarėse susitikom kažkur mieste ir sutarėm kitos dienos 11 val. ryto susitikti pas mane. Tam susitikimui Pulgis turėjo paruošti, kaip mums tada atrodė, porą ar trejetą reikšmingų raštų.

„Kai mieste atsiskyrėm, aš parplasnojau į namus, o Pulgis, pasirodo, pakliuvo į kitų draugų glėbius ir namo grįžo su saulės tekėjimu. Atsirado akys, kurios tą jo kelionę matė, atsirado ir gražbylys, kuris spėjo man pranešti apie „didžiai pavargusį draugą“...

„Žinoma, aš buvau tikras, kad šį kartą Pulgis pamirš mudviejų susitarimą ir tą reikalą teks kitai dienai atidėti. Tačiau lyg savim nepasitikėdamas priėjau prie lango, ir vos mano akys nesprogo, kai lygiai 11 val. ryto pamatčiau Pulgį prie mūsų kiemo vartelių bestovintį ir man siunčiantį jaukų šypsnį į antro aukšto platų langą. Sutarti raštai buvo parašyti švairiai, reikliai ir taisyklingai! Tik mano bendradarbis, matyt, baisiai skubėdamas, pamiršo užsimauti batus — per visą Tuebingeno miestą pas mane atšlepsėjo apsiavęs šliurėmis...“

Pats Andrieušis sakosi darbo nemėgstant ir regimai ten, kur gali, jo išsisukinėja. Jis net savotiškai nufilosofuoja, kad darbas esąs žmonių veislei kenksmingas, o pats kiekvieną rytą keliiasi prieš trečią (bent taip praktikuodavo gyvendamas Sydnejuje), kad prieš eidamas į

tarnybą galėtų niekieno netrukdomas keletą valandų kietai padirbėti. Visuomeninių pareigų irgi įkyriai nesikrato (turint minty emigracines sąlygas), net be ginčų leidžiasi renkamas į komitetus ar valdybas, nors išrinkta ne ką tenuveikia, o greičiau, jo paties žodžiais sakant, kenkia. Tačiau šito jis laikosi greičiau dėl to, kad jis giliausiai įsitikinęs, jog ne visuomenei veiklai skirtas, bet pašauktas, anot vokiško priežodžio, aukštesniems uždaviniams (etwas zum Besseren geboren!).

Ligi šiolei matėme Andriušį demokratą pilna to žodžio prasme. Bet ne visada jis toks. Yra gyvenime dienų, vadinamų šventadieniais, ir tokias dienas Andriušis ypačiai respektuoja. Žiūrėk, įvyksta koks nors oficialesnis subuvinimas, šventė, koncertas ar literatūros vakaras, o ypač tais atvejais, kada jam pačiam tenka asmeniškai pasirodyti — ar tai savos kūrybos paskaityti, ar su paskaita, — tokią dieną Andriušis neatpažįstamas. Visados juoda eilute, sulaidytas, suglostytas, sakytumei tasai iš „Sudiev, kvietkeli“ Viščių kaime pasirodęs amerikonas. Ir prireikus Andriušis ir prabyla ne tuo pačiu pulgiškai ramiu balsu, bet kažkaip iškilmingai, temperamentingai. Tačiau šitoks Andriušio persimainymas tetrunka tol, kol jis tebėra ant paaukštinimo, kol jį skiria nuo liaudies rampa arba žalias staliukas.

Viešus pasirodymus Andriušis labai pergyvena ir rūpinasi, kad tik viskas kuo sklandžiau pavyktų. Rodos, pasirodymas scenoje

Andriušiui jokia naujiena, bet kiekvienu kartu prieš išeidamas jis ypač jaudinasi ir žiūri, kad ne tik jo skaitomas ar sakomas dalykas būtų tinkamai perduotas, bet kad ir pati išvaizda neturėtų jokių priekaištų. Šitai pastebi kaip tik aukščiau cituotas Stasys Santvaras, su kuriuo (įskaitant B. Brazdžionį ir A. Gustaitį) jam teko pervaziuoti visas stovyklas Vokietijoje rengiant literatūros vakarus. Štai kaip jis apibūdina Andriušio savitvardą:

„Gana gerai pažindamas savo tautiečių vaišingumą, ypač tų sprausminių, kurie pasitikdavo Pulgį, pradžioj aš nusigąsdavau ir, tak tą praradęs, imdavau draugą mokyti susilaikymo ir panašių dorybių. Tačiau labai greitai paaiškėjo, kad tie mano baimės priepuoliai buvo visai nereikalingi — Pulgis Andriušis subėgusiems bičiuliams lyg kokį pamokslą čia pat išdroždavo:

— Draugai, bičiulystė ir toks mielas susitikimas yra dideli dalykai! Tačiau žinokit, kad turiu literatūros vakarą ir dėl to degtienės nevalgysiu nė vieno lašo. Po literatūros vakaro, jeigu ir tada jūsų širdys bus tokios jautrios, tegu įvyksta tai, kas yra iš anksto nuspręsta ir neišvengiama...

„Teisybė, ir nebuvo nė vieno įvykio, kad Pulgis išeitų scenon dirbtinio linksmumo stumdomas. Pasirodymą literatūros vakaruose jis laikė atnašavimu ir didžiai rimta pareiga. Nors gana dažnai iki literatūros vakaro būdavo ištisa naktis ir diena laiko, nors jo pa-

žįstami rodydavo jam lyg Saharos sausras išdžiovintas gerkles, nors gal ir jam pačiam raselė gėrimo nebūtų pakenkusi — Pulgis savo išipareigojimo laikydavosi atkakliai ir nesulaužomai. Tas Andriušio bruožas ir vėl yra kažkas nepaprastai savaranku, patrauklu ir net didinga“ (žiūr. „Trečioji pradalgė“, psl. 379).

Pabandžius keliais bruožais apibūdinti Andriušį kaip asmenį, norėtusi pabaigai pridėti ir žodžiais pieštą jo portretą, kuris gali būti dažnai iškalingesnis už fotografiją, tačiau tegu šio darbo imasi šios srities žinovai. Štai koks Andriušio vaizdas išliko Andriaus Sietyno (A. N. Niliūno) atminty dar iš 1945 — 46 metų:

„...Bet mano sąmonės Pulgio Andriušio portretų galerijoje ypač išsiskiria vienas, užfiksuotas 1945 ar 1946 m. Tuebingene įvykusio literatūros vakaro metu. Į sceną išėjo jaunystė, bet jau žilstančiais paausiais, vidutinio ūgio žmogus rugiagėlių spalvos paltu. Vos tik jam pasirodžius, publika ėmė griausmingai ploti ir laidyti įvairias familiaraus pobūdžio pastabas (šaukti vardu etc.). Kontaktui sudaryti užteko vienos akimirkos. Nuo pat pasirodymo momento tarp jo ir publikos neliko jokių skiriančios ribos, tarytum jie būtų buvę man vienam nežinomos paslapties surišti. Pasiekęs scenos vidurį, jis žemai nusilenkė ir po to, profiliu į publiką, pradėjo nusirenginėti paltą. Publika godžiai sekė šią nusirengimo ceremoniją, kiekvieną jo judesį palydėdama ne-

nesibaigiančiomis ovacijomis. Pasinaudodamas visuotiniu triukšmu, aš galėjau laisvai stebėti jo fizionomiją. Man ypač krito į akį jo pusiau (iš vidaus, iš anapus kaukės) besišypsantis profilis, kankinančiai neužmirštamas, verčiantis noromis nenoromis paliesti savo paties veidą — kažkas tarp riešutų spaustuko, Fridricho Didžiojo ir Švabijos daržų gnomų,,

Kiek konkretesnį Andriušio vaizdą atskleidžia ir jau minėtasis Stasys Santvaras, prisimindamas Andriušį irgi iš to paties laikotarpio, kaip ir Andrius Sietynas:

„Savo išore Pulgis Andriušis yra truputį mažesnis už vidutinio ūgio vyrą, bet proporcingai ir dailiai sudėtas. Drabužiai krinta nuo jo pečių kaip gerai pasiūti kunigų arnotai. Kaklaryšius dažnokai keičia, mėgsta pasmakrėti dėvėti „varliukes“, bet dėvi ir tysinius, kuriuos pariša savotišku stambesniu mazgu. Jo veidas yra dailių ir patrauklių bruožų, visada rūpestingai nuskustas, akys ramios ir niekad nebijančios žvelgti tiesiai į kitas akis, nors tos nebūtinai tik draugo akys. Judesiai laisvi, natūralūs, atspindi vidinę Pulgio stiprybę. Plaukai buvo tamsūs, gražiai sušukuoti, turį sveiką žvilgesį, o dabar, kaip viena nuotrauka liudija, jau yra balti, kaip obels žiedai. Ereluko nosis, kiek šoktelėjusi priekin, Pulgio veidui teikia rimtumo ir net poniškumo. Eisena rami, gal daugiau lėta, beveik absoliučiai nerodanti vidinio skubėjimo ir išsiblaškymo. Vadinasi, visu savo

lauku Pulgis Andriušis yra rimtas ir solidus vyras“ (Op. Cit.).

Tai toks būtų šikcinis P. Andriušio pristatymas. Jis, aišku, toli gražu nėra pilnas, bet kažin ar iš viso net ir toks šioje vietoje būtinas atsimenant, kad pati tiksliausia ir patikimiausia autoriaus charakteristika ir portretūra yra jo paties kūryba.

KARALIUS MINDAUGAS SOVIETINĖJ
NELAISVĖJ?

Nėra tokios tironijos, — vis tiek kokių vardų ji besivadintų, — kuri neslėgtų dvasiškai savo pavaldinių, nepriklausančių valdančiajai kastai. Todėl ir Sovietų Rusijos komunistinis režimas, slėgdamas milijonus žmonių, ypač dusina dvasinių aspiracijų asmenis. Labiausiai pastebimas tas slogutis tuose, kurių svarbiausia išraiškos priemonė — viešas žodis, būtent, kuniguose, mokytojuose, filosofuose, profesoriuose, rašytojuose, jau nekalbant apie žurnalistus, kurie negali turėti kitokios nuomonės negu įsako kompartija.

Tačiau bendrojoje sovietinėje nelaisvėje rusų rašytojai laimingesni už kitų pavergtų tautų dailiojo žodžio puoselėtojus tuo, kad didrušiams yra pavykę surasti slaptus kelius į Vakarus, kur gerieji rašytojų kūriniai mielai spausdinami. Deja, Lietuvos, kaip komunistų okupuoto krašto, rašytojai negali pasinaudoti nė anomis pavojingomis išimtimis. Todėl reikia džiaugtis, kad Lietuvos dailiojo žodžio puose-

lėtojai bei tyrinėtojai nėra visai uždusinti sovietiniame apsupime, nes vis pasirodo knygų, turinčių tikrų kūrybinių žymių.

Toki malonų jausmą užsienio lietuviui sužadina pastaraisiais trejais metais kelios Vilniuje išėjusios knygos, daugiau ar mažiau susijusios su dailiąja literatūra. Tarp literatūros mokslo darbų pažymėtini du veikalai — V. Zaborskaitės „Maironis“ ir V. Kubiliaus „Salomėjos Nėries lyrika“. Tose abiejose knygose, šalia jų autorių kūrybiškumo, matyti nemažos pastangos pasiekti mokslui privalomo objektyvumo, komunistų niekinamo, bet pasiilgstamo lietuvių mokslininkų. Kaip sunku sovietinėj nelaisvėj lietuvių literatūros tyrinėtojai, gerai matyti V. Zaborskaitės knygoj. Nors ji savo monografijoje gana laisvai operuoja Maironio gyvenimo faktais, jų nefalsifikuodama, tačiau tų duomenų, ypač poeto kūrybinių idėjų interpretacijoj jos laisvė yra apibrėžta kompartijos nurodymų ir cenzūros reikalavimų. Nesiimant detaliau nurodinėti šitų varžtų, vis dėlto negalima nutylėti tų atvejų, kai V. Zabarskaitei prireikia pacituoti Maironio garsųjį ketureilį, išreiškiantį istorijos dinamiką, kuria mūsų poetas grindė lietuvių tautos prisikėlimo ir laisvės viltį, nurodydamas savo tautiečiams, kad:

„Mainos rūbai margo svieto:
Silpnas kelias, tvirtas griūva;
Nebijokim vargo kieta,
Juk be jo galiūnai pūva!“

Kadangi dvi pirmosios eilutės gali priminti pavergtiesiems lietuviams galingosios kompartijos vidinį puvimą ir neišvengiamą sovietinės imperijos žlugimą, komunistai V. Zaborskaitei neleido tų eilučių pacituoti. Tuo jie dar kartą parodė savo perdėtą baimę ir savo fanatizmą, kurie liepia rusiškiems batams mindžioti lietuvių mokslininkų darbus.

Mažiau bailiais fanatikais Lietuvos komunistai pasirodė, leisdami spausdinti Maironio amžininkų knygas, kurių naujos laidos pasirodė Vilniuje paskutinių trijų metų laikotarpy. Tai lietė Vydūno tris didžiausias dramas (Amžina ugnis, 1968), Vaižganto „Pragiedrulus“ (1969) ir Šatrijos Raganos rinktinių raštų dvi tomes (1969). Nors įvadiniuose straipsniuose į šią dailiąją kūrybą nestinga skaitytojams įspėjimų apie jų autorių idealistinę pasaulėžiūrą, kuri siaurinusi tų rašytojų išvalgas arba buvusi prieštaravimų priežastimi, tačiau apskritai šie straipsniai parašyti su šilta simpatija Vydūnui, Vaižgantui ir Šatrijos Raganai: jų veiklą bei kūrybą buvo pasistengta įvertinti kaip galima objektyviau, be jokio plūdimosi žargono, dažnai taikomo gyviesiems nekomunistiniams lietuvių rašytojams. Ypač gražiai (papuošti retomis fotografijomis) buvo išleisti Vydūno ir Šatrijos Raganos rinktiniai raštai.

Užsienio lietuviui malonų jausmą taip pat žadina trys pastarųjų metų dramatiniai kūriniai: Juozo Grušo „Meilė, džiazas ir velnias“,

Kazio Sajos „Mamutų medžioklė“ ir Justino Marcinkevičiaus „Mindaugas“. Ypač didelio pasisekimo okupuotoj Lietuvoj yra susilaukusi ši pastaroji dviejų dalių drama - poema, nes ją 1969 metais buvo pastatę net du — Vilniaus ir Klaipėdos — teatrai. Vien šis faktas nurodytų, kad „Mindaugas“ — įdomus kūrinys, vertas nuodugnesnio kritikos dėmesio. Antra, ši lietuvio komunisto drama pirmą kartą pavergtoj Lietuvoj literatūriškai interpretuoja labai reikšmingą asmenybę Lietuvos istorijoje - vieną Lietuvos valstybės kūrėjų ir jos pirmąjį karalių. Tai vėl didina mūsų susidomėjimą bei kelia klausimus: kaip atrodo anas pirmasis Lietuvos valdovas lietuvio komunisto žvilgsniui? Ko verta ta drama apie jį literatūriniu atžvilgiu? Kiek ją galima palyginti su panašia V. Krėvės drama, kurios vardas — „Mindaugo mirtis“ (1935 m.)?

Apskritai pasakius, Justinas Marcinkevičius savo dramatine poema mėgina apimti beveik visą Mindaugo gyvenimą nuo jo iškilimo į vyriausius Lietuvos kunigaikščius iki jo nužudymo. Bet kadangi daugelis duomenų to valdovo gyvenime nėra tiksliai žinomi, dramos autorius su jais elgiasi gana laisvai, kaip dailiosios literatūros istoriškuose kūriniuose yra priimta. Sakysim, vyriausiu Lietuvos kunigaikščiu rašytojas apskelbdina Mindaugą Našios kunigaikščio Vismanto pily, viešint čia Lietuvos kunigaikščiams, grįžtantiems iš taikos sutarties pasirašymo su Volynės valdovais 1219

m. Toš viešnagės metu žygūnas praneša žinią apie pirmąjį kryžiuočių plėšikaujantį pasirodymą Sūduvių žemėse. Nors tai istoriškai nėra teisinga (Kryžiuočių ordinas isikūrė prie Vislos 1230 m.), tačiau tai rašytojui nėra esminis reikalas. Jam svarbiau parodyti, kad, tik baigus karą su Volyne, pasirodo iš Vakarų naujas lietuvių kunigaikščiams priešas — kryžiuočiai. Tai duoda progos smulkiems valdovėliams pajusti pavojų, o Mindaugui suprasti istorinį momento reikalavimą pradėti Lietuvos apjungimą.

Laisvai sukūręs Mindaugo iškilimo aplinkybes, Justinas Marcinkevičius nemažiau laisvės parodo, vaizduodamas pirmojo Lietuvos karaliaus mirtį. Pagal autorių, jį Daumantas nužudo keramikos dirbtuvėje, kur senis puodžius lipdė žemėlapi, vaizduojantį Mindaugo vienijamą ir plečiamą Lietuvos teritoriją. Ši keista valdovo žuvimo aplinkybė ypač byloja, kad įvairiems Mindaugo gyvenimo faktams rašytojas neskiria pirmaeilės reikšmės, kaip elgėsi V. Krėvė, rašydamas „Mindaugo mirtį“. Marcinkevičiui už istorinius faktus įdomesni žmogiški psichiniai pergyvenimai.

Bet, kaip sako rašytojo sukurtas juodasis metraštininkas, „žmogus be faktų — ne žmogus“. Todėl žinomų faktų ir istorinių asmenų „Mindaugo“ dramoj yra pakankamai. Tik autorius juos dažniausiai interpretuoja savaip, turėdamas prieš akis vieną svarbiausią tikslą — parodyti, kaip Mindaugo - politiko darbai

skaudžiai žeidžia jo kaip žmogaus širdį, nors šitokiame beveik nuolatiniam konflikte viršų paima politikas su savo prievarta, žiaurumais, klasta, melu, susidėjusių aplinkybių išnaudojimu vis tam pačiam tikslui. Tik tokiomis dažnai nedoromis priemonėmis Mindaugas sukuria Lietuvos valstybę, pajėgią gintis nuo grobikiškų kryžiuočių. Nors dorų ir nedorų priemonių pažadintame sąmoksle Mindaugas žūsta, tačiau, ir šitaip pralaimėdamas, jis pasilieka Marcinkevičiui teigiamu herojum, beveik Lietuvos kankiniu, nes jis tarp Lietuvos kunigaikščių buvo pirmasis, kuris suprato imperatyvinį laiko reikalavimą sujungti smulkių kunigaikščių žemės lopus, atiduodant jų valdžią į vieno monarcho rankas. Nuo to momento, kai Mindaugas išvydo šį istorinį imperatyvą Lietuvai, valdovui nebeliko, anot J. Marcinkevičiaus, kitų dievų kaip tik Lietuva.

„Nėra daugiau dievų.

Yra tiktai tėvynė. Vienas dievas.

Žiaurus, negailestingas ir... teisus.

Aš juos išmokysiu pažinti šį dievą,

Ir keikt, ir garbinti jį, ir jam aukotis“

(28 psl.)

kalba savo mylimai Mortai Mindaugas apie Lietuvą ir jos kunigaikščius, šitaip pasiryždamas tapti despotu, kuris pavartos visas priemones, jeigu tik jį ves į jo „dievą“ — Lietuvos politinę vienybę. Tik vieną kartą savo

poemoj - dramoj J. Marcinkevičius teparodo, kaip Mindaugo politiniai siekimai sutampa su jo asmeniniais širdies interesais, būtent, kai jis pasisavina žemes savo ištikimo talkininko Vis-manto, kurio žmona Morta anksčiau buvo ta-pusi Mindaugo meiluže ir paskiau paprašiusi vyriausiąją kungaikštį nužudyti jos kuprotą vyrą. Taigi Marcinkevičiaus Mindaugas yra politinis despotas. Nors jo veiksmai susiję su asmenimis, yra žiaurūs ir baisūs, tačiau jo vi-sas paveikslas nėra šaltai oficialus ar atstu-miantis. Lietuviui J. Marcinkevičiaus Mindau-gas atrodo ne tik suprantamas, bet taip pat vertas užuojautos ir gal net meilės.

Prie mūsų tautiečio širdies ši despotišką valdovą priartina du jo asmenybės bruožai. Pirmasis jų — Mindaugo besąlyginis nesava-naudiškas atsidavimas Lietuvos sujungimui, nes tuo jis ne ieško asmeninės garbės, bet sie-kia bendrojo labo, vykdydamas lietuviams is-torinį imperatyvą. Antrasis bruožas, kuris pa-daro Mindaugą žmogišką ir užjaustiną, yra jo kančia, moralinė kančia, kylanti dėl jo paties naudojamų nedorų priemonių ir dėl smulkiųjų kunigaikščių priešingumo, nes jie arba nepa-jėgia suprasti laiko reikalavimų, arba perdaug savanaudžiai, arba pasipiktinę vieningos Lie-tuvos kūrėjo darbais. Ta įvairių atspalvių mo-ralinė kančia, lydinti Marcinkevičiaus Min-daugą iki mirties akimirksnio, liudija, kad ra-šytojo tapomas valdovas nėra nejautrus. Jis jaučia blogį savy ir aplink save, nors ir eida-

mas į kompromisus su savo sąžine, nors ir mėgindamas save įtikinti, kad nėra nei gerų, nei blogų darbų, nors vyrauja melas (59 psl.).

Todėl reikia pripažinti, kad sugebėjimas atskleisti moralinę kančią despoto asmeny yra pagrindinis stiprus meninis Marcinkevičiaus laimėjimas jo dramoj. Vidinės kančios skambėjimas gilia autentiška gaida atskleidžia ne tik jos autoriaus dramatinį talentą, sugebanti išvelgti ir išreikšti meniškai herojų vidinę konfliktą, bet ir neabejotinas rašytojo simpatijas despotiškam Mindaugui.

Tad kuo gi brangus J. Marcinkevičiui pirmasis Lietuvos karalius, kurio stovis atrodo artimas arba iš dalies savas pačiam poetui? — Pirmiausia anas Lietuvos vienytojas patenkina poeto kaip lietuvio tą patį patriotinį jausmą, kuris buvo jaučiamas jo „Kraujo ir pelenų“ poemoj. Kaip ten nacių naikinamų Pircupio gyventojų kančios giliai atsiliepė poeto patriotizme, taip viduramžinio Mindaugo kentėjimai daugiau ar mažiau išreiškia sovietinio lietuvių poeto skausmus dėl nenugalimų trūkumų bei ydų dabartinėj Lietuvoj, kurios statyboje poetas dalyvauja sava kūryba. Mindaugo ir Marcinkevičiaus psichinių stovių panašumas mums paaiškina, kodėl „Mindaugo“ dramoj nėra plakatinių deklaracijų, kurių neišvengė poetas „Kraujo ir pelenų“ poemoj. Dramoje jo patriotizmas visada susietas su gilia kančia. Pvz., pasiteisindamas savo skriaudžiamam

bioliui Dausprungui, Marcinkevičiaus Mindaugąs sielvartauja:

„Ką jūs iš manęs

Padarėte, draugai, bičiuliai, žmonės? (...)

Sudraskėt į gabalėlius mane —

Ir kaip dabar aš pats save surinksiu?

Kaip aš surinksiu Lietuvą dabar,

Kuri kiekvieno širdyje kitokia?“ (53 psl.)

Ir vainikuoto Mindaugo patriotizmas aidis skausmingai, kai jis senajam savo draugui puodžiui prisipažįsta tardamas:

„Tu sakai: su meile.

O jau su kokia meile aš lipdžiau

Ir kūriau savo Lietuvą! Ak, seni!

Atidaviau jai viską: protą, širdį,

Ir visą meilę, džiaugsmą, svajones,

Ir laimės ilgesį... Nėra žmogaus,

Kuris daugiau jai būtų atidavęs.“ (91 psl.)

Bet Marcinkevičius jaučia nemažų simpatijų Mindaugui ne tik dėl šio valdovo besąlyginio patriotizmo, bet gal dar labiau su juo identifikuodamasis dėl istorinio imperatyvo, kuriam jiedu pasiduoda bei jį vykdo kentėdami, nors ir skirtingose istorinėse aplinkybėse. Kitaip sakant, poetas Mindaugo asmeniu vaizduoja tartum idealių Lietuvos komunistų prototipą, kuris XIII amžiuje tobulai suprato objektyvinius savo laiko reikalavimus Lietuvai ir juos vykdė be kompromisų taip, kaip istorinį imperatyvą dabar supranta ideališkai nusiteikę Lietuvos komunistai, neišskiriant nė „Mindaugo“ dramos autoriaus.

Argi šie komunistai nėra įsitikinę, kad dabartinėj Lietuvoj krikščionių religiją turinti pakeisti komunistinė religija, vadinamoji dialektiniu bei istoriniu materializmu? Todėl jie nesišlykšti krikščionių sąžinės prievartavimais, nors jie ir skaudūs. Ar ne taip kadaise elgėsi Mindaugas, prievarta krikštydamas savo tautiečius pagonis Lietuvos gerui? Jis taip pat naikino vietines kunigaikštijas, žudė ir skriaudė mažuosius kunigaikščius, savo gimines ir net savo šeimos narius vienijamosios Lietuvos naudai, kad šitaip bendroji tėvynė taptų galingesnė atmušti kryžiuočių ordino puolimams. Šituo Mindaugas atrodo Marcinkevičiui panašus į dabartinės Lietuvos komunistus, kurie besąlygiškai vykdo sovietinius įsakymus tikėdami, kad istorija yra nulėmusi Mindaugo tėvynei pasilikti Sovietų Rusijos imperijoj. Argi ne šitokios prasmės mintys kartais pasiekia užsienio lietuvius laiškuose iš okupuotos tėvynės?

Šitaip į užsieniečius rašo įsakyti arba rusų komunistų propagandos paveikti tautiečiai, nes Sovietijoje jie nepajėgia pamatyti, kad istorijos ratas sukasi visai kitaip, negu norėtų rusų komunistai. Jie nepasako pavergtiesiems, kad naujoji technologija naikina proletarų klasę, kurią suvedžioja ir kurios vardu kalba apsišaukėliai komunistai; o nepažįstant nei Vengrijos sukilimo (1956 m.), nei Čekoslovakijos įvykių (1968 m.), susovietintos Lietuvos žmonėms nelengva suprasti, kad komunizmas jau

yra atsisakęs žmogiško veido, tapdamas rusų reakcinio imperializmo nuogą irankiu. Marcinkevičiui ir kitiems Lietuvos komunistams gal dar sunkiau įsivaizduoti, kad Sovietų Sąjungos imperija eina prieš istorinę pažangą, nes sovietinė imperija yra ryškiausia vergovinės visuomenės liekana, esanti arčiau Čengischano negu buv. Prancūzijos ir Anglijos imperijų. Šių pastarųjų sugriuvimas dėl tautų išsilaisvinimo nurodo, kad pasaulio apsijungimas vyks ne per imperijų prievartą, bet laisvų tautų apsisprendimo pagrindu. Todėl turės žlugti ir paskutinės imperijos — Sovietų Rusija ir Kinija. Tokia yra istorijos eiga — nyksta proletarų klasė, kaip luomų nelygybės ir asmenų nelaisvės pasėka, ir griūva imperijos, nes jos yra tautų ir individų vergijos liekanos.

Nematydamas šito, J. Marcinkevičius gali tikėti, kad jis ir jo draugai kompartijoje atlieka Lietuvai naudingą darbą, panašų į Mindaugo, kuris prieš 700 metų buvo pradėjęs Lietuvos imperiją. Nors šitoks tikėjimas ir klaidingas, tačiau ši iliuzija padeda komunistų poetui su simpatija žvelgti į Mindaugą, jo despotizme matyti ne tik kenčiantį žmogų, bet ir išraišką aukščiausio patriotizmo („Lietuva—mano dievas“). Dėl jo Marcinkevičiaus Mindaugas aukoja kitus asmenis, aukojasi pats, dėl to kenčia ir žūsta.

Tačiau šitoks komunistinis tikėjimas, kuris padėjo poetui sukurti giliai dramatišką Mindaugą, taip pat pastumėjo jo autorių į

klaidas, kurios susilpnino antrąją kūrinio dalį. Pirmiausia, norėdamas parodyti lietuviškos imperijos kūrėją kaip galima artimesnį idealiniam Lietuvos komunisto paveikslui, J. Marcinkevičius pirmąjį Lietuvos karalių nufėodalinė, jį suliaudindamas. Kaip Mindaugo brolis Dausprungas mėgstas žemės darbą, taip karalius vertinąs puodžiaus amatą. „Jaunystėje lipdžiau“, prisipažįsta jis, o senis puodžius apie savo valdovą sako: „Geras rankas turėjai — būtum buvęs geriausias puodžius Lietuvoj“ (89 p.). Ar toks amatininkiško bruožo suteikimas feodalui XIII amžiuje, kai amatai Lietuvoj dar tebebuvo lopšy, nėra istorinė nesąmonė? To nereikalauja nė marksizmas, nes jis pripažįsta luominį feodalizmą kaip istorinės raidos būtiną tarpsnį, kuris savo laiku atliko visuomenėje teigiamą vaidmenį. Argi kitoks buvo istorinis Mindaugas? Sukurdamas vieningą Lietuvą, jis daug padarė visų Lietuvos gyventojų apsaugai nuo kryžiuočių nelaisvės. Taigi jis atliko visuomenei naudingą darbą, net žiūrint marksistiškai.

Todėl ir kyla klausimas, dėl kokios priežasties Marcinkevičius savo Mindaugą suliaudino, padarydamas jį puodžiaus amato mėgėju ir seno puodžiaus intymiu draugu. Ar tam, kad pirmasis Lietuvos karalius suskaldytų puodžiaus nulipdytą keramikinį Lietuvos žemėlapi, ant jo krisdamas nuo žmogžudiško Daumanto smūgio? Tačiau šitokie simbolinei scenai sukurti, bet iškreipti pagrindinį istorinį herojų,

jam suteikiant istoriškai nesuprantamą bruožą, reiškia meniškai nusižengti.

Kas gi prie to rašytoją privedė? Ar Glavlito cenzoriai, ar paties poeto naivus tikėjimas liaudiškumu kaip dorybe, be kurios net feodaliniam valdovui nėra pateisinimo pozityviam gyvenimui? Tačiau ši tariamoji dorybė blogai patarnavo Marcinkevičiaus kūriniai: abi scenos, kuriose Lietuvos karalius kalbasi su puodžium keramikos dirbtuvėj, dramatiniu atžvilgiu yra pačios silpniausios visoj „Mindaugo“ dramoj. Viena, senis puodžius, tegu ir buvęs Mindaugo tariamuoju mokytoju, yra per silpna figūra tikrai dramatiniam pokalbiui su karalium; antra, tos dvi scenos yra panašios kompoziciniu atžvilgiu: jos abi prasideda puodžiaus ir karaliaus dialogais, nors įdomesnė antroji scena, nes joj senio Mindaugo, svyruojančio tarp ateizmo ir nihilizmo, lyriški monologai yra giliai žmogiški ir prasmingesni negu pirmojoj scenoj su puodžiumi. Tegu tai palidija ši ištrauka:

„Kai taip guli, žiūrėdamas į tamsą,
Tai pradedi galvot, kad nieko nėra
Ir kad žmogus — tiktai menka dulkelė
Visuotinės tamsos okeane.
Ar žino jis, koks okeano tikslas
Ir kas yra tenai, už tos ribos,
Kur okeanas su dangum suseina?
Mačiau nesykį aš, kaip krinta žvaigždės.
Prisižiūrėjau aš, kaip miršta žmonės.
Ir nieko neįvyksta! Okeanas

Toks pat didžiulis ir toks pat tamsus.
Tai mes ne taip jau dideli, kaip manom.
Ir ne tokie galingi, kaip galvojam.
Tai kuo tada žmogus laimingas? Kuo?“
(112 psl.).

Tai gražus karaliaus monologas! Tik, de-
ja, su puodžiaus aplinka jis nesiderina.

Antra žymi „Mindaugo“ dramos yda, kilu-
si iš komunistinės ideologijos, yra karalienės
Mortos asmens sužalojimas, nepateisinamas
nei istoriškai, nei meniškai, nei marksistiškai.
Sakysim, istorija yra paliudijusi, kad Morta
buvo ištikima Mindaugo draugė. Tapusi krikš-
čione, ji pasilikusi nuoširdi Kristaus religijos
išpažinėja. Tačiau istorija nieko nesako, koku
būdu ją buvo vedęs Mindaugas. Tai leidžia J.
Marcinkevičiui susigalvoti, kad pirmiau Mor-
ta buvusi Mindaugo ištikimo šalininko, kupro-
to kunigaikščio Vismanto žmona. Dėl abipusės
meilės ji tapusi vyriausiojo kunigaikščio mei-
luže. Kai dėl to jai gimęs sūnus, ji paprašiusi
Mindaugą nužudyti jos vyrą Vismantą. Bet šis
nusižudęs pats, nes pasijutęs nepajėgus atker-
šyti didžiajam kunigaikščiui už svetmoterys-
tės skriaudą. Šitokiose aplinkybėse tapusi Min-
daugo žmona ir vėliau pasikrikštijusi, Morta
savo svetmoterystę ir Vismanto žuvimą taip
giliai paėmusi į širdį, kad tapusi skrupulate iki
pamišimo: jai nuolat vaidenęsis rūstus krikš-
čionių Dievas ir jo pragaras. Ją neigiamai vei-
kęs ir vienuolis Zyvertas, kuris mokęs karalie-
nę krikščionių tikėjimo tiesų bei maldų. Tų

visų aplinkybių pasėka buvusi Mortos išprotėjimas: kliedėdama ji pradėjusi klajoti po pilį, vilkėti viena ašutine ir užsidėti ant galvos stagarų vainiką vietoje karūnos. Taigi krikščionybės įtakoj buvusi energinga moteris tapusi žmogaus griuvėsiais — pamišėle. Šitaip karalienę Mortą pavaizdavo J. Marcinkevičius, ne Glavlito arba jo paties komunistinis fanatizmas reikalavo kaip nors suniekinėti Kristaus religiją. Bet kokie to suniekinimo vaisiai menišku atžvilgiu?

Deja, menki. Viena, normali apsikrikštijusi Morta dėl savo ankstybesnių pagoniškų nuodėmių nebūtų turėjusi išprotėti: kad ir kaip tamsus bebūtų buvęs vienuolis Zyvertas, jis vis tiek būtų turėjęs paaiškinti karalienei, kad krikštas yra „Kristaus įsteigtas sakramentas atleidžias gimtąją ir visas kitas nuodėmes su visomis jų bausmėmis“, kaip rašo Lietuv. Enciklopedija. Taigi, nors Morta ir būtų buvusi kalta dėl svetmoterystės ir savo pirmojo vyro mirties, krikštas ją būtų turėjęs nuraminti paveikti teigiamai, o ne slėgti ir erzinti.

Bet, jeigu karalienė dėl religinių skrupulų pamišusi, kaip teigia „Mindaugo“ autorius, tai dėl to kalta ne krikščionių religija, bet paties rašytojo menkos psichologinės žinios: pamišimu paprastai suserga asmens, kurie turi paveldėję psichinę ligą. Jeigu prileistume, kad Morta buvo gimusi su šitokiu paveldėjimu, rašytojas juo negalėtų išsiteisinti meniškai, nes jis antroje savo kūrinio daly svarbų Mortos

vaidmenį dėl neapykantos krikščionybei sumenkinio. Parodydamas ją skrupulate ir pamišėle, Marcinkevičius karalienę padarė nebe dramatiška, o melodramiška. Ją galima užjausti kaip ligonę, galime jos bijoti, bet mes, normalūs žmonės, nebegalime apytikriai suprasti bei priimti psichinio ligonio pergyvenimų ir nebepajėgiame kontroliuoti rašytoją. Todėl nepavojingas pamišėlis dramos kuriny ne įtempia, bet atleidžia veiksma. „Mindaugo“ dramoj tai matyti.

Sakysim, perspėti karalių dėl eventualios apostazijos bei prieš ją efektingai kovoti būtų galėjusi Morta, jei ji būtų buvusi psichiškai sveika. Atvykus žemaičių pasiuntiniams raginti Mindaugą apostazuoti, būtų galėjusi išsivystyti aukšto dramatizmo scena su Morta. Deja, dabartinėj redakcijoje tas dramatizmas atrodo antraeilis, nes karaliaus apostazijai tesipriešina vienuolis Zyvertas, kurio Mindaugas nemėgsta ir nelaiko sau lygiu partneriu. Tiesa, kad ir pamišusi, Morta išgelbsti nuo arešto ir gresiančios mirties Zyvertą, nes karalius paklauso jos žodžio. Tačiau dėl to ji nebetampa Mindaugo partnere. Ir paties rašytojo remarkos paliudija, kad šitokiam vaidmeniui psichinė ligonė nebetinka. Sakysim, prieš parodydamas pamišusios karalienės užtarimą vienuoliui Zyvertui, J. Marcinkevičius pažymi: „Morta (lyg pabudusi)“. Po trumpos karalienės intervencijos, rašytojas vėl pastebi: „protas ją vėl apleidžia“. (109 psl.).

Bet, nežiūrint šito teisingo supratimo, kad tik psichiškai normalus asmuo tegali būti tikrai dramatiškas, vis dėlto J. Marcinkevičius krikščionę Mortą susargdina psichiškai. Šitokio nenuoseklumo negalima kitaip išaiškinti, kaip antikrikščioniška neapykanta, kurios jau buvo „Kraujo ir pelenų“ poemoj, nors Pirčiupio tragedija su krikščionybe neturėjo nieko bendra: ten žmonių kraujas ir pelenai buvo Rytų ir Vakarų ateistų (komunistų ir nacių) siautėjimo pasėka. Ir „Mindauge“, atrodo, Marcinkevičius parodo karalienę Mortą pamišusią dėl neigiamos krikščionybės įtakos svarbiausia tam, kad apostazuodamas karalius Mindaugas turėtų geros progos garsiai sušukti, rodydamas pamišėlę:

„Žiūrėkite, žemaičiai! Pažiūrėkit,
Kad atsimintumėt... Štai, ką padarė
Krikščionių dievas!“ (107 psl.)

Iš tikrųjų tai padarė Marcinkevičius, nepaisydamas net marksizmo teoretikų, kurie krikščionių monoteizmą laiko aukštesne religijos forma, pranašesne už pagoniškąją politeizmą, nes šis esąs dar primityvios vergovinės visuomenės anstatinė dalis. Tačiau svarbiau, kad, Mortos asmeny nusižengdamas istorinei ir psichologinei tiesoms, rašytojas sumenkina savo kūrinį. Tai netiesiog atsiliepė ir dramos atomazgoj, nes autorius nebegalėjo Mindaugo nužudymo pagrįsti taip stipriai, kaip byloja istorija. O ji teigianti, kad, prisidėdamas prie žemaičių samokslų ir nužudydamas pirmąjį

Lietuvos karalių, Daumantas taip pat siekė asmeninio keršto, nes Mindaugas buvo sulaukęs pas save Daumanto žmoną, mirusios Mortos seserį. Šitaip Mindaugo mirtį yra pagrindęs ir Vincas Krėvė.

Tuo tarpu Marcinkevičius nemini nei Mortos sesers, nei Daumanto keršto dėl žmonos užgrobimo. Todėl dramoj Mindaugo nužudymas atrodo menkai tepagrįstas: skaitytojas ir žiūrovas dramos gale jau yra užmiršęs pirminį kunigaikščio Daumanto nežymų priešingumą Mindaugo tikslams. Antra vertus, labai išryškinius Mortos pamišimą dėl jos tariamųjų senų nuodėmių ir krikščionių Dievo rūstybės, rašytojui nebebuvo patogų kalbėti apie Mortos seserį, su kuria Mindaugas, gal būt, svetimotetriavo. Bet šitoks Mindaugas — dvigubas svetimoteris ir žudikas — jau būtų buvęs per šlykštus. Tuo tarpu dabartinėj dramos redakcijoje savo pirmąją svetimoterystę, kurią Marcinkevičius sugalvojo su kupriaus Vismanto žmona Morta, didysis kunigaikštis lyg išperka, kentėdamas dėl karalienės psichinės ligos. Taigi Mindaugas miršta kaip kankinys dėl Lietuvos vienybės. Tai aiškiai girdėti paskutiniuose priešmirtiniuose sužeisto karaliaus žodžiuose. Išpažinęs savo svarbiausias kaltes, Marcinkevičiaus Mindaugas prisipažįsta tai daręs:

„Tiktai dėl Lietuvos... tik dėl Tėvynės (...)

Tur būt, nebuvo kito... kito kelio...

Kad aš buvau jos įrankis... kad aš

Tik ją mylėjau... Lietuvą... ją vieną“ (117 psl.)

Nors čia istorinės būtinybės susiejimas su kolektyvine meile Lietuvai skamba gana komunistiškai (šitokioj ideologijoj pavienių asmenų meilė neturi vietos), tačiau mes ja tikime. Mums atrodo, kad Marcinkevičiaus Mindaugas mylėjo Lietuvą ne teoriškai, bet konkrečiai, žmogiškai, kaip jis mylėjo Mortą, su ja svetimoteriaudamas, dėl to ketindamas nužudyti jos vyrą, o paskui kentėdamas.

Gal pačią ryškiausią to nusikaltėliško skausmo išraišką atskleidžia tas momentas, kada dėl Mindaugo svetimoterystės jo akivaizdoje nusižudo Vismantas.

„Dievai, jūs matot, aš nenužudžiau jo!

Aš jo nenužudžiau! Nenužudžiau!“

rėkdamas išbėga Mindaugas. Nors ši scena triukšminga, tačiau joj glūdi paslėptas skausmas, nes Vismantas buvo ištikimiausias kunigaikštis ir Mindaugo dvariškis. Bet gal subtiliausią skausmo išraišką J. Marcinkevičius laimi Mindaugo dukters Ramunės asmeny tuo momentu, kai tėvas ją verčia tekėti už Galičo kunigaikščio Švarno Danilovičiaus. Ana pirmosios moterystės dukra prieš tėvo prievartą nedrįsta protestuoti kitaip kaip žodžiais: „Tėveli, tu mamaitės nemylėjai!“ Bet kiek tame pakartotame posaky paslėpto skausmo dėl tėvo meilės stokos!.. Jis reiškia, kad tu, tėve, manęs nemyli taip pat, kaip nemylėjai mano mamaitės.

Čia kitu keliu sugrįžus prie moralinės kančios, kurios daugiausia sutelkta Mindaugo as-

meny, galima baigti ir šį straipsnį, nes sugebėjimas tą kančią įvairiai atskleisti yra pagrindinis, kaip jau sakėme, J. Marcinkevičiaus meninis laimėjimas. Parodydamas despotą žmogiškai kenčiantį, jis tuo pačiu mostu nuskaidrino valdovo kolektyvinį patriotizmą, kuris paprastai būna negailestingas pavieniams tautiečiams. Jeigu nebūtų nereikalingo Mindaugo suliaudinimo iki puodžiaus ir būtų atsisakyta tos krikščionybės neapykantos, kuri nepagrįstai sulaužė karalienės Mortos asmenį, „Mindaugo“ drama gal atrodytų meniškai pralenkusi B. Sruogos nevieną istoriškai dramatinę kroniką. Bet ir dabartinėj redakcijoje ji „visa galva“ iškyla aukščiau už V. Krėvės „Mindaugo mirtį“.

1970. III. 4

OSKARAS VLADISLOVAS
MIŁOSZ - MILAŠIUS

**Paskaita, skaityta Bostono Kultūriniame
Subatvakaryje 1970 m. sausio 17 d.**

Apie Milašių, tą nuostabų lietuvių, įdomu kalbėti visada ir visur, kad ir mažiausiose mūsų draugijose, mažiausiuose būreliuose ar viešint kieno nors namuose. Tik, žiūrėk, kas nors ištarė Milašiaus pavardę, tuoj nutyla kalbos, nustoja skambėti taurės, visi išmeigia akis į prabilusįjį, prie stalo išsiviešpatauja smalsumas, — taip įdomu ir norisi visiems apie Milašių daugiau sužinoti. Ir gaila, kad kol kas mūsų tarpe daugiausia tai tik žodžiu, tik iš pažįstamų, tik draugų tarpe šiek tiek sužinoma apie šį žmogų. O sužinoma keistų dalykų — koks Milašius buvo paslaptingas, koks savotiškas, užsidaręs, tiesiog ne šio pasaulio žmogus, kažin ką imatęs, su kažin kuo bendraujęs, pranašas!

Šiuo metu pasaulinės literatūros lapuose Milašiaus vardas įrašomas vis ryškesnėmis raidėmis, jis skaitomas, nagrinėjamas, verčiamas į kitas kalbas, aukštinamas ir iškeliamas kaip

vienas iš didžiausių šių dienų vaidilų. O mes, lietuviai, kurie, atrodo, tuo labiau turėtume stengtis šį rašytoją pažinti ir suprasti, dažnai apie jį tik tiek ir težinome: kas iš to, buvo Milašius, bet buvo toks keistas, toks mums tolimas.

Kadaiše Milašius savo veikale ARS MAGNA rašė: Man nesvarbu, kad šiuo metu manęs niekas nesupranta. Ateis laikas, kai mano dvasios vaikai supras mane pagal vieną mano užuominą.

Tad nors ir šio trumpo pobūvio metu, ir turint galvoje, kaip nelengva į šį komplikuo tą rašytoją išvelgti, malonu vis dėlto paryškinti keletą jo asmenybės bruožų, atskleisti jo kūrybinį pasaulį, pagvildinti vieną iš jo ypatingiausių savotiškumų — jo lietuviškumą.

Milašiaus gyvenimo ir kūrybos bruožai yra tiek susipynę, kad reikia kalbėti apie viena ir apie kita, norint jį konkrečiai įstatyti į literatūros istorijos rėmus.

1825 metais kilmingumo pažymėjime, suteiktame mūsų poeto Milašiaus seneliui Arturui, matome, kad šeimos hierarchijoje kilmės herbas jau buvo gautas vieno iš Milašių protėvių — Lubicz — 12 šimtmetį iš vyriausio lenkų kunigaikščio Leško. Amžių bėgyje dokumentai buvo prarasti, hierarchijos eiga nutrūkusi ir vėl prasidėjusi tik 16 šimtmetyje, Milašiams pradedant kurtis Lietuvoj. Kūrėsi jie Labunavoj, Babtuose, Serbinuose, Anusevičiuose ... Plati tai buvo giminė. Pirmasis 1578 m. doku-

mentuose įrašytas buvo Grigalius Milaševičius Milošas (Milaszewicz — Milosz de Labonovo). Labunavą Milašius ypač mėgo — ji rado vietą net jo nagrinėtojų šv. Jono apokalipsėj.

18 šimt. pabaigoje šeima skyla — mūsų poeto Oskaro Milašiaus prosenelis Juozapas Milašius palieka savo broliams Labunavą, o pats perka iš kunigaikščio Sapiehos didžiulius plotus žemės Gudijoje ir keliai ten gyventi.

To skilimo priežastis buvo paskutinytis 1795 metų Lietuvos — Lenkijos padalijimas, kurio metu Milašių gyvenamoji Labunavos apylinkė turėjo atitekti vokiečiams. Ar tai momento diktuojamasis nenoras likti vokiečių okupuotame krašte kaltas, ar gal senų istorinės Lietuvos prisiminimų viliojamas, Milašiaus prosenelis išsikelia gyventi į rytus, į istorinę Lietuvą. Įsikuria tenai Mogiliavo gubernijoje, prie Dniepro, gražioje Čerėjos vietovėje, kurioje vėliau gimė ir mūsų poetas Oskaras Milašius.

Ar logiškas dažnai mūsų tarpe diskutuojamas klausimas: ar Milašius buvo lietuvis? Dažnai išgirstame, kad Milašius nemokėjo arba labai silpnai temokėjo lietuviškai, rašė prancūziškai, gimęs ir augęs kažkur prie Dniepro, pagaliau netgi nepriklausomaj Lietuvoj buvo jau labai retas svečias, koks gi jis galėjo būti lietuvis?

Taip, Milašius buvo lietuvis, buvo ir yra vienas iš iškiliausių lietuvių, kokius mes esame kada turėję. Įdomu, kaip viename geografų

suvažiavime, diskutuodamas Vilniaus problemą, Milašius savo audringoje, vėliau išgarsėjusioje kalboje susijaudinęs pasakė: Niekas, net ir pats demonas negalėtų manęs skaudžiau įžeisti, kaip kėsintis į mano lietuvišką tautybę.

Savaime aišku, kad jo kraujuje buvo ir ne-lietuviškų priemaišų. Milašiui Lietuva buvo jausmo, valios ir širdies dalykas. Protas yra širdies palydovas — taip jis sakė savo veikale *ARS MAGNA*. Tas principas jį sekė visur, net ir jo lietuviybės išgyvenime ir supratime. Juk jis galėjo būti vien tik prancūzu, galėjo būti lenku, galėjo pagaliau pasilikti ir rusu. Jis vis dėlto pasirinko Lietuvą.

Tam tikruose šaltiniuose skaitome, kad Milašiaus tėvas jam aiškines, jog Milašiai lietuviai tokia prasme, kaip kadaise buvo Adomas Mickevičius. Bet kaip galima lyginti jausmus, poelgius ir tautinį nusistatymą žmonių, gyvenančių skirtingose sąlygose ir skirtingose istorinėse aplinkybėse? Perdaug sunki problema būtų išspręsti, kurio jausmai Lietuvos atžvilgiu buvo tyresni, grynesni ar gilesni. Milašius dalį savo gyvenimo išgyveno bundant ir kuriantis mūsų nepriklausomai Lietuvai ir turėjo galimybės ne vien savo poetine mūza, bet ir diplomatine veikla ir žurnalistika tarnauti Lietuvai, ją ginti, jos vardą kelti. Bet, žinoma, Milašius nebūtų tos galimybės išnaudojęs, jeigu jo sielos gelmėse nebūtų skendėjusi, „lygtas varganas akmuo... miegančiame prisimini-

mų dumble“, sunki ir gili meilė. Meilė savo praeičiai, savo kraštui ir galų gale savo tautai.

Gimė Milašius 1877 metais, kaip jau sakėme, Čerėjoje. Milašiaus tėvai buvo ypatingi žmonės, dėl savo charakterių savybių mėgiami analizuoti visų Milašiaus kūrybos specialistų. Milašiaus tėvas buvo neramaus, chaotiško charakterio žmogus, mėgstas audringą gyvenimą; anarchistas, ateistas, ko ne liguisto jautrumo romantikas; visi tie elementai atsispin-di Milašiaus kūryboje: jo veikėjai išigyja jo tėvo, o gal ir jo paties bruožų, nes iš tikrųjų abiejų prigimtys turėjo daug panašumo.

Milašiaus motina buvo žydė iš Varšuvos, hebrajų kalbos mokytojo duktė. Iš savo tėvo, manoma, ji buvo paveldėjusi uždarumą, palinkimą į ezoterinius, mistinius išgyvenimus. Bet kas ypač įdomu, tai kad jausdamasi esanti tos rasės, kuri apylinkėj buvo nemėgiama, Milašiaus motina tapo šalta ir užsidariusi visiems, net ir savo sūnui Oskarui.

Tokie tad buvo abu Milašiaus tėvai — vienas audringas, iššaukiantis, aistringas, kita — šalta, paslaptinga, užsidariusi, didinga. Jų draugijoje vaikui Milašiui buvo baugu, sunku, nejauku, o ypač tai ankšta — tarp tėvų jam kaip ir nebuvo vietos.

Maža yra likę dokumentacijos iš Milašiaus vaikystės gyvenimo. Pats Oskaras apie savo santykius su tėvais nėra niekur rašęs. Bet apie tai jis yra dalijęsis mintimis su sau artimais žmonėmis. Daugelio kritikų nuomone,

vaikystėje jam trūko visa ką gaubiančios ir visa ką raminančios tėvų meilės. Bet kas žino? Gal tas trūkumo, pilnumos nebuvimo jausmas irgi buvo jo anksti pasireiškęs kritiškas nusi-
statymas, kilęs ne iš ko kita, o tik iš jo būdo, kurį jis buvo paveldėjęs iš savo tėvų. O tas bū-
das, kaip ir tėvų, reiškėsi nepasitenkinimu da-
bartimi, maištingumu, jausmingumu, užsida-
rymu savyje. Vėliau prie šių savybių prisidės
jo nepaprastas darbštumas ir kūrybingumas,
paaiškinas, koku kietu keliu poetas pasiekė
savo aureolės.

Taigi tėvų lyg ir nebuvo. Kas gi liko? Tė-
viškė.

Tėviškę, arba gimtinę, Milašius tiesiog gar-
bino. Joje Milašius išgyveno tik 11 savo am-
žiaus metų. Atrodo, kad 11 metų tai tik trupų-
tėlis ilgo žmogaus amžiaus, bet Milašiaus gyve-
nime tas laikotarpis paliko neišdildomas žy-
mes.

Milašius buvo nepaprastai ankstyvo su-
brendimo vaikas. Šio poeto kūrybą nagrinėjant
reikia suprasti, kad jo dvasinis polinkis į mis-
tiką jau buvo užsimezges ankstyvais metais.
Poetas sugebėjo vėliau atkurti tik tai, ką vai-
kas sugebėjo išvelgti. O vaikas jis gyveno tar-
tum burtų pasauly. Ann Richter, viena iš įdo-
mesnių Milašiaus kritikių, teisingai aiškina,
kokia žiauri ir šalta kaip ledas vaikystė sąlygo-
jo jo asmenybės tolimesnį augimą ir kūrybos
raidą. Ši šalta vaikystė, žėrinti vidinės saulės
šviesa, atpalaiduota nuo laiko ir erdvės saitų,

vėliau tampa jo buveine, simboline, sudvasinta, į kurią jis trokšta, bet negali nuvykti.

Ir tikrai. Jo **Simfonijos** buvo parašytos 1915 metais, 11 metų po to, kai jis buvo palikęs tėviškę ilgoms kelionėms. Gimtinė prisimena ma lyg ta ir nebe ta, tarytum tai buvęs kitas, anapus realybės pasaulis: konkretūs vaizdai liejasi joje į abstrakčią idėją, ieškojimą to prarastojo rojaus — vaikystės laimės, į kurią kelio nebėra.

Bet gi kadaise ta jo gimtinė buvo reali. Tai buvo milžiniška sodyba, sena, niūri, supama apleisto parko, toliau — didžiulių miškų. Sakoma, kad tai buvo pasakiškai graži vietovė ir kad vaikas Milašius ją nepaprastai mėgo, gal ir dėl to, kad jau nuo tada jis buvo pasmerktas vienišam gyvenimui ir tas didžiulis dvaras teikė jam erdvės jo klaidžiojimams ir svajonėms. Dvaras ir jo dažni įvairūs lankytojai, salės, kuriose kabojo jam nežinomų bočių ir prabočių portretai. Reikia manyti, kad vaikas Milašius sustojęs ilgai į juos žiūrėdavo. Kur jie dabar? Kas jie buvo? Ir, gal būt, jau tada jo mažoje galvelėje kildavo neaiški mintis: Sic transit gloria mundi... Ir maža, labai jau maža buvo žmonių, su kuriais Oskaras turėjo glaudesnę ryšį — savo kūryboje jis prisimins auklę, kurią jis vadins motina, savo žaidimų draugę-mergaite, kurią jis vėliau transfigūruos kaip grožio ir moteriškumo simbolį. Bet

čia visa, kas mane myli,
nes visa, kas mane matė kenčiant

Jo svajonių pasaulis jau tada buvo neaprepiamas. Jausmų ir išgyvenimų pagrindas buvo senumu dvelkiantys namai, primityvi gamta.

Skaitant Milašius kūrybą, nesunku suprasti, kaip tie apleisti parkai ar tamsūs neįžengiami miškai, kvepiantys samanomis, ir pavojingi liūnai traukė jį ir viliojo. Jie jau budino jo melancholiją, ugdė jo kosmologinį išvelgimą, jo polinkį į ekstazę, mistiką ir konkrečių dalykų perdirbimą į nesuvokiamą ir paslaptingą buitį. Jo kūryboje dažnai užtinkame nusiskundimų savo našlaitiška dalia, savo pastoge, kurioje blaškėsi pamišimas su šalčiu, dažnai gana klaikiai suskamba „dideli plotai tamsių pažaliavusių ir pūvančių ežerų, priaugę iki beprotybės liūdnų geltonų vandens lelijų“, staigiai atsiveriančių prieš jo akis...

Vis dėlto jam visa tai buvo nepaprastai brangu, jo vaikystės vizija, jo poetinė legenda.

O Namai, namai! Kodėl jūs man leidot iškeliauti?

Milašiaus kritikas Buge sako, jog tai stebuklas, kad Milašius, turėdamas tokią keistą, vienišą vaikystę, vėliau, turėdamas puikiausias galimybes, nepasirenka kito malonumų ir sotaus ramaus gyvenimo kelio, o eina toliau savo vienišu keliu pirmyn, tapdamas tuo, kuo jis yra šiandien. Vaikystė jau atžymėjo jame jo poetinį likimą.

12 metų Milašius perkeliamas į Paryžių įgyti europietiško, vakarietiško ir grynai pasaulietiško išsiauklėjimo. Suprantamas jau-

nuolio ilgesys, nostalgija, vienam be tėvų pasi-likus svetimam krašte. Bet atsiminkime, kad visur jį sekė tas pats smalsumas, troškimas pažinti. Tad, nešamas to noro, greit pasineria į anuometinį didmiesčio sūkūrį.

O koks buvo to meto Prancūzijos ir Paryžiaus gyvenimas? Bendriausiais bruožais prisiminkime, kad tai buvo 19 šimtmečio pabaiga. Mokslai žengia dideliais šuoliais pirmyn, ir buvo drąsuolių (šiandien tokių nebesusirastų), kurie tvirtino, kad pasaulis nebeturis jokių paslapčių, kad Dievas esąs nebereikalingas, kad civilizacijos vertė yra priešingai proporcinga religiniam įkarščiui. Pagal A. N. Whitehead, šitokie mokslininkų agresyvūs ir autokratiški teigimai buvo priežastis nuolatinio konflikto tarp mokslinio pasaulio ir religijos ir dalijo visuomenę į du sluoksnius — mechanistinę ateistinę daugumą ir vitalistinę mažumą.

Betgi kova buvo nuolatinė. Henri Poincare skelbė, kad mokslas tai klasifikacija, klasifikacija niekada nėra tikra, kad mūsų reliatyviam pasauly mokslas negali išaiškinti dalykų prigimties, ir net jei koks dievas ją suprastų, kažin ar jis rastų žodžių jai išreikšti...

Taigi, kaip matome, Milašiaus atvykimo į Prancūziją metu ten vyko gyva intelektualinė kova tarp dviejų srovių — mokslinės ir jausminės, tarp proto ir širdies srovių, lygiai galingų ir rimtų, bet ir aštriai kovojančių plunksna ir žodžiu dėl savo įsitikinimų.

Pradžioj Milašius yra stebėtojas nepapras-
to veržimosi į mokslą, mokslo ir mechanikos
garbinimo, vėliau jis stebi spiritualizmo, idea-
lizmo atgimimą, pradedantį reikštis bergsoniz-
mą — idėjas, nuostabiai patrauklias jo jaus-
mingai prigimčiai. Bergsono idėjos jį veikė, bet
taip pat veikė ir mokslinės materialistinės jė-
gos.

Iš jo jaunų metų kūrybos reikia spėti, kad
Milašius stengėsi visas to meto vyraujančias
idėjas pažinti ir kad joks tvirtinimas jo pilnai
neįtikindavo. Jo kūryba buvo komplikauta, ant
savęs nenešiojo jokios etiketės ir buvo priešin-
ga bet kokiai klasifikacijai.

Literatūroje vyravo tais laikais simbolistai
ir dekadentai — neramos maištingos sielos
kaip Baudelaire, Mallarme ar Verlaine, o vė-
liau Paul Claudel, Paul Valery, Paul Fort. Prie
jų ir glaudėsi Milašiaus kūrybinis polėkis, nes
simboliais ir vėliau romantišku idealizmu ir jis
geriausiai galėjo išsireikšti.

Teatre taip pat kuriasi naujas menas. Mi-
lašius kuria kartu su kitu romantiku, Carlos
Larronde, Theatre Idealiste, kuriame vėliau
bus vaidinami Milašiaus **Miguel Manara**,
Mephiboseth, jojo išverstas Goethes **Fausto**
Prologas, Stravinskio **Sacres du Printemps...**

Muzikoje, kurią Milašius irgi mėgo, tuo me-
tu reiškėsi Debussy, sugebąs, anot mūsų poeto,
išreikšti galias mistiškas paslaptis.

Kaip matome, Milašius buvo ypač teigia-
mas individas, viskuo besidomintis, ypač gi

mėgęs literatūrą ir filosofiją. Nors ir buvo auklėjamas, kaip vėliau jis pats sakėsi, „brutalioj laisvamanybės dvasioj“, jau tada visiems buvo aišku, kad jaunasis Milašius nesitenkino vien materialistine realybe. Jo polinkis į mistiką jau reiškėsi nuo pat vaikystės, ir bestudijuodamas jis stengėsi spręsti problemas visų pirma jausmu, intuityviai. „Protas yra širdies palydovas“ — tokia jo buvo pagrindinė filosofijos tezė, vėliau — tezė poetinė, tiesa, bet toks jau buvo Milašius — poetas pirm visa ko.

Baigęs Janson de Sailly licėjų, Milašius įstoja į Ecole du Louvre ir Ecole des Langues Orientales. Studijuoja asyrų, finikiečių ir kitas senąsias artimųjų rytų kalbas, jų raštų kriptografiją. Intuicija padeda jam tarytum įsijausti į pirmųjų tautų pradžią, pradžią viso pasaulio ir galų gale visako pirmapradę priežastį. Nesunku įsivaizduoti Milašių, prie savo tekstų praleidžiantį savaites ir mėnesius — Milašius mėgdavo vienumą, — tiek jis įsijausdavo į tų senųjų tautų mintis ir mistiką.

Jau sakėm, kad pažinimo troškimas gyvas jame nuo pat mažens. Ar tik ne motinos įtaka paliko čia jame savo atgarsį.

Pažinimo troškimas reiškiasi ir kitais būdais. Atsiminkime, kad tai dar jaunystės metai. Milašius patenka į audringų ir jausmingų intelektualų draugiją. Retkarčiais jis mato mas okultistiniuose susirinkimuose. Su Oscar Wilde lankosi į užėigas, kuriose buvo sprendžiamos mistinės problemos. Įvairios okultisti-

nės užėigos kviečia menininkus, rašytojus, poetus į savo salonus, ten vaidina šv. Graalio misteriją ar šv. Dvasios mišias, ten leidžia ir spausdina ištisus žurnalus, skirtus neišsprendžiamoms problemoms spręsti.

Milašius pradeda rašyti. Ir apie tą jauną poetą Milašių (jo pirmasis poemų rinkinys pasirodė 1899 metais) Paul Fort pasakys daug vėliau: „Ir aš negalėjau suprasti, nejaučiau, kad, nežiūrint jo eilių grožio, jo galingo originalumo, jo pirmųjų giesmių kilnumo, jis vieną dieną taps viena iš giliausių pasauly ir ypačiai kamuojama siela.“

Ir tai buvo tiesa. Milašius buvo netgi labai turtingas, jo ankstyvoji poezija buvo priimta būrio literatų, turėjo draugų, su kuriais ieškojo gyvenimo malonumų ir prasmės. Ir vis dėlto jam kažko trūko, tapo vis vienišesnis ir uždarėsis, bandė net revolverio šūviu baigti savo gyvenimą. „Gerk, miegok, mirk, — reikia gi, kad pabėgtum nuo savęs vienu ar kitu būdu“.

1902 m. jis grįžta į Čeriją. 1904 m. miršta jo tėvas, palikdamas jam visus savo turtus. Reikia manyti, kad tėvas jam niekada medžiaginių gėrybių nepamažindavo, vis dėlto jų santykiai buvo šalti. Betgi tėvo mirtis Milašių prislėgė.

Keletą metų jis praleidžia savo gimtinėje, rašydamas ir studijuodamas, po to vėl išsileidžia ilgoms kelionėms į pasaulį; 8 metus praleidžia svetur. Kur jis buvo ir ko jis ieškojo — kas žino?

Kelionės instinktą jis buvo paveldėjęs iš savo tėvo. Jis kosmopolitas, mėgsta pasaulį. Jis yra kviečiamas, paieškomas, mylimas. Bet kaip jau daug kur yra pasakyta, tose kelionėse, tose jaunystės egzaltacijose jis neranda nei paguodos, nei ramybės, nei laimės.

Iš kelionių Milašius grįžta tik 1914 metais, prasidėjus Pirmajam Pasauliniam Karui. Bet tie kelionių metai ir buvo patys kūrybingiausi jo metai. Milašius ne tik keliavo, jis ir rašė. Grįžta jis jau su brandžiais veikalais. Jo pirmosios eilės užleidžia vietą šiandien visam literatūriniam pasauliui, žinomoms dramoms, jo vieninteliam romanui, jo gausiems vertimams iš svetimų kalbų, pagaliau jo garsiosioms Simfonijoms... Jo vertimuose Goethe, Shelley, Swinburne suskamba Milašiaus ypač gražia melodinga prancūzų kalba.

Kaip gi Milašius elgiasi, koks buvo žmogus, kaip jis atrodė? „Jo paprasti, lėti, kilnūs judesiai kiekvienu momentu galėjo pakisti į susijaudinimo, netgi egzaltacijos išraišką, kuri pasireikšdavo tokia absoliutiška rimta kalba, kad niekas negalėjo su poetu nesutikti“. (Louis Parrot).

„Tai buvo dar jaunas žmogus, liesas, aukštas, keistokos išvaizdos, nežinia kodėl. Atrodė tarytum lyg 18 šimtmečio vienas iš aristokratų, kuriuos buvo galima sutikti Varšuvoj ar Londone ar Romoj: Swedenborgo skaitytojai, Grafo St. Germain draugai, Casanovos artimieji. Jo aukšta kakta galėjo puoštis papu-

druotu perukų. Jo profilis galėjo lenktis ant mezginių apykaklės. Jo burna darė kartų ir kartu švelnų išpūdį, jis turėjo truputį slavišką akcentą, juoką tragišku ir protestuojančiu atspalviu. Jis įkvėpdavo pagarbą, atstumdavo familiariškumą. Sunkūs, palinkę ir platūs pečiai liudijo vienišumą, o taip pat ir savyje užsidarymo jėgą“. (Carlos Larronde).

1914 metais kilo Pirmasis Pasaulinis Karas. Milašiui ta data buvo ypač reikšminga. Visų pirma tais metais jis ilgai sirgo, gulėjo ligoninėje, buvo operuojamas. Ta liga buvo jam tarytum naujas dvasinis bandymas, tarytum jaudinantis mūsų gyvenimo trapumo liudijimas. Daug kur yra rašyta apie Milašiaus viziją, įvykusią 1914 m. gruodžio 15 d. Dėl savo sveikatos poetas ilgas savaites gyveno užsidaręs savo bute, maža ką tematydamas, su maža kuo susitikdamas. Carlos Larronde pasakoja apie savo apsilankymą vieną nykų žiemos rytą pas Milašių. „... Ir aš niekad nepamiršiu, sakė jis, kaip Milašius, savo aukštu siluetu, atsiremdamas į sieną, ištare: Aš regėjau dvasinę saulę“. Tai jis minės savo filosofijos veikaluose:

„... Apie 11 val. vakaro, būdamas puikiausiame stovyje, sukalbėjęs maldą ir apsvarstęs kasdieninį Biblijos punktėlį, aš staiga pajutau, be mažiausio nustebimo šešėlio, keistą jausmą visame savo kūne. Supratau, kad kažkokia jėga, iki šios dienos nežinoma, suteikė man galią laisvai kilti į erdvę. Po sekundės

aš buvau ant viršūnės galingo kalno, apsupto neapsakomo švelnumo melsvo rūko“.

Milašiui tada buvo tik apie 40 metų. Teisingas yra jo bičiulio Larronde apibūdinimas, kad vidinė saulė jį sudegino per anksti, pačiame žydėjime. Po šios vizijos sekė kitos, kartais malonios, kartais liūdnos ir pasibaisėtinos, ir jos jau seks jį iki jo gyvenimo pabaigos.

Tos vizijos buvo grynai mistiškos. Tuo metu Milašius dar nepriklausė jokiai religinei bendruomenei. Tiesa, jis lankė, kaip ir visuomet, teosofinių būrelių susirinkimus, o vieno jų buvo netgi aktyvus narys. Jis buvo nenuilstamas ieškotojas. Pagaliau galutinę savo tiesą jis rado — 1926 metais jis grįžta į Romos Katalikų Bažnyčią, į kurios doktriną jis vis labiau įsitraukia. Įdomu skaityti jo laišką, rašytą 1938 metais savo draugui ir gerbėjui L.P. Flouquet, aiškinantį jo katalikybę: „Hebrajiški tekstai Bibilijoje, kuriuos aš ilgus metus nagrinėjau ir kurie mane išmokė matematikos, fizikos ir medicinos, mane taip pat galutinai sutvirtino mano tikėjime. Taigi aš esu katalikas, įsitikinęs ir praktikuojantis, poetas ir interpretatorius, katalikų egzegetas. Visa tai, ko mus moko Mūsų Šventoji Motina Bažnyčia, yra absoliuti tiesa“. Ir toliau: „Katalikiškumas yra vienintelė tiesa. Visos kitos doktrinos, nors jos vietomis mums ir perteikia bendro Primityvaus Apreiškimo atspindį, yra klaidingos“. Į daugelio kritikų pastabas, kad Milašius, grįžęs į tikėjimą, nebekūrė poezijos, Flouquet atsako, kad

to meto poetas, atsidėjęs dieviškųjų studijų paslaptims, su kiekviena naujai suskambančia valanda su didžiąja Terese Aviliete taria: Dar valanda, kuri mane priartina prie amžinybės. Poezijos, tiesa, jau nebekūrė, bet poetu pasiliko iki mirties.

Antras veiksnys, kuris veikė Milašių pasaulinio karo metu, tai buvo jo grįžimas į žmones, sudemokratėjimas. Karui liepsnojant, Milašius mobilizuojamas, vėliau paleistas vėl dirba Užsienio Reikalų Minis. Spaudos skyriuje. Taigi dirba eilinį darbą, pradeda domėtis žmonėmis. Revoliucija Rusijoje atėmė jam visas jo nuosavybes. Milašius pasijuto beturtis. Tai buvo dar vienas bandymas, padėjęs jam pamilti žmones, su jais dirbti, nors jis žmones ir švelniai vadindavęs savo „priešais“.

Trečias veiksnys buvo Milašiaus lietuviškumo išgyvenimas. Tai dažnai diskutuojama tema. Lietuvai kovojant už savo nepriklausomybę, jis pareiškė savo apsisprendimą. „Lietuva mano protėvių tėvynė, aš nutariau ginti Lietuvos bylą“.

Jis pradeda rašyti į spaudą Lietuvos reikalų. 1918 metais Lietuvos atstovams, atvykusiems į Taikos Konferenciją, daug padeda — supažindina juos su tinkamais asmenimis, jiems daro propagandą savo straipsniais, savo paskaitom, konferencijom. Paryžiuį Milašius buvo žinomas žmogus, ir mūsų diplomatai dirbti su jo pagalba buvo daug lengviau.

Savo leidžiamoj Revue Baltique Milašius siūlo Baltijos tautų susivienijimą.

Po Taikos Konferencijos Milašius paskiriamas Pirmuoju Lietuvos Ministeriu Prancūzijai. 1925 metais jis tampa Diplomatinio Patarėju; tą titulą išlaiko iki mirties 1939 m. Rašė apie lietuvių tautos praeitį, vertė dainas, spaudoje ir žodžiu liko jai ištikimas.

Kyla klausimas: jeigu Milašius taip mylėjo Lietuvą, kodėl jis sau užsikrovė tokią benamio naštą?

Tai irgi, tur būt, jo poetinis likimas. 1922 metais jis lankėsi Lietuvoj. Deja, jautėsi jis ten kaip Don Kichotas. Niekas jo nežinojo, jo pavardės niekas neatsiminė. Jis ten jautėsi nebereikalingas. Kelionė jam paliko kartų ispūdį. Visa kas jam atrodė pasenę, skausminga, melancholiška. Išėjusiems nebesugrįžti...

Taigi jis sugebėjo atkurti tik simbolinę, pasakišką praeitį. Jis ja gėrėjosi, apie ją svajojo, atkūrė jos nuostabius peisažus savo poezijoje. Bet konkreti realybė, dabartis jį nuolat apvildavo.

Paskutiniuosius gyvenimo metus Milašius praleido Fontainebleau, vienas su tarnu namelyje prie gražaus miško. Miestelio gyventojai jį pažinojo kaip keistą žmogų; nuostabiems buvo jo meilė paukščiams. Jo paukščių namas tapo garsenybe. Ir tikrai įdomu, kad Milašius, jautrus visokiausiai, kad ir menkiausiai, gyvybei — žolelei ar apsamanojusiam akmeniui, vandens lašeliui ar „mėlynai

vaikystės musei“, pasirinko savo gyvenimo gale paukščiukus; jis juos mylėjo, maitino, su jais kalbėjosi. Viena kartą, 3 mėn. nebuvusiam Fontainebleau, jam artinantis prie savo sparnuotų draugų, visas jų būrys — zylės, lakštingalos, kuosos, strazdai — skrido jo papasitikti. „Tai bus vienas iš trijų ar keturių brangiausių prisiminimų, kuriuos aš pasiimsiu su savim iš šios kietos planetos žemės“.

1939 m. Milašius mirė Fontainebleau, savo namelyje, vienas, staiga.

Svetimšali poete, kurio dulkes Prancūzija globoja, kur kitur labiau nei čia išliks Tavo prisiminimas? klausia Louis Parrot. Milašius kalbėjo daugeliu kalbų, bet rašė tik prancūziškai. Jis buvo šio ir kito krašto, žmogus mūsų epochos ir visų laikų.

Tegyvuoja Prancūzija, tegyvuoja Lietuva, rašė Milašius sykį susijaudinimo momentu. Ir sunku pasakyti, kuri iš judviejų buvo jam brangesnė. Prancūzijai jis paliko savo žodį, savo meną, Lietuvai — savo svajones, savo prisiminimus.

Dar keletas žodžių apie Milašiaus kūrybą. J. de Bosschere sakė, kad ne Milašius atsitraukė nuo pasaulio, o pasaulis atsitraukė nuo jo, dėl to jis buvo toks vienišas ir nesuprastas. Ir vis dėlto savo gyvenimo gale Milašius susilaukė nemažo būrio gerbėjų. Po jo mirties jo gerbėjų skaičius nuostabiai išaugo. Šiandien Milašiaus kūryba vis daugiau studijuojama, apie

ją rašomos knygos, disertacijos, rašomi straipsniai. Milašius šiandien žinomas kiekviename kultūringame krašte.

Poezija — Milašiaus jaunystės kūryba. Jau žinome, kad jo jaunystė praėjo simbolizmo ir dekadentizmo ženkle. Nusivylimas viešpatauja daugelio jaunų maištininkų tarpe. O Milašius vienas jų. Literatūros kritikai jo pirmąsias poetas vertino kaip nesubrendusias, sekancias ir kopijuojančias tų laikų jau išsisėmusią simbolistų srovę. Nuobodulys, maištavimas, nepasitenkinimas gyvenimu — gausūs jo pirmųjų poemų motyvai. Eiliavimo forma, kuria Milašius pagarsėjo vėliau, dar nebuvo nusistovėjusi. Ilgesys realybės anapus realybės, Dievo už Dievo, ilgesys, prašokas šio pasaulio beviltiškumą, taip pat dar nebuvo ryškus. Bet jau tada kai kurie rašytojai išžiūrėjo jame didelį talentą, prancūzų poezijoje kylančią žvaigždę.

Vėlyvesnėje Milašiaus kūryboje tematikos gelmės, poeto stiprėjančios pastangos pažinti ar bent suvokti galutinę esmę anapus žmogaus protui prieinamo fizinio pasaulio liudijo jo gyvenimo dramą, jo gyvenimo kančią, jo pastangas tobulėti dvasiškai. Meile, gailesčiu ir skausmu persunktas žavesys, sklindas iš jo poemų, buvo, kaip dar ir dabar yra, patrauklus ir egzaltuojantis. Poezijoje, bręstančioj kartu su žmogum, nuostabiai malonus skambumas, pagrįstas nuolatos kintančiu ritmu, reiškė ne eiliavimo laisvumą, o sudėtingą dės-

ningumą, siekiantį subtilia garsų, vaizdų ir jausmų darna perteikti poemos esmę.

Labiausiai žinomos Milašiaus poemos yra jo **Simfonijos**. Mums, lietuviams, jo Rugsėjo, Lapkričio ir Nepabaigtoji simfonijos yra ypač mielos. Jos skirtos poeto praeičiai, vaikystei, tam nerealiam svajonių kraštui, kuris jam buvo Lietuva. Kai kurie kritikai sako, kad Simfonijose eiliavimo forma panaši į viduramžiais vartotą religinės poezijos formą. Dvasinių išgyvenimų panašumas galėjo teigiamai nulemti ir panašią eiliavimo formą. Kiekvienu atveju Milašiaus poetinis genialumas ypač pasireiškė jo Simfonijose ir vėlyvesnėse poemose. Nuostabus savitas muzikalumas, nenugalima įtaigojimo jėga užburia skaitytoją, vis tiek, ar poetas kalbėtų apie savo Prarastąjį Rojų, ar siekimą Realybės kažkur kitur, ne čia.

Tik pasiklausykime:

Motina! migloti Judesio šaltiniai yra
tamsioj ir draudžiamoj vietovėj.
Jos vardas — Atsiskyrimo Slėnis. Ten
Dūsauja veltui ištroškę vienas kito širdys
ir pasauliai.
Ten viskas Atskyrimo nuotolis, trūkmė.
Kas blogai ieško, neranda nieko niekur.
Kas gerai ieško, neranda nieko čia;
Kas randa čia, atsiduria prieš uždaras du-
ris kitur.

Nes yra kraštas, kur jis yra vienas
Pats prieš save.

Ten jis save myli,
Su savim jungiasi,
Save tveria.
Ten jis save garbina.
Ir ta vietovė panašių į tave vadinama Vie-
ta

Susijungimo,
Amžino Moteriškumo ir
Gyvybės.

(Iš Nihumin)

Milašiaus poemos, kaip **Pažinimo Giesmė**, **Lamuelio Išpažintis** arba **Rytmečio Žvaigždės Psalmė**, tai gryo mistiko giesmės, pilnai galimos išgyventi tik artimoms į jo sieloms.

Romanų Milašius yra parašęs du, bet išleidęs tik vieną — **l'Amoureuse Initiation**. Edmond Jaloux žodžiais tariant, šis romanas yra juokdariška, tragiška, lyriška ir barokiška išpažintis italų didiko, prisirišusio prie niekingos moters, kuri jį apgaudinėja, išjuokia ir nužemina. Tema tragiška. Meilė, kurios taip siekė romano herojus, buvo apgauli arba visai neegzistuojanti. Meilė, kuri, mūsų poeto nuomone, turėtų išlaisvinti, nuskaidrinti žmogiškąją buitį, veda į pavydą, laikinumą, visišką degradaciją.

L'Amoureuse Initiation yra iš tikrųjų žmogaus kančios ir vidinio gyvenimo tragedija ieškant kelių į tikrąją meilę. Su šiuo romanu Milašius atsiduria ant mistikos slenksčio, už kurio vystosi tikrosios Realybės pažinimas.

Meilė Milašiaus kūryboje nepaprastai išryškinta. Vėliau ji tampa abstraktu, idėja, pralenkiančia meilės objektą. Poetas mylėjo gamtą, žemę, grožį. Bet jau ypač gaudi ir desperatiška yra jo herojaus — filosofo ir donžuano Sassolo Sinibaldo, grafo Pinamontės, siekimas išsivaduoti nors sekunde iš erdvės ir laiko saitų, pagauti nuostabų dieviškumo pajautimą, kur meilė jungiasi su Nebuvimu, su Nieku (Milašiaus išvystyta sąvoka), kuris yra tartum dievybės slenkstis. Kas myli tikrai, myli Dievą, sako Sassolo. Bet kiek skausmo, apgaulės, liūdesio ir nusižeminimo glūdi tame žodyje meilė.

Taigi Milašius meilės idėją praplečia, pačią meilę tarytum sudievina.

Tą temą jis tęsia toliau **Miguel Manaroj** ir **Mephibosethe**, savo dramose, kurių pirmoji ypač vertinama ir dargi dabar kartas nuo karto statoma Prancūzijos, Belgijos, Vokietijos teatruose. Miguel Manara — istorinis asmuo (dar vienas legendarinis Don Juanas), nusi kaltėlis ir nusidėjėlis (pagal mūsų standartus), pagaliau suranda savo tikrąjį kelią. Savo ieškojime Manara skiriasi nuo grafo Pinamontės. Pinamontė blaškosi tarp žemiškų miražų ir dangaus nostalgijos, o Miguel pažįsta dieviškąją meilę, ir tai panaikina jo gyvenimo kaltes.

Mephibosethe garsusis žydų karalius Dovydas irgi pasimeta gyvenimo klystkeliuose (jo patvarkymu užmušamas kare jo mylimos moters vyras). Ir šiame veikale kaltė Dovydui,

kaip aname Manarai, dovanojama, nes jo pašmonėj degė meilė Visagaliui, atvedusi į tai, kad savo kaltę apgailestaujama. Idėja vis tiek labai trapi, ir autorius skaitytoją įtikina tik giliu dramos išgyvenimu, įkvėpdamas jai senoviškos, orientališkos poezijos grožį.

Jau sakėm, kad Milašiaus **Pažinimo Giesmė, Lamuelio Išpažintis** arba **Rytmečio Žvaigždės Psalmė** — tai jau gryo mistiko giesmės; po to Milašius poezijos nei prozos neberašo, jam trūksta žodžių, nebegali išreikšti savo per daug jau komplikuočių jausmų.

Poetine nuotaika yra persunkti ir jo filosofiniai veikalai **Ars Magna** (1924) ir **Les Arcanes** (1927). Nuostabi ir jaudinanti yra Milašiaus filosofija, sako Richter. Galingas ir tyras kvėpavimas judina jų puslapius, tarytum atodūsis, atodūsis žmogaus, gyvenančio neišsakytos paslapties ritmu... Ar tai filosofija? Gal greičiau poezija, arba filosofija padiktuota ypač jaudinančio poetinio įkvėpimo momentu.

Abiejų veikalų tema — erdvė, laikas, judesys. Po to, kai tą ypatingą 1914 metų vakarą ji parbloškė staigi šviesa — aš judu, taigi aš esu — jis jau gyvena ta Ritmo mintimi. Ir visos tradicijos jame jungiasi, visus jaudina Ritmo religingas svaigulys.

Absoliute, pagal Milašių, judesio nėra, taip kaip nėra ir laiko. Praeitis, dabartis, ateitis tai tik iliuzijos, kuriose žmogus nuolat blaškosi. Laiko nuolatiniam dalijimui reikia priešpastyti vienumo, momentališkumo principą, *Univers de l'Instantane*.

Milašius sukuria tą Nieko, bet ne tuštumos pasaulį. **Rien** tai lyg dvasinės energijos koncentracija, kurioje laikas, erdvė, medžiaga negzistuoja. Dvasinės ekstazės pažinimas su-tampa su Nebuvimo tyrumu. Žmogus pasiekia Dievo viziją, lyg ribą tarp žmogaus ir Dievo.

Poetas sukuria teoriją apie to **Rien** tra-gišką praradimą ir mūsų nuolatinį siekimą jį atgauti — vėl grįžti į tą palaimintą stovį, tary-tum indusišką nirvaną.

Erdvė neišmatuojama, neišaiškinama, ta-čiau ji yra. Žmogaus žlugimas siejosi su prara-dimu to **Rien** ir su sukūrimu erdvės, kuri jį ski-ria nuo Dieviškosios minties.

Be visų čia suminėtuųjų dalykų, Milašius rašė daug publicistikos, analizavo žydų tautos kilmę, lietuvių tautos kilmę, rašė folkloro, pa-garsėjo šv. Jono Apokalipsės aiškinimu.

Baigdami šią paskaitėlę, galime pasi-džiaugti, kad Milašiaus vardas nuolat kyla, o su juo ir Lietuvos vardas.

Būtų gera, kad lietuviai rūpintųsi centra-lizuoti jo bibliografiją, vertimais į lietuvių ir į kitas kalbas jo veikalų, jauniosios mūsų kar-tos supažindinimu su šiuo poetu, kurio vardas, anot Edmond Jaloux, kyla lyg strėlė į dangų.

Prancūzai sako, kad Milašiaus kalba yra nuostabaus grožio. Didelio grožio yra ir jo po-emos ar kiti veikalai, išversti į lietuvių kalbą Antano Vaičiulaičio ar kitų lietuvių rašytojų.

Ir dėl kalbos ir dėl minties gilumo Mila-šius tapo ne tik prancūzų ar mūsų, bet ir viso

pasaulio poetu. Ir tikrai, vis tiek, kur jis bebūtų, kiekvienas jautrus žmogus atras savęs dalelę Milašiaus kūryboje ir ją gerbs ir brangins, kaip ir mes ją šiandien branginame.

ŽVILGSNIS Į DVEJŲ METŲ MŪSŲ GROŽINĘ LITERATŪRĄ

Paprastai yra įprasta daryti metines kūrybos apžvalgas. Tai tam tikri laiko rėmai, į kuriuos įdedamas kūrybinio gyvenimo paveikslas, nors iš tikrųjų kūryba niekad nėra kalendorinių metų ribojama. O vis dėlto tokios apžvalgos yra naudingos, net reikalingos, nes jose ne tik apžvelgiama kūrybos darbų visuma, jų linkmės, bet kartu ir vertinami laimėjimai, pastebimi trūkumai.

Šį kartą taip susidėstė reikalai, kad šiam apžvalgininkui tenka daryti dvejų metų apžvalgą iš karto. Apsiribojama tik laisvajame pasaulyje gyvenančių mūsų rašytojų kūryba. Pavergtos Lietuvos literatūrinis gyvenimas šioje apžvalgoje neličiamas dėl dviejų priežasčių: 1) geležinė uždanga dar žymiai kliudo vienu žvilgsniu apimti visumą, 2) skirtingos kūrybos sąlygos reikalauja specialios studijos ir skirtingų kriterijų.

Pirmiausia pažiūrėkime į 1968 m. Lietuvos sukaktuvinius metus. Grožinės literatūros knygomis tie metai, palyginti, buvo gana der-

lingi. Dažnai teigiama, kad mūsų lyrika esanti aukščiausiai iškilusi iš visų literatūros žanrų. Negriaudami to teigimo, pažymėsime, kad bent knygų skaičiumi lyrika 1968 metais buvo geriausia.

Iš vyresniosios kartos penktąją poezijos rinkinį išleido **Grażina Tulauskaitė**. Jos knygą **Vakarė banga** galėtume pavadinti neramios širdies daina. Jos gaida dažniausiai minorinė, eleginė, bet nepesimistinė. Jos skundas tylus, ramus. Tai skundas vienišo žmogaus, žinančio savo vietą gyvenime, poetiniu žvilgsniu aprėpiančio pasaulį. Jos pačios žodžiais tariant — G. Tulauskaitė yra džiaugsmingos kančios poetė. Daina — jai nemirtingumo dovana. Dainoje pinasi kasdienybės tikrovė, pasaka ir gyvenimo jėga, tikėjimas stebuklais. Dainoje — šviesa, dainoje — gyvybė — lyg žarijose ugnis. Ir penktajame rinkinyje G. Tulauskaitė ištikiama savo klasiinei tradicijai, taisyklingam posmui, rimuotoms eilutėms.

Vienas nuotaikingiausių tų metų lyrikos rinkinių yra **Kotrynos Grigaitytės** taip pat penktasis rinkinys **Trapus vakaras**. Čia autorė pratęsia ankstesnių rinkinių lyrinį subtilumą, formos lengvumą, melodingumą, asmeninio išsiskyto gilumą, nuotaikos žaismingumą, jausmo tikrumą, atnešdama ir kelių naujų motyvų. Gyvenimo vakaro melancholija dažnai suskamba šio rinkinio posmuose. Lyg iš tolimesnės perspektyvos žvelgiant, pamatomas viso buvusio, esamo ir dar

būsimo gyvenimo trapumas. K. Grigaitytė, išaugusi ir stipriai pasireiškusi taisyklingos eilėdros tradicijose, šiame rinkinyje pasiduoda pagundai ir laisviau paeiliuoti. Bet turime pasakyti, kad žaismingasis K. Grigaitytės talentas stipriau, gaivalingiau, sugestiviau prabyla melodinguose klasinės formos posmuose.

Auksiniai rageliai yra ketvirtoji **Prano Naujokaičio** poezijos knyga (ankstesnės knygos: *Prie svyruojančių beržų*, *Šviesos mergaitė*, *Akmens širdis*). Autorius čia prabyla jam artima elegine gaida, tylia, subtilia paliktų tėviškės laukų nostalgija. „Auksinių ragelių“ garsuos sugrįžta vėl rudens šviesios dienos, gyvenimas dega liepų lapuos ruduos, išsidriekia voratinkliais pievoj ir nudunda miškais šakotuose briedžio raguos“.

Vincas Jonikas išleido savo lyrikos rinktinę **Lydėjau viešnią vėtroje**, papildytą ir naujais eilėraščiais. V. Jonikas su pirmąja savo poezijos knyga „Trys margi laiškėliai“ mūsų kūrybos pasaulyje pasirodė 1947 metais (paskui dar sekė trys rinkiniai: *Pakeleiviai*, *Brangmens*, *Sielvarto raudos*). Autorius eiliuoja sklandžiai, laikosi klasinės eilėdaros, atrodo, sąmoningai nepasiduoda laiko madai, nemėgsta miglų ir neieško į gelmes vedančių sudėtingesnių metaforų bei simbolių. Pasitenkina įprastine, lengvai suvokiama simbolika, daugelio vartotomis vaizdingumo priemonėmis. Dėl eiliavimo sklandumo ir lengvai suvokiamo (dažniausiai patriotinio) turinio siūlosi

deklamuoti minėjimuose. Pats autorius pastabose taip pasisako: „Šioje knygoje sudėtoji eilėraša norėtų išreikšti mano poetinį tikėjimą, sušvitusį laike, kur susitiko pasaka su tikrove...“

Laimutis Švalkus išleido antrą eilėraščių rinkinį **Dienų sūkuriuos** (pirmasis rinkinys — *Širdies nuolaužos*, 1966 m.). Jo poezijoje vyrauja daugiausia patriotiniai motyvai. Eiliuojama sklandžiai, bet autorių reikia laikyti „senosios“ poezijos atstovu dėl mėgstamo tiesioginio pasisakymo, vengiant sudėtingesnės simbolikos, vaizdinės išraiškos. L. Švalkaus eilėraštis taikomas daugiau protui, sąmoningam supratimui, o ne betarpei emocinei nuotaikai. Jo žodyne daugiau sąvokų, loginių teiginių, mažiau vaizdo. Rinkinio leidėjai įžvalgiai pastebėjo: „Esame patyrę, kad jo eilėraščius deklamuotojai dažnai scenoje panaudoja“. Ir iš tikrųjų, nors kai kuriuose L. Švalkaus eilėraščiuose poezijos labai maža, bet sklandžiai sueiliuoti retoriniai posmai ir mažesnių gabumų deklamatoriui nesunkiai įkandami. Apstu ir grynai proginių eilėraščių, eiliuotų prakalbėlių. Tuo rinkinys ir vertintinas.

Debiutiniu rinkiniu **Detalės** grįžo į mūsų poezijos pasaulį **Aldona Baužinskaitė-Kairienė**. Sakome: grįžo, nes anksčiau gyvai reiškusis periodikoje ir susidariusi gabios poetės vardą, paskui apie dešimtį metų buvo nutilusi... Atvira širdis ir švelni atsiminimų nuotai-

ka, plaukianti ramiais posmais, tylus susimąstymas ties buities ir aplinkos reiškiniiais, miniatūriniai gamtos vaizdai, mylimų žmonių paveikslai, nuspalvinti asmeniniu artumu, meile ir ilgesiu — yra „Detalių“ turinys, įglaustas į klasinio eilėraščio formą. Dabar madoje esąs eiliavimo, vaizdo ir turinio chaosas, matyt, nežavi A. Baužinskaitės, ir ji lieka ištikima savo jaunų dienų polinkiui, kai skleidėsi jos talentas, — darniam ritmui, rimų sąskambiams, taisyklingiems posmams. Ir tai A. Baužinskaitei yra sava, suderinta su turiniu.

Danguolė Sadūnaitė atėjo su trečiuoju poezijos rinkiniu **Tu esi mano žemė** (pirmasis rinkinys — „Vasaros medžiuose“, 1961 m., antrasis — „Kai tu arti manęs“ 1965 m.). Autorė jau kiek anksčiau reiškėsi periodikoje, jau turi poetės vardą ir savo veidą. Tai svetimosė žemėse išaugusi poetė, veikta V. Europos moderniosios poezijos formos, su laisvai tekančiu ritmu, palaidais posmais, fragmentišku, miglotomis užuominomis vietoj pilno išsakyto, nutylėjimais, asmeniškumu, savo pasaulio uždaramu. Poetė taupiais žodžiais sugeba išsakyti didelį savo vidaus pasaulį. Gamtos motyvai, kuriais atausti D. Sadūnaitės eilėraščiai, nėra tik poetiniai įvaizdžiai. Tai didieji stebuklai, kuriais stebisi, džiaugiasi ir bauginasi žmogaus širdis. Tai savųjų sielos gelmių poetė. Sugebėjime mažu vaizdu išsakyti gilų vidaus turinį ir glūdi D. Sadūnaitės talento jėga.

Po ilgesnės tylos ir **Vitalija Bogutaitė** išleido savo antrąjį eilėraščių rinkinį **Laikas ir lietūs** (pirmasis — „Veidrodis jūros dugne“, 1960 m.). Autorė mūsų poezijoje priklauso vadinamajai bežemių („nužemintųjų“) kartai, kuri skelbiasi neturinti konkrečios atramos nei į tėvynę, nei į tautą, nei į tėviškę, kuri manosi esanti pašaukta kalbėti visų kontinentų kalba. Ir naujajam V. Bogutaitės rinkinyje prirankiota daugybė visokių nuolaužų, nuolaužėlių iš viso pasaulio. Tai lyg turėtų liudyti autorės motyvų universalumą. Tačiau tie universaliniai vaizdai dar labai silpnai tesujungti, pasakytume, tik suversti į lydymo katilą, bet dar netapę organiškai vienalyčiu poezijos pasauliu kūrėjos sieloje. Gal tik titulinio eilėraščio „Lietūs ir laikas“ simbolika liudija dar nų išgyvenimo ir prasmės sutapimą. Kitur, deja, to sutapimo pasigendame, o tuo pačiu pasigendame ir poezijos. Kai pirmajame rinkinyje buvo juntama nežymi K. Bradūno „žeminės“ poezijos priegaidė, tai šiame rinkinyje žymiai stipriau juntama A. Mackaus priegaidė.

Dar su 1968 metų datomis yra **Antano Gustaičio „Ir atskrido juodas varnas“** satyrinės poezijos antroji laida. Taip pat Pedagoginis Lituanistikos Institutas Čikagoje išleido **Putino eilėraščius Vivos plango, Mortuos voco** su dailininko A. Kurausko piešiniais. Tai eilėraščiai, kurių pavergtoje Lietuvoje negalima buvo spausdinti.

Pereidami į 1969 metus, turime pasakyti, kad **poezija** ir šiais metais buvo gausesnė už kitus žanrus. Pirmiausia sustokime prie **Leonardo Andriekaus** ketvirtosios poezijos knygos **Po Dievo antspaudais**. Trijose ankstesnėse poezijos knygoje L. Andriekus reiškėsi kaip subtilus Dievo ir tėvynės lyrikas, pro savo širdies maldą žvelgias į pasaulio reiškinius ir grožį, nostalgiskai skęstas prarastos naktigonės ilgesy, į nuostabias poezijos aukštumas įkopus gintare išalusio vabzdžio simbolikoje. Ketvirtoje knygoje „Po Dievo antspaudais“ poetas pasuka į istorijos platumas, į karžygių kelią, kur „milžinų dvasia kalvas kilnoja“. Tai Vytauto Didžiojo godos, kaip antrojoje knygos antraštėje pasakyta. Gana stambios knygos apimtyje, šešiuose eilėraščių cikluose, daugiausia elegijos žodžiu, leidžiama prabilti pačiam Vytautui. Tai jo „lemtingo kelio vingiai“, tai kryžkelės, kuriose Vytautas prabyla ne tiek kaip valdovas, kiek — kaip žmogus. „Po Dievo antspaudais“ turi istorinius apmatų, bet tai nėra poema: nerasime čia nuoseklios įvykių eigos, nerasime tāsaus epinio elemento. Tai lyrinių eilėraščių rinkinys, godos, elegijos, su epiniu pamušalu, su retoriniais pareiškimais, šūkais, peripetiniais atsiskleidimais. Karžyginės plotmės užmojis buvo sunkus uždavinys švelniam lyriniam L. Andriekaus talentui. Vytauto didybė suskamba tik retoriniuose šūktelėjimuose, poetinėse figūrose, o eleginėse godose reiškiasi tik žmogus,

giliai mylįs savo žemę, savo tėviškę. Dramatinėse situacijose autoriui nepavyksta pasiekti tokių meninių aukštumų, kokių yra pasiekęs „Saulė kryžiuose“ ir „Naktigonėje“. Tas retorinis ir epinis elementas turi apščiai sąvokiinių žodžių, o poezija vis dėlto yra vaizdų ir emocijų kalba. Rinkinyje yra tikrai nuostabių poezijos švystelėjimų, būtent ten, kur autorius iš karžyginio sosto nusileidžia į žemę, į gamtą, į širdį.

Vladas Šlaitas ateina pas mus su septintuoju poezijos rinkiniu **Aguonų gaisras**. Tai vidurinėsios kartos poetas, bendraamžis vad. žemininkams, tačiau einąs savitu poezijos keliu — ir turinio ir formos atžvilgiu. Brendęs karo audrose, į pripažinto poeto kelią išėjęs nuo 1949 metų, laimėjęs Liet. Rašyt. Dr-jos premiją, visuose savo rinkiniuose ryškus dviem individualiais bruožais — eilėraščio formos paprastumu ir minties gilumu. Emocija dažniausiai palenкта minčiai. Visas eilėraštis tai lyg paties poeto pasikalbėjimas su savimi. O formoje V. Šlaitas stovi ant prozos ribos. Jei už tų suprozintų vaizdų nejaustume antrosios plotmės, to gilesnio pasaulio, kuris poetui yra esminis, svarbiausias, tai visas eilėraštis būtų sausas kalbėjimas, už poezijos ribos. Bet poeto talentas moka į tuos pasikalbėjimus su savimi įkvėpti tikros gyvybės, poetinės šilumos ir gilumo. Ir nuostabu, kad kai kiti mūsų vadinamieji avangardistai mėgina emociją ir idėją pridengti miglotais

vaizdais, skaldytomis vaizdo nuotrupėlėmis, V. Šlaitas kalba kasdieninės kalbos paprastumu ir aiškumu. Ir naujajam rinkinyje atrodo savo kelyje dar labiau ūgtelėjęs, susikonglomeravęs, nostalgiškai skęstas tėviškės prisiminimuose, aplinkumos reiškinius vertinąs amžinybės žvilgsniu.

O. B. Audronė išleido gana stambų trečiąją savo poezijos rinkinį **Tik tau ir man**. Jau pats pavadinimas lyg pabrėžia intymumą ir asmeniškumą. Asmeniškumo, savų namų, savo šeimos motyvų esama nemažai. Tačiau poezijos juose mažiau, negu paliktos tėvynės nostalgijos temose, negu Viešpaties rankos jutime. Atrodo, kad geriausiai autorei pavyko tie eilėraščiai, kur nostalginė emocija veržte veržiasi artimųjų prisiminimu, kur prie kontrastiniais šiurpiais vaizdais kylančių New Yorko dangoraižių lietuviškos dainos melodijose atgimsta mielos tėviškės pelsažas su brangių asmenų paveikslais. Ir pasikalbėjimas su savo Viešpačiu nustebina savo paprastumu. Didžiausia rinkinio silpnybė — nebuvimas atrankos. O. B. Audronė laisvai valdo eilėraščio techniką, jai netrūksta gilesnio jausmo, originalaus žvilgsnio į pasaulį, į aplinkos reiškinius, kūrybiniam polėky reiškiasi savaimingai ir paberia tikrai nuostabaus grožio posmų, tačiau visumai reikia griežtesnės autokritikos, taip pat auksakalio kantrybės tobulinant kūrinius.

Henrikas Nagys atėjo su nauju rinkiniu — **Broliai balti aitvarai**. Tai autorius Lapkričio naktų, Saulės laikrodžių, Mėlyno sniego. Naujasis rinkinys dedikuotas kūrybos broliams, jau amžinybėn iškeliavusiems — A. Škėmai, J. Kaupui ir A. Mackui. Apie pusę knygos užima eilėraščiai, turį poetinį ryšį su minėtais vardais. Visas rinkinys — poezija apie brolių. O autoriui brolis yra kiekvienas žmogus, bet arčiausiai širdies — brolis lietuvis. Broliai — balti aitvarai. Tai tie, kurie gyveno, veržėsi, kūrė, kentėjo, vargo, vylėsi ir iškeliaavo ten, iš kur negrižtama. Bet jų pėdsakai pasiliko, jie neišnyko, jie virto baltais aitvarais. Viskas kinta, bet jie amžini. H. Nagio poezijai būdinga — vaizdo platumas, žvilgsnio blaivumas. Skrendą paukščiai, bundantis pavasaris, požemio srovės, vandenų tekėjimas, vakaro pašvaistės ir ryto spindėjimas, gyvybės prasiveržimas pro mirtį yra patys ryškieji H. Nagio šio rinkinio simboliai. Išrašome pavyzdį — skulptoriškai ryškaus, jokiais nereikalingais papuošalais neapkrauto, peisažo: „Šiaurė mano namai. Neringos smėlis užpustė žvejų sodybas: Tegul ilsis ramybėje aisčių žvejai. Liko žuvėdros ir marių vandens. Liko žemė, sūraus lietaus plaunama. Šiaurės pašvaistė šviečia į mano brolių ir mano veidą skaisčia, nemirtinga ugnim“ (70 p.).

Į mūsų poezijos pasaulį pastaraisiais metais veržėsi nauja jėga. Vardas — ne naujas, laimėjęs net dvi premijas už beletristiką. Tai

Albinas Baranauskas ir jo poezijos rinkinys **Pasaga ir vyšnios**. Mus stebino nuostabus įsijautimas į gimtojo krašto gamtos peisažą A. Baranausko novelėse, jo gamtovaizdžio stilistinis išbaigimas. Paskui periodikoje pasipylė gaivališkai vienas ant kito griūvančių vaizdų eilėraščiai, jo nuostabių asociacijų metaforos, įasmeninimai, figūros. Dabar štai iš tų išbarsytų eilėraščių susikaupe ištisas rinkinys. Du bruožai vyrauja rinkinyje. Nostalgiška savo gimtojo gamtovaizdžio meilė ir kraštutiniškai moderni forma. Tuos du elementu suderinti yra sunkus uždavinys. A. Baranausko eilėraščiai kraute perkrauti netikėtais vaizdais, griūte griūvančiais vienas per kitą, ryškiais savo detalėse, bet chaotiškai aptemdančiais vaizdo visumą. Tas vaizdo visumos aptemdymas per viena kitą šokančiomis smulkmenomis pritrunkia skaitytoją. Kad pamatytum visą eilėraščio grožį, reikia jį kelis kartus skaityti, analizuoti, gilintis, net šifruoti. Neneigdami talento, į šiuolaikinę A. Baranausko poeziją, žiūrime daugiau kaip į įdomų eksperimentą, o ne kaip į vertingą laimėjimą. Lauktume, kad autorius iš mėginimų kelio ateitų į išbaigtą vertybių kūrimą.

Ir pas mus pradeda atsirasti gražus paprotys — mirusius kūrėjus pagerbti knygos išleidimu. Šeima ir artimieji mirusiam 1967 metais poetui **Pranui Lembertui** pagerbti išleido knygą **Tau, sesute**. Tai stambus (270 p.), gražiai išleistas rinkinys, į kurį sudėta visa

mirusio poeto kūryba, prie karsto pasakytos kalbos, biografija, atsiminimai, gausu šeimyninio pobūdžio fotografijų. Asmenišką šeimos aspektą mėginta jungti su kūrybos lobio paskelbimu. Bet pasirodo, kad tuodu abu atvejai ne taip lengva suderinti. P. Lembertas pirmiausia įeina į mūsų literatūros istoriją kaip populiarios dainos „Tau, sesute, puikios gėlės“ (to eilėraščio vardu ir knyga pavadinta) autorius. Panašaus lengvumo dainuotinių eilėraščių yra rinkinyje ir daugiau. Tačiau greta jų paskelbti ir silpnėsniai, siaurai asmeniškai, proginiai, nebaigti. Jie lyg pritemdo tuos geruosius.

Antroji paminklinė knyga, taip pat šeimos išleista, yra **Vytauto Karoso** pomirtinis poezijos rinkinys **Poilsis ant laiptų**. V. Karoso vardas mūsų kūrybos pasaulyje plačiau nebuvo žinomas, nes autorius, atrodo, nesiveržė su savo poezija į viešumą, kūrė uždarumoje, lyg sau pačiam. Bet jis jautė kūrybos dėsnius ir savo vidaus nuotaikas ir mąstymus stengėsi išreikšti estetine forma. Autorius naudoja plačiais gamtos vaizdais, didingais paveikslais su kylančia ryto saule, su nakties šviesomis ir paslaptimis, su kalnų didybe ir spindėjimu, su riedančio akmens dinamika, su vandenų tekėjimu, su šaltinių tamsiomis gelmėmis. Jo eilėraščio eilutė ilga, išsitiesusi, ne vienodo ilgumo, pagrįsta plačiais ritmo periodais, savo stiliumi ir išvaizda primenanti V. Mačernio stilių. Juntamas estetinis saikas, egzistencinio gilumo

pasaulio ir gyvenimo prasmės suvokimas. Tuo V. Karosas ir įkopia tyliais žingsniais į mūsų poezijos pasaulį.

Ir pagaliau malonu užbaigti dvejų metų poezijos apžvalgą **jaunųjų** poezijos knyga **Tiltai ir tuneliai**, kurią išleido Ateitis. Tai dešimties poetų, jau svetimose žemėse gimusių ir užaugusių, kūryba. Leidėjų žodyje apie jaunuosius autorius sakoma: „Jie brendo ne lietuviško šilo pavėsy, bet Vakarų civilizacijos mūruose. Todėl ir jų kūrybinis pulsas plaka ne betarpiškai išgyventu rugio varpos lingavimu, o greitkelių ritmu“. Tai jauniausioji karta, neįjaučianti po kojomis gimtosios žemės, o vis dėlto ateinanti į lietuviško žodžio kūrybą. Tas faktas ir džiugina. Kokių laimėjimų tas dešimtukas pasieks ateityje, dar sunku ir per anksti spėlioti. Visi jų dar tik bandymų ir ieškojimų kelyje. Net nei jokios „srovės“ dar jie nesudaro. Gal tik vienas „greitkelių“ ritmas ir vadinamųjų poezijos avangardistų įtaka juos tejungia. Vieni iš jų, kaip K. Gaidžiūnas, M. Kvietkauskaitė, L. Švėgždaitė, J. Bradūnas, yra labiau išryškėję, kiti, kaip R. Bičiūnas, I. Damušytė, M. Pakalniškytė, T. Pautieniūtė, dar mažiau save suradę, o dar kiti, kaip A. Zailskaitė ir R. Sakalaitė, ieškojimų kelią tik pradėję, bet visi teikia vilčių.

Ir **beletristikos** knygų 1968 metais išleista, palyginti, nemažai. Iš **romanų** pirmiausia minėtinas „Draugo“ konkurso premiją laimėjęs **Vytauto Volerto** romanas **Sąmokslas**,

duodąs Amerikos gyvenimo siaurę iškarpa, daugiau psichologinę, o ne visuomeninę, ne kultūrinę ir ne politinę, ryškiau paliečiąs Amerikos gyvenimą formuojančius ar anksčiau formavusius žemesnius sluoksnius. Emigrantinių naujakurių psichologija dedama vaizdavimo pagrindan. Ryškėja net trijų kartų pėdsakai - pastangos įsikabinti, įsistiprinti, praturtėti. Impresionistinis vaizdavimo būdas, laužyta veiksmo linija turi savyje daug dinamikos, vidaus įtampos, rodo autoriaus temperamentą, kurį betarpiškai pajunta ir skaitytojas. Vaizdas yra pagrindinė V. Volerto kūrybos detalė. Vaizdas žmogaus, vaizdas spalvingos aplinkumos. Jo žodis kietas ir staigus, kai kur šiurkštus iki žiaurumo, atviras iki cinizmo, kupinas drąsių, netikėtų palyginimų, užgriautas sentencijomis, aforizmais, iš kažkur netikėtai į vaizdą įsipynusiais. Šitokio stiliaus veikalas nėra lengva skaityti. Esama paskubomis susiūtų kompozicijos siūlių, ryškesnių psichologinių spragų, charakterių atskleimų netesėjimo.

Alė Rūta išleido net du romanus. Pirmasis, *Prisikėlimas*, žymiai skiriasi nuo ankstesnės gausios autorės kūrybos. Tai romanas, kuriame maža išorinių įvykių, kur veiksmas vyksta pačiame žmoguje, jo mąstyme, jo pastangose gyventi, kad galėtų kurti. Dailininkui, gulinčiam mirties patale, jo protinėje įtampoje meno problemos nuostabiai nušvinta ir išsisprendžia, bet tragiška yra tai, kad jo kūnas jau vi-

siškai nepajėgus tos meninės šviesos praktiškai įvykdyti savo paveiksluose. „Prisikėlimą“ galėtume pavadinti intelektualiniu romanu dėl minties ir problemų gausumo. Tačiau pasakojimas išlaikomas vaizdinėje plotmėje, o intriga supinta realiam gyvenime. Išorinio veiksmo maža, bet ją atperka vidinė įtampa taip, kad pasakojimas plaukia sklandžiai, skaitant nenusibosta. Antrasis romanas, **Vieniši pasauliai**, veda į dabarties priverstinių emigrantų problemas. Tai lietuvių išeivių tėvų ir vaikų santykiai, amerikonėjimo, nutautimo, moralinio smukimo problemos. Autorė gyvai pagauna aplinkumos įtaką ir nepagaili jai ryškių spalvų. Pasakojimas yra gyvas, vaizdus, tik pati problema įdėta į siauromus rėmus, į išskirtines aplinkybes. Pagrindinio personažo atskleidime dažnai pasigėndame veiksmo, verčiami pasitenkinti vis apie tuos pačius dalykus besisukančiu mąstymu, tikromis ašaromis ar net sentimentaliu verkšlenimu.

„Nidos“ išleistame **Aloyzo Barono** romane **Pavasario lietus** vaizduojami gyvenimo pilkumoje belūžta, prisikelti nori, bet neturi pakankamai valios, nesugebą žmonės. Pasakojimas gyvas, veikėjai kiek pilkomis spalvomis tapomi, bet pakankamai apšviečiami gyvenimo scenose, kad įtikėtume jų tikrumu. Tai, atrodo, kiek anksčiau parašytas romanas, neprilygstas nei „Trečiajai moteriai“, nei „Lieptams ir bedugnėms“.

Povilas Laurinavičius debiutiniame roma-

ne **Be druskos**, anksčiauėjusiame „Naujienu“ atkarpoje, vaizduoja įvykius Aukštaitijos kaime nepriklausomybės laikais. Liečiama daug aktualių problemų, gyvai pinama intriga, veiksmą varo seksualinės aistros, meilė, gėšumas, pavydas, veidmainiavimas. Didžiausias romano trūkumas yra nepaisymas psichologinės realybės, palinkimas bloguosius veikėjus dar pajuodinti, teigiamuosius pablizginti, įvairius filosofinius, moralinius, visuomeninius aiškinimus, samprotavimus įdėti į netinkamas lūpas. Ir pati kalba yra dirbtinė, prigožta paties autoriaus nukaltų žodžių. Atrodo, kad autorius nebus sekęs mūsų romano raidos ir nieko nepasimokęs.

Silpnas yra ir antras debiutinis romanas,ėjęs anksčiau „Draugo“ atkarpoje. Tai **O. Nendrės—Aidas tarp dangoraižių**, vaizduojąs naujųjų lietuvių emigrantų išikūrimo vargus Amerikos didmiestyje. Vaizduojamiems smulkmenų kalnams pakelti į meninį lygį reikėjo ryškaus talento. O čia pasigendame ne tik iškilėsio talento, bet ir literatūrinio igudimo, meninių tikrovės kontūrų, taiklesnio teptuko brūkšnio, drąsesnės linijos piešinyje, bent literatūrinio sakinio, jo sklandesnio tekėjimo. Pilkas, bespalvis vaizdas, suveltai kompozicijos metmenys, sentimentaliai paviršutiniškas asmenų vaizdavimas.

1969 metais turime išleistus tik du romanus. Pirmiausia **Jurgio Gliandos** „Draugo“ premiją laimėjęs romanas **Liepsnos ir apmaudo**

asočiai. Tai drąsus rašytojo žygis į pavergtą lietuvio dvasios pasaulį. Romano veiksmas vyksta pavergtos Lietuvos kolūkyje. Tačiau kolūkio buities šikcai tėra tik aplinka, tik fonas, tik akompanimentas dramai, kuri vyksta dvasioje jauno rašytojo, komunistiškai išauklėto ir klusnaus režimui. Tai tyli, bet gili kova tarp primestinio kolektyvizmo, idėjinės spaudos ir asmens individualybės bei kūrybos laisvės. Kompoziciniu atžvilgiu — visas romanas yra rašytojo Survilos stalčinė kronika. Pasirinktoji forma leido J. Gliaudai plačiai išsiskleisti ideologinėje plotmėje, peržvelgti literatūrinius puslapius daugelio Lietuvoje išleistų knygų, privesti prie absurdo komunistinę ideologiją daugeliu atvejų. Tai daugiau idėjinis, protautinis romanas. Atrodo, kad autorius su naudota medžiaga yra išsamiai susipažinęs. Džiugina, kad J. Gliaudai pavyko per visą kūrinį išlaikyti giedriai ironiškas žvilgsnis. Visas sovietinis žargonas, iš valdinių raštų ir iš laikraštijos piktžolėmis užgožęs mūsų kalbą, čia naudojamas sumaniai ir tiksliai. Skaitytojui gali pasirodyti ištisi puslapiai sausi, nurašyti iš vadinamųjų įsakų, bet per tų naujadarų grubumą ryškiai persišviečia autoriaus ironija. Filosofinis romano atvejis yra įtikinąs, tačiau pasigendame giliau atskleistų charakterių, kompozicinio išbaigimo, intarpų organinio suliejimo su visuma.

Romualdo Spalio romanas **Rezistencija** taip pat nukelia skaitytoją į pavergtą Lietuvą.

Tai pirmojo bolševikmečio metai. Autorius sugeba sukurti stiprią įtampą — lyg nuotykių romane, tačiau rezistencijos visumos prieš okupantą neparodo. Tai tik neorganizuoti kelių studentų mėginimai veikti. Ryškiau pagautas okupanto pasėtas siaubas, išvežimų žiaurumas, pačių lietuvių komunistų idealistų nusivylimas, tačiau labiausiai pasigendame ryškesnių, giliau atskleistų charakterių. Gal kiek ryškesnis komunistas Vaitas, po jo eina neolituanas studentas Alejūnas, o kiti gana pilki, schematiški, ypač neryškos moterys, nors vienai jų (Paberžytei) duodamos ir gana svarbios pareigos. Dėl gyvos intrigos romanas skaitomas lengvai, bet jis neprilygsta kitoms ankstesnėms R. Spalio knygoms, ypač „Gatvės berniuko nuotykiams“. (Beje, galime pasidžiaugti, kad Akademinis Skautų Sąjūdis išleido „Gatvės berniuko nuotykių“ naują laidą. Tai taip pat 1969 metų kultūrinis aktyvas).

Ir trumpesnių pasakojimų 1968 metais turime kelias knygas. **Kazimiero Barėno** trečioji novelių knyga **Atsitiktiniai susitikimai** patraukia savo siužetais, imtais iš tremtinių gyvenamos aplinkos, šiltu pasakojimu, žmogaus vidaus atskleidimu. K. Barėnas yra linkęs į humoristinį vaizdavimo būdą, į lengvus šaržo brūkšnius. Jo žodyje slypi lengva šypsena, ironiškas žvilgsnis. Pasakojimas plaukia dviem linijom, dviem vienas su kitu besipinančiais keliais. Pirmasis — epinis blaivumas, vaizdo ryškumas, akiračio platumas, žodžio taupu-

mas. Antrasis — smulkmenų ryškinimas, pakartotinis aiškinimas, pristabdas veiksmą. K. Barėno kūrybinė jėga ir glūdi tame pirmajame kelyje — neperkrautam epiškume, sugebėjime dienos reiškinius nušviesti žmoniškumo, gilesnės idėjos ir prasmės šviesa.

Paulius Jurkus, autorius ankstesnės novelių knygos „Pavasaris prie Varduvos“, premijuoto romano „Smilgaičių akvarelė“, po ilgesnio tylėjimo ateina su Vilniaus legendų knyga **Ant Vilnelės tilto**. Jo legendų turinyje į pasakojimą organiškai įsipina gamtovaizdis, meno paminklai, istorijos bruožai, idėjinis elementas. Pasakiškam fone pamatome Vilniaus studentus, bažnyčių ir rūmų statytojus, karius, politikus, karalius, didikus, gražuoles ir paprastus žmones. Legendų pasakojimas ne teka ramia srovele, bet šokinėja laužyta linija, užgriebia draminius elementus, negaili stiprių tapybinių brūkšnių. Ne visi kūriniai vienodai išbaigti, bet visur jaučiame autoriaus gyvą temperamentą, spalvingą vaizdavimą.

Debiutinė **Halinos Didžiulytės - Mošinskienės** pasakojimų knyga **Ošiančios pušys** rodo, kad autorė turi vaizdingą, lengvai plaukiantį literatūrinį sakinį, menininkės nuojautą. Tik negerai, kad į vieną knygą sukrauta įvairių dalykų. Geriausiai yra pavykusios trumpos apybraižos, lyriniai, kiek į sentimentalumą linkę vaizdeliai, atsiminimai. Juose pajuntame nuoširdumą, vidaus šilumą. Novelės mėginimai dar tebėra silpni.

1968 metais J. Kapočius pradėjo leisti **Pulgio Andriušio** rinktinius raštus. Išleistas pirmasis tomas, kuriame išspausdintas tik lyrinių peisažų rinkinys „Anoj pusėj ežero“ ir dar tik pirmą kartą spausdinami spalvingi atsiminimai „Septinton įleidus“.

Išleistas **Lietuvių enciklopedijos** lituanistinis tomas, kur net keli autoriai duoda išsamesnius straipsnius apie lietuvių literatūrą. Tai svarbi ir vertinga medžiaga, tik gaila, kad ji duodama straipsnių forma, o ne enciklopediniu būdu.

Išleista ir literatūros kritikos knyga — **Lietuvių literatūra svetur**, redaguota K. Bradūno, parašyta A. Vaičiulaičio, K. Keblio, R. Šilbajorio, S. Santvaro, V. Kulboko, J. Griniaus ir Č. Grincevičiaus. Tai svarbi knyga, tik jos vertę sumažina kai kurių autorių šališkumas, žvilgsnio siaurumas, redagavimo trūkumai. Pasirinkimas istorinės linkmės būtų panašiam leidiniui naudingesnis.

Minėtini ir lietuvių literatūros vertimai į anglų kalbą: L. Andriekaus ir D. Sadūnaitės poezijos rinkiniai, A. Barono romanas „Trečioji moteris“ J. Gliaudos „Ikaro sonata“, A. Landsbergio drama „Penki stulpai turgaus aikštėje“. Tas knygas išleido S. Zobarsko vadovaujama Manyland Books leidykla.

Persikėlę į 1969 metus, tarp trumpųjų pasakojimų pirmiausia sutinkame **Jono Žmuidzino Runcę ir Dandieriną**. Autorius yra nuo 1928 metų užsirekomendavęs savo pirmąja

pasakojimų knyga kaip nuostabus stilistas, turtingo vaizdo ir drąsaus poetinio žodžio puoselėtojas. Paskui daugelį metų buvo nutilęs. Ir štai vėl sugrįžta pas skaitytojus su nediduke knyga, kurioje randame keturis kūrinis, tesusietus tarp savęs tik stilistinėmis tendencijomis ir nuotaikos bendrumu — tuo leidimusi į senojo Sūduvos kaimo gelmes, kur tarp tikrovės ir pasakos riba yra išsitrynusi, kur autoriaus prisiminimų gija pasakojimą nudažo šiltomis spalvomis. Pats pagrindinis pasakojimas, užimęs pusę knygos, kurio vardu ir visa knyga pavadinta, turi plačius idėjinius pagrindus, užgriebia net tolimus laikus, tačiau jo negalėtume laikyti tobuliausiu. Stilingiausiai išbaigtas yra atsiminimų formos „Rausvė“ — tos autoriaus jaunystės upės — šilti vaizdai. Taip pat „Ateinant“ — stilizuotas pasakojimas apie supasakintą tikrovę.

Iš vyresniosios kartos rašytojų pasiskardena nauja knyga ir **Antanas Giedrius**. Tai jo pasakojimų knygelė **Smilgos**. Tai daugiausia trumpi pasakojimai iš nepriklausomos Lietuvos kaimo ar miestelių. Veikia visokie smulkūs žmogeliai, su mažais siekimais, su nežymiais nesusipratimais, su koku nors krislu širdyje, keliančiu nesantaiką, rūpestį. Atomazga dažniausiai šviesi, gal kiek pamokanti, lyg pasakėčioje. Intriga grindžiama charakterių kontrastais, ir sugebama pririšti skaitytoją iki pabaigos, kur koku staigesniu lūžiu atsiskleidžia pasakojimo tikrasis motyvas. A.

Giedriaus stilius pasižymi epiniu blaivumu, vientisumu, nepaskęstant smulkmenose.

Ant literatūrinės ribos stovi ir **Pr. Narvydo** pasakojimų knyga **Gimtinės takais**. Knygos turinys nėra vienalytis: nuo grynai publicistinių straipsnelių, nuo apibendrinto senų laikų Lietuvos kaimo vaizdo, per gyvas žmonių apybraižas iki tikros beletristikos, iki novelės. Pagrindinė pasakojimo gija — atsiminimai — ta mažoji gimtojo kaimo ir apylinkių istorija, susieta ne tik su autoriaus jaunyste, bet net su senesniais laikais, turinti ir etnografinės medžiagos.

Per apžvelgiamuosius dvejus metus **atsiminimų** žanrui gausiai atstovauja veteranas rašytojas **Mykolas Vaitkus**. Per dvejus metus išleistos trys knygos. Tai jo atsiminimai **Nepriklausomybės saulėje**. Už du pirmuosius tomus autoriui paskirta Liet. Raš. Draugijos premija. Gyvas įvykių atskleidimas, neužmiršdami žmonių portretai (o jų tokia daugybė!), gyvas stilius, literatūrinis sakinyš, paties autoriaus temperamentas ir mokėjimas pro save pažvelgti į vaizduojamuosius įvykius ir asmenis **M. Vaitkaus** atsiminimus padaro labai patrauklius ir vertingus. Asmeninis elementas, kuris tokiu atveju neišvengiamas, tuos pasakojimus daro dar šiltesnius. Ir kultūros istorikui jie bus brangus žinių šaltinis, tik jis gal drįstų autoriui prikišti nenorą apie asmenį susikoncentruoti vienoje vietoje: **M. Vaitkus** apie tą patį žmogų pasakoja ne vienoje knygoje, net toj pačioj knygoj keliose vietose.

Dramos veikalam per dvejus metus atstovauja tik vienintelis veiklusis **Anatolijus Kairys** trimis veikalais, išleistais dviem knygomis **Šviesa** ir **Eldorado** ir **Palikimas**. Pirmoji — trijų veiksmų tragedijetė — vaizduoja pavergtos tautos kovą su pavergėju. Pakrypęs, be šviesos švyturys ir apleisti rūmų griuvėsiai rodo čia buvus laimingus, šviesius laikus. Bet kraštą pavergęs tironas užgesino šviesą, sugriovė rūmus, išžudė ar sužeidė kovotojus, priveisė savanaudžių, parsidavėlių, išdavikų, pastatė sargybas prie švyturio, kad tamsa būtų išlaikyta. Bet tauta nėra mirusi, ji kovoja. Gyvosios tautos atstovas vienas už visus išdidžiai atmeta išsigelbėjimo sąlygą: tarnauti pavergėjui, užuot skelbus tiesą. Drąsus partizano šauksmas: Laisvės! uždega švyturį. Deganti šviesa — tautos gyvybė, švyturys — laisvės simbolis. Veikale išnyksta aiškesnė riba tarp tikrovės ir vizijos. Ir mirusieji gyvena ir veikia: pavergėjai, nusikaltėliai, išdavikai, niekšai — ir toliau daro piktadarybes, laisvės kovotojai — tampa neišveikiami: švyturys pats savaime neužsidegė, jį turėjo kas nors uždegti... Visas veikalas išlaikytas tamsiam fone, kad šviesos uždegimas būtų dar išpūdingesnis. Visai kitos nuotaikos yra **Eldorado**. Ten taip pat vyksta pavergtos tautos kova su pavergėju. Bet visa šviesu, svajinga, romantiška. Įžangoje teisingai apibūdinama ta triveiksmė drama: „**ELDORADO** yra himnas žuvusiems partizanams. Visų širdys ten, kur palaidotos neišsipildžiusios svajonės ir iš kur visa šalis prisikels gyve-

nimui. Tai Svajonių kalnas, visų stiprybė, kur lietuvės eina su glėbiais baltų rožių. Jos juodom skepetaitėm, niekad nesijuokiančios, bet eina išdidžios, kaip karalienės, nes jų čia žemė. O jaunimas dainuoja, nes daina yra tautos gyvybės ženklas“.

Jau 1969 m. išleista trijų paveikslų drama **Palikimas**. Didelė biblioteka, gretimam kambariui mirštąs senas profesorius, savo giminaičiams paliekąs keistą palikimą: vienam biblioteką su įpareigojimu viską perskaityti ir gerai suprasti, kitam — iš Mirties žemės krauju rašytą laišką. To laiško labai reikia ponui M, kad savo sūnų Auksinuką išgelbėtų nuo dvasinės mažakraujystės. Simbolių ir alegorijų pagalba dramoje sprendžiama gili tautinio išlikimo problema. Ponas M savo Auksinuką taip auklėjo, kad jis nieko nežinotų apie savo kraštą, iš kur kilę tėvai, kad brangintų tik pinigą ir mokėtų gyventi turtais pertekęs. Pono M sąžinė, atskiro veikėjo pavidalu, dar labiau ryškina jo sumaterialėjimą ir atitrūkimą nuo savo tautos kultūros. Iš Sibiro krauju rašytas laiškas yra tautos gyvybės simbolis. Tik tas kankinių kraujas dar galėtų išgelbėti nuo dvasinės anemijos mirštantį Auksinuką. Bet, deja, pavėluota. Tik jaunieji Gabija ir Tauras pilnai išsąmonina dėdės palikimo prasmę. Skaitydami iš Krėvės legendos apie mirusį arą ir Maironio eilėraštį apie žiedais aprėdytą pavasarį, tiki,

kad iš mūsų pačių prasimuš atgimimo versmė.
Drama — modernaus sukirpimo, labai gilios
idėjinės prasmės.

... ..

Spėju, kad dar nevisas grožinės ar glaudžiai su grožine literatūra susijusias knygas, išleistas per dvejus metus, čia paminėjau. O paminėtųjų susidaro graži krūvelė, gal beveik pilna lentynėlė. Piktieji vertintojai ironiškai šypsosi ir taria: tai vis vidutiniško lygio, ne šedevrai. Kai kas nenuilstantiems vyresniosios kartos kūrėjams sugalvoja pensininkų literatūros vardą ir piktai šiepiasi... Gal dėl to, kad patys nori pasirodyti didesni už tuos, kurie kuria... Knygos nuvertinimas kai kuriems mūsų leidiniams (Metmenims, Aidams) virto liga. Gerą žodį pasakyti ne apie savo klikos leidinį atrodo lyg prasilenkimas su tiesa... Taip! Prasilenkimas su tiesa! Visos piktybės pradedama suvesti į tiesą... O vis dėlto, apžvelgus dvejų metų mūsų literatūros lobį, džiugu širdyje, kad mes esame gyvi, kūrybiški, kad mes turime savo literatūrinį gyvenimą. Ir koks mūsų kūrybos pasaulis atrodytų, jei, paklausę Aidų slapyvardininkų, Metmenų Guopio ar Draugo Priešpylio, visą eilę knygų išbrauktume iš mūsų literatūros? Tur būt, ir patys recenzantai išsigastų. O vis dėlto kertama šaka, ant kurios sėdima. Paradoksas, kai dejuojama, kad skai-

tytojai mažėja, kad visuomenė knygą paniekino, o patys didžiausi niekintojai susimetė į kai kurias redakcijas ir, pasislėpę po slapyvardžiais, kerta literatūros medį iš peties. Nė viena kūrybos šaka nėra tiek engiama, kaip literatūra... Šiais žodžiais norima pasakyti, kad kritikoje yra ir kita tiesa, ne vien saulės šviesos bijančių slapyvardininkų.

MŪSŲ AUTORIAI

KAZYS ALMENAS (g. 1935. IV. 11 Gruzdžiuose, Šiaulių apskr.) — romanai: **Upė į šiaurę, upė į rytus, Šienapiūtė**, novelių rinkiniai: **Bėgiai, Gyvenimas tai kekė vyšnių**.

JURGIS JANAVIČIUS (g. 1926. VI. 27 Šiauliuose) poezijos ir prozos darbus yra spausdinęs periodikoje.

KAZYS S. KARPIUS (g. 1895. VII. 20 Babcinos dv., Babtų valsč., Kauno apskr.) — romanai: **Baltijos aras, Kryžėvis, Du broliai, Jūros merga, Kļajūnas, Merūnas, Dvi seserys, Alpis**; apysakos: **Juodas karžygis, Vargšų karalienė**; scenos veikalai: **Jaunystės karštis, Samsonas ir Dalila, Juozapas ir Zelbora, Kryžokas, Algis ir Giedrutė, Birutė ir Kuprelis, Galiūnas, Ekscelencija, Atgimimas, Palangos ponaitis, Baudžiauninkė, Žentai iš Amerikos**; eilėraščių rinkiniai: **Tautos vainikas, Trimitas**; kiti veikalai: **Užtekanti saulė, Kas slepiasi už žmonių pasakų, Mahometo kelionė į dangų, Vytautas Didysis**; vertimai: **Marija Bočkareva, E. J. Banks** **Septyni senojo pasaulio stebuklai, Žemės kaimynai dausose**.

VINCAS KAZOKAS (g. 1919. I. 15 Mėčiūnų kaime, Kapčiamiesčio valsč., Seinių apskr.) — eilėraščių rinkinys: **Sapnų pėdomis**; straipsniai periodikoje; vertimai: **A. Koestlerio Nulis ir begalybė, A. Gide Sūnus palaidūnas, F. Dostojevskio Inkvizitorius, F. Timmermans Kai mietiškoji psalmė**.

ROMAS E. MAZILIAUSKAS (g. 1926. IX. 1 Kaune) spausdinasi periodikoje.

PRANAS NAUJOKAITIS (g. 1905. X. 2 Papartynų kaime, Šakių valsč. ir apskr.) — romanai: **Upeliai negrižta į kalnus, Įlūžę tiltai, Žydinčios dienos**; eilėraščių rinki-

niai: **Prie svyruojančių beržų, šviesos mergaitė, Akmens širdis, Auksiniai rageliai**; jaunimui: **Maži žingsneliai**; scenos veikalai: **Lietuviškos vestuvės**; literatūros istorija ir kritika: **Naujoji lietuvių literatūra** ir kritikos straipsniai periodikoje.

TERESĖ PAUTIENIŪTĖ (g. 1945 m. Detmolde, Vokietijoje) — spausdinosi periodikoje ir antologijoje „Til-tai ir tuneliai“.

ZENTA TENISONAITĖ — HELLEMANS (g. 1925. I. 20 Stalgo kaime, Telšių apskr.) su poezija reiškiasi periodikoje; verčia lietuvių poetus į nederlandų kalbą ir nederlandų — į lietuvių.

GENOVAITĖ IRENA ŽIDONYTĖ — VĖBRIENĖ (g. 1922. I. 24 Veisiejuose, Seinų apskr.) — romanistikos straipsniai periodikoje ir daktarinė disertacija apie Mila-šių prancūzų kalbą.

TURINYS

<i>Jonas Aistis</i> — Pasakų pasaulis	5-6
<i>Kazys Bradūnas</i> — Eilėraščiai	7-11
<i>Leonardas Andriekus</i> — Kunigaikštystės Aldonos Gediminaitės godos	12-17
<i>Vyt. Alantas</i> — Nuotykių pavasario mugėje (ištrau-ka iš Lietuvos XIII amžiaus kronikos „Šventaragis“)	18-69
<i>Grażina Tulauskaitė</i> — Eilėraščiai	70-84
<i>Teresė Pautieniūtė</i> — Eilėraščiai	85-91
<i>Kazys Almenas</i> — Trys giltinės pirštai (iš „Vieverių kronikos“)	92-119

<i>Eduardas Cinzas</i> — Iškyla į kalnus	120-152
<i>Albinas Baranauskas</i> — Septyni paveikslai su trumpu epilogu	153-157
<i>Zenta Tenisonaitė</i> — Eilėraščiai	158-163
<i>Jurgis Janavičius</i> — Eilėraščiai	164-165
<i>Česlovas Valdas Obcarskas</i> — Eilėraščiai	166-181
<i>Pr. Dom. Girdžius</i> — Eilėraščiai	182-187
<i>Aloyzas Baronas</i> — Žanetos meilė	188-195
<i>K. S. Karpus</i> — Du broliai	196-219
<i>Jurgis Gliuda</i> — Kaukių balius (dviejų veiksmų komedija)	220-272
<i>K. Barėnas</i> — Karalienė motina (iš „Dvidešimt viena Veronika“)	273-303
<i>R. E. Maziliauskas</i> — Panas lietuviškose samanose (Aldona Gustas ir jos kūryba)	304-319
<i>Aldona Gustas</i> — Eilėraščiai	320-331
<i>R. Šilbajoris</i> — Žvilgsnis į naująją mūsų lyriką	332-362
<i>Vincas Kazokas</i> — Valandėlė su Pulgiu Andriušiu	363-390
<i>Dr. Jonas Grinius</i> — Karalius Mindaugas sovietinėje nelaisvėje?	391-410
<i>G. J. Vėbrienė</i> — Oskaras Vladislovas Milosz-Milašius	411-435
<i>Pr. Naujokaitis</i> — Žvilgsnis į dvejų metų mūsų grožinę literatūrą	436-461
Mūsų autoriai	462